

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

**ХАРКІВСЬКІ СТУДЕНТСЬКІ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЧИТАННЯ**

**Тези доповідей та наукових повідомлень учасників
Всеукраїнської студентської наукової конференції
(м. Харків, 10–11 грудня 2009 р.)**

За загальною редакцією *В. Я. Тація*

Харків
«Право»
2010

Редакційна колегія:

Голова – проф. В. Я. Тацій

Члени: проф. В. І. Тютюгін,
доц. Ю. А. Пономаренко,
старш. викл. О. В. Харитонова,
К. А. Бордюгова,
О. В. Новіков,
Т. С. Петренко

Тези друкуються мовою оригіналу

Х-21 **Харківські** студентські кримінально-правові читання : тези доп. та наук. повідомл. учасн. Всеукр. студент. наук. конф. (м. Харків, 10–11 грудня 2009 р.) / за заг. ред. В. Я. Тація. – Х. : Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого, 2010. – 368 с.

ББК 67.9(4УКР)308

© Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, 2010

© «Право», 2010

Вітальне слово

Шановні учасники конференції!
Звертаюсь до Вас з нагоди відкриття Всеукраїнської студентської наукової конференції «Харківські студентські кримінально-правові читання» і хочу, перш за все, зазначити, що основним завданням вищих навчальних закладів є формування особистості громадянина України, надання якісної освіти, забезпечення суспільства всебічно підготовленими фахівцями, які матимуть глибокі загальнонаукові та професійні знання, виховування у майбутніх професіоналів самостійності, творчого мислення та відповідальності. Важливим чинником і передумовою розвитку освіти, піднесення якості роботи практичних працівників завжди була наука. Сучасна юридична наука неможлива без обміну досвідом між різними науковими школами та пошуку можливостей для апробації та впровадження результатів досліджень науковців. Особливо важливим є залучення до цього процесу молодих науковців, у тому числі й студентів, які лише починають свій шлях у науці. Формування професійної свідомості студента-юриста можливе лише за умови оволодіння ним навичками наукової діяльності, які можна застосувати на практиці. Для того щоб глибоко та повно опанувати матеріал навчальних програм, необхідно сформувати у студентів якості дослідника, розширювати їх науковий світогляд, теоретичний кругозір і ерудицію майбутнього юриста-професіонала. Саме для цього і проводяться наукові конференції.

Всеукраїнська студентська наукова конференція «Харківські студентські кримінально-правові читання» проводиться з ініціативи колективу кафедри кримінального права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого в рамках заходів зі святкування 205-річчя з дня заснування Академії. Її проведення є свідченням тієї уваги, яка приділяється кафедрою студентським науковим дослідженням.

Метою конференції є надання студентам різних ВНЗ України можливості поспілкуватися на науковому рівні, обмінятися ідеями і обговорити наукові проблеми, оволодіти практичними навичками у сфері наукової діяльності, зрештою – зав'язати дружні стосунки з учасниками інших навчальних закладів.

У конференції беруть участь понад 150 студентів 24 юридичних вузів і факультетів з усієї України, у тому числі студенти Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, що представляють усі денні факультети, розташовані у м. Харкові, вечірній факультет, Кримський юридичний інститут та Полтавський факультет Академії. Зокрема, до нас завітали представники Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету Києво-Могилянської академії, Київського університету права Національної академії наук України, Донецького національного університету, Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, Національної академії Служби безпеки України та інших ВНЗ країни.

Сподіваюсь, що подібні заходи в подальшому стануть традиційними, і вже у 2010 році буде проведена II Міжнародна студентська наукова конференція «Харківські студентські кримінально-правові читання», на яку будуть запрошені не тільки студенти України, а й представники правових шкіл сусідніх країн.

В.Я. Тацій, *ректор Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, Президент Академії правових наук України, академік НАН України, завідувач кафедри кримінального права № 1 Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*

В. І. Тютюгін, *професор*
Ю. А. Пономаренко, *доцент*
О. В. Харитонова, *старший викладач*

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА КАФЕДРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ

Кафедра кримінального права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого постійно зосереджує свою увагу на студентських наукових дослідженнях. Однією із форм втілення такої уваги є студентські наукові гуртки, які стали надійним джерелом поповнення кафедри молодими кадрами. Саме студентські наукові гуртки дозволяють висловлювати свої погляди тим, які тільки роблять перші кроки на науковій ниві, наближаючи їх до класиків юриспруденції.

Сучасна наукова діяльність студентських гуртків на кафедрі кримінального права являє собою унікальний зразок збереження, продовження та збагачення традицій, що були започатковані ще в позаминулому столітті.

У XIX столітті співробітники кафедри приділяли велику увагу науковій роботі студентів. У той період ця робота здійснювалася, в основному, у формі оголошення юридичним факультетом тем для здобуття студентами медалей і премій за їх наукові розвідки. Зокрема, на здобуття медалі теми з кримінального права оголошувалися у 1864 році – “Вчення про замах на злочин в засадах теорії і сучасних законодавствах”; у 1881 році – “Характеристика Статуту про покарання кримінальні і виправні”; у 1883 році – “Мета кримінального покарання”; у 1886 році – “Правові підстави і мета кримінального покарання за вченням Ансельма Фейєрбаха”; у 1902 році – “Значення неповноліття в області кримінального ставлення в вину” та ін.

У 1869 році була заснована премія ім. Сергія Зарудного, і на її здобуття також оголошувалися теми з кримінального права: у 1871 році – “Про необхідну оборону в засадах теорії і російському законодавстві від укладення царя Олексія Михайловича”; у 1875 і 1876 роках – “Про покарання втратою честі за сучасними законодавствами”; у 1884 році – “Про значення мо-

тиву злочину”; у 1889 році – “Наклеп у пресі за укладенням і касаційними рішеннями” (цю премію отримав студент і майбутній професор О. Кисельов, який виконав роботу під науковим керівництвом професора Л.С. Владимірова); у 1895 році – “Історія смертної кари в Росії”; у 1899 році – “Вбивство на дуелі на Заході і в Росії”; у 1904 році – “Поняття випадкового злочинця і репресивні заходи стосовно цієї категорії злочинців”; у 1905 році – “Кримінальне право Руської Правди” та ін.

У 1886 році була заснована премія імені професора О.І. Палюмбецького, і на її здобуття оголошувалися такі теми з кримінального права: у 1887 році – “Каральна система в кримінальному праві римлян”; у 1900 році – “Умовне засудження” та ін.

У подальшому при кафедрі був сформований студентський науковий гурток. Так, у 1930-1940 роках студентським науковим гуртком з кримінального права керував професор В.С. Трахтеров. Вихованцем цього гуртка був М.І. Бажанов, який у студентські роки під керівництвом В.С. Трахтерова виступив з трьома науковими доповідями з кримінального права: “Причинний зв’язок у кримінальному праві” (1946 р.), “Призначення покарання за сукупністю злочинів” (1947 р.) та “Проблема аналогії в кримінальному праві” (1948 р.).

У наступні роки і сам професор М.І. Бажанов протягом декількох десятиліть керував студентським науковим гуртком з кримінального права. Не одне десятиліття студентським науковим гуртком керує професор Л.М. Кривоченко. Довгий час (аж до свого призначення на посаду судді Конституційного Суду України) гуртком керував професор Ю.В. Баулін.

Загалом же, за попередні роки студентський науковий гурток кафедри кримінального права став надійним джерелом поповнення кафедри молодими кадрами. Зокрема, в різний час аспірантами кафедри стали колишні студенти-гуртківці: О.М. Лемешко, О.О. Чаричанський, Ю.А. Пономаренко, В.А. Козак, О.В. Харитонова, Н.В. Маслак та багато інших.

Сьогодні на кафедрі функціонують декілька студентських наукових гуртків, поділених за принципом доступності для студентів, які навчаються на різних факультетах та у різних учбових корпусах. Учасниками гуртків є студенти II – IV курсів денних та вечірнього факультетів. Про заінтересованість студентів актуальними проблемами науки кримінального права свід-

чить значний обсяг охоплення кола теоретичних і практичних питань, які висвітлюються в студентських наукових роботах.

Крім підготовки та захисту наукових доповідей, ще однією формою роботи гуртка є проведення конкурсів і дебатів на актуальні проблеми кримінального права. Під час дебатів представники різних факультетів змагаються в майстерності наводити найбільш вагомні аргументи на користь своєї позиції з таких тем, як, наприклад, запровадження кримінального проступку, легалізація евтаназії, гуманізація кримінальної відповідальності. Неодноразово гуртком кафедри кримінального права проводився і конкурс знавців кримінального права, де у студентів є реальна можливість перевірити свої знання і показати свої здібності.

Робота студентських наукових гуртків складається також із колективної роботи, яка розділена на такі напрями: створення студентської енциклопедії з кримінального права, авторами якої будуть студенти II – V курсів, функціонування лабораторії законотворчості з кримінального права, складання бібліографії Харківської школи кримінального права тощо. Робота над статтями для енциклопедії сприяє формуванню наукового мислення, розширенню кола наукових інтересів її авторів. Лабораторія законотворчості з кримінального права призначена для реалізації таких завдань: по-перше, рецензування існуючих проектів законів про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України; по-друге, самостійна розробка робочими групами студентів проектів кримінальних законів. Так, була завершена робота над законопроектом “Про здійснення помилування в Україні”, який є актуальним і необхідним в умовах становлення сучасної демократичної правової держави. Бібліографія Харківської школи кримінального права дозволить відшукати і систематизувати наукові здобутки і надбання вчених.

Нарешті, ще однією формою роботи є участь гуртківців у наукових конференціях, що проходять не тільки у Харкові, а й у Києві, Донецьку, Дніпропетровську, Івано-Франківську, Луцьку, Львові, Одесі, Сумах, Чернівцях та інших містах України. Публікуються тези наукових доповідей, наукові статті. Гуртківці стають учасниками і навіть переможцями багатьох конкурсів, олімпіад, які проводяться як в Академії, так і за її межами.

“Харківські студентські кримінально-правові читання” вказують на втілення необхідності виходу на новий рівень нау-

кового спілкування, щоб можна було поділитися власними думками, поглядами, знаннями щодо теоретичних та практичних кримінально-правових проблем, якими їх збагатили діяльність в студентських наукових гуртках з кримінального права.

Незважаючи на те, що останнім часом в Україні проводиться чимало наукових заходів з актуальних питань юридичної науки, проведення вузькоспеціалізованої конференції, присвяченої виключно проблемам кримінального права, є новелою у науковій сфері.

Для того, щоб не обмежувати учасників конференції в тематиці їх доповідей, ми не стали присвячувати нашу конференцію якійсь одній проблемі в науці кримінального права. Навпаки, вона охоплює собою максимально широке коло питань. Достатньо сказати, що окрім проведеного пленарного засідання робота конференції здійснювалася в семи тематичних секціях, де обговорювалися питання, що стосуються різноманітних проблем кримінального права: починаючи із вчення про кримінальне право та закон і закінчуючи проблемами міжнародного та зарубіжного кримінального права.

Усе це свідчить про те, що студентська наукова робота не тупцює на місці, вона живе й розвивається, відновлюючи унікальні традиції. Так, одним із напрямів такого відновлення могло б стати повернення до оголошення студентських конкурсів на премії та медалі в галузі кримінального права, відвідування та аналіз резонансних судових процесів тощо. Водночас було б доцільним збагатити цю роботу новими формами, наприклад, використанням інноваційних технологій, таких як: проведення інтернет-конференцій, чатів, моніторинг правового інформаційного кола, використання можливостей блогосфери. Все це, безумовно, сприятиме збагаченню наукового потенціалу студентської молоді різних країн у галузі кримінального права.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

*К.А. Бордюгова, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

СПЕЦІАЛЬНІ ПОКАРАННЯ ТА ПРИНЦИП РІВНОСТІ ГРОМАДЯН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України суд призначає покарання з урахуванням не тільки ступеня тяжкості вчиненого злочину, обставин, які пом'якшують або обтяжують кримінальну відповідальність, а й особу винного. У зв'язку з цим потребують вдосконалення спеціальні покарання, які передбачені у КК України, приведення їх у відповідність із принципами кримінально-правової політики.

Спеціальні покарання – це заходи примусу, які можуть бути застосовані від імені держави за вироком суду лише до певного кола осіб, які визнаються винними у вчиненні злочину, і полягають у передбаченому кримінальним законом обмеженні прав і свобод людини. Специфічною ознакою, яка відрізняє це визначення від універсального визначення “покарання”, що протягом тривалого часу розроблялося науковцями і знайшло своє втілення в законодавчому визначенні, закріпленому у ст. 50 КК України, є вказівка на можливість застосування цих видів покарання лише до певного кола осіб. У процесі дослідження специфічної ознаки спеціальних покарань постає питання про їх відповідність основним принципам кримінально-правової політики, що покладені в основу усіх інститутів кримінального права та знаходять своє втілення у КК України. Одними із таких принципів, як відомо, є принципи рівності громадян перед законом та диференціації кримінальної відповідальності. Щоб зрозуміти вплив цих принципів на систему покарань, спочатку треба з'ясувати їх правову природу.

Принцип рівності перед законом і судом, інакше – при-

нціп уніфікації кримінальної відповідальності полягає у встановленні єдиного підходу щодо визначення злочинності і караності діянь. Диференціація кримінальної відповідальності – це діяльність законодавця по встановленню різноманітних кримінально-правових наслідків з урахуванням визначеного кола соціально значущих ознак. Незважаючи на важливість проблеми уніфікації та диференціації, і досі немає єдиної думки науковців та практиків стосовно визначення критеріїв диференціації та її різновидів. В науці поширена думка про виділення двох підстав диференціації кримінальної відповідальності: типовий ступінь суспільної небезпечності злочину і типовий ступінь суспільної небезпечності особи винного. І тут повертаємося до співвідношення спеціальних покарань із принципами кримінально-правової політики. Адже КК України сам встановлює межі диференціації, у тому числі, закріплюючи спеціальні покарання, які можна застосовувати залежно від особи, яка визнається винною у вчиненні злочину. Цей критерій і є в даному випадку соціально значущою ознакою. Шляхом визначення окремих видів спеціальних покарань в рамках кожної групи знаходить своє вираження принцип рівності осіб перед законом і судом.

На мою думку, існування у КК України спеціальних покарань не порушує принципу рівності громадян, а навпаки визначає один із критеріїв диференціації кримінальної відповідальності. Тобто в даному випадку принцип диференціації кримінальної відповідальності зберігає свою дію. Особи, які вчиняють злочини, різняться за своєю суспільною небезпечністю, у зв'язку з чим виникає необхідність врахування подібних особливостей. Диференційовані системи покарань мають і КК іноземних держав. Так, наприклад, в Іспанії встановлене спеціальне покарання у виді молодіжного арешту для неповнолітнього, таким чином індивідуалізуючи покарання для цієї уразливої категорії осіб. Інша справа, що за рівних умов і у випадку вчинення злочину особами, які знаходяться у рівному становищі перед державою, здійснюється уніфікація кримінальної відповідальності шляхом передбачення спеціального покарання для усіх осіб, які належать до однієї категорії.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

Н.Ф. Боярський, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
культури і мистецтв*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН

Передбачена ст. 161 Кримінального кодексу України (далі – КК) кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії є однією з гарантій забезпечення дотримання принципу рівності всіх людей в їх правах, закріпленого в ст. 24 Конституції України.

На початку листопада було прийнято Закон України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості”, яким були внесені зміни в ст. 115 та 161 КК. Даний Закон передбачає посилення кримінальної відповідальності за ст. 161 КК та доповнення частини другої ст. 115 пунктом 14 наступного змісту “з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості”.

На нашу думку, внесені зміни до КК є недоцільними та малоефективними. Міжнародний досвід боротьби зі злочинністю свідчить про те, що більш ефективним стримуючим фактором для злочинця є не тяжкість покарання, а його безповоротність, тобто неможливість уникнути покарання за скоєні неправомірні діяння.

Тому ми вважаємо, що першочерговими діями повинно бути удосконалення формулювання даного складу злочину у КК, яке, на нашу думку, має низку теоретичних недоліків, що породжують складність його застосування. Про це свідчить той факт, що протягом 2005-2007 рр. було порушено лише 7 кримінальних справ за ст. 161 КК. Очевидно, що дана статистика далека від реальної ситуації. За оцінками незалежних експертів, у тому числі авторитетних правозахисних та громадських організацій, кількість злочинів, вчинених на ґрунті расизму та ксенофобії, є не менша за 190 випадків на рік.

Одним із можливих способів удосконалення ст. 161 КК, який би ми хотіли запропонувати, є розширення кола об'єктів даного складу злочину.

У засобах масової інформації та мережі Internet доволі часто можна побачити матеріали, в яких вбачається приниження національної гідності не конкретної людини, а етнічної групи чи народу в цілому. Проте на сьогоднішній день авторів даних публікацій неможливо притягти до кримінальної відповідальності у таких або інших випадках.

Про неможливість притягнення до кримінальної відповідальності у випадку, коли вбачається посягання чи приниження честі та гідності народів, рас, націй і етнічних груп свідчить формулювання ст. 161, де йдеться саме про “громадян”, та той факт, що вона вміщена до Розділу V “Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина”.

Щоб виправити дану ситуацію, ми вважаємо за доречне внести зміни у ч.1 ст. 161 КК та викласти її диспозицію у такій редакції: “Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образу почуттів громадян, народів, рас, націй і етнічних груп у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками”.

У разі внесення запропонованих змін назву Розділу V слід буде перейменувати на “Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини, громадянина та соціальної групи”, назву ст. 161 – на “Порушення рівноправності громадян, народів, рас, націй і етнічних груп залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії”.

Отже, для запобігання злочинам, передбаченим ст. 161 КК, потрібно удосконалити формулювання даного злочину так, щоб воно відповідало реальній ситуації злочинності у сфері не-

нависті та нетерпимості, та розробити ефективні схеми, моделі та методики його розслідування.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. В.П. Діденко

Є.О. Коротич, *Полтавський ф-т, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПОНЯТТЯ “СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ” В КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ВІД 11 ЧЕРВНЯ 2009 РОКУ

Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення” від 11 червня 2009 р. з метою досягнення диференціації кримінальної відповідальності службових осіб шляхом виділення в окрему категорію суб'єктів злочинів у сфері службової діяльності – осіб, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки у юридичній особі приватного права незалежно від організаційно-правової форми, було внесено зміни до Кримінального кодексу (далі – КК).

Так, ст. 18 було доповнено двома новими частинами. В них, по суті, дається визначення одного з різновидів спеціального суб'єкта – “службової особи”. Паралельно з даним визначенням в Особливій частині КК фігурують ще два визначення службової особи – в примітці до ст. 364, дію якої було звужено до п'яти статей, а також у ст. 235-1, де словосполучення “службова особа” вживається у значенні службової особи юридичної особи приватного права. Таким чином, у КК термін “службова особа” використовується в трьох різних значеннях, які так чи інакше конкурують між собою. Зокрема, чимало осіб, які працюють у юридичних особах приватного права, за характером своїх службових обов'язків можуть одночасно підпадати і під визначення примітки 1 ст. 235-1 КК, і під визначення примітки 1

ст. 364 КК. Оскільки відповідно до положень Цивільного кодексу України усі господарські товариства, у тому числі й ті, у статутному фонді яких державна частка становить більше 50%, можуть вважатися юридичними особами приватного права, то певні діяння, вчинені цими особами, можна буде кваліфікувати як за ст. 364, 365 чи 368, так і за ст. 235-1, 235-2 чи 235-4 КК.

Кваліфікація відповідних діянь буде проблематичною ще й тому, що поняття “юридичні особи приватного права” поки ще не піддано достатній конкретизації в теорії цивільного права, і його реальний обсяг не визначений практикою. Зокрема, проблемним є питання про те, до якої категорії юридичних осіб (публічного чи приватного права) має належати велика кількість господарських товариств, які виникли в результаті приватизації на основі відповідних розпорядчих актів органів державної влади, а тому постає і проблема кваліфікації відповідних діянь, вчинених службовими особами цих товариств. Особливе занепокоєння викликає суттєве зниження кримінальної відповідальності для службових осіб приватного права порівняно з службовими особами публічного права за скоєння таких самих злочинів, що при неоднозначному віднесенні осіб до першої або другої категорії може призвести до зловживань так званими “пільговими статтями” КК.

Крім того, підходячи чисто з формально-юридичної точки зору, алогічною є ситуація, коли термін “службова особа” для більше ніж 60 складів злочину КК, в яких вчинення злочину службовою особою є кваліфікуючою ознакою, вживається в розумінні визначення, запропонованого ст. 18, в ст. 364, 365, 368, 368-1, 369, під службовими особами розуміються вже інші категорії осіб, а в Розділі VII-A під тим же терміном розуміється третя категорія осіб, тобто одна і та ж особа є службовою, коли йдеться про злочини, передбачені, наприклад, ст. 171, 173, 157 і т. д., але вона не є службовою у випадках, передбачених Розділом VII-A, і навпаки.

На нашу думку, для усунення конкуренції між визначеннями “службових осіб”, доцільно здійснити зміну поняття “службової особи”, не зачіпаючи зміст Загальної частини Ко-

дексу. Достатньо буде в рамках Розділу XVII про злочини у сфері службової діяльності КК у примітці до ст. 364 дати визначення службової особи, не розділяючи, втім, службових осіб на службових осіб приватного і публічного права, а насамперед розмежувати та узгодити між собою поняття “посадова” та “службова” особи, що паралельно вживаються в Конституції, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Законі України “Про боротьбу з корупцією”, Законі України “Про державну службу” та інших нормативно-правових актах.

Науковий керівник – асист. А.А. Бражник

*Н.С.Кошин, юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПОМИЛКИ В ОСОБІ ПОТЕРПІЛОГО ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВА

Актуальність дослідження помилки у потерпілому при вчиненні злочину є неоспорюваною, оскільки вона може впливати на зміст, форму, ступінь і обсяг вини. У кримінальному законодавстві України визначення поняття “помилки”, а також її впливу на кримінальну відповідальність особи відсутнє. Підходи Пленуму Верховного Суду України щодо кваліфікації окремих кримінально-правових ситуацій, пов’язаних з помилкою, не є однотипні.

Помилка у потерпілому полягає в тому, що, посягаючи на визначену особу, винний помилково сприймає за неї іншу людину і здійснює посягання. Загалом дана помилка не впливає на форму вини і кваліфікацію злочину. Очевидно, вплив можуть викликати дві обставини: 1) коли певні ознаки потерпілого передбачені в КК в якості кваліфікуючих ознак злочину певного виду, 2) коли у зв’язку зі зміною особи потерпілого відбувається заміна об’єкта посягання. У випадку, якщо із заміною потерпілого змінюється і об’єкт, то діяння міняє свої соціальні і юридичні властивості і повинно кваліфікуватися у залежності

від спрямованості умислу. Прикладом зміни об'єкта через зміну потерпілого є випадки, коли, спрямовуючи посягання проти визначеної особи – представника влади, громадськості чи їх близьких, винний фактично діє щодо людини, яка такими характеристиками не наділена. У даному випадку основним об'єктом є не життя та здоров'я особи, а авторитет і діяльність органів державної влади (публічне управління). Узагальнюючи думки, висловлені у науковій літературі, можна вказати на два основні підходи у кваліфікації шкоди, завданої “звичайному” потерпілому з наміром вчинити умисне вбивство особи, які наділена певними спеціальними ознаками, що передбачені у ч. 2 ст. 115 КК: 1) оцінка вчиненого відбувається за сукупністю злочинів – замаху на злочин з кваліфікуючими ознаками та закінченого злочину без таких ознак; 2) винному інкримінується лише замах на злочин з кваліфікуючими ознаками.

Помилковою ми вважаємо думку щодо кваліфікації вчиненого за сукупністю, оскільки спроба вчинити вбивство з обтяжуючими обставинами в будь-якій стадії її розвитку є замахом на кваліфіковане вбивство. Відповідно в жодній стадії така спроба не може бути кваліфікована як просте вбивство. До того ж подібна оцінка дає підстави стверджувати, що винний вчинив два злочини, в той час, як фактично злочин один. Кваліфікація за сукупністю порушує конституційний принцип неможливості притягнення до відповідальності за одне і те ж діяння кілька разів. Другий варіант кваліфікації, на нашу думку, є найбільш правильним – як замах на злочин, тобто злочин, який за своїм фактичним змістом не був доведений до кінця.

Враховуючи особливості конструкції об'єктивної сторони посягання на життя, про яке йдеться у ст.112, 379, 348, 400, 443 КК, необхідно окремо зупинитись на питанні про кваліфікацію помилки в особі потерпілого відносно цих складів. Можна виділити два найбільш ґрунтовні підходи до кваліфікації помилки в потерпілому при вчиненні даних злочинів: а) кваліфікація лише за ст. 348 (розглядаємо дану статтю як приклад) чи за сукупністю ст. 348 і 115; б) кваліфікація за ч. 3 ст. 15, ст. 348 чи ч. 3 ст. 15, ст. 348, ст. 115. Тобто необхідно з'ясувати два моменти: чи потрібна кваліфікація за сукупністю (дану позицію ми розгля-

нули раніше), і чи необхідно кваліфікувати злочин за ст. 348 як закінчений. Частина вчених вважає, що випадки, коли дії спрямовуються проти працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного порядку або військовослужбовця, а шкода фактично завдається іншим громадянам, є нічим іншим, як посяганням на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного порядку або військовослужбовця – мова йде про закінчений злочин, склад якого у чинному КК України передбачений ст. 348.

Інші вказують, що обов'язковою ознакою юридичного складу злочину, передбаченого ст. 348, як і інших посягань на життя, є зв'язок між умисним вбивством і службовою чи громадською діяльністю потерпілого. Тому кваліфікація вчиненого безпосередньо за ст. 348 має відбуватись лише у разі, коли існує об'єктивний зв'язок між фактом заподіяння потерпілому смерті чи спробою її заподіяння і службовою діяльністю працівника публічного управління. У разі, коли діяння фактично спрямоване щодо “сторонньої” особи, такий зв'язок відсутній. Відсутність хоча б однієї об'єктивної ознаки, необхідної для юридичного складу злочину певного виду, виключає інкримінування особі закінченого злочину. Отже, вчинене належить кваліфікувати за ст. 15 і 348 КК (незалежно від того, чи настала фактично смерть потерпілого чи ні).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

В.В. Савчук, *ф-т правничих наук, IV курс,
Національний університет
Києво-Могилянської академії*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Аналіз санкцій Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) дає підстави говорити про проблеми

диференціації кримінальної відповідальності. Йдеться про вплив конкретної кваліфікуючої ознаки на збільшення міри покарання. Крім того, суворість покарання, передбаченого за вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи, іноді є необґрунтовано низькою порівняно з покаранням, встановленим за посягання на інші суспільні відносини.

Очевидно, що одна й та сама кваліфікуюча ознака (наприклад, спричинення тяжких наслідків) повинна однаковою мірою впливати на збільшення типового покарання, принаймні за однорідні злочини. В реальності ж, за наявності однакової кваліфікуючої ознаки при вчиненні різних злочинів, міра покарання змінюється по-різному. Наприклад, медіана покарання у виді позбавлення волі на певний строк за ч. 1 ст. 121 КК становить 6,5 року. Коли ж наслідком є смерть особи, медіана покарання зростає до 8,5 року, тобто приблизно в 1,3 раза. Водночас у ст. 133 КК спричинення тяжких наслідків (що охоплюють не лише заподіяння смерті, а й менш небезпечну шкоду) збільшує медіану покарання вже в 2,3 раза: з 1,5 року до 3,5 року. Є й інші приклади: так, настання смерті потерпілої за ст. 134 КК збільшує міру покарання у 3 рази, за ст. 135 КК – у 3,7 рази, а за ст. 136 КК – у 12 разів. Такі випадки характерні не лише для злочинів проти життя та здоров'я особи: приміром, настання смерті людей за ст. 161 КК збільшує покарання в 2 рази, водночас за ст. 194 КК – в 3,25 рази.

При цьому різний вплив певної кваліфікуючої ознаки на збільшення міри покарання не може пояснюватися прагненням законодавця встановити однакоvu відповідальність за злочини, наслідком яких є смерть особи. Адже медіани типових покарань у виді позбавлення волі за злочини, кваліфікуючою ознакою яких є смерть особи, варіюються від 3 (ст. 134 КК) до 11 (ст. 147 КК) років.

Окрім цього, видається необґрунтованим підхід законодавця до визначення покарання за вчинення однакових (подібних) злочинів різними суб'єктами. Так, за ч. 3 ст. 136 КК середня міра покарання становить 3,5 року позбавлення волі, тоді як медичний працівник за вчинення аналогічного по суті злочину (ч. 2 ст. 139 КК) може бути підданий покаранню у виді позбав-

лення волі, середній строк якого 2 роки. Водночас медіана покарання, передбаченого за вбивство через необережність (ст. 119 КК), встановлена на рівні 4 років. Такі ситуації є наслідком хаотичної диференціації відповідальності за злочини проти особи і, на нашу думку, суперечать принципу рівності громадян перед законом.

Наведені приклади дають підстави говорити про безсистемність диференціації кримінальної відповідальності у вітчизняному законодавстві. При визначенні кримінально-правових санкцій належним чином не враховано ступінь суспільної небезпеки певного діяння. Так, за ст. 161 КК у разі спричинення смерті людей середня міра покарання становить 3,5 року, а, наприклад, порушення порядку фінансування виборчої кампанії за ч. 3 ст. 159¹ КК може потягти покарання, середній розмір якого дорівнює 7,5 року. Таку ситуацію складно пояснити, враховуючи, що життя людини є найвищою соціальною цінністю (якщо не брати до уваги заполітизованість процесу внесення змін до норм про відповідальність за злочини проти виборчих прав громадян).

Відновлення системності у визначенні меж покарання є надзвичайно актуальним. Для цього видається доцільним розробити “формулу” визначення типового покарання: найбільш поширені кваліфікуючі ознаки передбачити в Загальній частині КК та встановити для кожної з них коефіцієнт, який слід застосовувати до покарання, передбаченого за діяння, що містять ознаки основного складу злочину.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Д.С. Азаров

I. ПРОБЛЕМИ ВЧЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН

В.В.Комлик, *юрид. ф-т, IV курс,
Університет економіки та права "КРОК"*

КОДЕКС УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОВИНИ

На виконання Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 20 січня 2006 р., Україні потрібно адаптувати власне законодавство відповідно до законодавства Європейського Союзу. Однією з таких адаптацій є гуманізація законодавства України про кримінальну відповідальність, що передбачає трансформацію деяких злочинних діянь у форму кримінальних провин. У зв'язку з цим актуальність теми впливає з необхідності реформування кримінального законодавства України у частині розмежування злочинних діянь від кримінально-правових провин та його законодавчого закріплення шляхом прийняття нового кодексу (Кодекс про кримінально-правові провини).

Кримінальне законодавство України повинно відповідати сучасному розвитку суспільних відносин, тому виникає гостра потреба переосмислення інституту покарань та його видів. Першими заходами, які спрямовані на досягнення вищевказаної мети, мають стати відповідні зміни до Кримінально-процесуального кодексу, Кримінально-виконавчого кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення тощо; на основі цих змін – реформувати і чинний КК України.

Теорія кримінального права нас вчить, що несправедливість покарання є досить показовою і змушує шукати шляхів його вдосконалення по відношенню застосування окремих видів покарань до винних осіб. У минулому мали місце непоодинокі випадки застосування особливо жорстоких покарань: удари палицями, карцер, каторжна праця тощо. Однак вони не ви-

конували своєї головної мети – виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Рішення чергового засідання Конгресу ООН з питань кримінального права було спрямоване на поширення в багатьох країнах світу таких видів покарань, як: штраф, громадські роботи, умовне засудження, обмеження волі, пробації та інші традиційні і нововведені санкції. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Зокрема, в Україні у 2004 р. зареєстровано 520 105 злочинів, а у 2002-2006 рр. до органів внутрішніх справ України надійшло 11 млн заяв та повідомлень про злочини, що дає нам вагомий підстави до пошуку нових ідей у процесі вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність.

Так, ще за КК Франції (1810) злочинні посягання діляться на: злочини, провини та порушення, що на сьогодні перенесено в чинний Кодекс. Італійське кримінальне законодавство до злочинів відносить діяння, за яке може бути призначене позиттєве позбавлення свободи, термінове обмеження свободи та штраф у розмірі від 10 тис. до 11 млн лір. До проступків відноситься діяння, за яке передбачено арешт або грошовий штраф в розмірі від 4 тис. лір до 2 млн лір. Зокрема, у ФРН всі злочинні діяння поділяються на злочини і провини. В основі даного поділу лежить міра покарання. Відповідно, злочин – від 1-го року і більш суворе покарання, провини – позбавлення волі на короткий строк або ж грошовий штраф. У зв'язку з тим, що Україна йде у Європейську спільноту, необхідним є процес проведення відповідності національного законодавства до міжнародних норм.

Таким чином, все вищезазначене могло б слугувати для впровадження подібної ідеї в чинне законодавство України. А саме:

- 1) прийняття Кодексу України про кримінально-правові провини;
- 2) перенесення деяких статей Особливої частини Кримінального кодексу України в Кодекс про кримінально-правові про-

вини, беручи за критерій ступінь тяжкості (ст. 118, 124, 125, 128 ...)

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. В.М. Боровенко

З.В.Конончук, *юрид. ф-т, III курс,
Київський університет права
НАН України*

ЗРОЗУМІЛІСТЬ ТА ДОСТУПНІСТЬ МОВИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: КРИТИЧНИЙ ПОГЛЯД

В теорії кримінального права проблема мови, понятійного апарату Кримінального кодексу України (у подальшому – КК) привертала і привертає увагу багатьох науковців. Зокрема, відповідні питання були предметом досліджень П.П. Андрушка, Ю.В. Бауліна, З.А. Тростюк, В.О. Навроцького, М.І. Панова, М.І. Хавронюка та інших вітчизняних вчених. Відповідна проблема є завжди злободенною, оскільки кожна кома, сполучник, слово в КК можуть вплинути на долю людини. Наочним прикладом цього є хрестоматійне речення “Карати не можна помилювати”, в якому відсутні розділові знаки.

Аналіз наукової літератури показав, що практично всі науковці, які займаються проблемою мови, понятійного апарату КК, однією з основних вимог виокремлюють її (його) зрозумілість та доступність. Розкриваючи зміст цих вимог, дослідники вказують, що мова КК має легко сприйматися адресатами (тобто пересічними громадянами), повинна бути зрозумілою, а сам понятійний апарат КК повинен формулюватися за допомогою добре відомих термінів. При цьому для досягнення зрозумілості мови КК необхідно виключати з нього архаїзми, невинуваті неологізми та слова іншомовного походження, які не стали загальнопоширеними. Звичайно, це ідеальна модель методологічного підходу до створення понятійного апарату КК, оскільки, як відомо, незнання закону не звільняє від кримінальної відповідальності. Однак аналіз мови КК наочно продемонстрував,

що, на жаль, вимоги зрозумілості та доступності його мови не дотримані. Це проявляється у такому. По-перше, у КК багато термінів вживаються у значенні, яке не відповідає його розумінню в українській мові. Зокрема, традиційно під збутом розуміються лише оплатні форми передачі тих чи інших предметів, однак, як зазначається у науковій літературі, постановою Пленуму Верховного Суду України збут охоплює як оплатні, так і безоплатні форми відчуження предметів злочину (вогнепальної зброї, наркотичних засобів тощо). По-друге, перенасиченість КК спеціальними юридичними термінами. Звичайно, мова будь-якого закону не може бути примітивною, однак відсутність визначень власне кримінально-правових понять або понять, які запозичені з інших галузей права, є перешкодою для розуміння адресатом кримінально-правового припису. Проаналізувавши зміни до КК щодо відповідальності за корупційні злочини, які вводяться в дію з 1 січня 2010 р., можна помітити багато явно незрозумілих термінів, які незабаром поповнять понятійний апарат КК, зокрема, “юридична особа приватного права”, “особа, яка здійснює професійну діяльність, пов’язану з наданням публічних послуг”. Та й понятійний апарат чинного КК перенасичений такими термінами, які не мають відповідної дефініції у ньому (наприклад, “житло”, “інше володіння особи” тощо). По-третє, велика кількість оціночних понять (наприклад, “істотна шкода”, “тяжкі наслідки”, “грубе порушення” тощо). Навіть дипломованому юристу іноді непросто відмежувати грубе порушення громадського порядку (ст. 296 КК) від негрубого його порушення, за що настає адміністративна відповідальність; сильний фізичний біль (ст. 127 КК) від просто фізичного болю (ст. 126 КК). Таких прикладів можна наводити багато. По-четверте, використання вузькоспеціалізованих термінів (наприклад, “афінаж”, “гумусний шар”). По-п’яте, наявність в КК латентної (прихованої) інформації. Це стосується ознак того чи іншого складу злочину. Зокрема, далеко не всі юристи знають, чим відрізняється згвалтування малолітньої особи (ч. 4 ст. 152 КК) від статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 КК), адже про добровільність як розмежувальну

ознаку останнього складу злочину у диспозиції ч. 1 ст. 155 КК не згадується.

Отже, вищездійснений аналіз дає підстави стверджувати, що досить багато кримінально-правових приписів є незрозумілими для пересічного громадянина, якому непросто розібратися в тих питаннях, які по-різному тлумачаться вченими криміналістами та (або) практичними працівниками. У багатьох випадках складається враження, що законодавець умисно формулює ту чи іншу норму так, щоб “заблокувати” її реалізацію на практиці. Тому даремно (і на превеликий жаль) в нашій державі прижилася фраза “Закон, як дишло, куди повернеш, туди й вийшло”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. З.А. Тростюк

Я.В. Коровченко, *юрид. ф-т, III курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ СУДАМИ УКРАЇНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

Головною проблемою законодавчого відтворення принципів кримінального права є те, що деякі з них, хоч і знайшли відображення безпосередньо у тексті кримінального закону або Конституції України, але не підпорядковані системі. негайною потребою є створення у Загальній частині Кримінального кодексу окремого розділу, присвяченому цим принципам.

Ми ставимо перед собою завдання дослідити реальне дотримання окремих з цих принципів у правозастосовній практиці.

Пленум Верховного Суду України з метою однакового і правильного, справедливого застосування законодавства дає в своїх постановках певні рекомендації щодо правильності кваліфікації дій злочинця, але і в їх роз’ясненнях є певні положення,

які не відповідають нормам Конституції України і суперечать загальним принципам кримінального права. Наприклад, в абзаці 5 п. 12 постанови ПВСУ “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров’я особи” від 7 лютого 2003 р. № 2 Пленум Верховного Суду України пропонує у разі вчинення умисного вбивства або замаху на вбивство державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів, захисника чи представника особи або їх близьких родичів, начальника військової служби чи іншої особи, яка виконує обов’язки з військової служби, представника іноземної держави або іншої особи, яка має міжнародний захист, за наявності відповідних підстав кваліфікувати тільки за ст. 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК. Разом з тим, коли умисне вбивство зазначених осіб чи замах на нього вчинені за інших обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, дії винної особи додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами цієї статті. Спеціальними нормами в цьому випадку є ст. 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК, а загальною – п. 8 ч. 2 ст. 115 КК.

За загальним правилом подолання конкуренції загальної та спеціальної норми мала б застосовуватись спеціальна норма. Саме в спеціальній нормі закріплено більшу кількість ознак складу злочину, завдяки чому зменшується коло посягань, які охоплюються відповідною статтею. Якщо ж дотримуватись ориєнтира, визначеного Пленумом Верховного Суду України, і кваліфікувати одиничний злочин з обтяжуючими обставинами за правилами сукупності, така кваліфікація тягне за собою призначення покарання судом за правилами сукупності злочинів та інші несприятливі для суб’єкта злочину наслідки. Саме такий спосіб призначення покарання судом і є порушенням таких принципів, як справедливості, гуманності призначення покарання, а також норм Конституції України. Порушується принцип неприпустимості подвійного інкримінування, в основі якого лежить правова аксіома *non bis in idem*, яка означає, що ніхто не повинен нести покарання двічі за один злочин.

При кваліфікації, яку нам пропонує ПВСУ, відбувається порушення прав людини.

Отже, узагальнюючи усе вищесказане, слід зазначити наступне: головною проблемою недотримання принципів кримінального права є не закріплення їх в Кримінальному кодексі України. В окремих випадках Пленум Верховного Суду України, прагнучи справедливості, при тлумаченні положень КК порушує основні принципи кримінального права. Виходом із цієї проблеми є :

– удосконалення системи принципів кримінального права, закріплення загальних принципів в нормах Кримінального кодексу України, які будуть відповідати традиціям кримінальної політики та не суперечити моралістичним позиціям. Завдяки цьому буде менше недоліків у роботі правозастосовних державних органів;

– приведення у відповідність санкцій спеціальних норм та доповнення цих норм необхідними кваліфікуючими ознаками, щоб не було необхідності кваліфікувати дії злочинця за сукупністю, порушуючи головні принципи кримінального права;

– доповнення Кримінального кодексу України статтями, які б передбачали правила кваліфікації злочинів при конкуренції кримінально-правових норм.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

М.В. Купцов, II курс,
*Інститут підготовки
юридичних кадрів для СБ України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

БЛАНКЕТНА ДИСПОЗИЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ: ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ, ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Бланкетна норма – це юридична норма, яка надає державним органам та посадовим особам право самостійно встано-

влювати правила поведінки, заборони тощо. Розрізняють три способи викладу елементів правової норми: прямий, відсилочний та бланкетний. При бланкетному способі конкретного посилення на інші норми немає, але окремі елементи формулюються у спеціальних правилах, що видно з тексту бланкетної норми (М.І. Міллер).

Особливо поширеними бланкетні норми є в кримінальному праві. Зокрема, законодавець при формулюванні кримінально-правових норм досить часто застосовує так звані “бланкетні диспозиції”.

Диспозиція – частина норми Закону України про кримінальну відповідальність, яка визначає стандарт поведінки суб’єкта, що дозволений або заборонений, або заохочувальний, або до якого цей суб’єкт суспільних відносин зобов’язаний (В.К. Гришук).

В доктрині кримінального права розрізняють такі види диспозицій кримінально-правових норм: проста, описова, бланкетна, відсилочна.

Бланкетна диспозиція – це диспозиція, яка не визначає всіх ознак злочину, а для їх з’ясування відсилає до нормативних актів, що відносяться до інших галузей права.

Аналіз Особливої частини чинного КК України свідчить про зростання кількості норм з бланкетними диспозиціями. На сьогодні, за даними дослідників, таких норм нараховується понад 50% від загальної кількості всіх кримінально-правових норм (Н.Д. Квасневська).

Існування бланкетних диспозицій зумовлено тим, що в умовах науково-технічного прогресу з’являється значна кількість ризиків від джерел підвищеної небезпеки, запобігання яким здійснюється за допомогою різних нормативно-правових актів (законів, правил, статутів, положень, інструкцій, стандартів тощо).

У змісті кримінально-правових норм це знаходить відбиток шляхом вказівки на “незаконні дії” (ст. 200, 221, 233, 234 КК та ін.), “порушення правил” (ст. 214, 236, 240, 242, 267, 272-275, 325 КК та ін.), “порушення законодавства” (ст. 210, 244, 247, 251 КК та ін.), “порушення порядку” (ст. 202, 213, 333 КК

та ін.), “порушення вимог” (ст. 267-1, 271 КК).

Значення бланкетних диспозицій полягає в тому, що вони виконують конкретизуючу функцію і тим самим дають змогу уточнити і доповнити положення кримінального закону, при цьому і зміст, і форма кримінально-правової норми зберігають свої специфічні ознаки.

Завдяки використанню бланкетних диспозицій забезпечуються стабільність, гнучкість і динамізм кримінального закону. Стабільність і динамізм – характерні ознаки кримінального закону, що свідчать про його ефективність. У разі необхідності достатньо внести зміни в регулятивне законодавство, а сама ж кримінально-правова норма залишається незмінною.

Разом з тим, деякі вчені звертають увагу на те, що такий підхід до побудови нормативного матеріалу містить можливість невизначеності і свавілля у правовому регулюванні, що потребує уваги при кваліфікації злочинів (Л.Д. Гаухман).

Позаяк регулятивне законодавство може містити характеристику не тільки діяння, а й будь-яких інших ознак, що характеризують різні елементи складу злочину, їх зміст має встановлюватися з урахуванням нормативних приписів, законів та підзаконних актів інших галузей, а не кримінального права.

Аналіз судової практики свідчить про те, що неухвалене ставлення до вимог регулятивного законодавства при встановленні тих чи інших ознак (елементів) складу злочину породжує помилки в застосуванні відповідних кримінально-правових норм, а отже, може порушувати права і законні інтереси окремих громадян. В нормах з бланкетними диспозиціями тільки обізнаність у сфері регулятивного законодавства дозволяє точно встановити характер і зміст дії чи бездіяльності, що є необхідною умовою притягнення суб'єкта злочину до кримінальної відповідальності.

Труднощі при застосуванні кримінально-правових норм з бланкетними диспозиціями полягають в необхідності:

1) з'ясування, які нормативно-правові акти і яких галузей права регулюють ті чи інші суспільні відносини, що охороняються законодавством про кримінальну відповідальність, та ретельного їх вивчення;

2) з'ясування меж чинності цих правових актів у часі й просторі;

3) точного встановлення конкретної норми (пункту, частини, статті) регулятивного законодавства, яка має значення для вирішення питання про наявність складу злочину.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л.В. Дорош

*Н.О. Малишкіна, ф-т підготовки кадрів
для органів Пенсійного фонду України, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

Із прийняттям 28 червня 1996 р. Конституції України розпочався новий період законотворення в нашій державі. Прийняття цілої низки нормативних актів стосувалось різних аспектів правового регулювання в державі, у тому числі і сфери законодавства про кримінальну відповідальність.

Зі введенням у дію нового Кримінального кодексу України у 2001 р. в даній сфері правового регулювання сталися позитивні зміни у кращий бік: з'явилась ціла низка статей, які відповідають реаліям сьогодення, та скасовані ті статті, які з часом втратили свою актуальність. Але практика застосування Кримінального кодексу України, яка напружена з 1 вересня 2001 р., свідчить, що окремі його норми є недосконалими і, відповідно, потребують змін, а низка інших норм потребує додаткового тлумачення.

У Кримінальному кодексі порушено вимоги щодо диференціації кримінальної відповідальності, внаслідок чого порушено баланс між суспільною небезпечністю діяння і мірами кримінальної відповідальності. Так, окремі положення Розділу XV “Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх” щодо видів покарань не узгоджені між собою.

Відповідно до ст. 98 до неповнолітніх можуть бути застосовані такі види покарання, як штраф, громадські, виправні роботи, арешт та позбавлення волі на певний строк. Проте у ст. 99 передбачено, що штраф може бути застосований до неповнолітнього, який має самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернено стягнення. А громадські та виправні роботи (ст.100) можуть бути призначені лише у віці від 16 до 18 років, хоча кримінальна відповідальність за більшість злочинів настає з 14 років. Тобто до неповнолітніх, яким на момент винесення вироку не виповнилось 16 років і які не мають самостійного доходу, навіть за умови вчинення злочинів невеликої та середньої тяжкості, судами можуть бути застосовані такі види покарання, як арешт та позбавлення волі.

Деякі норми КК вступають у суперечності між собою, що також є значним недоліком. Наприклад, ч. 1 ст. 79 передбачає звільнення від відбування покарання з випробуванням для вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 7 років у разі призначення їм покарання у виді обмеження волі. У той же час ч. 3 ст. 61 Кодексу забороняє застосування обмеження волі до вагітних жінок і жінок, які мають дітей до 14 років. Тому необхідно привести у відповідність положення ч.1 ст. 79 з ч. 3 ст. 61 для уникнення проблем, що можуть виникнути при застосуванні цих норм на практиці.

Чимало прогалин має й Особлива частина КК. Існують статті у КК, які потребують вдосконалення. Це стосується ст. 257 “Бандитизм”, якою встановлено, що організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі караються позбавленням волі на строк від п’яти до п’ятнадцяти років з конфіскацією майна. Відповідно до ч. 2 ст. 59 конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК. Недолік ст. 257 полягає в тому, що конфіскація майна в санкції цієї статті виступає як обов’язкове додаткове покарання, яке застосовується в усіх випадках вчинення такого злочину, як бандитизм. Але бандитизм може вчинятися не тільки з корисливих

мотивів, а й, наприклад, з метою згвалтування чи вчинення хуліганства, і саме в цьому полягає невідповідність положення ст. 257 положенню ч. 2 ст. 59. Для подолання цієї розбіжності потрібно змінити обов’язкове додаткове покарання у виді конфіскації майна на факультативне та сформулювати санкцію таким чином: “... з конфіскацією майна або без такої”.

Так, назва ст. 200 передбачає незаконні дії з обладнанням для виготовлення документів, платіжних карток та інших засобів доступу до банківських рахунків, але в диспозиції статті таких дій не передбачено.

З викладеного вище можна зробити висновок, що КК України, прийнятий 5 квітня 2001 р., містить ряд новел, спрямованих на реформування кримінально-правової політики держави, в центрі якої стоїть охорона прав і свобод людини. Але разом з тим чимало норм потребують вдосконалення та доопрацювання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М.В. Анчукова

Т.В. Непийпа, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

КОНКУРЕНЦІЯ ЗАГАЛЬНОЇ І СПЕЦІАЛЬНОЇ НОРМ: ПРАВИЛА ПОДОЛАННЯ І ПІДХОДИ ДО КОНСТРУЮВАННЯ САНКЦІЙ

Ефективність засобів протидії злочинності значною мірою залежить від потенційних можливостей, закладених у кримінально-правовій санкції. Тому важливо не лише встановити в законі вичерпний перелік видів злочинів, а й визначити науково обгрунтовані, взаємозумовлені, такі, що відповідають тяжкості злочину і особі винного, санкції.

Проте, враховуючи складність досліджуваних питань, проблема побудови санкцій кримінального закону є не лише дискусійною, а й не має прийняттого вирішення.

До санкції висуваються певні вимоги. Так, вона має відповідати суспільній небезпеці злочинного діяння і поширеності злочинів певного виду, бути узгодженою із санкціями за вчинення інших близьких за видом і характером злочинів.

Певні вади конструювання притаманні санкціям окремих спеціальних кримінально-правових норм.

Питання про співвідношення загальних і спеціальних норм правознавці традиційно досліджували в межах проблем конкуренції кримінально-правових норм. Конкуренція в кримінальному праві означає наявність кількох статей (частин статей, пунктів статей) кримінального закону, які одночасно передбачають діяння, що підлягає кримінально-правовій кваліфікації. Вирішення ж питань конкуренції передбачає з'ясування того, яка із статей (частини статей, пунктів статей) має бути застосована в даному випадку. Законодавець, завдяки конкуренції, прагне диференціювати кримінальну відповідальність, посилюючи її одними нормами і пом'якшуючи іншими. Це дозволяє досягти вдалого балансу між "м'якістю" і "жорстокістю" КК. Закріплення в кримінальному законі можливості застосування норм, які враховують більш високу, чи, навпаки, зменшену суспільну небезпеку посягань, передбачають різні санкції, дозволяє точніше врахувати особливості злочинної поведінки, що зустрічаються в житті.

Процес виділення певної спеціальної норми Особливої частини КК України завершується конструюванням нової санкції такої норми.

Визначення виду та міри покарання у санкції спеціальної норми безпосередньо залежить від тих мотивів, які слугували підставою для її виокремлення. Найчастіше такими є суттєва відмінність характеру і ступеня суспільної небезпеки окремих діянь, передбачених тією самою кримінально-правовою нормою, що зумовлює необхідність диференційованого регулювання відповідальності за їх вчинення. Досягти такої мети за допомогою чинної загальної норми неможливо.

Існування спеціальної норми поряд із загальною нормою має практичний сенс лише тоді, коли певна спеціальна норма якось по-іншому розв'язує питання про кримінальну відпо-

відальність порівняно із загальною нормою (наприклад, про вид та розмір покарання). В іншому випадку немає сенсу в існуванні таких норм.

Кожна правова норма (як юридичний феномен, що виражає суть правила поведінки) індивідуальна, відрізняється від інших однією чи кількома ознаками. Тому діяння не може охоплюватися одночасно кількома нормами. Таке "охоплення" – результат недостатньо вдалого викладення норм в законі, використання в ньому термінів, які різні за обсягом, допускають неоднозначне тлумачення, внаслідок чого виникає ілюзія тотожності кількох норм чи того, що діяння охоплюється одночасно двома чи більше нормами. Насправді ж кожне діяння може підпадати під ознаки лише однієї норми.

Виділення спеціальних норм обумовлено прагненням законодавця диференціювати кримінальну відповідальність – посилити чи пом'якшити її порівняно з тією, яка встановлена в загальних нормах, або ж взагалі декриміналізувати діяння, що прямо не передбачені спеціальними нормами.

При наявності аналізованого виду конкуренції неприпустимо ігнорувати позицію законодавця, який диференціював відповідальність, можливо при цьому не в повній мірі врахував реальну суспільну небезпеку того чи іншого виду злочину, встановив неадекватну санкцію. За загальним правилом виділення спеціальних норм спрямоване на посилення відповідальності, однак можливо, що фактично це означає її пом'якшення. Проте застосовувати у таких випадках потрібно все одно статтю, яка передбачає спеціальну норму.

При цьому конструювання санкцій спеціальних правових норм має відповідати певним правилам.

1. У разі, коли підставою для виокремлення спеціальної кримінально-правової норми є зміна ступеня суспільної небезпеки діяння у бік його підвищення, то санкція такої норми повинна бути суворішою порівняно із санкцією загальної норми. І навпаки, якщо запровадження спеціальної норми зумовлено зміною ступеня суспільної небезпеки діяння у бік його зменшення, то санкція такої норми повинна бути менш суворою, ніж санкція загальної норми, з якої вона виокремлюється.

2. Якщо підставою для створення спеціальних юридичних складів злочину є одна й та сама або типова обставина, то санкції у таких складах також мають змінюватися більш-менш пропорційно.

Аналіз чинного законодавства дозволяє дійти висновку про те, що спостерігаються певні неузгодженості між санкціями загальних і спеціальних норм, що були виділені законодавцем на підставі зміни ступеня суспільної небезпеки діяння у бік його підвищення.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

Л.О. Нечитайло, *ф-т підготовки кадрів для органів юстиції, IV курс, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого*

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Наявність у чинному КК України низки проблемних положень (взаємовиключні норми, протилежні за своїм змістом; подвійність правових норм, коли відповідальність за одне і те саме діяння передбачено кількома статтями; оціночні поняття; відмежування злочинів тощо) створює підстави для постановки питання про надання загальнообов'язкового значення судовому прецеденту.

Слід відзначити, що фактично судовий прецедент достатньо широко використовується в правозастосовній практиці, проявляючись, зокрема, у постановках та керівних роз'ясненнях вищих судових органів щодо застосування законодавства.

Крім того, прецедентний характер носять рішення Європейського суду. Україна визнала обов'язковість юрисдикції Європейського суду в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції шляхом ратифікації Верховною Радою України Конвенції про захист прав і основних свобод людини. Також згідно зі ст. 17 Закону України "Про виконання

рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" суди застосовують при розгляді справ практику Європейського суду.

Керівні роз'яснення Верховного Суду України щодо застосування законодавства не мають нормотворчого характеру. У постановках Пленуму Верховного Суду лише конкретизується правова норма, роз'яснюється її зміст, в процесі чого відбувається поява нових правоположень. Такі акти забезпечують однаковість застосування законодавства і фактично враховуються всіма судами. Узагальнення судової практики стає орієнтиром при вирішенні аналогічних справ та найбільш авторитетною правовою позицією, що є обов'язковою для усіх інстанцій. Таким чином, є підстави стверджувати, що керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду мають прецедентне значення.

Ознаки прецеденту носять і рішення та висновки Конституційного Суду щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, а також щодо конституційності нормативно-правових актів. Скасовуючи норми права, які суперечать Конституції, Конституційний Суд пролонгує дію свого рішення до моменту його прийняття Парламентом, після якого воно набирає юридичної сили закону. Так, вимагали внесення змін до законодавства рішення Конституційного Суду про скасування смертної кари як виду покарання; про можливість надавати правову допомогу при вирішенні справи у судах України поряд з адвокатами іншим особам, які є фахівцями в галузі права, та ін. В таких рішеннях та висновках міститься правило поведінки, яке стає загальнообов'язковим при вирішенні аналогічних справ, а отже, вони теж носять прецедентний характер.

Судовий прецедент може мати значення форми права, якщо він походить від вищих судових органів. Питання про набуття рішеннями вищих судових інстанцій статусу прецеденту або визнання його хибності залежить від попередньо застосованої правової позиції. Обов'язковість дотримання певної правової позиції для суддів у справі, яку він розглядає, виникає лише за умови подібності справи тій, яка вирішена раніше. Шлях від одиничного судового рішення до правової норми пролягає через апробацію цього рішення та його опублікування.

Формування системи прецедентів забезпечується публікацією звітів судових рішень, де особливе місце відводиться нормі прецедентного права, в якому і міститься правова оцінка фактичних обставин справи. Отже, механізм судового прецеденту в сучасних умовах можна навести у такому вигляді: прийняття рішення; апробація рішення вищими судовими органами; опублікування рішення; застосування рішення судами.

Існування судового прецеденту можливе лише в межах та не всупереч закону. Судове рішення не може повністю замінити закон, але він, безперечно, виступає допоміжним джерелом права. За своєю сутністю він покликаний забезпечити неухильне дотримання кримінального законодавства України. Таким чином, судовий прецедент повинен мати значення джерела кримінального права у вищеназваних нами випадках, у зв'язку з чим він повинен отримати формальне закріплення у КК України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

І.В. Нижник, *юрид. ф-т, II курс,
Дніпропетровський національний університет
ім. Олеса Гончара*

ЗВОРОТНА ДІЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ ЯК ВИРАЖЕННЯ ГУМАНІЗМУ

Першоджерелом розвитку будь-якого суспільства і цивілізації загалом завжди був і є гуманізм, який є ідеологією людини і людяності, конструктивної звитяги й непримиренності до всього, що принижує людську гідність. У юридичних науках принцип гуманізму розглядається як морально-етична сторона пізнання, що визнає цінність людини як особистості, його право на волю, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей.

У науці кримінального права існують різні підходи до обґрунтування зворотної дії кримінального закону. Одним з них є морально-етичний підхід: він полягає в тому, що надання зво-

ротної дії більш м'яким кримінальним законам вважається вираженням гуманізму, милосердя чи справедливості держави, її піклуванням про права людини тощо. Такий підхід набув поширення в літературі XIX – початку XX століть в роботах Л. С. Білогриць-Котляревського, Л. Є. Владимірова, В. В. Єсипова, П. Д. Калмикова, С. П. Мокринського, П. П. Пусторослева, В. Спасовича та ін. Він залишається актуальним і сьогодні: наприклад, роботи Б. В. Волженкіна, О. М. Ігнатова, С. В. Сахнюка та ін.

Поряд з цим іншої думки дотримувалися такі вчені-криміналісти: С. Будзинський, В. П. Даневський, Д. А. Дріль, М. Д. Дурманов, І. Сапгір, М. І. Ковальов, Б. С. Утевський, Я. М. Брайнін та ін., які вважаються прибічниками прагматичного підходу до обґрунтування зворотної дії кримінального закону. Ця точка зору виражає недоцільність застосування закону часу вчинення злочину, бо держава визнала діяння незлочинним чи покарання за нього надмірним. З цього приводу Я.М. Брайнін зазначав, що видання нового, більш м'якого закону свідчить про втрату певним колом діянь своєї колишньої суспільної небезпечності, що робить недоцільним застосування до осіб, які їх вчинили, передбачених раніше чинним законом покарань.

На нашу думку, більш точним є обґрунтування зворотної дії кримінального закону з позицій гуманізму, тому що сучасне європейське кримінальне законодавство базується на засадах гуманізму у сфері охорони прав людини. Україна як європейська країна також визначає пріоритетність прав людини як головну мету демократичних процесів.

Норма закону про кримінальну відповідальність (ст. 5 КК 2001р.) останнім часом зазнала певних змін. Так, за КК 1960 р. із змінами від 07.07.1992 р. ця норма закріплювала наступне: закон, що усуває караність діяння або пом'якшує покарання, має зворотну силу, тобто поширюється з моменту набрання ним чинності також на діяння, вчинені до його видання (ч. 2 ст. 6 КК 1960 р.); закон, що встановлює караність діяння або посилює покарання, зворотної сили не має (ч. 3 ст. 6 КК 1960 р.).

Чинний КК, на відміну від попередніх, містить окрему норму, в якій передбачено: закон про кримінальну відповідаль-

ність, який частково пом'якшує відповідальність, а частково її посилює, має зворотну дію в часі лише в тій частині, яка пом'якшує відповідальність (ч. 3 ст. 5 КК 2001 р.). Ця норма також зазнала змін, які є віддзеркаленням процесів гуманізації законодавства, що спрямовані на охорону прав людини. До ст. 5 КК Законом України від 15.04.2008 р. були внесені наступні зміни: якщо після вчинення особою діяння, передбаченого КК України, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотну дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи (ч. 4 ст. 5 КК 2001 р.).

Підводячи підсумок, слід звернути увагу на гуманістичну динаміку норми щодо зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі, завдяки чому законодавець намагається встановити відповідність між чинним законодавством і життєвими реаліями. Це свідчить про важливість і актуальність питання зворотної дії кримінального закону у часі, яке потребує подальших теоретичних досліджень.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Н.С. Юзікова

А.С. Ніколаєнко, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМАТИКА ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ПЕВНИХ ОЗНАК НАСИЛЬСТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У багатьох нормах КК вживається поняття “насильство” чи похідні від нього термінологічні звороти, але при цьому самого визначення поняття немає. У зв'язку з цим є цілий ряд спірних питань, пов'язаних як з встановленням ознак насильства, так і з кваліфікацією насильницьких злочинів.

У межах даної роботи розглянемо два питання: термінологію, яку використовує законодавець для описання окремих

проявів злочинних дій в різних статтях КК, та проблему визнання такої ознаки насильства, як його вчинення “проти волі” або “поза волею” особи.

Неврегульованим моментом є використання у певних складах злочину поняття “насильство” поряд з іншими діями, що є його проявами. А також включення “насильства” до змісту інших понять: у ст. 296 КК “особлива зухвалість” – грубе порушення громадського порядку, яке супроводжувалось, наприклад, насильством із завданням потерпілій особі побоїв або заподіянням тілесних ушкоджень, знущанням над нею.

У статті 115 КК “особлива жорстокість” – завдання потерпілому особливих фізичних, психічних чи моральних страждань... та у ст. 120 КК “жорстоке поводження” – безжалісні, грубі діяння, які завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань. В останніх двох випадках страждання потерпілій особі приносять певні насильницькі дії (наприклад, мордування, систематичне заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв, тортури, мучення), що вирішує питання щодо об'єктивного складу насильства: передбачає він тільки дії чи й наслідки.

У статті 323 КК “спонукання” – це будь-які умисні дії (примушування, застосування насильства, погрози тощо), спрямовані на збудження у неповнолітньої особи бажання вживати допінг... та у ст. 300 КК “примушування” – розуміються будь-які умисні дії, поєднані із застосуванням фізичного чи психічного впливу і спрямовані на те...

А щодо другого питання, то у науці існує два погляди: 1) насильство може вчинюватися лише проти волі особи (Левєртова Р.А.), 2) краще використовувати поряд ще формування і “поза волею”, обгрунтовуючи, що ці поняття охоплюють такий стан потерпілого, коли він усвідомлює вчинене щодо нього насильство, і ті випадки, коли він не міг усвідомлювати самого факту посягання (Иванова В.В.). Підтримуючи другу позицію, відзначаю, що закон при описанні насильницьких дій у жодному випадку не передбачає явного, відкритого характеру насильства. Крім того, необхідно визначитися, чи охоплює насильство вплив на внутрішні органи людини без пошкодження зовнішніх тканин шляхом отруєння або обпоювання одурманюючими ре-

човинами. Хоча і існують протилежні думки вчених, але ПВСУ стосовно злочинів проти власності прямо вирішив питання про те, що застосування до потерпілого без його згоди наркотичних, сильнодіючих, психотропних, отруйних речовин з метою заволодіння майном слід розглядати як насильство. Згідно з цим можна стверджувати, що ті ж самі дії, застосовані проти особи при вчиненні інших злочинів, доцільно вважати насильством.

Отже, у КК України немає визначення поняття “насильство” і у статтях воно використовується без будь-якої послідовності, що спричиняє проблеми з його тлумаченням і використанням. Але у законодавстві України існують нормативні акти, де це поняття розкривається, наприклад, Закон України “Про попередження насильства в сім’ї” від 15 листопада 2001 р. в п. 1 ч. 1 ст. 1 дається визначення поняття “насильство”.

Правила законодавчої техніки щодо термінології вимагають: а) термін повинен мати однаковий зміст в усіх нормах одного і того ж нормативного акта, б) повинен співвідноситися зі змістом тотожного поняття в нормативних актах інших галузей.

Тобто саме термінологія в законодавстві існує, але потрібно її адаптувати до КК України і ввести дефініцію цього поняття у Загальній частині КК або запровадити в кожній статті однаковий зміст поняття “насильство”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

*Л.В. Петелько, ф-т підготовки
кадрів для органів юстиції, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

На сьогодні в теорії кримінального права України все більшої актуальності та дискусії набуває питання про джерела кримінального права. Хоча згідно зі ч.1 ст. 3 КК України, який

ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципів і нормах міжнародного права, єдиним джерелом кримінального права є КК України, проте науковцями викладені обґрунтовані заперечення цього.

У частині 2 цієї ж статті вказано, що закони України про кримінальну відповідальність, прийняті після набрання чинності цим Кодексом, включаються до нього після набрання ними чинності. Але чи можна категорично стверджувати, що лише КК України згідно зі ч. 2 ст. 3 цього Закону визначає злочинність і караність діяння? Чи всі питання кримінального права на нормативному рівні передбачені лише ним? На мій погляд, для відповіді на поставлене питання слід звернутися до визначення самого поняття “джерело права”, яке вживається в різних значеннях. Я пропоную розглядати його у формальному значенні і розуміти як зовнішню форму виразу права, що приводить до ототожнення понять “форма права” і “джерело права”. Поняття “форма права” вказує на те, що право як соціальне ціле має власний зміст, а саме сукупність правових норм, інститутів і галузей права. З урахуванням предмета дослідження, поняття “джерело кримінального права” слід визначати як сукупність правових актів, що містять правові норми, які визначають злочинність і караність діянь. На мою думку, відповідь на поставлене питання закріплює Конституція України, а саме ст. 8 – всі закони (в тому числі і кримінальний) повинні відповідати їй. Оскільки КК України ґрунтується на Конституції України, а також на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, він повинен відповідати положенням, які містяться в чинних міжнародних договорах, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України.

Варто погодитися з думкою М.І. Бажанова, який пропонував до основних джерел кримінального права віднести: Конституцію України, Кримінальний кодекс, рішення Конституційного Суду України, а до додаткових – міжнародні договори, закони і інші нормативні акти – постанови Пленуму Верховного Суду України, що містять нормативні приписи, які є актами нормативного тлумачення і конкретизації кримінальних законів, хоча вони не можуть створювати нових норм права через пряму заборону аналогії.

Що стосується судового прецеденту, то можливість його використання ґрунтується за презумпції правильності правозастосовних рішень, які викладені у процесуальних документах, що набрали чинності. Варто зазначити, що відмова від використання прецеденту у кваліфікації призводить до суперечливих між собою рішень, відсутності єдиного підходу при оцінці подібних виходів. Таким чином, немає жодних логічних чи юридичних підстав не використовувати судовий прецедент.

Щодо такого джерела кримінального права, як Конституція України, то згідно зі ст. 8 Конституції України її норми є нормами прямої дії. Закріплені в Конституції норми встановлюють такі важливі для кримінального права положення, як:

– закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ч. 1 ст. 58);

– ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ч. 2 ст. 58);

– ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ч. 1 ст. 61);

– юридична відповідальність особи має індивідуальний характер (ч. 2 ст. 61).

Наведене дозволяє зробити висновок, що і Конституція є джерелом кримінального права України. Отже, до основних джерел кримінального права слід віднести: Конституцію України, Кримінальний кодекс України, рішення Конституційного Суду України. Саме завдяки цьому буде забезпечено верховенство права, усунуто незрозумілі суперечливі рішення судових органів, а правозастосовна практика буде складатися не хаотично, а скеровано.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитонова

*М.А. Рубашенко, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ “ЗЛОВЖИВАННЯ” В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сьогодні юридична наука знаходиться в процесі постійних інтеграційних перетворень і трансферів, розширюється понятійний апарат усіх без винятку галузей права за рахунок як загальнотеоретичних, так і спеціально-галузевих досліджень змісту нормативних понять, термінів, терміносполучень тощо, що використовуються у законодавстві та теорії права. Не є винятком і кримінальне право.

Серед понять, що використовує кримінальне право, особливої актуальності набуває широке застосування в законодавстві про кримінальну відповідальність поняття “зловживання” у співвідношення із термінами “влада”, “права”, “повноваження” тощо. Наприклад: “Зловживання опікунськими правами” (ст. 167 Кримінального кодексу України 2001 р. – далі КК), “Зловживання владою або службовим становищем” (ст. 364 КК – стосовно службових осіб публічного права та ст. 423 КК – стосовно військовослужбовців), “Зловживання символікою Червоного Хреста і Червоного Півмісяця” (ст. 435 КК). В низці статей КК (173, 190, 191, 192, 262, 308, 312, 313, 357, 410) поняття “зловживання” використовується як вказівка на спосіб вчинення злочину (зловживання довірою) або як кваліфікуюча обставина щодо спеціального суб'єкта – службової особи. Тенденція щодо широкого використання цього поняття у законодавстві про кримінальну відповідальність знайшла підтвердження в змінах та доповненнях до КК, що відбулися останнім часом. Так, у відповідності із Законом України від 11 червня 2009 р. № 1508-VI “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення” КК доповнено статтями: 235-1 “Зловживання повноваженнями”, 235-3 “Зловживання повноваженнями особами, які нада-

ють публічні послуги”, 369-1 “Зловживання впливом”.

Попри такого широкого використання поняття “зловживання” в КК, в кримінально-правовій доктрині фактично відсутні загальнотеоретичні напрацювання, які б дали змогу точно встановити його зміст. Цікаво, що у цивільному законодавстві, якому й завдячує своєю появою в КК дане поняття, “зловживанням” присвячується менше уваги, ніж у законодавстві про кримінальну відповідальність. Широко використовується це поняття і в адміністративному законодавстві. Таке розповсюдження поняття “зловживання” в різних галузях законодавства свідчить про те, що воно набуло рис загальногалузевого значення.

Виходячи з цього, необхідно комплексно підходити до визначення змісту поняття “зловживання” в кримінальному праві, врахувати як напрацювання теорії держави і права, так і особливості кримінально-правового регулювання. У якості приклада можна навести встановлення змісту “зловживання” у сполученні із терміном “право”. В теорії права “зловживання правом” розглядається як особливий вид неправомірної поведінки, під час якої суб’єкт правових відносин (зловживач), реалізуючи свої законні права та обов’язки в межах встановлених законом, умисно заподіює шкоду іншим суб’єктам, діючи при цьому формально правомірно.

Із цього визначення випливає, що основними (сутнісними) ознаками зловживання правом (повноваженнями) виступають: 1) наявність законного суб’єктивного права, що складає предмет зловживання; 2) поведінка по здійсненню суб’єктивного права (якщо суб’єкт жодним чином не здійснює належне йому суб’єктивне право, тобто не вчиняє жодних дій по використанню тих можливостей, що в цьому праві закладені, то ні про яке зловживання цим правом не може бути й мови); 3) здійснення суб’єктивного права в межах, передбачених законом (у спосіб, у формі, в терміни, передбачені законом); 4) наявність негативних наслідків у вигляді заподіяння шкоди (чи загрози заподіяння шкоди) захищеним законом суспільним відносинам, порушення прав, свобод та інтересів окремих осіб, суспільства й держави, що охороняються позитивним правом; 5) вина (у

формі умислу або необережності); 6) формальна (квазі) правомірність зловживань.

Як бачимо, така, по суті, цивілістична характеристика поняття “зловживання правом” може бути цілком прийнятною і в галузі кримінального права. У свою чергу, вже на підставі напрацювань кримінального права інші галузі починають широко використовувати поняття “зловживання” у сполученні із терміном “склад” (“склад зловживання”). Як відзначає більшість дослідників, необхідність об’єднання суб’єктивних та об’єктивних ознак у правову модель “склад правопорушення” або “склад діяння” обумовлена потребами практики щодо більш ефективного застосування галузевого законодавства.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В.І. Борисов

З.М. Саїдова, *юрид. ф-т, II курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СПІВВІДНОШЕННЯ КОЛІЗІЇ НОРМ ТА КОНКУРЕНЦІЇ НОРМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

При розгляді питання конкуренції кримінально-правових норм досить часто виникає питання щодо можливості використання терміна “колізія” як тотожного поняттю “конкуренція”. При цьому в теорії кримінального права поміж науковцями і на сьогодні не сформувалося єдиного підходу. Існує чотири основні позиції щодо співвідношення цих понять.

Перша з них полягає в ототожненні конкуренції і колізії. Її представниками є: Л.В. Іногамова-Хегай і З.А. Незнамова. Наприклад, З.А. Незнамова вважає, що це різні терміни, які позначають одну й ту саму правову проблему – проблему вибору норми із декількох, які регулюють одне й те саме фактичне відношення. У рівній мірі можна говорити як про конкуренцію (суперництво) норм, що знаходяться в колізії, так і про колізію

(конфлікт) конкуруючих норм. Наявність цих двох термінів, на її думку, можна пояснити лише традицією, що склалася в різних галузях права.

Друга позиція полягає в тому, що колізія правових норм визнається видом конкуренції. З нею можна ознайомитись в працях С.Ф. Сауляк, В.П. Малкова, К.С. Хахуліної. На думку В.П. Малкова, не можна протиставляти такі поняття, як колізія і конкуренція. Він розглядає колізію як один із випадків конкуренції норм права. По суті, коли на практиці виникає та або інша колізія, вирішення при цьому питання про пріоритет норми, яку необхідно застосувати, із низки норм, які відрізняються за змістом чи суперечать одна одній, є ніщо інше, як вирішення проблеми конкуренції правових норм.

Викликає інтерес і позиція щодо розуміння конкуренції кримінально-правових норм як різновида колізії. Такий підхід представлений у працях Н.А. Власенка і А.Ф. Черданцева. Н.А. Власенко розглядає конкуренцію як вид нормативної колізії. У своїй роботі він пише про те, що серед колізій особливу групу складають змістовні, які усувають конфлікти між юридичними правилами, що діють одночасно на одній території. Зіткнення норм у такій ситуації проходить з причини часткового збігу обсягів регулювання: обсяг регулювання спеціальної норми охоплюється загальною або загальною спеціальною та виключною нормою, і саме такі колізії, на його думку, інколи називають конкуренцією правових норм.

Представники четвертої позиції (В.М. Кудрявцев, М.Й. Коржанський, Б.А. Курінов, В.Б. Шакин, В.О. Навроцький, О.К. Марін) вказують на неможливість будь-якого ототожнення конкуренції і колізії. В.М. Кудрявцев наголошує на тому, що це різні поняття, які не мають нічого спільного і ніяк не взаємодіють між собою, адже в колізії знаходяться норми, що суперечать одна одній, при конкуренції ж норм ніякої колізії бути не може, оскільки у цьому випадку норми не суперечать одна одній. Його підхід полягає у визнанні того, що при конкуренції норм вчинений один злочин, який, проте, одночасно відповідає ознакам двох або більше кримінально-правових норм, а отже, виникає питання, яку з норм потрібно застосувати для кваліфікації вчиненого.

Кожна з визначених позицій має певні раціональні обґрунтування і критику протилежних підходів. Така множинність у визначенні співвідношення конкуренції і колізії буде існувати до того часу, поки це питання не буде вирішено на законодавчому рівні, а саме – зафіксовано поняття і зміст конкуренції кримінально-правових норм. До того ж часу кожна з думок є прийнятною.

Особисто я підтримую підхід щодо неможливості ототожнення цих понять, адже єдиною їх спільною ознакою є те, що в законі існує дві чи більше статті та викладені у них правові норми, що стосуються одного й того ж випадку. Відмінність колізії і конкуренції полягає в тому, що колізія – це нормативна ситуація, яка існує незалежно від того, чи існують конкретні факти (ситуації), що підпадають під ці норми, тобто вона наявна у будь-якому випадку, в тому числі коли відсутні відповідні кримінальні справи, в яких необхідно було б застосувати ці норми. Про конкуренцію ж можна говорити лише при кримінально-правовій кваліфікації конкретної ситуації, коли в ході правозастосовної діяльності необхідно з'ясувати, яку норму закону необхідно використати, якщо здійснене діяння містить ознаки двох чи декількох норм. І, як зазначає В.М. Кудрявцев, в конкуренції переплітаються питання права з питаннями фактів, тому від правозастосовного органу вимагається не тільки знання законодавства, а й судово-прокурорської практики для правильної кваліфікації. Також відмінність полягає в тому, що колізія – це відношення суперечності, а при конкуренції норми діють в одному напрямку, одна з них “доповнює” іншу, включаючи ознаки, які в ній відсутні.

Отже, конкуренція і колізія – це два самостійні явища з окремим змістом. Наявність конкуренції норм є більш характерним для кримінального права, проте для нього можуть бути характерні колізії норм.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. К.П. Задоя

*О.О. Сахнюк, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ІСНУВАННЯ ПРОГАЛИН У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ

На сьогоднішній день проблема існування прогалин у кримінальному законі практично не піднімається в науці кримінального права. Але аналіз кримінального законодавства і практики його застосування показує: прогалини в даній області існували та існують до цього часу.

Про наявність прогалин у кримінальному законі можна говорити тільки тоді, коли певні суспільні відносини є за своїм характером кримінально-правовими, тобто підлягають кримінально-правовому регулюванню, однак повністю чи частково не врегульовані положеннями кримінального закону. При цьому необхідність таких положень зумовлена розвитком суспільних відносин і потребами практичного вирішення справ.

Відомо, що завданням КК України є визначення: 1) діянь, які є злочинами та 2) кримінальної відповідальності, якій підлягають особи, що вчинили злочини. Тому про наявність прогалини в кримінальному законі можна говорити тільки тоді, коли: 1) не визначена злочинність певного діяння або 2) не визначена кримінальна відповідальність за певний злочин.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України “злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб’єктом злочину”. Звідси слідує, що діяння, яке не передбачене КК, за жодних умов не може бути визнане злочином, оскільки це суперечитиме вказаному визначенню. Інакше кажучи, яке б діяння ми не взяли, завжди можна визначити його “кримінально-правовий статус”: чи передбачене воно КК України чи ні. Отже, прогалин у питанні злочинності діянь з урахуванням змісту ч. 1 ст. 11 КК України немає і бути не може.

У визначенні питань кримінальної відповідальності про-

галини можуть мати місце. Якщо виходити з дефініції кримінальної відповідальності як передбачених кримінальним законом обмежень прав і свобод особи, яка вчинила злочин, то очевидно, що визначення відповідальності кримінальним законом полягає як у встановленні видів і розмірів таких обмежень, так і у визначенні правил їх застосування.

Щодо визначення видів і розмірів правообмежень застосуванню підлягають лише ті види правообмежень і лише в тому розмірі, в якому вони передбачені КК України. Тому в кримінальному законі немає і не може бути прогалин.

Стосовно ж визначення правил застосування (тобто призначення, зміни, припинення тощо) правообмежень у кримінальному законі теоретично розуміються і практично наявні деякі прогалини. Так, наприклад, у п. 6 Розділу II Прикінцевих та перехідних положень до КК України передбачено, що “осіб, які відбувають покарання за вироком суду у виді позбавлення волі на строк до п’яти років в колоніях-поселеннях, вважати такими, які відбувають покарання у виді обмеження волі, передбачене ст. 61 цього Кодексу”. В одній з кримінальних справ було встановлено, що особа на підставі КК 1960 р. була засуджена до 6 місяців позбавлення волі з відбуттям в колоніях-поселеннях з відстрочкою виконання вироку. При призначенні покарання за сукупністю вироків за вчинений злочин в період відстрочки суд, пославшись на згаданий пункт Прикінцевих та перехідних положень, прийшов до висновку, що цю особу слід вважати засудженою за попереднім вироком до обмеження волі строком на 6 років. Цілком очевидно, що в даному випадку слід застосовувати п. 6 Прикінцевих та перехідних положень за аналогією.

Наявні в кримінальному законі прогалини не тільки повинні усуватися законодавцем шляхом створення приписів, яких не вистачає, але й можуть долатися правозастосовником (судом) шляхом застосування кримінального закону за аналогією. Проте відповідно до ч. 4 ст. 3 КК України “застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено”. У зв’язку з цим, на мій погляд, варто погодитися з В.О. Навроцьким, який, критично оцінюючи зміст ч. 4 ст. 3

КК України, стверджує, що “без аналогії в Загальній частині обійтися просто неможливо – й так чи інакше, а вона застосовується і буде застосовуватися”.

Вищевикладене дає підстави зробити висновок, що ні в питанні злочинності діянь, ні в питанні визначення видів і розмірів покарань, які можуть бути застосовані за них, немає і не може бути прогалин. Прогалини можуть мати місце лише у визначенні правил застосування кримінальної відповідальності. І саме для забезпечення можливості подолання судами таких прогалин має бути переглянутий зміст ч. 4 ст. 3 КК України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

II. ПРОБЛЕМИ ВЧЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН

О.В. Аксьонова, *історико-юрид. ф-т, II курс,
Ніжинський державний університет
ім. Миколи Гоголя*

НЕОБХІДНА ОБОРОНА. УМОВИ ПРАВОМІРНОСТІ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Стаття 15 КК України говорить, що кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути посягання або звернутися за допомогою до органів влади. Оборона передбачена не лише КК України, а й, наприклад, ст. 27 Конституції України, що говорить про невід’ємне право захищати своє життя та здоров’я від протиправних посягань. Натомість держава гарантує людині свій головний обов’язок – зберегти її життя.

Оборона людини має безліч визначень. Найбільш правильним, на мою думку, є зазначене у ч. 2 ст. 15 КК. Так, цим терміном визнаються “дії, вчинені з метою захисту інтересів чи прав особи, яка захищається, або іншої особи, інтересів суспільства або держави від суспільно небезпечного посягання шляхом завдання шкоди тому, хто посягає, якщо такі дії були зумовлені потребою негайного відвернення чи припинення посягання”.

Кожен громадянин України з народження має невідчужуване право на особисту оборону, що не залежить від можливості звертатися до органів влади щодо припинення чи відвернення посягання на життя.

Проте при виникненні необхідної оборони варто знати, що вона застосовується не завжди – лише при існуванні підстави (згідно з ч. 1 ст. 36 КК).

Таким чином, складаються критерії правомірності необхідної оборони:

1) необхідна оборона застосовується у разі суспільно небезпечного посягання;

2) захисні дії при необхідній обороні. Важливо пам'ятати, аби вони не перевищували меж необхідної оборони, а шкода, заподіяна особі, яка здійснює посягання, не перевищувала ту, яка для цього необхідна.

Суспільно небезпечною поведінкою вважається спроба заподіяння шкоди інтересам людини, а саме: посягання на її життя, здоров'я, честь і гідність, особисту та статеву свободу, віросповідання, недоторканність власності та житла. Цей перелік враховує і законні права та інтереси іншої особи, яка може знаходитися поряд у момент намагання вчинення суспільно небезпечного посягання. А це: громадський спокій, безпека та порядок, недоторканність майна. Щодо захисту честі, свободи та безпеки власної країни, то це – захист державних кордонів від небезпечних зовнішніх чинників, її обороноздатність, захист державної таємниці, а в разі оголошення військового стану Президентом України – військової таємниці.

Кримінальний кодекс під суспільно небезпечними посяганнями розуміє не лише масштабні протиправні дії, а й ті, що не визнаються злочином, тобто посягання на особу, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

Невірною є думка про те, що посягання може здійснюватися лише в нападі. Цю версію підтверджує вже вищенаведена ст. 36 КК, яка визнає під суспільною загрозою замах на крадіжку, наявність у руках особи зброї, загрозливі висловлювання, протиправна поведінка, спроба застосувати фізичну силу (наприклад, нанести тяжкі тілесні ушкодження), використання зброї, тварин, які становлять небезпеку.

Суспільно небезпечне посягання має свій початок та кінець. Початковий момент виникає безпосередньо при самому посяганні або реальній загрозі його настання, а кінцевий – обумовлений багатьма чинниками: за власною волею чи поза нею (наприклад, втеча чи складення зброї), самостійне припинення порушником дій.

Наявність суспільно небезпечного посягання означає, що воно є дійсним, реальним, існує об'єктивно, а не лише в уяві особи, яка здійснює захист, тобто посягання вже реально поча-

лось і ще не закінчилось. Посягання, щодо якого допускається необхідна оборона, має бути реально суспільно небезпечним. Реальність суспільно небезпечного посягання означає, що воно має існувати об'єктивно, а не в уяві особи, яка здійснює захист. Реальність посягання і оцінка тієї особи, що захищається, можуть не співпадати. Найчастіше виникають такі обставини, у яких особа продовжує захищатися, не усвідомлюючи закінчення небезпеки.

Необхідна оборона допускається не тільки проти дій, які свідчать про те, що існує реальна загроза негайного початку посягання. Закінченим посягання має вважатись:

1) при припиненні дій винної людини із власної ініціативи;

2) при вимушеному припиненні дій винного захисними діями особи, яка здійснює захист, або внаслідок дії інших факторів із причин, що не залежать від волі винного (втручання державних органів чи службових осіб).

Із суспільною небезпекою державного масштабу не кожна людина нашої країни може зіткнутися протягом свого життя. Проте суспільна небезпека може підстерігати нас у транспорті, на вулиці і навіть удома щохвилини. Зустріч із нею “очі в очі” може коштувати життя, тому варто знати про існування цієї небезпеки, щоб мати змогу захистити людину, яка в цей момент опиниться поруч. Захистити себе від протиправних посягань – право кожного і не використати його в потрібній ситуації було б аж занадто легковажно. Головне пам'ятати при цьому, що не можна за будь-яких обставин перейти за межі дозволеної необхідної поведінки аби не скоїти злочин.

Наше життя – в наших руках. Збережімо його від протиправного посягання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М.О. Ларченко

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ МЕЖ ПРАВОМІРНОСТІ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Останнім часом у зв'язку із зростанням рівня злочинності дослідження інституту необхідної оборони набуває особливої актуальності. Більшість вчинюваних злочинів пов'язані із фізичним насиллям та погрозою його застосування, тобто агресією на свідомому рівні. Відповідно, активні дії особи, яка зазнала нападу, за формою прояву та за їх фізичним змістом також є насильницькими, оскільки є реакцією на загрозу її життєвим інтересам і спрямовані на самозбереження, в яких агресія виконує захисну функцію. Саме за цими ознаками активні дії особи, котра захищається, входять в кримінально-правове поняття "необхідна оборона". Тобто захист від злочину шляхом застосування фізичної сили, а зі сторони моралі – це позитивна агресія, адже в людині природно закладений імпульс до атаки або втечі як адаптивна захисна реакція, і такі дії не перетворюють того, хто захищається, у нападаючого.

Право громадян на необхідну оборону – це найважливіша гарантія недоторканності особистості, що сприяє інтересам припинення злочинів та має велике запобіжне значення. Але реалізація громадянами права необхідної оборони значно стримується через загрозу кримінальної відповідальності за перевищення її меж. Відсутність в законодавстві про необхідну оборону чітких формулювань зумовлює розбіжності в його розумінні як вченими-криміналістами, так і працівниками слідчих та судових органів, а також і громадянами.

Найбільш поширеною та істотною проблемою при встановленні ознак правомірності необхідної оборони є відсутність чіткої межі між необхідною обороною та її кримінально караним перевищенням.

Питання про встановлення меж необхідної оборони – це питання факту, адже лише на підставі аналізу конкретних обставин справи можна визначити межі захисту.

Таким чином, складається ситуація, за якої ані закон, ані інші нормативні акти не містять вичерпного переліку ознак, що визначають правомірність оборони, а саме це важливо при прийнятті рішення про реалізацію права на необхідну оборону. Обравши шлях загального визначення правомірності необхідної оборони (на всі випадки життя), законодавець тим самим поставив суб'єкта необхідної оборони в ситуацію, в якій він повинен не тільки чекати нападу, але і визначити його спрямованість, виявити інтенсивність насильства, яке застосовується до нього. Але ж в обставинах необхідної оборони кожна особа, звичайно, керується своїм розумом та в більшості випадків перебуває у стані гніву, емоційної напруги, сильного душевного хвилювання, що протікає швидко й бурхливо та позбавляє особу можливості правильно оцінювати розвиток подій, прогнозувати свої дії та дії інших осіб. І в цьому психічному стані на неї покладається вирішення питань, які у спеціалістів без роз'яснення Пленуму Верховного Суду України однозначно тлумачитися не будуть. Ціна ж помилки буде досить вагомою: конфлікт із законом про кримінальну відповідальність та наслідками, що звідси випливають. Саме тому встановлення чітких меж та умов правомірності необхідної оборони сприяє підвищенню відповідальності громадян за власні вчинки, адже використання обставин, що виключають злочинність діяння, пов'язане з порушенням прав інших людей, а навряд чи будь-хто прагне того, щоб порушувались його власні права, свободи та законні інтереси.

Вважаємо досить важливим та перспективним проведення дослідження аспектів необхідної оборони та перевищення її меж з метою повної та всебічної оцінки національного законодавства щодо інституту необхідної оборони та розробки пропозицій щодо його вдосконалення.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. А.В. Байлов

О.Б. Бутирін, IV курс,
*Інститут підготовки
юридичних кадрів для СБ України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

РЕЦИДИВ ТА ЙОГО ВИДИ

Слово “рецидив” має латинське походження і у перекладі означає “що відновлюється”, “повторюється”. Обсяг поняття “рецидив злочинів” протягом часу змінювався, що зумовлювалося багатьма обставинами: рівнем та структурою повторної злочинності, співвідношенням класових сил і гостротою класових протиріч, змістом і спрямованістю державної кримінальної політики. Так, наприклад, за часів Петра I рецидивною вважалася крадіжка, вчинена втретє; в КК УРСР 1922 і 1927 рр. з’явилося поняття “рецидивіст”, під яким розумівся професійний злочинець, що вчинив злочин хоча б вдруге; в КК УРСР 1960 р. існувала ст. 26, що регламентувала порядок і підстави визнання особи особливо небезпечним рецидивістом. В КК України 2001 р. знайшла закріплення наукова концепція легального рецидиву, тобто такого рецидиву, що відповідно до прямих вказівок закону утворюється наявністю судимості за раніше вчинений умисний злочин, якщо особа вчиняє новий умисний злочин (ст. 34 КК).

Поділ рецидиву на види має теоретичне і практичне значення, оскільки дозволяє детальніше вивчити останній в усіх його різновидах та ефективніше використовувати заходи боротьби з ним. В кримінально-правовій доктрині класифікаційними критеріями поділу рецидиву на види, як правило, називають: кількість судимостей (згідно з цим критерієм виділяють однократний та багатократний рецидив), ступінь суспільної небезпеки (за яким виокремлюють пенітенціарний рецидив та рецидив тяжких і особливо тяжких злочинів) і характер вчинених злочинів (що зумовлює існування загального і спеціального рецидиву).

Доводиться констатувати, що зазвичай суперечки то-

чаться навколо визначення пенітенціарного рецидиву. Аналіз точок зору з цього питання свідчить, що останній тлумачиться і як вчинений під час відбування покарання у виді позбавлення волі, і як вчинений як під час, так і після відбуття такого покарання, але протягом двох років з дня його відбуття. Однак необхідно пам’ятати, що за новий умисний злочин не завжди призначається покарання, по’язане із позбавленням волі. І визнання в такому разі наявності пенітенціарного рецидиву не виправдано розширює межі цього поняття, адже сама назва “пенітенціарний” підкреслює, що такий рецидив має місце там, де особа під час відбування покарання у виді позбавлення волі знову вчиняє злочин, за який засуджується до позбавлення волі. При цьому мова йде згідно з приписами ст. 34 КК, про вчинення умисних злочинів, на відміну від думки деяких радянських авторів, які вчинення злочину умисно не вважали невід’ємною ознакою пенітенціарного рецидиву.

Це необхідно особливо підкреслити, оскільки в юридичній літературі поняття “рецидив” вживають в двох значеннях: як легальний рецидив (про що йшлося вище) і як фактичний рецидив (під яким розуміють будь-яке повторне вчинення двох чи більше злочинів однією особою чи групою осіб). Більше того, у радянській доктрині кримінального права йшлося про те, що фактичний рецидив утворюють повторно вчинені злочини, коли між ними відсутній зв’язок, що свідчить про стійкість злочинних намірів винного, а також пропонувалося виділяти реабілітований рецидив, під яким розумілося вчинення нового злочину особою, судимість якої за попередній злочин було знято або погашено у встановленому законом порядку. Думається, що такий підхід цілком слушно не був сприйнятий сучасним законодавцем, оскільки в кримінальному праві відповідальність настає за діяння, а не за наміри, а визнання існування рецидиву там, де попередній злочин визнається юридично “неіснуючим”, взагалі не підлягає розумному поясненню.

Видається більш вдалим поділ рецидиву залежно від характеру вчинених злочинів на загальний та спеціальний. Так, загальний рецидив має місце там, де особа, яка має судимість за умисний злочин, вчиняє новий умисний злочин, що є різнорід-

ним з попереднім. Спеціальний же має місце там, де новий умисний злочин тотожний або однорідний з попереднім. При цьому спроби деяких авторів замість усталених понять “тотожний” та “однорідний” використовувати поняття “аналогічний”, “схожий” злочин тощо виглядають надуманими і не заслуговують на підтримку. Загальний рецидив не впливає на кваліфікацію, але розглядається як обставина, що обтяжує покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК). Спеціальний рецидив є більш небезпечним і передбачається в окремих статтях Особливої частини КК як кваліфікуюча ознака злочинів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитонова

А.О. Григоренко, юрид. ф-т, IV курс,
Університет економіки та права “КРОК”

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Останнім часом в Україні спостерігаються тенденції активізації діяльності у сфері визнання юридичних осіб суб'єктами злочинів. Наша держава прагне інтеграції до світового співтовариства, тому необхідно забезпечити належне наукове дослідження в теорії кримінального права даної проблематики.

В існуючій доктрині кримінального права суб'єктом такої відповідальності може бути виключно фізична особа (ст. 18 КК України).

Революційним для інституту кримінальної відповідальності в Україні є Закон України “Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень”, який набере чинності 1 січня 2010 р. Він встановлює кримінальну відповідальність таких осіб, можливість якої до сьогодні була лише предметом теоретичних дискусій. Зараз у провідних країнах (Франції, ФРН) цей інструмент визнаний найбільш ефективним у протидії корупції, оскільки дуже багато випадків хабарництва

вчиняються на користь і в інтересах юридичних осіб.

Закон України “Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень” прийнято відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. Закон встановлює відповідальність юридичних осіб за вчинення їх уповноваженими особами корупційних правопорушень, а також визначає порядок притягнення їх до адміністративної відповідальності.

Відповідно до ст. 3 даного Закону на юридичних осіб може бути покладено такі види стягнень:

- 1) штраф;
- 2) заборона займатися певним видом діяльності;
- 3) конфіскація майна;
- 4) ліквідація юридичної особи.

Заборона займатися певним видом діяльності та ліквідація юридичної особи можуть застосовуватися лише як основне стягнення, а штраф і конфіскація майна – як основне і додаткове стягнення.

Цей крок українського законодавця породжує багато проблем та колізій.

По-перше, відповідно до ст. 10 даного Закону провадження у справі стосовно юридичних осіб порушується за наявності обвинувального вироку суду, що набрав законної сили, яким встановлено винуватість фізичної особи у вчиненні будь-якого із злочинів, передбачених ст. 209, ч. 1 або 2 ст. 235-4, 235-5, 364, 365, 368, 369 і 376 КК України. Проте в ст. 94 КПК України визначено вичерпний перелік приводів і підстав до порушення кримінальної справи, серед яких немає підстави, передбаченої ст. 10 Закону. До того ж, коли є вирок суду щодо фізичної особи, який набрав законної сили, додаткового рішення щодо юридичної особи не потрібно, оскільки воно буде дублювати попереднє.

По-друге, корупційні правопорушення є сферою адміністративного права, і вводити їх до КК України є неприпустимим.

По-третє, такі нововведення призведуть до збільшення строків розгляду справи, тим самим збільшиться завантаженість судової системи.

На думку автора, було б доцільнішим посилити відповідальність фізичних осіб за вчинення корупційних правопорушень.

Ця новела у кримінальному праві України даватиме поле для маніпуляцій і зловживань щодо притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб і, навпаки, сприятиме зростанню корупції, а не боротьбі з нею.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В.М. Боровенко

М.С. Дергачов, ШКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАТОРА ЗЛОЧИНУ

За частиною 3 ст. 27 Кримінального кодексу України, організатором є особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Однією з важливих проблем характеристики об'єктивної сторони діяльності організатора злочину є відмежування його дій від дій інших співучасників. Певні труднощі на практиці викликає відмежування організатора від підбурювача і пособника.

Внутрішній механізм впливу організатора і підбурювача на осіб, яких вони бажають залучити для виконання злочинних дій, однаковий, проте організатор не обмежується як підбурювач одним лише схиланням до злочину інших, організація його вчинення передбачає значно більшу за обсягом і змістом діяльність. Підбурювач, схиливши особу до вчинення злочину, може відсторонитися від подальшого розгортання злочинної діяльності. Організатор же стоїть над процесом вчинення злочину від

початку до кінця, контролюючи виконання розробленого ним плану.

Поведінка організатора злочину з об'єктивної сторони крім дій щодо підбурювання включає й деякі пособницькі функції.

Вчені наголошують, що виклик рішучості у особи на вчинення злочину знаходиться поза сферою діяльності пособника і є прерогативою підбурювача чи організатора. По-друге, організатор характеризується значно вищим ступенем участі у злочині і більш різноманітним характером вчинюваних ним в рамках цього виду співучасті дій.

За частиною 2 ст. 29 КК України організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем.

Враховуючи підвищений ступінь небезпечності, найбільшу активність при вчиненні злочину, саме організатори, на нашу думку, заслуговують більш суворого покарання.

З цієї проблемою безпосередньо пов'язане питання про кваліфікацію дій організатора. Згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями” від 23.12.2005 р. № 13 дії організатора злочину (злочинів) при простій формі співучасті належить кваліфікувати за статтею Особливої частини КК України, якою передбачено відповідальність за вчинений злочин, із посиланням на ч. 3 ст. 27 КК, а якщо він був одним із виконавців діянь, що становлять об'єктивну сторону складу цього злочину, – без посилання на зазначену норму.

Таке положення, на наш погляд, є помилковим. Незрозуміло, чому дії організатора повинні кваліфікуватися в одному випадку з посиланням на статтю Загальної частини, а в іншому без неї. Адже від того, що організатор спільно з виконавцем бере участь у безпосередньому виконанні злочинного діяння, він не перетворюється на співвиконавця і не перестає бути особою, яка організувала цей злочин. “Подвійний” характер участі орга-

нізатора у злочині не повинен змінювати кваліфікації його дій на виконавство. Крім того, така кваліфікація заважає виконанню приписів ч. 2 ст. 68 КК України про врахування характеру і ступеня участі кожного співучасника злочину при призначенні покарання, а також не враховується підвищена суспільна небезпека посягання.

Тому ми дотримуємося думки, що потрібно у всіх випадках кваліфікувати дії організаторів за відповідною статтею Особливої частини КК України з посиланням на статтю Загальної частини (ч. 3 ст. 27), тим більше при виконанні організатором безпосередньо об'єктивної сторони конкретного складу злочину.

Детальна кваліфікація дій співучасників виховує у судових і слідчих органів старанне ставлення до визначення ролі кожного з них, сприяє суворому дотриманню вимог закону щодо встановлення характеру і ступеня участі у спільному злочині, а це, в свою чергу, дозволяє судам максимально точно визначити вид і розміру покарання організаторам та іншим співучасникам.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Ю.П. Дзюба

**А.Ю. Дзюба, ф-т підготовки юристів
для Міністерства
закордонних справ України, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого**

УСВІДОМЛЕННЯ ПРОТИПРАВНОСТІ ДІЯННЯ ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. Тобто єдиною, необхідною та достатньою підставою кримінальної відповідальності є наявність у діянні особи складу

конкретного злочину. Склад злочину – це сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як злочинне. Склад злочину у науці кримінального права розглядається через сукупність його елементів: об'єкта злочину, об'єктивної сторони, суб'єкта і суб'єктивної сторони злочину, які у своїй єдності й утворюють підставу кримінальної відповідальності.

Отже, суб'єктивна сторона злочину виступає необхідним елементом складу злочину як підстави кримінальної відповідальності. Суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона злочину, бо вона включає ті психічні процеси, що характеризують свідомість і волю особи в момент вчинення злочину. Ознаками суб'єктивної сторони є вина, яка виступає обов'язковою ознакою будь-якого злочину, мотив та мета (факультативні ознаки). Відповідно до ст. 23 КК України виною є психічне ставлення особи до вчинюваної нею дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Відсутність вини у діянні особи означає відсутність складу злочину, а отже, й виключає кримінальну відповідальність за таке діяння. У цьому положенні відображається принцип суб'єктивного ставлення, закріплений у ст. 62 Конституції України. Кожна форма вини втілює у собі ознаки, що характеризують свідомість особи та її волю. Тому перші з цих ознак називаються інтелектуальними ознаками, а другі – вольовими. Саме різне співвідношення інтелектуальної та вольової ознак психічної діяльності особи і надає можливість конструювати різні форми вини та їх види: умисел – прямий та непрямий (ст. 24 КК України) і необережність – злочинну самовпевненість та злочинну недбалість (ст. 25 КК України).

Зміст інтелектуального моменту вини залежить від законодавчого визначення злочину. Його утворюють усвідомлення характеру об'єкта, фактичних обставин та соціального значення вчинюваної дії або бездіяльності. При вчиненні злочинів з матеріальним складом до змісту інтелектуального моменту вини входить також передбачення (можливість передбачення) суспільно небезпечних наслідків. Якщо законодавець відносить

до низки ознак складу злочину яку-небудь додаткову ознаку (предмет злочину, місце, час, обстановку його вчинення, спосіб, знаряддя злочину тощо), то усвідомлення цих додаткових ознак суспільно небезпечного діяння також входить до інтелектуального моменту вини.

Вважаємо, що поряд з усвідомленням суспільної небезпеки діяння невід'ємною рисою умисної форми вини є також усвідомлення (а при необережності – можливість усвідомлення) протиправного характеру вчинюваного діяння. Наявність кримінально-правової заборони щодо переважної більшості злочинів розуміє кожна особа (усвідомлення протиправності). Тому у більшості випадків усвідомлення суспільної небезпеки діяння фактично означає й усвідомлення його протиправності. Особа може не знати, якою саме нормою встановлено заборону та яке саме покарання передбачено за вчинення того чи іншого суспільно небезпечного діяння, але в загальних рисах розуміє сам факт існування кримінально-правової заборони. Цього, на нашу думку, вже достатньо, щоб говорити про усвідомлення протиправності діяння.

Нарешті, особа може й не усвідомлювати кримінально-правової заборони щодо вчинення тих чи інших діянь (наприклад, кримінальну караність діянь, які межують з адміністративно-правовими деліктами). В науці кримінального права дотепер пануючою є думка про те, що усвідомлення протиправності діяння не входить до змісту вини. Такий погляд був сформований за радянських часів, коли у кримінальних кодексах було закріплено матеріальне визначення злочину – без вказівки на протиправність діяння та допускалося застосування кримінального закону за аналогією. Однак після 1958 р. коли в Основах, а після них і в КК України 1960 р. (як потім і в КК 2001 р.) було закріплено вже формально-матеріальне визначення злочину, протиправність стала невід'ємною ознакою злочину. А отже, й необхідною рисою вини слід визнавати усвідомлення (можливість усвідомлення) протиправного характеру вчинюваного діяння.

У тих випадках, коли особа сумлінно помилялася щодо протиправності діяння, вина в її поведінці, на нашу думку, відсутня. У цьому полягає пріоритет принципу суб'єктивного ста-

влення. У кримінальному законодавстві більшості європейських країн закріплено саме такий підхід. Так, у ч. 3 ст. 14 КК Іспанії зазначено, що “непереборна помилка щодо протиправності діяння, що утворює кримінальне правопорушення, виключає кримінальну відповідальність особи”. У § 17 КК Німеччини “Помилка в забороні” говориться, що “коли у особи, яка вчиняє діяння, відсутнє розуміння того, що вона діє протиправно, то вона діє невиновно, якщо вона не могла уникнути цієї помилки”. При цьому у питанні щодо нормативного значення помилки у фактичних обставинах (§ 16 КК Німеччини) доктрина німецького кримінального права виходить із тези про так зване уявлення середньої людини. Схожа норма міститься й у ст. 30 КК Республіки Польща: “Не є злочинним діяння того, хто при його вчиненні сумлінно помиляється щодо його протиправності”. Якщо виходити саме з принципу суб'єктивного ставлення, то таке саме положення має бути закріплено й у КК України з внесенням відповідних змін до ч. 2 ст. 68 Конституції нашої держави.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. М.І. Панов

*А.О. Дронова, юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ОБ'ЄКТИВНЕ ІНКРИМІНУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У чинному Кримінальному кодексі України втілений принцип суб'єктивного інкримінування, відповідно до якого злочином може визнаватися діяння лише за наявності кримінально-правової вини, а особа може визнаватися винною у скоєнні злочину за наявності у неї психічного ставлення (у формі умислу чи необережності) до вчинюваного діяння та його наслідків.

Чинний Кодекс дає визначення вини, чітко окреслює її форми та види і вказує на те, що їхній конкретний прояв можливий лише у вчиненні суспільно небезпечного діяння. Тому констатація наявності певного психічного ставлення особи до вчинюваного нею діяння і його наслідків (вини у формі умислу чи необережності) – це не тільки обов'язкова ознака суб'єктивної сторони, але і передумова кримінальної відповідальності та покарання.

У кожному конкретному випадку вимагається встановити саме ту форму вини, яка передбачена кримінально-правовою нормою. Відповідно до КК вина – це завжди умисел або необережність.

Умисел є найбільш поширеною формою вини: переважна більшість злочинів вчиняється умисно. Окремі склади умисних злочинів розрізняються між собою за тяжкістю наслідків. У таких випадках суб'єкт передбачає саме ті наслідки свого діяння, які слугують кваліфікуючими ознаками. При невідповідності передбачуваної та дійсної тяжкості наслідків питання про відповідальність винного вирішується в залежності від спрямованості умислу. Тому в кримінальному праві існує таке правило: якщо особа передбачала настання більш тяжких наслідків, ніж ті, що настали насправді, то це дає підставу говорити про умисел на заподіяння більш тяжких наслідків і скоєне в такому випадку кваліфікується як замах на злочин.

Однак правозастосовна практика України створює фактично два винятки з даного правила. Це стосується таких видів злочинів, як: вимагання (ст. 189 КК) та незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК).

Так, при вимаганні не має значення для кваліфікації, на яку суму вимагається майно чи інші цінності у потерпілого.

Пленум Верховного Суду України у постанові від 25 грудня 1992 р. № 12 пояснив: оскільки вимагання є закінченим з моменту пред'явлення майнової вимоги, такі кваліфікуючі ознаки, як пошкодження чи знищення майна, заподіяння значної шкоди, великої шкоди чи інших тяжких наслідків мають місце лише у випадку реального настання вказаних у законі на-

слідків. У зв'язку з цим не можуть розглядатись як замах на злочин дії особи, яка, вчиняючи вимагання, ставила за мету настання таких наслідків, але цієї мети не досягла.

Щодо незаконного заволодіння транспортним засобом, то відповідно до ч. 2, 3 ст. 289 КК та п. 3 примітки до цієї статті матеріальну шкоду слід визнавати значною в разі заподіяння реальних збитків на встановлену суму.

Таким чином, як і у випадку з вимаганням, намір завдати шкоди не впливає на кваліфікацію, тобто в будь-якому разі, якщо не було завдано реальних збитків, діяння кваліфікується за ч. 1 ст. 289 КК (відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 14).

Отже, при кваліфікації вимагання та незаконного заволодіння транспортним засобом застосовується принцип об'єктивного інкримінування, тобто незалежно від психічного ставлення особи до вчинюваного нею діяння та його наслідків, береться до уваги тільки фактично завдана шкода.

На мою думку, такий підхід при кваліфікації вказаних вище злочинів є дещо некоректним по відношенню до загального правила кваліфікації злочинів, що здійснюється на основі принципу суб'єктивного інкримінування. Тому було б доцільно детальніше проаналізувати це питання з позиції теорії кримінального права і виробити нові практичні підходи. На мою думку, оцінка вчиненого має відбуватись як замах на той злочин, який винний мав на меті вчинити, оскільки даний підхід більш узгоджується з вищезазначеним правилом кваліфікації злочинів з урахуванням його стадій.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

Є.Ю. Коробейник, *ІПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Влітку 2009 р. Верховна Рада України прийняла низку нормативно-правових актів, які посилюють відповідальність за корупційні діяння. Зокрема, були прийняті Закони України “Про засади запобігання та протидії корупції”, “Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень”, в зв’язку з чим внесені істотні зміни до Кримінального кодексу України. З прийняттям цих актів з особливою гостротою знов постає питання: чи підлягають юридичні особи кримінальній відповідальності?

Проблематика кримінальної відповідальності юридичних осіб бере свій початок ще від часів римського права. Кримінальна відповідальність юридичних осіб знайшла закріплення в багатьох законодавствах різних держав, зокрема, США, Франції, Англії, Австралії, Нідерландів, Португалії, Фінляндії, Бельгії, Люксембургу, Данії, Індонезії, Йорданії, Лівану, Сирії, КНР, Польщі, Литви, Естонії, Молдови, Того і Кот-д’Івуар.

У теорії кримінального права гостро стоїть проблема вини юридичних осіб. Деякі вчені пропонують застосовувати до юридичних осіб інститут безвинної “суворої” або “абсолютної” відповідальності, яка на сьогоднішній день існує в США, де такий підхід хоч і визнається, але і досі викликає жваві дискусії. “Абсолютна” відповідальність настає за наявності об’єктивної сторони складу злочину, коли встановлюється сам факт порушення закону з боку юридичних осіб і не потребує доказування вини.

Виною юридичної особи у вчиненні злочину визнається суб’єктивне ставлення до суспільно небезпечного діяння колективу юридичної особи, адміністрації, органу управління, її уповноважених посадових осіб, а також інших осіб, які мають право давати вказівки, що є обов’язковими до виконання в межах

структури юридичної особи. Деякі автори, наприклад Д. Лук’янчук, виділяють безпосередню та ризиковану форми вини.

Безпосередня форма вини має місце, коли фізична особа, яка входить до складу юридичної особи, усвідомлює, що її дії (бездіяльність) призведуть до вчинення юридичною особою протиправного діяння, і вчиняє такі дії (продовжує бездіяльність).

Ризикована форма вини має місце, коли фізична особа не усвідомлює, що її дії (бездіяльність) призведуть до вчинення юридичною особою протиправного діяння, хоч має усвідомлювати це, і вчиняє такі дії (продовжує бездіяльність).

Що ж стосується принципу особистої винної відповідальності, який є загально визнаним в традиційній теорії цивілізованого кримінального права, то, видається, тут варто погодитися з думкою тих авторів, які зазначають, що кримінальна відповідальність юридичної особи цілком може співіснувати з принципом особистої винної відповідальності і доповнювати його.

Як уже зазначалося, “антикорупційний пакет” законів, прийнятий нещодавно в Україні, сприятиме визнанню кримінальної відповідальності юридичних осіб. Так, Закон України “Про засади запобігання та протидії корупції” від 11.06.2009 р. в ст. 2 відносить юридичних осіб до суб’єктів відповідальності за корупційні правопорушення. В ст. 2 Закону України “Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень” від 11.06.2009 р. зазначається, що юридична особа несе відповідальність за вчинення від її імені та в її інтересах керівником такої юридичної особи, її засновником, учасником чи іншою уповноваженою особою самостійно або у співучасті будь-якого із злочинів, передбачених ст. 209 (легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом), 235-4 (комерційний підкуп), 235-5 (підкуп особи, яка надає публічні послуги), 364 (зловживанням владою або службовим становищем), 365 (порушення владі або службових повноважень), 368 (одержання хабара), 369 (давання хабара), 376 (втручання в діяльність судових органів) КК України.

На юридичних осіб згідно ст. 3 зазначеного Закону су-

дом можуть бути накладені такі види стягнень:

- 1) штраф;
- 2) заборона займатися певним видом діяльності;
- 3) конфіскація майна;
- 4) ліквідація юридичної особи.

Наведені положення згаданих законів є реалізацією вимог Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка в ст. 26 зазначає, що кожна держава–учасниця Конвенції вживає таких заходів, які, з урахуванням її принципів права, можуть бути необхідними для встановлення відповідальності юридичних осіб за участь у злочинах. Притягнення до відповідальності не заперечує кримінальній відповідальності фізичних осіб, які вчинили злочин. Держава забезпечує застосування щодо юридичних осіб, які притягуються до відповідальності, кримінальних або некримінальних санкцій.

Для того, щоб остаточно визнати в Україні юридичну особу суб'єктом злочину, необхідно, на нашу думку, внести зміни в ст. 18 КК України “Суб'єкт злочину”, де прямо зазначити згадане положення. Крім того, подальшого вдосконалення потребуватиме інститут покарання юридичних осіб – суб'єктів злочину.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитонова

*С.В. Куліцька, юрид. ф-т, II курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ПРЕЗУМПЦІЯ ЗНАННЯ ЗАКОНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ЗМІСТ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇЇ СПРОСТУВАННЯ

Актуальність теми дослідження полягає насамперед у неоднозначності вирішення питання про можливість спростування презумпції знання закону на рівні кримінально-правової “матерії”. Цю проблему поглиблено розкрили у своїх працях

відомі науковці – В.А.Якушин, В.Ф.Кириченко, П.С.Дагель, А.І.Парог й ін.

Презумпція знання закону є загальноправовою презумпцією, яка сформувалася історично, зокрема, на основі римського права – *ignorantia juris, quod quisque tenetur scire non excusat* (незнання закону, знання якого припускається, не служить вибаченням для особи, яка порушила закон) та *peto ignorantia juris recusare potest* (ніхто не може виправдовуватися незнанням закону). За своєю логічною природою презумпція знання закону є узагальненням індуктивного характеру – узагальненням багатьох випадків впродовж тривалого часу, коли суб'єкти права дійсно знають закони; при цьому вона є саме припущенням такого знання. Тому ця презумпція належить до числа спростовних (оспорюваних). Як слушно зазначає М.С.Строгович, припущення знання закону поширюється на знання лише загального характеру закону. М.С.Таганцев стверджує про можливість спростувати у судовому порядку припущення знання заборон, за винятком заборон на вчинення тяжких злочинів, зокрема вбивства й ін., уявлення про забороненість яких кожна людина отримує ще у дитячому віці. М.Д.Сергієвський, визнаючи існування випадків незнання закону, все ж критикував підхід, згідно з яким не слід карати за порушення правил, суб'єкту не відомих. Він вважав, що держава не може чинити інакше, як неухильно карати за вчинення умисного злочину і ту особу, яка усвідомлювала, і того, хто не усвідомлював протизаконність свого вчинку. А.А.Піонтковський, визнаючи, що незнання закону, який встановлює злочинність відповідного діяння, раніше незлочинного, не є для особи “вибачливою” обставиною, робить із цього правила все-таки виняток: “Однак у виключних випадках, коли особа не знала і завідомо не могла знати про суспільно небезпечний характер вчинених діянь, потрібно позитивно вирішувати питання про неможливість покладення на неї кримінальної відповідальності”. Найбільш ґрунтовною є думка російського дослідника А.П. Козлова, який констатує, що прибічники наведеної позиції вину особи не встановлюють, а презюмують. Близьким до цього є погляд В.Д. Філімонова про те, що у разі пов'язаної із незнанням

закону юридичної помилки кримінальна відповідальність, по суті, встановлюється не за конкретне діяння, яке ставиться у вину особі, а за незнання нею закону. Деякі вчені, зокрема В.І.Камінська, вважають презумпцію знання закону неспростовною: “Загальноприйнятою і дієвою у всіх галузях законодавства є неспростовна презумпція знання закону”. Я вважаю, що варто погодитися з поглядами науковців, які наголошують на тому, що презумпція знання закону є спростовною, адже необхідно звернути увагу на те, що із загального правила про неспростовність такого припущення в сфері кримінального права можуть існувати виключення (винятки), які пов’язані з окремими випадками юридичної помилки.

Юридична помилка – це неправильне уявлення особи щодо злочинності чи незлочинності вчинюваного нею діяння, його кваліфікації чи щодо виду і розміру покарання, передбаченого за цей злочин. Різновидами цієї помилки є такі випадки: 1) особа вважає діяння злочинним, а насправді воно таким не є – в цьому разі особа не підлягає кримінальній відповідальності; 2) особа вважає, що її дії не є злочинними (кримінально-протиправними), а насправді вони визнаються законом злочином певного виду – така помилка на кримінальну відповідальність особи в принципі не впливає, тобто питання про кримінальну відповідальність такої особи вирішується за загальними правилами; 3) помилка щодо караності – особа помиляється в межах або у змісті тих заходів кримінально-правового впливу, які передбачені законом за відповідний злочин – на особливості кримінальної відповідальності особи така помилка також не впливає; 4) помилка щодо видових особливостей вчинюваного злочину або щодо окремих різновидів злочину певного виду має місце тоді, коли особа в принципі усвідомлює “злочинність” свого діяння, однак помиляється у його видових характеристиках або в характеристиках окремих різновидів – такий різновид юридичної помилки також не впливає на кримінальну відповідальність особи.

Отже, в окремих, в принципі, виняткових випадках можливе спростування презумпції знання закону. Мова йде про випадки, коли має місце сумлінна юридична помилка, тобто ко-

ли особа не знала, не повинна була і не могла знати про суспільно небезпечний і протиправний характер свого діяння. Сумлінність такої помилки обумовлена чинниками об’єктивного характеру: хворобою особи, її перебуванням в іншому регіоні країни або світу тощо. Загалом, на мою думку, за припущенням знання закону, враховуючи вказані вище випадки саме у галузі кримінального права, варто остаточно закріпити статус спростовної правової презумпції.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. К.П. Задоя

І.М. Кульчій, *ф-т підготовки кадрів для органів юстиції, IV курс, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого*

ПСИХІЧНИЙ ПРИМУС ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Розділ VIII Загальної частини КК України закріпив широкий перелік обставин, що виключають злочинність діяння. Поряд з такими обставинами, як необхідна оборона, затримання особи, що вчинила злочин, крайня необхідність, виконання наказу або розпорядження, діяння, пов’язане з ризиком (виправданий ризик), виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації, ст. 40 КК містить вказівку на такі дві фактично самостійні обставини, як психічний і фізичний примус, які за певних умов виключають злочинність діяння.

Так, фізичний примус визначається як такий вплив на тілесну недоторканність та свободу особи, за якого вона позбавляється можливості діяти за своїм розсудом, примушується до вчинення суспільно небезпечного діяння, яке завдає шкоди правоохоронюваним інтересам або створює небезпеку заподіювання такої шкоди шляхом застосування до неї фізичного впливу. Мова йде про існування непереборного фізичного примусу,

який повністю виключає злочинність діяння, та переборного фізичного примусу, що проявляється в обстановці, коли особа зберігає можливість керувати своїми діями, відповідальність в такому разі настає за правилами крайньої необхідності, а при відсутності цих підстав – на загальних засадах.

У науці кримінального права поняття психічний примус розуміється як погроза застосування до особи чи її близьких фізичного насильства або погроза заподіяння шкоди іншим правоохоронюваним інтересам. Проте, як правило, застосування до особи психічного примусу не позбавляє її можливості керувати своїми діями, а тому психічний примус не завжди визначається обставиною, що виключає злочинність діяння. Питання відповідальності особи, яка заподіяла шкоду, знаходячись на момент вчинення діяння під впливом психічного примусу, вирішується за правилами крайньої необхідності. Фактично законодавець стверджує, що психічний примус є переборним, тому за діяння, вчинене під психічним примусом, відповідальність настає.

Однак у цьому аспекті є доречною думка Л. В. Сердюка, який зазначає, що не можна забувати, що наслідками психічного примусу може бути не лише психічна травма, але і обмеження волевиявлення потерпілого. Цей вид наслідку взагалі не можна прирівнювати до тілесних пошкоджень. Він розглядається як проміжний результат, який виступає в ролі засобу вчинення різних примусових злочинів (грабіж, зґвалтування та ін.). Науковець зазначає, що такий вид психічного примусу за характером наслідків можна поділити на: 1) доведення потерпілого до безсвідомого стану, коли він зовсім не здатний діяти; 2) доведення людини до такого стану, при якому виникає можливість керувати його поведінкою. Другий вид вчений називає “модифікацією поведінки”, саме до нього він відносить гіпноз, який останнім часом нерідко використовується в якості способу вчинення злочину і стає об’єктом уваги організованої злочинності, котра проявляє чималий інтерес до технологій гіпнозу і методів довготривалого програмування людини.

Наукові публікації, присвячені гіпносугестії, дають підстави вважати, що гіпноз цілком може бути способом вчинення злочину, який може застосовуватися у двох аспектах: з метою

безпосереднього скоєння злочину, коли за допомогою гіпнозу унеможливується опір потерпілої особи, або з метою примусу іншої людини, яка знаходиться під гіпнотичним впливом, до скоєння злочину. Проте у тих випадках, коли особа нездатна керувати своїми вчинками, а тому вимушена підкорятися вимогам того, хто застосовує насильство (гіпнотизеру), виключається можливість самостійної, вольової поведінки потерпілої особи, що дає підстави стверджувати про існування непереборного психічного примусу.

Отже, застосування гіпнозу як способу вчинення злочину може бути прикладом непереборного психічного примусу, що дає нам можливість на рівні законодавця пропонувати введення у кримінальний закон такого поняття, як непереборний психічний примус.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л.В. Дорош

*С.С. Ладигін, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПИТАННЯ ЩОДО ПЕРСПЕКТИВИ ВИЗНАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ СУБ’ЄКТОМ ЗЛОЧИНУ

Практика притягнення до кримінальної відповідальності, окрім людини, інших живих істот чи неживих об’єктів існувала як в античні часи, так і в середньовіччі. Наприклад, у середніх віках суб’єктом злочину часто визнавали тварин. В історії канонічного кримінального права зустрічаються процеси проти комах і тварин, які знищували посіви. Останній схожий процес в Європі відбувся у Франції, де в 1710 р. судили крис і мишей за нанесення значної шкоди хлібним полям, а в 1740 р. за злочин відповідала корова.

Натомість треба зазначити, що вітчизняний кримінальний закон завжди визнавав суб’єктом злочину виключно люди-

ну. Перший нормативний акт східних слов'ян "Руська правда" визначав як єдиноможливих винуватців вчинення злочину лише людину. Ідентично розглядали суб'єкта злочину "Судебники" 1550 та 1589 рр., "Соборное уложение" 1649 р. та інші акти. Історія російського кримінального права знає дуже рідкісні випадки притягнення до кримінальної відповідальності тварин та речей, зокрема в 1593 р. було засуджено за державний злочин церковний дзвін. Надалі "Свод законов Российской империи" 1832 р. фактично вперше визначив поняття суб'єкта злочину, зафіксувавши, що ним може бути особа, яка досягла десятирічного віку і є осудною.

Сьогодні практика притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб відома багатьом країнам не лише англо-американської правової сім'ї, а і континентальної системи права. Юридична особа є суб'єктом злочину у таких країнах: Велика Британія, США, Франція, Нідерланди, Данія, Норвегія, Фінляндія, Румунія, Молдова, Литва, Ліван, Сирія, Китай, Індія, Японія та багато інших. Відповідно до Кримінального кодексу Франції 1992 р. до кримінальної відповідальності може бути притягнута будь-яка юридична особа, крім держави. В Україні питання визнання суб'єктом злочину юридичну особу обговорюється давно, особливо воно стало актуальним перед прийняттям чинного КК. Як відомо, ця ідея не знайшла свого втілення. У пострадянській науковій літературі одні автори законодавче врегулювання цього питання оцінюють як крок у боротьбі зі злочинністю (Келіна, Наумов, Нікіфоров, Михеев, Корчагін, Антонова). Інші висловлюють сумнів або цілком заперечують необхідність подібного рішення (Кузнєцова, Полянський, Бажанов, Єрмакова, Кондрашова, Савюк).

Пропонуємо проаналізувати деякі аргументи щодо необхідності введення кримінальної відповідальності юридичних осіб і спробуємо дати їм належне спростування чи погодитися з ними.

Першим аргументом є те, що юридичні особи, через які здійснюються злочини, прикриваючи свою діяльність у легальних формах, залишаються реальною базою для подальшої злочинної діяльності, адже звільнене місце може посісти інша лю-

дина. У таких випадках юридична особа може продовжувати свою злочинну діяльність під керівництвом іншої особи чи групи осіб.

Друга думка є більш аргументованою. Враховуючи, що серед видів покарання, передбачених КК, є штраф та конфіскація майна, то санкція для юридичних осіб вже існує. Більше того, в Особливій частині КК є розділи, в яких зібрані склади злочинів, що можуть бути діяннями, вигідними не для посадових осіб, а для юридичної особи в цілому. Але як тоді бути з Загальною частиною? Хіба справедливо підривати існуючу систему кримінального права, маючи на меті стягнення штрафних санкцій у великому розмірі? Переконані, що ні. Виникає необхідність у роздвоєнні КК на дві системи принципів і основних підстав кримінальної відповідальності. Покарання юридичної особи не досягає ні однієї з визначених Кодексом цілей.

Наступним аргументом на захист можливого введення кримінальної відповідальності юридичних осіб є те, що існують великі збитки, спричинені порушенням корпораціями законодавства про охорону навколишнього середовища, економічними та іншими правопорушеннями, наприклад, ухилення від сплати податків, продаж неякісних або небезпечних товарів, банківське і інші шахрайства. Штрафні санкції, які застосовуються до організацій в рамках цивільного, адміністративного чи господарського законодавства дуже часто не адекватні розміру спричиненої шкоди, для багатьох корпорацій сплатити штраф вигідніше, ніж, наприклад, перестати заподіювати шкоду природі. Це дійсно так, тим більше здійснення злочину юридичною особою свідчить про більш зухвалий характер злочинних дій, що в жодному разі не мають залишатися безкарними. Але для того, щоб збільшити штрафні санкції для юридичних осіб, зовсім не обов'язково визнавати їх суб'єктами злочину. Якщо вимагається посилити відповідальність юридичних осіб, а її дійсно треба посилити, то це цілком можна зробити в рамках окремої галузі права.

Як висновок, хочемо сказати, що сьогодні проблема визнання юридичних осіб суб'єктами злочину є однією з основних. Слід зазначити, що в ситуації розвитку і зміцнення в країні

деяких видів злочинності це питання набуває великого значення і стає достатньо актуальним. Можна сказати з великою впевненістю, що в Україні треба посилювати юридичну відповідальність організацій. Але для цього немає необхідності вводити для них кримінальну відповідальність, оскільки ми не повністю використали засоби господарського чи адміністративного впливу. У той же час, тенденція закріплення юридичної особи суб'єктом злочину набирає обертів у світі.

Введення інституту кримінальної відповідальності корпорацій буде стикатися з нездоланими перешкодами, вимагає істотного перегляду багатьох інститутів кримінального права, пов'язаних як з розумінням злочину, так і з розумінням покарання. Фіктивність корпорації як суб'єкта права свідчить про те, що організація не може вчинити якого-небудь діяння як самостійна особистість, абстрагована від колективу. У юридичній особі як суб'єкта немає самостійної волі, а також психічного ставлення до свого діяння.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. М.Г. Заславська

М.В. Лемішко, ІПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ПОНЯТТЯ НЕВИЗНАЧЕНОГО УМИСЛУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

З невизначеним умислом діє той, хто усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання суспільно небезпечних наслідків (одного або декількох), межі яких у його свідомості чітко не окреслені, і бажає їх настання.

Поняття невизначеного умислу має істотну особливість в тому, що передбачення злочинцем суспільно небезпечних наслідків не носить конкретизованого, об'єктивно визначеного характеру уявлення особою злочинного результату її діянь (дії або бездіяльності), тобто невизначений умисел відрізняється від

інших видів умислу тим, що у винного відсутнє індивідуально визначене, а є лише узагальнене уявлення щодо об'єктивних властивостей діяння та його наслідку, тобто він усвідомлює тільки його видові ознаки.

Деякі вчені трактують поняття невизначеного умислу як умислу, спрямованого на спричинення “шкоди взагалі” (зокрема, Кириченко В.Ф.). Однак, на думку інших науковців, ця точка зору є не зовсім вірною, оскільки передбачення “шкоди взагалі” за своєю суттю є визнанням “умислу взагалі”. Однак “умислу взагалі” не існує, а є тільки умисел на вчинення певного злочину. Тому суспільно небезпечний (злочинний) наслідок, що є елементом складу злочину, за наявності умислу завжди повинен знаходити своє відображення у свідомості суб'єкта злочину, принаймі у вигляді усвідомлення можливості його настання, – інакше немає умислу на спричинення цього наслідку. Точка зору про “шкоду взагалі” може призвести до негативних наслідків, зокрема, до ставлення в вину особі злочинних наслідків, яких суб'єкт фактично не передбачав, якщо буде визнано, що він передбачав спричинення наслідку у вигляді “шкоди взагалі”.

Більшість вчених-криміналістів вважають, що за наявності невизначеного умислу злочин необхідно кваліфікувати за наслідками, що фактично настали. Якщо визнати, що за невизначеного умислу суб'єкт передбачає не “шкоду взагалі”, а більш-менш чітко уявляє собі злочинні наслідки, принаймі у вигляді можливості їх настання, можна дійти висновку, що суспільна небезпечність як діяння, так і наслідку визначається найбільш тяжким об'єктивно можливим і таким, що був відображений у свідомості суб'єкта наслідком, а ступінь цієї суспільної небезпечності повинен бути врахований при кваліфікації злочину.

Оскільки свідомістю винного конкретний результат за невизначеного умислу не охоплюється, оцінка його діянь здійснюється в залежності від фактично спричиненої шкоди. Однак складність даного питання полягає у тому, що внаслідок злочинного посягання, вчиненого з невизначеним умислом, жодної шкоди взагалі спричинено не було. І тут існують дві різні думки стосовно кваліфікації такого злочину і призначення покарання за нього.

Одні вчені дотримуються позиції про кваліфікацію злочину за фактично насталими наслідками, оскільки тут ми не можемо чітко встановити, які саме суспільно небезпечні наслідки охоплювалися умислом злочинця, інші ж автори обґрунтовують кримінальну відповідальність у відповідності зі спрямованістю умислу на досягнення найбільш тяжкого наслідку.

В теорії кримінального права існує правило щодо кваліфікації такого діяння, як умисного спричинення такої шкоди суспільним відносинам, яка фактично настала, однак це питання видається спірним для багатьох науковців та практиків, оскільки досить важко встановити спрямованість умислу злочинця на досягнення певного результату у його розриві з фактично спричиною шкодою. Стосовно цієї проблеми Пленум Верховного Суду України у п. 22 постанови від 7 лютого 2003 р. № 2 “Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров’я людини” покладає на суд обов’язок з’ясувати зміст і спрямованість умислу винного, яким охоплювалося передбачення настання тих чи інших суспільно небезпечних наслідків, фактично уникаючи вирішення цього питання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. С.В. Гринчак

*С.А. Лобанова, ф-т економіки,
менеджменту та права, III курс,
Київський національний
торгівельно-економічний університет*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Питання про суб’єкт злочину протягом багатьох років було і залишається дискусійним в теорії кримінального права. В статті 18 Кримінального кодексу України (далі – КК) визначено: “Суб’єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідаль-

ність”. Отже, законодавець обмежив коло осіб, що можуть нести кримінальну відповідальність, лише фізичними особами, залишивши поза увагою юридичних осіб (далі – юросіб), які, як свідчить вітчизняна й міжнародна практика, також можуть бути злочинцями (особливо це стосується корупційних злочинів).

Аналіз сучасного міжнародного законодавства дозволяє зробити висновок, що інститут відповідальності юросіб регламентований у різних правових системах: англосаксонській (Велика Британія, США), романо-германській (ФРН, Франція, Данія), мусульманській (Ліван, Сирія).

Юрособа визнавалася суб’єктом злочину в проекті КК України, однак спроби введення кримінальної відповідальності юросіб були рішуче спростовані більшістю теоретиків і практиків.

Навіть у недалекому минулому було багато сумнівів щодо можливості введення в Україні інституту відповідальності юрособи. Експерти стверджували, що практика залучення юросіб до відповідальності хоча і існує в деяких європейських країнах, але для нашої держави буде надто “революційною”. Україна все ж таки встала на цей “революційний” шлях з того моменту, як Верховна Рада (далі – ВР) ратифікувала Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією Законом України від 18 жовтня 2006 р., яка передбачає кримінальну відповідальність для юросіб. Для того, щоб Конвенція змогла діяти у нашому правовому полі, ВР, відкинувши всі сумніви, прийняла постанову “Про прийняття за основу проекту Закону України про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень” 12 грудня 2006 р.

Врешті-решт ВР шостою сесією прийняла Закон України “Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень” (далі – Закон) 11 червня 2009 р., щоправда цей Закон вводиться в дію лише з 1 січня 2010 р.

Відповідно до ст. 2 Закону “Юрособа несе відповідальність за вчинення від її імені та в її інтересах керівником такої юридичної особи, її засновником, учасником чи іншою уповноваженою особою самостійно або у співучасті будь-якого із зло-

чинів, передбачених ст. 209 (Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом), ч. 1 або 2 ст. 235-4, 235-5, ст. 364 (Зловживання владою або службовим становищем), 365, 368 (Одержання хабара), 369 (Давання хабара) і 376 (Втручання в діяльність судових органів) Кримінального кодексу України”.

Стаття 3 Закону містить перелік стягнень, які можуть бути накладені на юрособу в разі правопорушення, зокрема:

- 1) штраф;
- 2) заборона займатися певним видом діяльності;
- 3) конфіскація майна;
- 4) ліквідація юридичної особи.

Висновок. Ознайомившись із Законом, можна зробити висновок, що введення юрособи в коло суб'єктів кримінальної відповідальності не тягне за собою прийняття нових чи значної зміни старих статей КК. Щодо самого поняття “суб'єкт злочину”, то зміни до ст. 18 КК законодавцю внести не важко, наприклад: “Суб'єктами злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, та юридична особа, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку”.

Введення таких змін дозволить передбачити механізм притягнення юросіб до кримінальної відповідальності у новому Кримінально-процесуальному кодексі, необхідність прийняття якого є надзвичайно актуальним питанням.

На мою думку, прийняття цього Закону – значний крок вперед на шляху до вдосконалення та європеїзації вітчизняного законодавства.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.В. Бризгалов

*Я.В. Лола, історико-юрид. ф-т, II курс,
Ніжинський державний університет
ім. Миколи Гоголя*

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ФОРМ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ

В теорії кримінального права існує безліч думок про форми співучасті, вчені так і не дійшли до одного загального висновку. У КК застосовуються такі терміни, як “форма”, “вид”, тобто вони застосовуються для розмежування групових і організованих форм вчинення злочинів.

Безліч учених у своїх працях розглядають питання про поняття та сутність форм співучасті у злочині, це такі, як Р. Галіакбаров, П. Тельнов, А. Піонтковський, П. Гришаєв, Г. Кригер, А. Закалюк, А.Трайнін, Ф. Бурчак, М. Шнайдер та ін. Але в своїх працях вчені переважно аналізують проблеми класифікації форм співучасті у злочині.

Трайнін А.Н. вважає підставою поділу співучасті на форми: характер та ступінь суб'єктивної зв'язаності співучасті, а це призначення – встановлення різної соціальної небезпеки кожної з форм співучасті.

Гришаєв П.І. вказує мету класифікації співучасті на форми, щоб показати ступінь співорганізованості злочинців. Ступінь погодженості дій співучасників і ступінь співорганізованості груп є підставою класифікації форм співучасті.

Спільність і єдність основи є необхідною умовою для класифікації.

Піонтковський А.А. пропонує більш послідовну класифікацію форм співучасті. Виділяє дві форми співучасті: співучасть без попередньої змови; співучасть з попередньою змовою, яка може бути: простою співучастю, організованою групою і злочинною організацією або бандою. Тут загальною підставою класифікації виступає час змови. З такою класифікацією, яку запропонував А.А. Піонтковський, погоджується більшість вчених.

Всупереч попередній гіпотезі, П.Ф. Тельнов пропонує класифікувати форми співучасті на основі суб'єктивного критерію – способу взаємодії співучасників.

З попереднім твердженням погоджується і М.І. Ковальов. Він виділяє види співучасті на основі внутрішнього зв'язку між співучасниками: співучасть без попередньої змови і за попередньою змовою; співучасть за попередньою змовою поділяється на два види: проста співучасть з попередньою угодою і співучасть з попередньою угодою, що носить характер злочинної організації. На підставі об'єктивного критерію пропонує класифікувати форми співучасті Ф.Г. Бурчак.

Також прихильником класифікації форм співучасті за об'єктивними ознаками виступає М.А. Шнайдер, який визначає за форми співучасті: співвиконання, співучасть в тісному значенні слова (або співучасть з виконанням різних ролей) і злочинне співтовариство.

Мочка Я. на ґрунті аналізу кримінального закону України... визначає форми співучасті: проста, складна, вища.

Просту і складну форми наводять вчені Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. До простої належить співвиконавство без попереднього порозуміння. До складної – співучасть у так званому вузівському розумінні, коли кожен співучасник виконує певну роль у злочині та у злочинному угрупованні.

Аналіз наведених класифікацій співучасті на певні форми дозволяє підкреслити важливість точного визначення форми співучасті у злочині, оскільки це полегшує класифікацію спільних злочинів. Тобто можна стверджувати, що пропоновані класифікації мають теоретичну і практичну значущість у справі боротьби з умисною спільною участю суб'єктів, які об'єдналися з метою вчинення злочинів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М.О. Ларченко

М.В. Мартовицька, ІПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОТИПРАВНОСТІ

Життєво необхідними для людини є свобода та добре ім'я. Дуже важливим з цієї точки зору є існування в законодавстві положення про презумпцію невинуватості. У Конституції та Кримінальному кодексі України зазначається: “Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду”. Саме вина за наявності всіх інших елементів “*corpus delicti*” є “мірилом” кримінальної відповідальності. Обов'язок встановлення свідцтва “авторства” особи в скоєному злочині ч. 2 ст. 62 Конституції України покладено на інших, уповноважених осіб, не причетних до здійсненого. Тому правильне та виважене розуміння поняття вини є вкрай необхідним для встановлення підстави кримінальної відповідальності в кожному конкретному випадку.

У цьому зв'язку однією з актуальних проблем сучасного кримінального права є співвідношення законодавчого поняття “передбаченості дії чи бездіяльності в КК України” із науковим поняттям “протиправності” в аспекті визначення поняття вини. Взагалі детермінація даної проблеми починається з певних складностей щодо тлумачення поняття злочину як передбаченого КК суспільно небезпечного винного діяння, вчиненого суб'єктом злочину. Більшість вчених вважають, що передбаченість кримінальним законом – це юридичне вираження кримінальної протиправності. На думку ж, наприклад, Ю.В. Бауліна, поняття “протиправність діяння” та “передбаченість діяння в кримінальному кодексі” є зовсім не тотожними. З цієї точки зору варто звернути увагу на підхід, який існує в сучасній німецькій кримінально-правовій науці, а також у нормативній теорії кримінального права. Німецькі криміналісти ознаками злочину називають протиправність діяння, відповідність його фактич-

ному складу і винність діяння, при цьому протиправним визнається діяння, якщо воно суперечить правовому порядку і якщо відсутні обставини, що виключають його протиправність. Думається, подібне розуміння ознак злочину заслуговує на підтримку у вітчизняній кримінально-правовій доктрині. Це, перш за все, зумовлюється закріпленням в кримінальному законодавстві ознаки “передбачення” не лише суспільно небезпечних, протиправних дій чи бездіяльності. Так, наприклад, існують обставини, передбачені в Розділі VIII КК України, що виключають злочинність діяння, незважаючи на те, що із зовнішньої сторони такі діяння містять у собі деякі ознаки злочину чи взагалі збігаються з певними злочинами, передбаченими в Особливій частині КК України. В цій ситуації, хоча діяння і містить ознаки складу злочину, вже в сам момент вчинення воно є або суспільно корисним, або суспільно прийнятним, через що, з точки зору юридичної форми, це діяння визнається правомірним, адже може бути реалізацією суб’єктивних прав, юридичних обов’язків, владних повноважень.

Таким чином, можна зробити висновок, що злочином є не кожне передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, вчинене суб’єктом злочину. Підставою такого виключення є відсутність протиправності – тієї ознаки злочину, яка в законодавчому визначенні поняття злочину, на жаль, не зазначена. Отже, і виною може бути психічне ставлення особи не до будь-якої дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, а лише до тих з них, що є суспільно небезпечними й протиправними.

З вищезазначеного випливає також постановка ще однієї складної наукової проблеми: як співвідносяться протиправність і суспільна небезпечність злочину? Розглядаючи протиправність як ознаку злочину, що виражає психологічний зміст, можна сказати, що саме протиправність може бути реальним вираженням змісту поняття злочину. Адже суспільна небезпечність як кримінально-правова категорія викликає багато запитань, особливо щодо інтелектуального моменту умисної форми вини: в чому саме повинне полягати усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру її діяння, що може бути критерієм або

доказом наявності такого усвідомлення. Для відповіді на ці запитання може стати в нагоді запропоноване розуміння протиправності як в понятті злочину, так і в понятті вини.

Це дозволяє говорити про те, що особа при вчиненні певного злочинного діяння розуміє: для того, щоб бути вільною, не мати певних кримінально-правових обмежень, у неї є обов’язок не вчинювати певних дій, які так чи інакше посягають на реалізацію тих суспільних відносин, що знаходяться під охороною кримінального законодавства. (Наслідком такого порушення є віддалене, опосередковане заподіяння шкоди конкретній фізичній чи юридичній особі чи державі). Звідси випливає необхідність зазначення протиправності в законодавчому визначенні поняття злочину та вини. Отже, при встановленні вини особи потрібно перш за все виходити з усвідомлення особою протиправності вчинюваного нею діяння, тобто усвідомлення нею того, що дія чи бездіяльність, що були нею вчинені, передбачені в КК України як злочин. Що ж до усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння, то варто пам’ятати і про малозначущість діяння, що не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяло і не могло заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. Крім того, в реальності можуть існувати діяння, які на думку окремих осіб чи їх груп можуть становити достатню суспільну небезпеку певним особам, суспільству або державі, але законодавчо вони не будуть визначені як злочини. У зв’язку з цим законодавцю доцільно було б уточнити зміст ст. 24 КК України, підкресливши, що особа повинна усвідомлювати суспільно небезпечний характер свого діяння саме в тому обсязі, який передбачається диспозицією конкретної статті Особливої частини КК України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитонова

*І.М. Мельничук, ІПКОП, II курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

На сьогодні в науці кримінального права існують різні думки щодо можливості притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності. Спроби притягнення юридичних осіб до відповідальності зустрічаються в Законі України “Про засади запобігання та протидії корупції” та Законі України “Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень”, але питання про те, чи є названа у цих законах відповідальність за своєю природою кримінальною, поки що не отримало відповіді. Думається, для вирішення цього питання варто звернутися до досвіду зарубіжних країн. Так, кримінальному праву США, Франції, Китаю, Японії, Нідерландів, Португалії відомі дві категорії суб'єктів злочину: як фізичні, так і юридичні особи. Квазікримінальна (адміністративно-кримінальна) відповідальність юридичних осіб встановлена в Швеції, Італії та Німеччині.

Спираючись на зарубіжний досвід, деякі вчені розглядають законодавче врегулювання питання щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб як крок вперед у боротьбі зі злочинністю. Противники цього рішення висловлюють сумніви щодо його доцільності або повністю заперечують можливість реалізації зазначеної концепції в рамках кримінального законодавства.

Суть аргументації противників кримінальної відповідальності юридичних осіб в основному зводиться до того, що немає необхідності включати зазначений інститут в кримінальне законодавство, оскільки для відповідальності цієї категорії осіб достатньо норм та санкцій цивільного і адміністративного законодавства. Ними висловлюються побоювання, що змішування кримінального права з нормами інших галузей права може мати

наслідком ліквідацію кримінального права як такого.

Прихильники концепції юридичної особи як суб'єкта кримінальної відповідальності, в свою чергу, підкреслюють невідповідність шкоди, яка завдається екологічними, комп'ютерними та іншими видами правопорушень, штрафним санкціям, що застосовуються до правопорушника в адміністративному та цивільному законодавстві. Вони стверджують, що шкода (наприклад, відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом, або існування підприємств, що функціонують у сферах, заборонених державою (виробництво і продаж наркотиків, зброї та ін.)), яка завдається такою діяльністю юридичної особи, значно перевищує збитки, які можуть бути відшкодовані фізичною особою, тому такі штрафні санкції тут неефективні.

Аналіз ст. 2 Закону України “Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень” свідчить, що законодавець здійснив спробу притягнути юридичну особу до відповідальності за вчинення від її імені та в її інтересах керівником такої юридичної особи, її засновником, учасником чи іншою уповноваженою особою самостійно або у співучасті будь-якого із злочинів, передбачених ст. 209, ч. 1 або 2 ст. 235-4, 235-5, ст. 364, 365, 368, 369 і 376 КК України. Тобто, як бачимо, основою відповідальності юридичної особи, її предикатом виступають злочини, пов'язані з корупцією, відмиванням грошей, хабарництвом, вчинені фізичною особою. Вочевидь, що для остаточного вирішення питання про визнання юридичних осіб суб'єктами кримінальної відповідальності цього недостатньо. Для розв'язання даної проблеми потрібно внести зміни до КК та інших актів законодавства України, зокрема, в КК має бути змінений Розділ IV “Суб'єкт злочину”, що має містити статтю “Юридична особа як суб'єкт злочину”, в Особливій частині КК має бути встановлений перелік злочинів, за які юридична особа може бути притягнена до кримінальної відповідальності, крім того потребуватиме свого розв'язання питання щодо видів покарання (чи стягнення?), які можуть застосовуватися до таких осіб, під новим кутом зору необхідно буде розглянути значну кількість усталених кримінально-правових

інститутів, зокрема таких, як вина, співучасть тощо. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що дана проблема є надзвичайно багатогранною, а тому ще чекає на своїх сумлінних дослідників.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитонова

В.В. Ніколенко, *ф-т підготовки кадрів для органів юстиції, IV курс, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА НАКАЗУ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

У науці кримінального права існує низка визначень наказу та розпорядження. Відомо, що терміни “наказ” та “розпорядження” фактично є синонімами (термін “наказ” є родовим стосовно інших актів управління – розпоряджень, вказівок тощо). Спираючись на дослідження криміналістів, які присвятили наукові праці проблемам наказу та розпорядження (зокрема В. Григенча, Ю. Старостіної, П. Левіна, В. Ткаченка), можна встановити загальні ознаки цих понять: а) наказ повинен відповідати вимогам законодавства; б) наказ видається уповноваженою особою в належному порядку; в) він приписує певній особі (групі осіб) вчинити дію чи бездіяльність; г) виконання наказу є обов'язковим.

У конкретній життєвій ситуації може статися, що особа при виконанні певного наказу заподіяла шкоду охоронюваним законом правам, свободам і/або інтересам людини, суспільства чи держави. У такому разі існує доволі тонка межа між правомірною і суспільно небезпечною поведінкою. Звичайно, це потребує встановлення чітких критеріїв того, що виконання наказу має кримінально-правове значення як обставина, що виключає суспільну небезпечність діяння, чи обставина, що виключає караність діяння.

У військовій службі наказ виконується беззаперечно, бо військова служба вимагає чіткості, підпорядкованості всіх ланок, здатності конкретного виконавця виконати наказ начальника, навіть ціною власного життя. Існує думка, що дисциплінарні відносини у сфері військової служби відрізняються від таких відносин у загальнодержавній службі, бо вони поглинають особу підлеглого. У військовій службі наказ начальника не можна обговорювати, єдине, що можна зробити, – це уточнити зміст такого наказу.

Водночас, не слід забувати про військову доктрину “умних штыков”, відповідно до якої не можна сліпо коритися наказам, і, навіть під загрозою покарання, не можна виконувати злочинні накази. Дана доктрина не позбавляє розумної ініціативності в діях особи при виконанні наказу, необхідно лише чітко встановити законний чи незаконний його характер.

За шкоду правоохоронюваним інтересам, що настала внаслідок виконання неправомірного (незаконного) наказу, в першу чергу, підлягає відповідальності особа, яка віддала такий наказ, оскільки, маючи відповідні дані, вона зобов'язана співвідносити прийняте власне рішення (наказ) з передбаченими законом повноваженнями, а також співставляти шкоду, що може бути спричинена при виконанні наказу, з тими збитками, настання яких вдалося запобігти.

На сьогоднішній день в українській юридичній науці не існує чіткого визначення поняття “наказ” і єдиного тлумачення його змісту. Як відомо, поняття “наказ”, взагалі-то, охоплює певні вимоги начальників до підлеглих. Сам термін “наказ” відрізняється від слів “прохання”, “переконання”, “примушування”, бо в ньому міститься ознака обов'язковості – вимоги наказу мають розпорядчий характер.

У зв'язку з цим виникає закономірне питання – які ж межі покори при виконанні наказу? Вважаємо, що в основу рішення цього питання необхідно покласти положення, закріплене у ч. 1 ст. 60 Конституції України, згідно з яким “ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази”. Цей конституційний припис є вирішальним у регулюванні

відносин, пов'язаних з виконанням наказу у всіх сферах управління без виключення.

Водночас, статuti Збройних Сил України встановлюють принцип беззаперечного виконання всіх без виключення наказів начальника. Положення цих статутів не містять жодної вказівки про те, що підлеглий може не виконувати наказ начальника або оцінювати його правомірність (законність). У цих статутах лише зазначається, що після виконання наказу підлеглий може подати скаргу, якщо відносно нього були вчинені неправомірні дії, проте таке оскарження не звільняє військовослужбовця від виконання наказу.

У кожному конкретному випадку оцінка діяння, пов'язаного з відданням чи виконанням наказу, який спричинив чи міг спричинити настання суспільно небезпечних наслідків, пов'язана з обов'язковим встановленням по справі окрім ознак складу злочину, передбаченого КК, ще й інших обставин, зокрема: факту віддання наказу, повноважень особи, що віддала наказ, наявності відносин підлеглості між особою, що віддала наказ, та особою, яка його виконала, тощо.

Важливим є питання розмежування правомірної та неправомірної поведінки, оскільки громадяни та уповноважені державою особи вимушені вчиняти діяння, пов'язані з правомірним заподіянням шкоди. Ось тому треба, щоб таким правомірним діянням особи з самого початку було надано юридичну форму суб'єктивного права чи юридичного обов'язку. І саме в цьому повинні бути зацікавлені як громадяни, так і суспільство. Належну юридичну оцінку повинні одержувати також діяння осіб, які, використовуючи надане їм право надавати обов'язкові для виконання накази чи розпорядження, змушують підлеглих їм по службі осіб вчинювати ті чи інші суспільно небезпечні діяння.

Судова практика по справах даної категорії свідчить про наявність помилок у застосуванні кримінального закону, пов'язаних із відсутністю єдності у розумінні юридичної природи віддання та виконання наказу. Ці помилки, насамперед, викликані відсутністю законодавчого визначення поняття “наказ” та “розпорядження”, а також недостатньо чіткою законода-

вчою регламентацією меж покори такому наказу, тобто вимог щодо необхідності його виконання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук О.В. Ус

С.О. Новиков, *ф-т права, III курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ
ім. Е.О.Дідоренка*

ДІЯ ЯК ФОРМА ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ

Актуальність дослідження категорії суспільно небезпечного діяння навряд чи можна переоцінити, зважаючи на те, що воно, по-перше, є невід'ємною ознакою злочину, що передбачено в ч. 1 ст. 11 КК України, та, по-друге, є необхідною складовою конструкції складу злочину, виступаючи обов'язковим елементом об'єктивної сторони останнього. Суспільно небезпечна дія поряд із суспільно небезпечною бездіяльністю знаходиться у функціональному співвідношенні, охоплюється змістом, є формою кримінально-правової категорії “суспільно небезпечне діяння”. Формулюючи ознаки конкретної суспільно небезпечної дії, законодавець вказує, які саме форми активності людини є злочином.

Тільки зовнішньо виражена суспільно значима активність людини, тобто її вчинки у формі дії або бездіяльності, можуть бути об'єктом правового (в тому числі й кримінально-правового) регулювання. Поза своїми вчинками людина не може включатися до сфери правового регулювання. Людина як соціальна істота вступає в сферу правового регулювання тільки через і завдяки своїм діянням.

Існуючи в об'єктивній дійсності (в конкретних обставині, часі, місці тощо), суспільно небезпечне діяння як необхідна ознака об'єктивної сторони складу злочину завжди має конкретний характер. Категорія суспільно небезпечного діяння наглядно демонструє за допомогою якої форми поведінки (дії або

бездіяльності) суб'єкт об'єктивує своє ставлення до цінностей, які знаходяться під охороною КК України. У сукупності із факультативними ознаками об'єктивної сторони складу злочину дія або бездіяльність дають змогу кожній людині представити, у чому конкретно проявився процес вчинення злочину. Як зауважує М.І. Панов, об'єктивування суб'єктивного вольового акту, тобто рішучості вчинити злочинне діяння, виражається у зовнішньому процесі суспільно небезпечного та протиправного посягання на об'єкт кримінально-правової охорони.

Саме форма суспільно небезпечного та протиправного посягання виступає одним із показників ступеня суспільної небезпеки злочину. А коли діяння, яке ще не визнано злочином, набуває ознак суспільної небезпеки, перед державою постає обов'язок захистити властивими їй засобами (в тому числі й засобами кримінального права) відповідні цінності. Іншими словами, суспільна небезпека, що властива діянню, яке ще не має статусу “злочину”, зобов'язує законодавця визнати за ним статус кримінально-правової протиправності, тобто передбачити його в нормах КК України в якості злочину. У цьому випадку, саме за вчинення суспільно небезпечної дії (за умови посягання на рівноцінні об'єкти кримінально-правової охорони) в санкціях статей (частин статей) Особливої частини КК України передбачається більша міра покарання, ніж за вчинення суспільно небезпечної бездіяльності.

Зважаючи на те, що в нашій країні невідпрацьованими є процеси криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь, існують помилки під час визначення кола суспільних відносин, що потребують кримінально-правової охорони, передбачення форм суспільно небезпечних діянь, від яких держава має захистити своїх громадян, постає необхідність дослідження базових кримінально-правових категорій для усвідомлення можливостей кримінально-правового закону у справі протидії злочинності. І перш за все, це твердження стосується дослідження суспільно небезпечного діяння в кримінальному праві України.

Тому ми пропонуємо удосконалити кримінальне законодавство, а саме – розширити перелік суспільно небезпечних діянь, які мають свій прояв в об'єктивній реальності власне через дію, бо вони носять більш масовий характер.

Науковий керівник – викл. І.Ю. Карпушева

А.С. Панасюк, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Право на необхідну оборону закріплене у ч. 1 ст. 36 Кримінального кодексу України (далі – КК), у якій необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Необхідна оборона має певні “часові рамки”. Вони вказують на початковий і кінцевий моменти здійснення посягання, за наявності яких можлива необхідна оборона. Вихід за їх межі свідчить про те, що шкода, заподіяна особі, яка посягає, є неправомірною. Така шкода при цьому може свідчити про “передчасну” або “запізнілу” необхідну оборону. У першому випадку особа обороняється, коли немає для того відповідних підстав, а в другому – коли ці підстави перестали бути наявними. Саме тому визначення вказаних часових меж необхідної оборони важливе як для теорії кримінального права, так і для правозастосовної практики, зокрема, в частині висновку про наявність складу цього правомірного вчинку.

Моментом початку суспільно небезпечного посягання слід вважати вчинення дій, які за своїми ознаками відповідають

не лише злочину, але й іншим вчинкам, що є суспільно небезпечними, але злочином не визнаються (зокрема, дії особи, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, чи неосудної особи). У абзаці 2 п. 2 постанови ПВСУ “Про судову практику у справах про необхідну оборону” від 26.04.2002 р. № 1 зазначається, що стан необхідної оборони виникає не лише в момент вчинення суспільно небезпечного посягання, а й у разі створення реальної загрози заподіяння шкоди. Тобто у особи, яка захищається, повинні бути реальні підстави для сприйняття цієї загрози як реальної, а отже, і для необхідної оборони. Треба мати на увазі й те, що необхідна оборона допускається і щодо необережних дій особи, оскільки й вони можуть створювати реальну загрозу шкоди інтересам особи, що охороняються. Отже, не можна реалізовувати право на необхідну оборону з метою захисту від лише гіпотетично можливого посягання, яке ще реально не загрожує відповідним соціальним цінностям, що є об’єктом кримінально-правової охорони. Тому неправомірним є заподіяння шкоди іншій особі через страх, що така небезпека може виникнути в майбутньому і означає відсутність стану необхідної оборони.

При необхідній обороні захист має відповідати характеру суспільно небезпечного посягання. Також захист при необхідній обороні має відповідати небезпеці посягання, тобто шкода, завдана тому, хто посягає, не повинна перевищувати відвернену.

Важливим є питання моменту закінчення посягання, адже особа не завжди може зрозуміти, коли таке посягання закінчується чи, навпаки, продовжується. Закінченням визнається посягання тоді, коли особа, що посягає, припинила свої дії з власної ініціативи або внаслідок обставин, які не залежали від її волі. Між закінченням посягання і необхідною обороною не повинно бути значного проміжку (розриву) в часі. Можлива також ситуація, коли особа, яка обороняється, не усвідомлює момент закінчення посягання. У такому випадку вчинені цією особою дії за інших необхідних обставин можуть бути визнані правомірними.

Таким чином, можна зробити висновок, що дії особи,

яка захищається, у складі необхідної оборони набувають значення суспільно корисних і суспільно прийнятних лише тоді, коли здійснюються в певних часових межах. Саме в цих межах існує реальна загроза суспільно небезпечного посягання або його фактична наявність.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. П.С. Берзін

Т.С. Петренко, ІПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

СПРИЧИНЕННЯ ШКОДИ ЗА ЗГОДОЮ “ПОТЕРПІЛОГО” ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Дослідження проблеми згоди “потерпілого” на спричинення шкоди його законним правам та інтересам свідчить, що вона набуває особливої актуальності у зв’язку з посиленням в сучасних умовах уваги до охорони прав та інтересів особи. Безсумнівно, зазначена проблема є багатоаспектною, проте видається, що одними з основних її питань є визначення юридичної природи згоди “потерпілого” на спричинення шкоди і з’ясування її кримінально-правового значення.

Думається, що методологічний підхід, відповідно до якого дослідження згоди “потерпілого” починається з визначення його юридичної природи, є правильним. На нашу думку, діяння особи, пов’язані зі спричиненням шкоди інтересам “потерпілого” за його згодою, регулюються не кримінальним, а іншими галузями права, перш за все – цивільного, медичного, сімейного тощо. Хоча деякі види вчинків і закріплені приписами кримінального закону, і за своїми зовнішніми фактичними ознаками співпадають з деякими ознаками конкретних складів злочинів, але при цьому вони не є кримінально-правовими за своєю природою. Такі обставини традиційно знаходили своє законодавче закріплення в кримінальному законодавстві, про що

свідчать прадавні пам'ятки науки і культури, але в силу правомірності така поведінка особи має своїм джерелом підстави, що знаходяться в рамках інших галузей права. Таким чином, можна констатувати в певній мірі міждисциплінарний характер даної наукової проблеми, який обумовлює необхідність використання понятійного апарату інших наук.

Кримінально-правове значення інституту згоди “потерпілого” оцінюється науковцями по-різному. Так, одна група криміналістів розглядає згоду “потерпілого” в контексті обставин, що виключають суспільну небезпечність (протиправність) скоєного діяння. Проте видається більш слушною позиція другої групи учених, які відносять згоду “потерпілого” до обставин, які хоч і виключають суспільну небезпечність і караність діяння, але не роблять їх суспільно корисними, тобто є суспільно допустимими.

Крім того, при характеристиці юридичного значення згоди “потерпілого”, на наш погляд, варто звернутися до історичного досвіду в дослідженні цього питання. Зокрема, видається таким, що заслуговує на увагу, підхід німецьких криміналістів XIX ст., які виходили з поділу прав потерпілого на відчужувані та невідчужувані. Розвитком згаданих ідей стало формування в науці двох основних течій в цьому питанні: одні вчені підтримали концепцію поділу прав на відчужувані та невідчужувані і, відповідно, визначали юридичне значення згоди потерпілого; інші наполягали на тому, що всі права людини є відчужуваними, і згода “потерпілого” є головним фактором, що виключає подальші суперечки щодо правомірності таких діянь. Зазначимо лише, що ця остання позиція не знайшла широкої підтримки.

В сучасних умовах акцентуації уваги на природних правах людини виявляється актуальним повернення до питання про юридичне значення згоди “потерпілого” в згаданому розрізі. У цьому аспекті можна зазначити, що мова йде про повну дозволенисть відчуження особистих майнових прав “потерпілого” за його згодою та допустимість відчуження особистих немайнових прав за наявності такої згоди за умови чіткої регла-

ментації та контролю за дотриманням процедури здійснення таких діянь з боку держави.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитоновна

**Л.Т. Романенко, ІПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого**

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

В юридичній літературі і судовій практиці перевищення меж необхідної оборони нерідко розуміється як заподіяння посягаючому шкоди, яка явно не викликана необхідністю. Перевищення меж необхідної оборони (ексцес оборони) свідчить про те, що особа, яка обороняється, знаходячись у стані необхідної оборони, порушила вимогу про співрозмірність захисту.

Відповідно до ч. 3 ст. 36 КК України “перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставинці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 і 124 цього Кодексу”. Злочини, пов'язані з ексцесом оборони, знаходяться на межі з необхідною обороною, яка не є злочином, їх розділяє лише одна ознака – надмірність, тобто наявність невідповідності захисту посягання, який на практиці інколи буває складно відрізнити.

Встановлення того, перевищила особа межі необхідної оборони чи ні, нерідко становить складність, оскільки потребує ретельної оцінки всіх обставин справи. З огляду на це, всі сумніви щодо наявності чи відсутності перевищення меж необхідної оборони повинні відповідно до ст. 62 Конституції України тлумачитися на користь особи, яка захищалася.

Ексцес оборони підлягає кваліфікації або за ст. 118 (умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони), або за ст. 124 КК України (умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень при перевищенні меж необхідної оборони).

Для правильного вирішення питання про наявність чи відсутність перевищення меж необхідної оборони треба врахувати те, що необхідний захист часто супроводжується переляком, сильним душевним хвилюванням або, як кажуть психологи, фізіологічним афектом. Цей стан характеризується емоційним струсом, при якому звужується свідомість, здатність мислити, погіршується контроль за своїми вчинками, хоча особа і залишається осудною. При необхідній обороні вона зазнає сильного душевного хвилювання, яке виникає як відповідна реакція на суспільно небезпечне посягання. Це може перешкодити тому, хто обороняється, правильно оцінити ситуацію, обрати відповідні засоби захисту.

Вбачається, що Україні необхідно поступово відмовлятися від кримінальної відповідальності за перевищення меж необхідної оборони і, можливо, згодом від поняття перевищення меж необхідної оборони взагалі. Це пояснюється тим, що раніше вітчизняне законодавство виходило з первинності інтересів держави і суспільства, а зараз необхідно змінювати акцент на захист інтересів перш за все особи. Саме тому всю відповідальність за наслідки необхідної оборони має нести особа, яка нападає, а не особа, яка захищається. Особа, яка обороняється, не може і не повинна передбачити мету посягання злочинця, тим більше, що вона часто знаходиться в стані сильного душевного хвилювання.

Особа, яка обороняється, як правило, не має часу на роздуми про серйозність і співрозмірність необхідної оборони, через що і є досить поширеними випадки перевищення меж необхідної оборони. Однак є очевидним, що в таких випадках закон має бути на стороні потерпілої від посягання особи. Важливим аргументом до цього є положення про те, що кінцевою метою дій того, хто захищається, є захист своїх охоронюваних законом прав та інтересів іншої особи, на права та інтереси якої спрямоване посягання, або суспільних інтересів чи інтересів держави.

Уявляється, що будь-яка шкода при обороні особи від посягань на її чи іншої особи життя, здоров'я, особисту та статеву свободу повинна визнаватися правомірною. При цьому цілком очевидно, що відмова від кримінальної відповідальності за перевищення меж необхідної оборони не має розумітися, коли особа діяла з метою помсти або з метою завдати фізичні страждання посягаючому.

В юридичній літературі не раз висловлювалась думка щодо доцільності виключення з кримінального закону інституту перевищення меж необхідної оборони. У таких випадках саме суд має вирішувати питання: чи було у особи, яка обороняється, право на необхідну оборону. І, якщо таке право було, то заподіяна шкода повинна визнаватися правомірною незалежно від її тяжкості.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Я.М. Кураш

*Д.С. Савченко, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ

Кримінальний кодекс України не передбачає поняття множинності злочинів. Воно сформульоване лише наукою кримінального права. У Розділі VII Загальної частини КК, а точніше у його назві, перелічено види множинності – повторність, сукупність та рецидив. Тобто законодавець чітко визначив три види множинності, але при більш детальному вивченні цих форм стає очевидним, що такий поділ множинності не є однозначним та беззаперечним. Спір ведеться не стільки стосовно видів множинності, адже врешті-решт більшість вчених погоджується, що ними є сукупність, повторність та рецидив, скільки стосовно співвідношення їх між собою.

Зокрема, проф. В. П. Малков говорить про те, що виокремлення таких видів множинності злочинних діянь не може бути прийнятним, адже будується не за одним, а за декількома класифікаційними критеріями, які не лежать на одній площині.

Через це поняття повторності та рецидиву не виключають одне одного, як це необхідно за логічними правилами класифікації понять, а перетинаються обсягами. Сукупність злочинів за обсягом її ознак можна чітко відокремити від повторності та рецидиву злочинів. У чому ж їх відмінність? По-перше, слід звернути увагу на те, чи має значення засудження особи за попередній злочин. Згідно ст. 34 КК України рецидив можливий лише у випадку, коли особа вже має судимість за попередній злочин. Щодо сукупності ж, то головною ознакою, яка свідчить про її наявність, є вчинення особою двох чи більше злочинів до засудження її хоча б за одне з них. Проте, як відомо, відсутність судимості за попередній злочин охоплюється також і ознаками повторності злочинів. Але розмежування цих понять полягає в тому, що за правилами повторності злочинів розглядаються випадки однорідних злочинів, а за правилами сукупності – випадки різнорідних злочинів.

Стаття 32 КК України визначає, що повторністю злочинів визнається скоєння особою двох чи більше злочинів, передбачених однією і тією ж частиною статті Особливої частини, а згідно ст. 33 КК України сукупністю злочинів визнається скоєння особою двох чи більше злочинів, передбачених різними статтями чи різними частинами однієї статті. Професор А.М. Яковлев свого часу вказував, що необхідність окремо кваліфікувати кожне з двох чи більше злочинів, скоєних особою, з'являється лише у випадку, якщо злочини різнорідні (при сукупності). Така вимога кваліфікації кожного із злочинів, що входять до складу сукупності злочинів, заснована, насамперед, на прагненні найбільш повно відобразити у вирокі сутність, характер, специфіку та суспільну небезпечність усього скоєного винним. Ця вимога відсутня в нормах повторності (в силу однорідності злочинів). Проте з розвитком наукової доктрини поняття “однорідності” дещо змінилося. Введення у науку кримінального права терміну “тотожність злочинів” (злочини, перед-

бачені однією і тією ж статтею або частиною статті) та визнання повторності ч. 3 ст. 32 КК у якості винятку в разі вчинення злочинів, передбачених різними статтями (однорідні злочини), спричинило деякий дисонанс між теперішнім поняттям однорідності та його аналогом у минулому. Якщо раніше воно слугувало чітким критерієм для розмежування повторності і сукупності злочинів, то тепер, навпаки, створює підстави вважати, що ці два поняття все ж мають точку перетину, про яку зазначено вище.

Що ж стосується співвідношення понять повторності та рецидиву та взагалі виокремлення елементів множинності, то тут думки вчених розділилися. Деякі з них погоджуються з поділом, втіленим у чинному законодавстві, та вважають, що єдино вірним є поділ множинності злочинів на повторність, сукупність та рецидив. Так, професори А.М. Яковлев і М.І. Бажанов стверджують, що при розгляді питання множинності слід виходити з класифікації видів множинності злочинів, прямо відображеної у нормах чинного законодавства. Більшість з названих вчених все ж дотримується тієї думки, що поняття рецидиву охоплюється поняттям повторності, що ці поняття знаходяться у відношенні логічного підпорядкування.

Можливо, через деякий час вчені, які працюють над питанням множинності злочинів, все ж прийдуть до єдиного бачення цієї проблеми, знайшовши беззаперечні аргументи на користь такого поділу множинності злочинів на види, який існує у чинному законодавстві, або ж запропонували новий поділ, більш досконалий. А поки що маємо сприймати множинність злочинів, утворену з трьох самостійних елементів – повторності, сукупності та рецидиву.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

О.Б. Сибаль, *юрид. ф-т, IV курс,*
Львівський національний університет
ім. Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ “ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ” ТА “ДІЯННЯ, ЗЛОЧИННІСТЬ ЯКОГО ВИКЛЮЧАЄТЬСЯ”

У вітчизняній кримінально-правовій доктрині утвердився підхід, згідно із яким під обставиною, що виключає злочинність діяння, розуміють певний акт людської поведінки. Так, за твердженням Ю. В. Бауліна, це передбачений різними галузями законодавства, зовні схожий із злочином, суспільно корисний (суспільно допустимий) і правомірний вчинок, що здійснюється за наявності визначених підстав, виключає суспільну небезпечність та протиправність діяння, а, як наслідок, і кримінальну відповідальність особи за заподіяну нею шкоду. Тобто визначення обставини зводиться до “вчинку”, який, по суті, є тотожним поняттю “діяння” (дії чи бездіяльності). Аналогічної позиції дотримувався законодавець при формулюванні змісту норм Розділу VIII “Обставини, що виключають злочинність діяння” Загальної частини КК України. Так, необхідною та уявною обороною визнаються дії (ч. 1 ст. 36, ч. 1 ст. 37), виправданий ризик закріплений під назвою “Діяння, пов’язане з ризиком” (ст. 42) тощо.

Вважаємо, що таке трактування є не зовсім правильним, оскільки у цьому випадку обставина, що виключає злочинність діяння, помилково ототожнюється із самим діянням, злочинність якого виключається. Іншими словами (із вказаної точки зору), обставина, що виключає злочинність діяння, будучи діянням (вчинком), виключає злочинність самої себе. Із таким твердженням важко погодитись. Якщо звернутися до тлумачного словника української мови, то ми знайдемо там наступні визначення поняття “обставина”: 1) явище, подія, факт і т. ін., що пов’язані з чим-небудь, супроводять або викликають щонебудь, впливають на щось; 2) сукупність умов, за яких що-

небудь відбувається. Проводячи аналогію, можемо стверджувати, що обставина, що виключає злочинність діяння, є сукупністю передбачених чинним КК України або іншими нормативно-правовими актами умов (факторів реальної дійсності), які лежать в основі вчинення формально злочинного діяння, викликають його, утворюючи при цьому фактичну підставу для його здійснення.

Для прикладу розглянемо практичну ситуацію. С., виламуючи двері, намагався проникнути у будинок К. для здійснення крадіжки цінних речей. Останній у цей час проходив поблизу і, непомітно підкравшись ззаду, раптово ударив С. палкою по голові, заподіявши йому тяжке тілесне ушкодження. Завдання тілесного ушкодження у цій ситуації буде діянням, яке формально, зовні схоже із діянням, передбаченим ст. 121 КК України. Однак такі фактори, як те, що С. намагався протиправно і насильницьки проникнути у чуже житло, і те, що А. захищав свою власність, реалізуючи суб’єктивне юридичне право на необхідну оборону, у сукупності утворюватимуть обставину, що виключає із діяння А. ознаку злочинності.

Тобто обставина, що виключає злочинність діяння, не є діянням (вчинком), злочинність якого виключається, а становить окрему, органічно поєднану сукупність об’єктивних та суб’єктивних умов, які позбавляють цього діяння ознаки кримінальної протиправності, надаючи йому правомірного характеру. Розмежування цих понять відображає об’єктивну реальність, коли спочатку виникає певна зовнішня подія, процес, явище, яке згодом викликає необхідність у вчиненні у відповідь діяння, пов’язаного із заподіянням шкоди об’єктам кримінально-правової охорони. Вказана теза підтверджується і тим, що за результатами кваліфікації дій особи, яка, наприклад, захищаючи своє життя, заподіює посягаючому тілесні ушкодження, ми не робимо висновку, що особа вчинила необхідну оборону, а говоримо про вчинення діяння в умовах чи у стані необхідної оборони.

На підставі викладеного вважаємо за доцільне акцентувати увагу на теоретичному обґрунтуванні необхідності розмежування аналізованих понять як одному із важливих аспектів

розвитку та подальшого удосконалення сучасного кримінально-правового вчення про обставини, що виключають злочинність діяння.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В.М. Бурдін

**Р.І. Скрипченко, юрид. ф-т, II курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка**

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

Останнім часом можна спостерігати помітні загально-світові тенденції активізації діяльності держав у сфері визнання юридичних осіб суб'єктами злочинів. У 1978 р. Європейський комітет з питань злочинності Ради Європи рекомендував парламентам країн – членів Ради визнати юридичних осіб суб'єктами кримінальної відповідальності. У 1985 р. ця рекомендація була підтверджена Сьомим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками. 27 січня 1999 р. Радою Європи була прийнята Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), яка передбачає кримінальну відповідальність для юридичних осіб. Сучасна Україна прагне інтеграції до світового співтовариства, тому необхідно забезпечити належне наукове дослідження потенційної проблематики майбутнього.

Докорінні зміни суспільних відносин, які викликані переходом до нової моделі економіки, дозволяють вести мову про суттєве підвищення ролі юридичних осіб недержавної форми власності в житті суспільства і держави. Фактично зараз юридичні особи є найбільш потужними суб'єктами в сфері економіки і мають змогу значного впливу на суспільні відносини, на жаль, не лише в позитивному аспекті.

Проблематика визнання юридичних осіб суб'єктами кримінальних злочинів виникла в теорії кримінального права у зв'язку з їх необґрунтованою безкарністю за скоєння злочинів з

високим ступенем суспільної небезпеки. Адже законодавець, сформувавши систему юридичної відповідальності таких суб'єктів, відмовився від застосування найсуворішого і найбільш ефективного її виду – кримінальної відповідальності.

У вітчизняній теорії кримінального права на даний момент відсутня єдина думка щодо можливості використання такого інституту в Україні. Хоча подібні ідеї широко висвітлюються в науковій літературі, проте вчені – представники кримінального, цивільного та адміністративного права й досі не в змозі виробити теоретичну конструкцію, яка б зняла вказані протиріччя.

У багатьох державах юридичні особи притягаються до кримінальної відповідальності вже досить давно. Причому інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб притаманний країнам не лише англосаксонської правової сім'ї, а й континентальної системи права.

Так, згідно із законодавством Великої Британії злочинне діяння визнається вчиненим корпорацією, якщо воно здійснене безпосередньо нею або за допомогою інших осіб. У кримінальному праві США питання притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб закріплені як у федеральному законодавстві, так і в законах штатів. У Кримінальному кодексі Франції зазначено, що всі юридичні особи, крім держави, несуть кримінальну відповідальність за вчинення злочинних діянь. Проте при цьому кримінальна відповідальність юридичних осіб не виключає кримінальної відповідальності фізичних осіб, що вчиняють ті самі дії. Юридичні особи є суб'єктами злочину і в інших європейських (ФРН, Нідерланди, Данія, Норвегія, Фінляндія, Румунія, Молдова, Литва тощо), мусульманських (Ліван, Сирія) та азіатських (Китай, Індія, Японія) державах.

В Україні це питання обговорюється давно, зокрема, до прийняття чинного Кримінального кодексу України. Однак ця ідея не знайшла свого втілення. Згідно зі ст. 18 КК України суб'єктом злочину може бути лише фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність.

Чи можливо і доцільно ввести в Україні інститут кримі-

нальної відповідальності юридичної особи? На мою думку, скоріше так, ніж ні. Враховуючи, що серед видів покарання, передбачених КК України, є штраф та конфіскація майна, то санкція для юридичної особи вже існує. Більше того, в Особливій частині КК є розділи, в яких зібрані склади злочинів, що можуть бути діяннями, вигідними не для посадових осіб, а для юридичної особи в цілому.

Науковий керівник – асист. Р.А. Волинець

О.А. Третяк, ШКОП, V курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗНАЧЕННЯ ГІПНОЗУ

За історію свого існування людина винайшла величезну кількість способів впливу на поведінку і думки собі подібних. Одним із таких способів є гіпноз. У перекладі з грецької слово “*hypnos*” означає сон. І.П.Павлов писав, що гіпноз – це частковий сон, при якому серед моря залитих гальмуванням сплячих нервових клітин мозку залишається невеликий острівець клітин збуджених, настроєних на сприйняття певного подразника. У збереженні у загальмованому, сплячому мозку збудженого “сторожового пункту” І.П.Павлов бачив основу гіпнотичного навіювання. Подразником для нервових клітин виступають слова гіпнотизера. Л.П. Гримак зазначає, що “гіпноз представляє собою ситуацію своєрідної переорганізації свідомості”, коли функціонуючий її центр “переміщується” в свідомість іншої людини і управляється зусиллями останньої”.

Щодо можливості загіпнотизованої особи протистояти, пручатися гіпнотичному навіюванню, серед науковців кримінального права вже багато років ведеться дискусія. На мій погляд, відповідь на це запитання не може мати абсолютного характеру. Одна людина може протидіяти наказам гіпнотизера, а інша

не здатна цього зробити. Сила гіпнотичного навіювання буде різною щодо кожної людини окремо. На рівень покірності гіпнотизеру впливають, як мінімум, такі групи чинників: 1) чинники індивідуальності гіпнотизованого, а саме міра гіпнабельності особи (її в значній мірі визначають вік, стать, характер і стан нервової системи людини); 2) характер впливу особи, яка протиправно застосовує гіпноз, що визначається рівнем володіння гіпнотичною технікою та рівнем володіння знаннями людської психології; 3) чинники середовища – суспільні чинники (ступінь авторитетності гіпнотизера, обізнаність людей щодо сутності явища гіпнотичного трансю, механізму його впливу і сили, вплив загальної психологічної обстановки в державі).

Отже, гіпнотичний вплив залежно від рівня техніки, що використовується, індивідуальної сприйнятливості гіпнотизованого та інших чинників може по-різному впливати на психіку людини.

Проте за наявності сприятливих умов стан гіпнотичного трансю може бути не тільки переборним, при якому особа може зберігати здатність певною мірою контролювати ситуацію, опиратися вимогам гіпнотизера і керувати своїми діями, а й стати для особи непереборним, тобто таким, що повністю позбавляє її здатності усвідомлювати свої дії та керувати ними. При цьому людина стає сліпим знаряддям в руках гіпнотизера. Виходячи з цього, злочин, вчинений особою під впливом гіпнозу, може розглядатися як вчинений під нездоланим психічним примусом, при якому суб’єкт повністю позбавлений можливості діяти відповідно до своєї волі, тобто внаслідок якого особа позбавлена можливості керувати своїми вчинками. Нездоланий психічний примус, як і нездоланий фізичний примус, повинен прирівнюватися за своїми кримінально-правовими наслідками до непереборної сили – він позбавляє людину волю, а тому повинен виключати кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди об’єкту кримінально-правової охорони.

Я погоджуюся з думкою С.Г.Киренка та І.Є.Турчиної, які пропонують включити до КК України таке поняття, як непереборний психічний примус, а також доповнити криміналь-

ний закон статтею, в якій би передбачалася відповідальність за неправомірне застосування гіпнозу з метою пригнічення волі людини, зниження критичності її мислення та приведення в залежність від винного.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

Я.В. Чекер, ІПКОП, II курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ЕКСЦЕС СПІВУЧАСНИКА ЯК СПЕЦІАЛЬНЕ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СПІВУЧАСТЬ

Ексцес співучасника злочину є одним із найскладніших та, водночас, одним із найменш досліджених у кримінально-правовій науці спеціальних питань відповідальності за співучасть.

У слідчо-судовій практиці вихід за межі умислу співучасників, відступ від домовленості, що відбулася між ними, і визнається ексцесом (від лат. *excessus* – вихід, відступ, відхилення).

У кримінально-правовій літературі панує думка, що стосовно ексцесу (до того злочину, що саме і складає зміст ексцесу) будь-який співучасник виступає виконавцем, оскільки саме він вчиняє дії, які утворюють об'єктивну сторону злочину, що є результатом ексцесу, і через це слід вживати термін “ексцес виконавця”. Однак останнім часом цілком справедливо застосовується більш широке поняття – “ексцес співучасника”, маючи на увазі, що “автором” ексцесу може бути не тільки виконавець злочину, але й будь-який співучасник, оскільки “вихід” за межі домовленості далеко не у всіх випадках пов'язаний із виконанням об'єктивної сторони складу злочину.

Чинне кримінальне законодавство України норм, що регулюють відповідальність організатора злочину, підбурювача та пособника при ексцесі виконавця, не містить. Але КК України в

ч. 5 ст. 29 чітко зазначає, що “співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом”. А згідно з ч. 3 цієї статті “інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини цього Кодексу як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться в вину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини”.

В теорії кримінального права вирізняють дві класифікації ексцесу – 1) кількісний і якісний; 2) за ступенем тяжкості: а) ексцес при вчиненні більш тяжкого злочину; б) ексцес при вчиненні менш тяжкого злочину.

Але я вважаю, що поділ ексцесу на якісний та кількісний видається дещо спрощеним, оскільки випадки ексцесу виконавця злочину мають найрізноманітніші комбінації.

Ексцесом виконавця злочину можуть бути названі наступні випадки, коли:

1) виконавець виходить за межі умислу співучасників і скоює інший злочин замість передбаченого злочину;

2) виконавець виходить за межі умислу співучасників і скоює більш тяжкий однорідний злочин, ніж той, який був задуманий співучасниками;

3) виконаний виконавцем злочин являє собою менш тяжкий однорідний злочин, ніж той, що був задуманий співучасниками. Більшість авторів відзначають, що виконавець має відповідати лише за фактично вчинене ним діяння. Але, на мою думку, така позиція є необґрунтованою. Отже, якщо виконавець домовився з іншими співучасниками вчинити більш тяжкий злочин, але при цьому скоїв менш тяжкий, то такий виконавець крім відповідальності за фактично вчинене має понести відповідальність поряд з іншими співучасниками і за готування до більш тяжкого злочину;

4) виконавець на додачу до задуманого злочину вчиняє інший, не охоплюваний умислом співучасників злочин;

5) виконавець замість задуманого злочину вчиняє той же самий злочин, але за кваліфікуючих обставин;

6) діяльність виконавця, що відповідає умислу співучас-

ників, тягне за собою необережні наслідки;

7) ексцес учасників злочинної організації, тобто у певній злочинній групі можуть виникнути підгрупи, що можуть мати ознаки як організованої злочинної групи, так і злочинної організації. При цьому спрямованість злочинних намірів цих підгруп може бути одна одній невідомою.

Таким чином, питання, пов'язані з цією проблемою (особливо питання відповідальності), які зустрічаються на практиці, унормовані законодавством фрагментарно і недостатньо і потребують законодавчого врегулювання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. М.Г. Заславська

*Д.І. Шатілов, ІПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПОНЯТТЯ МОТИВУ ЗЛОЧИНУ ТА ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЇ

Вивчення судової практики та результати досліджень учених свідчать про те, що у правозастосуванні недооцінюється значення мотивів злочинної поведінки під час кваліфікації злочинів та призначення покарання. На питання, чи з'ясувався мотив вчиненого вами злочину на слідстві чи у суді, 48% опитаних в'язнів відповіли негативно, 74% вважають, що суд зробив неправильні висновки щодо мотивів вчиненого ними злочину, 83% з них упевнені, що у випадку правильного встановлення мотиву розмір та характер призначеного їм покарання був би значно м'якшим. У той же час 68% суддів вважають необхідним законодавчо закріпити поняття мотиву злочину для більш точного встановлення суб'єктивної сторони злочину.

Необхідно констатувати, що поняття мотиву злочину є спірною та неоднозначною категорією, яка лежить у площині між психологією та правом. Дослідження структури мотиву

приводить до висновку, що його основними елементами є: 1) потреби; 2) стійкі психічні утворення; 3) ситуативні психічні утворення. Потреби визначають вид мотиву, але за своїм змістом вони суспільно нейтральні (наприклад, мати великі статки чи утримувати увагу іншої особи – нічого злочинного в цьому нема). Другим елементом є стійкі психічні утворення, які на основі сформованих у людини свідомості, виховання, менталітету визначають тип поведінки – злочинної чи законної (хтось заробляє гроші, а хтось краде). І третій елемент – ситуативні психічні утворення, які визначають поведінку суб'єкта у зв'язку з визначеними об'єктивними умовами та можливостями вчинення злочину (наприклад, можливість державного службовця використати своє положення чи можливість вкрати автомобіль, залишений без нагляду відчиненим).

Для правильної кваліфікації злочину та призначення покарання велике значення має класифікація мотивів. Найбільш вдалим для кваліфікації та призначення справедливого покарання є поділ мотивів на низькі та позбавлені низького характеру. До низьких належать мотиви, які є найбільш небезпечними для суспільства і характеризують суб'єкта злочину як аморальну людину, а саме: корисливі, хуліганські, мотив кровної помсти, національної, расової, релігійної ворожнечі, ревнощів, помсти. Інші мотиви є такими, що позбавлені низького характеру. Вони або нейтрально впливають на кваліфікацію й призначення покарання, або виступають обставинами, що пом'якшують відповідальність. Це такі мотиви, як: жалість, співчуття, мотиви з родинних почуттів, почуття образи, мотиви захисту від суспільно небезпечного посягання. Уявляється, що питання про необхідність врахування даної класифікації мотивів при призначенні покарання повинно вирішуватися за розсудом суду.

У зв'язку з цим пропонується закріпити в кримінальному законі поняття мотиву злочину як усвідомлене спонукання, визначене потребою, у зв'язку з яким особа вчиняє злочин, та передбачити класифікацію мотивів залежно від того, чи притаманний їм низький характер. Такий підхід дозволить правозастосовникам більш точно визначати характер мотивів злочин-

ного діяння, сприятиме правильній кваліфікації злочину, призначенню справедливого покарання, що відповідатиме принципам гуманності, законності та справедливості в кримінальному праві.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитонова

**І.І. Щокіна, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого**

СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

Частина 1 ст.18 визначає, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у певному, передбаченому КК, віці. Це визначення характеризує поняття загального суб'єкта, тобто містить у собі таку сукупність ознак, що є обов'язковою для особи, яка вчинила будь-який злочин. Отже, кримінальній відповідальності і покаранню може підлягати особа тільки при наявності трьох ознак: фізична, осудна, яка досягла певного віку.

Частина 2 ст.18 КК України визначає поняття спеціального суб'єкта, тобто такого, який крім загальних ознак, передбачених у ч.1 цієї статті, характеризується додатковими ознаками, передбаченими в статтях Особливої частини КК як обов'язкові для суб'єктів певних злочинів.

Спеціальні ознаки можуть бути різними: службовий стан (директор), професія (лікар), певна діяльність (підприємець), родинні відносини (мати новонародженої дитини) та ін.

Згідно зі змінами до КК від 11.06.2009 р., які вводяться в дію з 1 січня 2010 р., ст. 18 доповнена ч. 3 та 4, в яких розкривається поняття службової особи. Фактично вони дублюють ч. 1, 2 приміток до ст. 364 КК України.

Найчастіше ознаки спеціального суб'єкта законодавець вказує при описі основного складу злочину. Однак трапляються

випадки, коли ознаки спеціального суб'єкта використовуються законодавцем при описі кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складів злочинів. У таких випадках основний склад злочину характеризується загальним суб'єктом, а кваліфікований склад – спеціальним. Наприклад, відповідальність за втручання в діяльність судді відповідно до ч. 1 ст. 376 КК несе будь-яка особа (загальний суб'єкт), якщо ж це втручання вчинює особа з використанням свого службового становища (спеціальний суб'єкт), то вона відповідає за ч. 2 ст. 376 КК.

Отже, можна виділити певні ознаки, що характеризують суб'єкт злочину, і розподілити їх на три досить обширні групи:

1) ці ознаки можуть бути конструктивними, тобто вони передбачені в диспозиції основного складу злочину; вони є обов'язковими ознаками цього злочину. Так, державну зраду може вчинити тільки громадянин України, а зловживання владою або службовим становищем тільки службова особа;

2) різні ознаки, що характеризують суб'єкт злочину, можуть бути передбачені в різних частинах однієї статті КК України. Але, якщо ознаки двох складів злочинів збігаються та один з них передбачає менше коло можливих суб'єктів, то застосуванню підлягає саме остання норма;

3) ознаки можуть виступати факультативними. Значення факультативних ознак виділяється тоді, коли будь-які ознаки, що характеризують суб'єкт, не передбачені в статтях Особливої частини КК. У цьому випадку особливості суб'єкта знаходяться поза рамками складу, вони стосуються характеристики особистості злочинця та можуть відігравати роль пом'якшуючих (якщо вони зазначені в ст. 66 КК України) або обтяжуючих обставин (якщо вони зазначені в ст. 67 КК України) при призначенні покарання, наприклад, неповноліття, неодноразовість і рецидив злочинів і т.п.

Важливою також здається й така ознака спеціального суб'єкта, як повторність вчинення злочинів, яка: по-перше, виявляє суспільну небезпеку особи, що скоїла злочин, а по-друге, обмежує коло можливих суб'єктів злочину, встановлюючи тим самим відповідальність спеціального суб'єкта злочину.

Особливої уваги заслуговує також й співучасть у злочинах із спеціальним суб'єктом. Так, особи, не наділені спеціальними властивостями або ознаками в тому вигляді, як вони змальовані в законі, фактично не здатні виступати в ролі будь-якого співучасника у злочинах зі спеціальним суб'єктом.

Точне визначення ознак суб'єкта злочину, що характеризують його як спеціальний суб'єкт, повне, досконале та цілісне їх з'ясування має велике значення для точної кваліфікації злочину та призначення законного покарання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. М.Г. Заславська

ІІІ. ПРОБЛЕМИ ВЧЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

**М.О. Єфремова, ІПКОП, ІІ курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого**

ПРИНЦИП СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ ПЕНАЛІЗАЦІЇ

На думку багатьох криміналістів, пеналізація виступає як кількісна сторона криміналізації, її показник та міра. Це явище є процесом визначення характеру караності діянь, а також їх фактичною караністю, тобто процесом призначення кримінального покарання в судовій практиці. Належний рівень пеналізації передбачає застосування принципів встановлення в законі та реалізацію на практиці видів та розмірів покарань, що застосовуються за певні злочини. На мою думку, принципи пеналізації різняться залежно від її того, до якого виду вона належить – до практичної чи законодавчої. Розглянемо більш детально останній вид пеналізації.

Законодавча пеналізація відбувається на рівні законотворчості, її суб'єктом виступає законодавець, а об'єктом – уся сукупність суспільно небезпечних діянь, що визнаються злочинами. Саме тому цей вид пеналізації нерозривно пов'язаний із таким явищем, як криміналізація (як “процес законодавчого визнання тих чи інших діянь злочинними та встановлення за них кримінальної відповідальності”).

На цьому рівні пеналізації їй повинні бути властиві, на мою думку, принаймні, такі принципи, як: обумовленість, справедливність покарання, законність, демократизм, гуманізм, закріплення невідворотності кримінальної відповідальності тощо.

Принцип обумовленості пеналізації злочину складається з двох частин: принципу соціальної та принципу наукової обумовленості. Розглянемо більш детально перший вид принципу обумовленості.

Як мінімум, можна зазначити саме такі аспекти принципу соціальної обумовленості пеналізації злочину, як необхідність:

- 1) створення та закріплення на законодавчому рівні інституту певного злочину та його пеналізації;
- 2) контролю за процесами пеналізації як відображення фактичної караності злочину;
- 3) відтворення соціальної справедливості за суспільно небезпечні дії злочинця.

Звідси випливає, що принципи пеналізації є дуже близькою категорією до категорії принципів призначення кримінального покарання, оскільки пеналізація є методом кримінально-правової політики. З цього можна зробити висновок, що поняття пеналізації нерозривно пов'язане з поняттям кримінально-правової санкції за певний конкретний злочин, а тому однією з пріоритетних задач сучасної юриспруденції є подальша розробка теорії пеналізації, зокрема, принципів, на яких має базуватися цей процес.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

Я.В. Захарченко, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОБСТАВИН, ЯКІ ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ, НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Актуальність даної теми зумовлена постійним зростанням ролі принципу гуманності та принципу економії кримінальної репресії, що головною мірою спрямовані на перевиховання особи, усвідомлення нею протиправності свого вчинку, а не на завдання фізичних страждань особі. Призначене судом покарання за злочин буде справедливим лише тоді, коли воно інди-

відуалізоване, визначене на підставі загальних засад призначення покарання, зокрема, з урахуванням обставин, що пом'якшують покарання.

У даній роботі мною були досліджені позиції наступних вчених-криміналістів: М.М. Бабаєва, М.І. Бажанова, П.П. Андрушка, Н.Ф. Кузнецової, а також Г.І. Чмеля.

Закріплення в ч. 1 ст. 66 Кримінального кодексу України (далі – КК України) приблизного переліку обставин, які пом'якшують покарання, зобов'язує суд обов'язково врахувати їх при виборі міри покарання.

Таким чином, юридичне значення інших наявних обставин у справі, що значно звужують вину чи суспільну небезпечність діяння, зводиться до ініціативи суду в розумних межах врахувати їх чи ні.

Проаналізувавши судову практику, автор дійшов висновку, що найчастіше суди визнають такими, що пом'якшують покарання такі обставини, не передбачені КК України: вчинення злочину вперше; позитивна характеристика винного; молодий або похилий вік особи винного; хворобливий стан; наявність на утриманні дитини чи іншої непрацездатної особи; наявність у винного нагород, почесних звань; відсутність тяжких наслідків. Варто відзначити, що законом про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності, зокрема, додано п. 2.1. – надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину (від 15 квітня 2008 р.). Але аналіз вказаних обставин свідчить про те, що частина цих обставин є конкретизацією обставин, передбачених ч. 1 ст. 66 КК, наприклад, складне матеріальне становище винного – конкретизація (уточнення) п. 5 ч. 1 ст. 66 КК.

Щодо вчинення злочину вперше як обставини, яка пом'якшує покарання, вважаю, що таке твердження є безпідставним, скоріше цей факт не характеризує особу як рецидивіста чи того, що вчинив злочин повторно, тобто ніякого правового значення не має.

Так, наприклад, місцевий Франківський районний суд м. Львова пом'якшуючою обставиною визнав те, що особа вин-

ного була напівсиротою (особі було 29 років).

Вважаю, що наявність невичерпного переліку обставин, які пом'якшують покарання на підставі ч. 2 ст. 66 КК, практично не мотивується. Як бачимо, наявність невичерпного переліку обставин, які пом'якшують покарання, призводить як до помилок, так і свідомих порушень з боку суду.

Існують також випадки, коли наявність пом'якшуючих і обтяжуючих обставин накладаються, тому пропоную змінити ст. 69-1 КК і викласти в наступній редакції: “За наявності одночасно обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, покарання призначається у межах санкції статті Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин, за винятком передбачених ч. 2 ст. 70, ч. 2 ст. 71 Кодексу”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. В.В. Крижанівський

**О.І. Іпатов, ф-т міліції
громадської безпеки, IV курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка**

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ПОКАРАНЬ

Система покарань, встановлена в ст. 51 Кримінального кодексу України (далі – КК), включає 12 видів покарань, які можуть бути класифіковані за певними ознаками, закріпленими у кримінальному законі. Така класифікація має не тільки теоретичне, а й велике практичне значення, оскільки сприяє правильному застосуванню окремих видів покарань, точному встановленню підстав, порядку та меж їх призначення.

В цій публікації ми звернемо увагу на особливості призначення двох додаткових покарань (позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та

конфіскація майна).

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є таким видом додаткового покарання, яке не передбачене в жодній із санкцій статей Особливої частини КК України. Пленум Верховного суду України у своїй постанові від 24.10.2003 р. № 7 “Про практику призначення судами кримінального покарання” з цього приводу зазначив, що ті види покарань, які застосовуються як додаткові, крім штрафу і конфіскації майна, можуть призначатися й тоді, коли вони не вказані в санкції закону. У такому разі рішення про призначення додаткового покарання, наведене в резолютивній частині вироку, має містити посилання на статтю Загальної частини КК, якою передбачено умови та порядок застосування цього виду покарання.

Відповідно до ст. 54 КК це покарання може бути застосоване судом лише до особи, засудженої за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, із наведенням у вироку відповідних мотивів. При цьому позбавити особу цього статусу суд має право незалежно від того, який орган чи яка службова особа присвоїла відповідне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас.

Дискусійним є питання щодо необхідності позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу особу, яка на момент вчинення злочину мала відповідне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, проте на момент постановлення вироку вже його не мала. Незрозумілим також залишається питання, чому законодавець виключив можливість призначення такого виду покарання за злочини невеликої та середньої тяжкості. Також вважаємо доцільним здійснити спробу закріплення цього покарання в санкціях окремих статей (наприклад, в службових та військових злочинах) в якості факультативного додаткового покарання.

Згідно зі ст. 59 КК конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, що є власністю засудженого. Вона призначається лише як додаткове покарання за умов, якщо: а) особою вчинений тяжкий або особливо тяжкий злочин; б) цей злочин є корисливим; в) таке покарання безпосередньо передбачене у санкції статті Особливої частини КК України. Якщо хоча б одна з

цих умов відсутня, конфіскація майна призначена бути не може.

Конфіскація майна передбачається в санкціях статей Особливої частини КК України або як обов'язкове (ч. 5 ст. 185, ст. 209, 306), або як факультативне (ч. 2 ст. 233, ч. 2 ст. 369) додаткове покарання. У першому випадку суд зобов'язаний призначити це додаткове покарання і може відмовитися від його застосування лише на підставі ч. 2 ст. 69 КК України, а у другому – питання про доцільність призначення конфіскації майна вирішується за розсудом суду.

Проте існують такі випадки у судовій практиці, коли винна особа, що взагалі не має майна, притягається до кримінальної відповідальності за статтею, в санкції якої конфіскація майна передбачена в якості обов'язкового додаткового покарання. У такому разі суд зобов'язаний призначити конфіскацію майна, але переліку, що саме потрібно конфіскувати, вирок суду містити не буде. Питання, як суд повинен діяти в таких випадках, законодавством залишається неврегульованим.

В цій статті ми окреслили лише невелике коло проблем кримінального законодавства, які, на нашу думку, потребують вирішення задля забезпечення завдань кримінального судочинства та дотримання прав та свобод осіб, що беруть участь у судовому провадженні.

Науковий керівник – викл. В.О. Єгорова

*С.С. Крайник, ШКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КК УКРАЇНИ

У частині 1 ст. 2 КК України “Підстава кримінальної відповідальності” зазначено: “Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння,

яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом”.

У кримінальному праві термін “діяння” розуміють як:

- 1) дію або бездіяльність;
- 2) синонім злочину;
- 3) обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину.

Однак жодне із зазначених значень не охоплює, не містить склад злочину, оскільки діяння співвідноситься зі складом злочину як частина і ціле. Тому слід погодитися з професорами М.І. Бажановим, Ю.В. Бауліним та іншими науковцями, що єдиною фундаментальною і достатньою підставою кримінальної відповідальності є склад злочину.

У зв'язку з вищезазначеним пропоную ч. 1 ст. 2 КК викласти у новій редакції: “Підставою кримінальної відповідальності є склад злочину”.

Склад злочину, з погляду проф. М.І. Панова, здійснює важливу в кримінальному праві фундаментальну функцію і в цьому сенсі виступає підставою кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК), у той же час є необхідним “засобом” встановлення кримінальної протиправності (“бінарне” значення складу злочину) і, отже, правильної кваліфікації вчиненого суспільно небезпечного діяння. Склад злочину становить зміст кримінально-правової норми, встановлення всіх його обов'язкових ознак в суспільно небезпечному діянні є необхідною умовою констатації кримінальної протиправності і наявності підстави кримінальної відповідальності, а отже, правильної кваліфікації злочину.

Також обґрунтованою видається позиція проф. М.І. Панова на законодавчому рівні у ст. 2 КК України навести поняття складу злочину. На мою думку, ч. 2 ст. 2 КК слід доповнити таким положенням: склад злочину – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних, необхідних і достатніх для визнання скоєного діяння злочином елементів та ознак.

З приводу викладеного неможливо погодитися з негативними оцінками, що мають місце останнім часом, про значення складу злочину, що нібито є юридичною фікцією (А.П. Козлов).

Таким чином, слід викласти ч. 1 ст. 2 КК України у та-

кій редакції: “Підставою кримінальної відповідальності є склад злочину. Склад злочину – це сукупність об’єктивних і суб’єктивних, необхідних і достатніх для визнання скоєного діяння злочином елементів та ознак”.

Це, на мою думку, сприятиме точному відображенню у чинному кримінальному законодавстві України юридичної сутності підстави кримінальної відповідальності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.О. Пащенко

**З.О. Максимець, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого**

ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

У статті 55 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачено такий вид покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид покарання є заходом примусу, що застосовують від імені держави за вироком суду до особи, визначеної у встановленому законом порядку винною у вчиненні злочину за умови вчинення цією особою певного злочину з використанням певної посади або певної діяльності. Це покарання полягає у звільненні засудженого на вказаний у вирокі суду строк з цієї посади з одночасним позбавленням його права обіймати аналогічні посади на інших підприємствах, в установах чи організаціях, а також у забороні засудженому займатися на вказаний у вирокі суду строк тією діяльністю, у зв’язку з якою ним було вчинено злочин.

Чинне кримінальне, кримінально-виконавче законодав-

ство встановлює різний порядок обчислення строків позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Якщо це покарання призначене як основне чи додаткове до покарання, не пов’язаного з позбавленням волі, а також при умовному засудженні або відстрочці виконання вироку засудженому до позбавлення волі, якщо додаткове покарання не відстрочене, його строк обчислюється з моменту вступу вироку в законну силу. Якщо ж дане покарання розглядається як додаткове покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі, строк його виконання обчислюється з дня, коли засудженого було звільнено від відбування основного покарання, при цьому встановлена судом заборона займати певні посади або займатися певною діяльністю поширюється на таку особу і в період її перебування в установі виконання покарань.

В Україні склалася така ситуація, коли особа, засуджена до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, відбуває додаткове покарання довше визначеного вироком суду. В деяких випадках термін, протягом якого засуджений позбавлений цих прав, у кілька разів перевищує не тільки термін, визначений у вирокі, але і максимально припустимі п’ять років, на які це покарання може бути призначене відповідно до КК.

Вихід із цього становища ми вбачаємо у наступному:

1. Строк позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного додатково до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк можна обчислювати з моменту набрання вироком законної сили.

2. Строк досліджуваного покарання як додаткового до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк можна обчислювати з моменту відбуття основного покарання. У цьому разі виконання додаткового покарання буде відстрочено до моменту виконання основного покарання.

Якщо виходити з вищевикладеного, то можна зробити висновок, що необхідно внести зміни до чинного КК, а саме до

ч. 3 ст. 55: “При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк – строк цього покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

У.П. Павлишин, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ІНСТИТУТ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: АСПЕКТ УЗГОДЖЕНОСТІ

Кримінально-правова політика України в сучасних умовах характеризується, з одного боку, тенденцією до встановлення суворих заходів покарання щодо учасників злочинних угруповань, осіб, які вчиняють тяжкі й особливо тяжкі злочини, рецидивістів, а з іншого – пом'якшенням кримінально-правової репресії стосовно осіб, які вчиняють діяння невеликої тяжкості, вчинки, спрямовані на згладжування соціально шкідливих наслідків своїх діянь. При цьому чинне кримінальне законодавство України містить низку норм, які передбачають повну відмову від застосування державного примусу щодо осіб, які вчинили злочини, дозволяючи, а в деяких випадках навіть зобов'язуючи звільнити їх від кримінальної відповідальності.

У чинному законодавстві немає визначення звільнення від кримінальної відповідальності, але Пленум Верховного Суду України у постанові № 12 від 23.12.2005 р. “Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності” зазначив, що звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави

від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, визначених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України у порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України. Так, відповідно до ст. 44 КК особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК, а також на підставі закону України про амністію чи акта помилування. Щодо останнього виникає спірний момент, адже помилування стосується тільки осіб, засуджених судом за вчинення злочинів, тобто тих, які вже притягнені до кримінальної відповідальності. Це питання вирішується за наявності відповідних підстав (невеликий ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину; невеликий ступінь суспільної небезпеки особи винного; у спеціальних випадках щирого каяття – вчинення винним суспільно корисних дій, передбачених у відповідних нормах Особливої частини КК), суд виносить постанову (ухвалу) про закриття кримінальної справи.

У правових нормах, які регулюють питання звільнення від кримінальної відповідальності, йдеться про “особу, яка вчинила злочин”, тобто звільнити від відповідальності можна лише того, хто зобов'язаний її нести, у нашому випадку – особу, яка вчинила злочин, і в силу цього зобов'язана відповідати за вчинене. Якщо особа невинувата у вчиненні злочину, то її непотрібно і не можна звільняти від кримінальної відповідальності. Отже, перш ніж звільнити особу від кримінальної відповідальності, необхідно довести її винуватість і, як зазначає П.Д. Письменний, “прийняти уповноваженим державою органом рішення про звільнення від кримінальної відповідальності”.

Відповідно до ч. 1 ст. 62 Конституції України та ч. 2 ст. 2 КК особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може підлягати кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду – так визначається принцип презумпції невинуватості, тобто законодавець визначає правове становище особи: доти, поки не буде виконано усіх вимог, визначених законом для спростування презумпції невинуватості, офіційно особу

вважають невинуватою.

Співставляючи принцип презумпції невинуватості з інститутом звільнення від кримінальної відповідальності, можна стверджувати, що між ними існує певна невідповідність. Тому або необхідно дещо змінити розуміння принципу презумпції невинуватості, або потрібно відмовлятися від інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Враховуючи загальноєвропейську тенденцію, спрямовану на пошук способів позасудового урегулювання суперечок, що виникають у зв'язку з вчиненням злочинів, дедалі частіше застосування методів, що ґрунтуються на заохоченні позитивної посткримінальної поведінки та принципі гуманізму, то видається неможливою відмова від інституту звільнення від кримінальної відповідальності. З огляду на це пропоную до вироку суду як єдиного акта, яким особа визнається винуватою у вчиненні злочину, додати ще й постанову (ухвалу) суду про закриття кримінальної справи із звільненням особи від кримінальної відповідальності. Тоді, як слушно зазначає Ю. В. Баулін, з винного знімається обов'язок терпіти негативні кримінально-правові наслідки, однак суспільно небезпечне діяння, вчинене ним, залишається злочином.

На підставі наведеного вище пропоную внести такі зміни у законодавство: ч.1 ст. 62 Конституції України викласти у такій редакції: “Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її винуватість не буде доведено у визначеному законному порядку і встановлено обвинувальним вироком чи ухвалою (постановою) суду про звільнення її від кримінальної відповідальності, які набули законної сили”; а ч. 2 ст. 2 КК – “Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її винуватість не буде доведено у визначеному законному порядку і встановлено обвинувальним вироком чи ухвалою (постановою) суду про звільнення її від кримінальної відповідальності, які набули законної сили”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

*К.К. Плосконенко, ПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У ВІЦІ 14-16 РОКІВ

У кримінально-правовій науці вважається, що неповнолітні правопорушники становлять своєрідну типологічну групу, яка відрізняється від дорослих злочинців як за характером та ступенем суспільної небезпечності вчинюваних злочинів, так і за особливостями особи, яка має відбитки недостатньої соціальної зрілості, незавершеності інтелектуально-вольового розвитку. У зв'язку з цим законодавець встановлює обмежений перелік покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітнього, а визначені види покарань найчастіше обмежені в розмірах застосування до такої категорії осіб. Так, згідно з ч. 2 ст. 98 КК щодо осіб віком до 16 років не застосовується арешт, громадські та виправні роботи, а також не може бути застосоване обмеження волі. У той же час законодавець не визначає жодного іншого виду покарання, якісно відмінного від загальних видів, а також такого, який би врахував особливості неповнолітньої особи, яка вчинила злочин.

Наприклад, якщо неповнолітній у віці 15 років спричиняє умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 122 КК), за яке в законі передбачено покарання у виді виправних робіт на строк до 2-х років, обмеження волі на строк до 3-х років або позбавлення волі на строк до 3-х років, то йому може бути призначено покарання тільки у виді позбавлення волі.

З деякими складнощами пов'язане призначення покарання особам віком 14-16 років за вчинення злочину, кваліфікованого за ч. 1 ст. 296 КК. Законом передбачено штраф від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 5 років. Отже, якщо у особи віком до 16 років відсутнє особисте майно, на яке може бути звернене стягнення, суд взагалі не може призначити покарання.

На нашу думку, викладені проблеми ще раз наголошують на необхідності доповнення КК новими покараннями, які були б розраховані тільки на неповнолітніх злочинців. Для цього пропонується звернутись до досвіду іноземних держав.

Наприклад, КК Франції передбачає можливість в окремих випадках відбування покарання у виді позбавлення волі частинами або в режимі напівсвободи (ст. 132-25 – 132-27). А КК Королівства Нідерландів містить особливі положення щодо неповнолітніх, які закріплені в Загальній частині, і тому замість санкції Спеціальної частини застосовуються ці положення. До неповнолітнього застосовуються наступні види покарання: громадські роботи, праця, яка сприяє відшкодуванню спричиненої злочинцем шкоди, відвідування навчальної програми, ув'язнення в установах для молоді, компенсація завданих збитків. Як бачимо, законодавець надав суду досить широкі можливості. В КК Швейцарії передбачено за вчинення злочину особою віком від 15 до 18 років такі заходи впливу: виховні санкції, особливий нагляд, скерування до спеціального виховного закладу, направлення до виправного будинку особливо важких підлітків.

На підставі викладеного, пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 98 КК новими, якісно відмінними видами покарань, які б застосовувались до осіб віком від 14 до 16 років. Це може бути, наприклад, молодіжний арешт (який би особа відбувала у вільний від навчання час та у вихідні), обов'язок відвідувати навчальну програму та відшкодування завданих злочинцем збитків. Це створить більше можливостей для індивідуалізації кримінальної відповідальності та забезпечить реальну дію принципу гуманізму щодо неповнолітніх злочинців.

Також зауважу, що в нашому суспільстві уже визріла і дедалі більше утверджується думка про те, що виправити становище за допомогою лише засобів кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників є нереальним, а потрібно створити систему ювенальної юстиції як цілісний комплекс заходів та програм. Отже, для того, щоб розв'язати ті проблеми, які існують стосовно неповнолітніх злочинців, необхідно доповнити чинне законодавство новими видами покарань

для неповнолітніх та створити у рамках судів загальної юрисдикції спеціалізовані ювенальні суди.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

О.Ю. Пянтковська, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ДІЙОВЕ КАЯТТЯ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Вперше у вітчизняному кримінальному праві поняття “дійове каяття” було закріплене на законодавчому рівні у ст. 45 чинного Кримінального кодексу України (далі – КК). Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям є різновидом звільнення, покликаним сприяти більш оперативному розкриттю злочинів, встановленню організаторів та інших співучасників їх скоєння, відшкодуванню збитків, усуненню інших видів заподіяної шкоди (наприклад, моральної шкоди).

Загальноновизнано, що дійове каяття є формою позитивної посткримінальної поведінки особи, тому в його кримінально-правовій характеристиці необхідно враховувати ознаки такої поведінки.

Дійове каяття утворює поєднання таких вчинків: активне сприяння розкриттю вчиненого злочину, повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної вчиненим злочинцем шкоди, щире розкаяння особи.

У літературі, законодавстві й правозастосовній практиці відсутнє одностайне розуміння терміну “розкриття злочину”. Невизначеність у теорії й відсутність задовільного законодавчого врегулювання питання породжують проблеми під час з'ясування змісту такого “елементу” дійового каяття, як активне сприяння розкриттю злочину.

У формулюванні змісту ст. 45 КК України необхідно враховувати позитивну посткримінальну поведінку особи як до направлення справи до суду, так і під час судового слідства. Це може бути зроблене доповненням диспозиції ст. 45 КК словами: "...активно сприяла розкриттю або розслідуванню злочину...". Оскільки це положення сприятиме запобіганню можливим непорозумінням та ускладненням під час застосування розглядуваної правової підстави звільнення від кримінальної відповідальності, а також більш ефективному досягненню закладених в даній кримінально-правовій нормі цілей.

Важливо також зазначити, що у ст. 45 КК не уточнено, активне сприяння розкриттю якого злочину є умовою звільнення від кримінальної відповідальності. У даній статті особа, яка відшкодує збитки, визначена вказівкою: "завдані нею збитки", а при формулюванні ознаки сприяння розкриттю злочину законодавець до такої конкретизації не вдається, хоча порівняно невеликий обсяг тексту норми дозволив би застерегти: "...активно сприяла розкриттю вчиненого нею злочину...". Відсутність такого уточнення дозволяє поставити запитання: розкриттю якого злочину особа активно сприяла? Вчиненого одноособово, або у вчиненні якого особа брала участь як виконавець чи інший співучасник, або також і злочину, вчиненого іншими особами? Чинна редакція ст.45 КК дозволяє зрозуміти дану умову також як заохочення до активної допомоги у розкритті злочинів, до вчинення яких особа не була причетна. При цьому відзначимо, що у кримінальному законодавстві деяких інших країн про це прямо закріплено у відповідних нормах (КК Латвії).

Щире каяття означає, що особа визнає свою вину відповідно до пред'явленого їй обвинувачення, дає правдиві свідчення, щиро шкодує про вчинене, негативно оцінюючи злочин, бажає виправити ситуацію, яка склалася, співчуває потерпілому, демонструє готовність зазнати справедливого покарання. Щире каяття є морально-психічним явищем, у зв'язку з чим неминучим є ризик припуститися помилки при його дослідженні й оцінці. У літературі з цього приводу існує справедлива думка щодо необхідності виключення щирого каяття із переліку обов'яз-

кових ознак дійового каяття, при цьому таке виключення має поєднуватися із заміною його іншим проявом посткримінальної поведінки, який має об'єктивний характер і не викликає суттєвих ускладнень при встановленні і доказуванні, а саме: повним визнанням особою своєї вини у вчиненому злочині (А.В.Савкін, В.В.Єсіпов).

Також спірним питанням є визначення одним з "елементів" дійового каяття повного відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди. Оскільки не завжди можна визначити обсяг завданих збитків (заподіяння шкоди). Наприклад, для оцінки розміру моральної шкоди неможливо встановити в повному (абсолютному) розмірі, оскільки її реальний розмір внаслідок нематеріальності встановити взагалі неможливо, і доречніше було б вести мову про компенсацію такої шкоди.

Таким чином, вищезазначене дає підстави до висновку про доцільність викладення ст. 45 КК у такій редакції: "Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину активно сприяла його розкриттю й розслідуванню, повністю визнала вину у вчиненому нею злочину, відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду, у тому числі компенсувала моральну шкоду".

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. П.С. Берзін

*К.Є. Сердцова, ф-т права, I курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПОКАРАННЯ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність теми системи покарання у кримінальному праві полягає в значущості питання покарання. Це пов'язано з тим, що на сучасному етапі розвитку нашого суспільства кримінальне покарання, яке є одним із заходів державного приму-

су, покликане відігравати чималу роль у боротьбі зі злочинністю. Соціальна необхідність досить широкого використання покарання у сфері боротьби зі злочинністю визначається тією обставиною, що за останнє десятиліття криміногенна ситуація в країні настільки ускладнилася, що в даний час злочинність являє собою реальну загрозу соціально-економічному розвитку держави та її національній безпеці. Тому правильне визначення сутності, змісту і цілей покарання, вдосконалення системи покарань і діяльності органів та установ, які їх виконують, є одним з найактуальніших завдань правової науки і практики боротьби зі злочинністю.

Система покарань не є абстрактною категорією, а є продуктом людської діяльності, яка покликана собою регулювати суспільні відносини. Проблема “злочин-покарання” існувала завжди, з часів появи людини, і зберігалася до наших часів. Дотепер учені всього світу намагаються її вдосконалити і тим самим вирішити проблему злочинності.

Розглядаючи систему кримінальних покарань як категорію, що входить у більш широку систему покарань, будучи її складовою частиною, можна сказати, що вони взаємодоповнюють її і впливають одне на одного.

Цей зв'язок у системі правових санкцій проявляється навіть в однакових покараннях різних правових заходів відповідальності. Наприклад, і адміністративне, і кримінальне законодавство знають такі міри відповідальності, як штраф та вправні роботи без позбавлення волі.

Разом з тим, будучи підсистемою системи заходів юридичної відповідальності, система покарань має свої специфічні риси і якісного, і кількісного порядку. Ні в одній підсистемі, крім кримінально-правової, немає таких суворих заходів, як: довічне позбавлення волі (деякі вчені називають довічне позбавлення волі так само терміновим), позбавлення волі на тривалі терміни. Тільки застосування покарання до винної особи тягне за собою судимість у вигляді встановлених законом несприятливих наслідків.

Застосовувані в Україні кримінальні покарання різноманітні й багатопланові. Встановлюючи заходи державного при-

мусу, законодавець з метою надання суду можливості при винесенні вироку обрати міру покарання, адекватну характеру вчиненого злочину, ступеню суспільної небезпеки особи, яка вчинила злочин, максимально сприяє як його виправленню, так і відновленню соціальної справедливості та попередженню нових злочинів, дає перелік видів покарань, має у своєму розпорядженні їх у певному порядку. У вітчизняній літературі це прийнято називати системою кримінальних покарань.

Але для більш ефективного застосування інституту покарання, на наш погляд, потрібна постійна координація законодавчої і правозастосовної діяльності з урахуванням існуючих реалій, стану злочинності, її суспільної небезпеки. І одним із найважливіших напрямків має бути підвищення ефективності використання санкцій. Повинно бути забезпечено жорсткий репресивний вплив на осіб, винних у скоєнні тяжких злочинів, і одночасно широке застосування більш м'яких видів покарання за вчинення злочинів невеликої тяжкості і, зокрема, необережних.

Науковий керівник – викл. І. Ю. Карпушева

Н.Р. Сливоцька, *магістр,*
навчально-консультаційний центр
Одеської національної юридичної академії
в м. Івано-Франківську

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

На тлі кризових явищ в економіці, деморалізації суспільства, розшарування його на дуже бідних і дуже багатих ми втратили важелі формування світогляду молодого покоління. Споконвічні заповіді “не вбий”, “не вкради” сім'я та суспільство не доносять до підлітків. Замість них – нескінченні вбивства, сцени насильства, демонстровані ТБ, ідеалізація і романтизація злочинного світу, масова пропаганда культу грошей, сили тощо.

Діти – наше майбутнє. Але чи робимо ми все для того, щоб покращити їхнє становище? Для багатьох дітей проблемою є не тільки їх майбутнє, отримання професії, а просте існування на рівні прожиткового мінімуму. Тому при вчиненні корисливих злочинів у більшості підлітків відзначається потяг отримати засоби для задоволення своїх матеріальних потреб.

Кримінальна активність неповнолітніх – надто небезпечне та потенційно шкідливе для суспільства явище. Саме в цьому віці вони стають резервом для дорослої та рецидивної злочинності.

При призначенні покарання неповнолітньому суд повинен враховувати більше коло обставин, ніж при призначенні покарання повнолітній особі. Ними є:

- сімейні обставини;
- матеріальні умови життя і виховання;
- відвідування навчального закладу, рівень успішності, стан поведінки;
- морально-психологічний клімат у колективах, відносини з іншими неповнолітніми;
- моральний обов'язок піклуватись про інших членів сім'ї;
- ставлення неповнолітнього до правопорушень, вчинених іншими особами.

Усі обставини повинні враховуватися в сукупності, тобто самий факт вчинення особою злочину у віці до 18 років не є пом'якшуючою обставиною.

Значним внеском до кримінального законодавства ми вважаємо введення інституту пробації.

Пробація – комплекс заходів, що полягає в передачі особи, визнаної судом винною у скоєнні злочину, без застосування до неї санкції у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, під нагляд служби пробації на термін та на умовах, визначених судом. Служба пробації ставить собі завдання щодо здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, забезпечення безпеки суспільства через заохочення правопоруш-

ників ставати законослухняними членами суспільства, ефективний контроль і нагляд за правопорушником з метою попередження рецидивної злочинності, виправлення і ресоціалізації особи, яка вчинила злочин.

У структурі служби пробації створюються підрозділи по роботі з неповнолітніми, метою яких є здійснення пробації серед неповнолітніх віком від 14 до 18 років.

По роботі з неповнолітніми на службу пробації покладаються наступні функції:

- роз'яснення неповнолітнім порядку та умов пробації у присутності батьків або осіб, що їх замінюють;
- проведення первинної психологічної діагностики, вивчення особистості неповнолітнього, соціального оточення, встановлення умов та причин його асоціальної поведінки;
- здійснення заходів щодо організації індивідуального шефства над неповнолітніми за умов наявності відповідного рішення суду;
- проведення роз'яснювальної роботи з батьками неповнолітніх або особами, які їх замінюють;
- сприяння неповнолітнім у проходженні курсу лікування, психокорекційних та психотерапевтичних програм;
- сприяння неповнолітнім у набутті повної загальної середньої або професійно-технічної освіти, отриманні робочої спеціальності;
- сприяння організації дозвілля неповнолітнього.

Переваги покарання типу пробації над позбавленням волі очевидні: трагічні соціальні, моральні, психологічні, економічні, демографічні та медичні наслідки переконливо доводять, що позбавлення волі не є найкращим способом боротьби зі злочинністю. Застосування позбавлення волі є свого роду бумерангом, який, будучи спрямований на злочинця, негативно відбивається на самому суспільстві.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В.Д. Юрчишин

О.О. Смоляк, *ф-т підготовки кадрів
для Пенсійного фонду, II курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

Кримінально-правова протидія злочинності здійснюється за допомогою реалізації кримінальних покарань, перелік яких істотно змінився в останні роки. У Кримінальному кодексі України з'явилися нові види покарань, серед яких – і довічне позбавлення волі.

Хоча в КК довічне позбавлення волі передбачено низкою положень, таку регламентацію не можна вважати досконалою. Проблема правового регулювання застосування довічного позбавлення волі в повному обсязі у вітчизняній кримінально-правовій літературі ще не підлягала комплексному дослідженню. Відсутні монографічні дослідження комплексу питань призначення та застосування довічного позбавлення волі в кримінально-правовому і кримінально-виконавчому аспектах.

Таким чином, актуальність теми обумовлена тим, що проблема довічного позбавлення волі недостатньо розроблена в сучасній юриспруденції.

На сучасному етапі розвитку кримінального законодавства України визначено роль довічного позбавлення волі як альтернативи смертній карі у кримінальній політиці України, що відповідає сучасним уявленням про гуманізм у сфері застосування покарань та поведження із засудженими. При застосуванні довічного позбавлення волі у засуджених залишається право на життя, що є втіленням принципу поваги прав людини, сформульованому в Загальній декларації прав людини. Зміст даного заходу державного примусу відповідає принципу справедливості при застосуванні покарання. Втіленням принципу невідворотності виконання покарання є те, що засуджені до довічного позбавлення волі мають зазнавати відповідних правообмежень.

Набуло подальшого розвитку положення про несприйняття громадськістю довічного позбавлення волі як виду кримінального покарання. Це підтверджується опитуванням громадської думки, згідно з яким схвалюють застосування довічного позбавлення волі 37% респондентів, 64,7% опитаних висловилися за відновлення смертної кари в КК і лише 33,8% респондентів вважають, що збереження смертної кари як виду покарання в законодавстві не є доцільним.

Вперше вказано на недоцільність вживання юридичного терміну “довічне позбавлення волі” з огляду на можливість засудженого бути помилуваним. Обґрунтовано існування юридичного терміну “безстрокове позбавлення волі”, що більш точно відображає сутність вказаного виду покарання.

Доводиться подібність довічного позбавлення волі з позбавленням волі на визначений строк: довічне позбавлення волі відрізняється лише відсутністю визначеного строку. Довічне позбавлення волі є різновидом позбавлення волі, з огляду на що пропонується об'єднати два види покарання в один – позбавлення волі на певний строк або безстроково.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.О. Володіна

Є.Н. Сушич, *економіко-правовий ф-т,
II курс,
Маріупольський державний
гуманітарний університет*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема злочинності неповнолітніх постійно привертає до себе особливу увагу вчених і практиків. Сьогодні чимало злочинів вчиняють неповнолітні, щороку їх кількість зростає, про це свідчить судова статистика: якщо у 1992 р. було засуджено 11 625 неповнолітніх осіб, то у 2006 р. – 21 800, що ста-

новить 30% від усіх правопорушень. До того ж правопорушниками стають дедалі молодші особи. За даними статистики Верховного Суду України, якщо у 1992 р. серед засуджених неповнолітніх доля неповнолітніх у віці 14-15 років становила 16,6%, то у 2006 р. – 29,7%.

У чинному Кримінальному кодексі (далі – КК України) передбачена диференціація обов'язкових ознак суб'єкта злочину з урахуванням психофізіологічних особливостей, обумовлених віком неповнолітнього; удосконалена теза про необхідність передбачити у КК України норму, відповідно до якої суд у кожному випадку вчинення злочину неповнолітнім повинен розглядати наявність підстав для застосування відносно нього перш за все примусових заходів виховного характеру. Поступове формування свідомості особистості у всіх його сферах: в інтелектуальній, емоційній і вольовій і позначення його структурних елементів є основою для кримінальної відповідальності неповнолітніх. Прагнучи забезпечити правильне співвідношення кари й виховання з урахуванням особистості неповнолітніх, держава передбачає значне обмеження каральної сили кримінального покарання у відношенні до них. Система покарань щодо неповнолітніх має певні особливості. Із 12 видів покарань, передбачених у ст. 51 КК, до неповнолітніх як основні можуть бути застосовані лише наступні: штраф (застосовується лише до неповнолітніх, що можуть його сплатити за рахунок свого доходу або майна, на яке може бути звернене стягнення); громадські роботи (у віці 16-18 років); виправні роботи (у віці 16-18 років); арешт (полягає у триманні неповнолітнього, який на момент постановлення вироку досяг 16 років, в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах); позбавлення волі на певний строк (неповнолітні відбувають це покарання у спеціальних виховних установах). Як зазначено у ст. 102 КК, позбавлення волі не може бути призначене неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості. А. П. Кондусов наполягає на тому, що цьому покаранню повинно належати головне місце серед усіх інших мір, бо позбавлення волі пов'язане з докорінними змінами умов життя і виховання підлітків, здатне

викликати такі зміни в їх характері, які необхідні для виправлення засуджених. Додатковими покараннями, що можуть застосовуватися до неповнолітніх, є штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. У разі вчинення злочину невеликої тяжкості вперше неповнолітній може бути взагалі звільнений від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК України).

На думку деяких учених, головна складність застосування покарання до неповнолітніх сьогодні полягає в тому, що до них майже неможливо застосовувати покарання, не пов'язані із позбавленням волі, інші покарання, як правило, пов'язані із трудовою діяльністю, але їх застосування обмежене низьким рівнем економічної активності цієї категорії осіб. Проблемою виконання покарання, пов'язаного із впливом на майнові інтереси засудженого неповнолітнього, найчастіше є відсутність у нього самостійного заробітку або майна, адже на роботу неповнолітнього не приймають через вік або через недостатній рівень професійної освіти.

Г. В. Дровосеков вважає, що позбавлення волі не можна розглядати як головний засіб боротьби із злочинністю неповнолітніх і воно повинно застосовуватися тільки за тяжкі злочини та рецидив. Найчастіше суди або звільняють неповнолітнього від призначеного покарання із випробуванням (ст. 104 КК України), або, якщо покарання тяжке, особливо тяжке, направляють неповнолітнього для відбування призначеного покарання.

Таким чином, треба дати визначення поняттю “неповнолітній” у ст. 22 КК, що запропоновано у Цивільному кодексі, також встановити ширше коло правових заходів щодо реалізації відповідальності неповнолітніх, щоб практично можливо було застосувати до них покарання, не пов'язані з позбавленням волі, адже вони відривають неповнолітніх від родини, позбавляють піклування батьків, що є негативним фактором.

Науковий керівник – старш. викл. Т.С. Жукова

О.В. Татарінова, *ф-т підготовки слідчих,
магістр,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

ІСПИТОВИЙ СТРОК ПРИ УМОВНО-ДОСТРОКОВОМУ ЗВІЛЬНЕННІ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

В інституті умовно-дострокового звільнення від відбування покарання віддзеркалюються такі принципи кримінального права, як гуманізм та економія кримінально-правових репресій.

Проблематиці умовно-дострокового звільнення від відбування покарання в останній час приділяється багато уваги. І ця тенденція цілком виправдана, тому що умовно-дострокове звільнення від відбування покарання – це одна з найважливіших умов ресоціалізації осіб, звільнених від відбування покарання, їх остаточного виправлення, а також запобігання ними скоєнню нових злочинів.

Умовність цього виду звільнення від відбування покарання полягає в тому, що звільненому судом встановлюється певний строк, який дорівнює невідбутій частині покарання, протягом якого він зобов'язаний не вчинювати нового злочину. Цей строк обґрунтовано називають іспитовим.

Отже, іспитовий строк – це проміжок часу, рівний невідбутій частині покарання, з перебігом якого перевіряється правильність застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Цілями іспитового строку є: 1) досягнення спеціальної й загальної превенції; 2) закріплення ступеня виправлення, досягнутого засудженим під час відбування покарання й забезпечення процесу його ресоціалізації; 3) перевірка здатності звільненої від покарання особи жити у правомірний спосіб.

Згідно зі ст. 81 КК України єдиною умовою іспитового строку при умовно-достроковому звільненні є не вчинювати нового злочину особою, яку було умовно-достроково звільнено від подальшого відбування покарання, призначеного вищим судом. Але ця умова стосується усіх громадян, а не тільки умов-

но-достроково звільнених від відбування покарання. Тому, на нашу думку, це досить пільгова умова. І, незважаючи на те, що згідно з законом умовно-достроково звільнені особи – це особи, які довели своє виправлення, вважаємо, що для успішної соціальної адаптації до них повинні встановлюватися певні зобов'язання, які допоможуть їм увійти до нового життя та налагодити стосунки.

У сучасних розвинутих країнах, у яких умовно-дострокове звільнення застосовується досить успішно, поряд із забороною скоєння нових злочинів покладаються також додаткові зобов'язання. Наприклад, не міняти місця проживання, роботи, навчання без повідомлення органів кримінально-виконавчої системи та періодично з'являтися для реєстрації в ці органи (КК Естонії, РФ, Латвії); пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії або венеричного захворювання (КК Естонії, Іспанії, РФ); заборона знаходитись у певній місцевості (КК Іспанії), виконання суспільно-корисних робіт (КК ФРН) та інші.

Закріплення в законі додаткових обов'язків для умовно-достроково звільнених є доцільним та правильним. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання – це прояв довіри до засудженого з боку держави, надання йому певної пільги. Тому засуджений у відповідь зобов'язаний не лише не скоювати нового злочину, але й дотримуватися інших вимог. Ці вимоги можуть в деякій мірі обмежувати свободу діяльності умовно-достроково звільнених, але в цьому й знаходить свій прояв плата за довіру. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, з одного боку, не позбавляє винного карального впливу, а з іншого – виступає засобом випробування, стримуючи звільненого від вчинення нових злочинів.

Таким чином, до чинного законодавства України з урахуванням позитивного досвіду інших держав, необхідно включити перелік зобов'язань, які треба покладати на умовно-достроково звільнених. Прикладом такого переліку зобов'язань можуть виступати зобов'язання, закріплені у ст. 76 КК України, які накладаються судом у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням. А кількість та зміст таких зобов'язань

повинні визначатися судом у кожному випадку окремо із урахуванням обставин, які характеризують особу засудженого та тяжкість скоєного ним злочину.

Отже, є всі підстави вважати, що порушене нами питання є досить суттєвим і потребує подальшого ґрунтовного наукового дослідження.

Науковий керівник – канд. юрид. наук Є.О. Письменський

В.А. Тимофєєва, III курс,
*Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Звільнення від відбування покарання з випробуванням є кримінально-правовим інститутом, покликаним врегулювати випадки, коли до моменту винесення вироку суд дійде висновку про можливість досягнення цілей покарання без його реального відбування винним.

Слід відмітити, що аналіз змісту ст. 75-78 Кримінального кодексу України (далі – КК), а також практики їх застосування дає підстави для низки критичних зауважень, покликаних удосконалити законодавчу регламентацію звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Згідно з ч. 1 ст. 75 КК звільнити винного від відбування покарання з випробуванням суд вправі при вчиненні злочину будь-якої тяжкості, включаючи й особливо тяжкий злочин (злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі). Тобто необхідною умовою застосування даного інституту в останньому випадку є призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом відповідно до ст. 69 КК. Тим самим застосовується подвійне заохочення винного (застосування двох піль-

гових кримінально-правових інститутів), який вчинив злочин найбільшого ступеня тяжкості. Таке рішення є досить сумнівним. Вважаємо, що сферу застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням слід обмежити переважно випадками вчинення злочинів невеликої, середньої тяжкості й тяжких злочинів. При вчиненні особливо тяжких злочинів положення ст. 75 КК слід застосовувати у виключних випадках і тільки тоді, коли ці злочини є необережними. При цьому ст. 75 КК доцільно доповнити словами такого змісту: “Положення цієї статті не застосовуються до осіб, що вчинили умисний особливо тяжкий злочин”.

Зазначимо, що в КК відсутня будь-яка заборона на повторне застосування положень ст. 75 КК щодо осіб, які раніше вже звільнялися від відбування покарання з випробуванням і знову вчинили злочин (як це існує, наприклад, в Угорщині). При цьому особа може вчинити новий злочин як після закінчення іспитового строку, так і протягом нього. У першому випадку повторне застосування до винного положень ст. 75 КК цілком виправдане (особа відповідно до ст. 89 КК при сприятливому закінченні іспитового строку визнається такою, що не має судимості). Однак навіть у даному випадку судам слід підходити до цього питання максимально індивідуально і, можливо, враховувати цю обставину як таку, що характеризує особу винного. Що ж до другого випадку, то в абзаці 4 п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 “Про практику призначення судами кримінального покарання” вказується, що вчинення особою під час іспитового строку нового злочину суди мають розцінювати як порушення умов застосування ст. 75 КК, і тому повторне звільнення від відбування покарання з випробуванням в таких випадках є неприпустимим. Вважаємо, що таке положення доцільно закріпити на законодавчому рівні.

Ще один аспект, на який хотілося б звернути увагу, стосується розміру іспитового строку. Іспитовий строк – це, як відомо, певний проміжок часу, протягом якого здійснюється контроль за засудженим, і останній під загрозою реального відбу-

вання призначеного покарання зобов'язаний виконувати покладені на нього обов'язки та інші умови випробування. Відповідно до ч. 3 ст. 75 КК іспитовий строк встановлюється судом тривалістю від одного до трьох років залежно від часу, який є необхідним для доведення особою свого виправлення. Проте виникає питання, чи може таке виправлення бути доведено в строк, менший в деяких випадках строку призначеного за вироком суду покарання? Гадаємо, що іспитовий строк має дорівнювати строку основного або додаткового покарання (якщо строк додаткового покарання перевищує строк основного). У ситуації ж, коли призначене судом покарання менше одного року, що є в даний момент мінімальним розміром іспитового строку (наприклад, при призначенні покарання у вигляді виправних робіт або службових обмежень для військовослужбовців), то в цих випадках іспитовий строк має перевищувати строк призначеного судом покарання. Це пояснюється тим, що обов'язки, які покладаються судом на винного при звільненні його від відбування покарання з випробуванням, завдають йому незрівнянно менші незручності, ніж реальне відбування покарання. Тому й строк, відповідно, може бути більшим. Таким чином, іспитовий строк необхідно зробити рівним строку призначеного за вироком суду основного або додаткового покарання, однак не менше одного року.

Насамкінець зазначимо, що проблема вдосконалення інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням вказаними зауваженнями, безумовно, не вичерпується і підлягає подальшому вивченню з метою забезпечення максимальної ефективності його застосування.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. В.В. Ємельяненко

О.С. Харківський, II курс,
*Харківський національний університет
внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ

Наука кримінального права акцентує увагу на те, що охоронна функція кримінального права не повинна забезпечуватися тільки засобами примусу, а ще й заходами заохочення, оскільки за допомогою цих заходів можна досягти бажаного результату для потерпілого від злочину в значно коротший термін. Це підтверджується значною кількістю міжнародно-правових актів, прийнятих у цьому напрямку. Тому і в кримінальному законодавстві України існують норми, що передбачають можливість звільнення осіб, що вчинили злочин, від кримінальної відповідальності, норми профілактичного характеру та інші заохочувальні норми. Одна з таких норм надає можливість звільнити особу, що вчинила злочин, від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Згідно зі ст. 46 Кримінального кодексу України (далі – КК) особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

Підставою цього виду звільнення від кримінальної відповідальності є сукупність таких умов: 1) особа вчинила злочин вперше; 2) діяння належить до злочинів невеликої тяжкості; 3) особа, яка вчинила такий злочин, примирилася з потерпілим; 4) вона відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

Особливістю передбаченого ст. 46 КК звільнення від кримінальної відповідальності є те, що для його застосування вимагається не лише позитивна посткримінальна поведінка винного, а й добровільне волевиявлення потерпілого. Неприпустимим є неправомірний вплив на нього як з боку слідчого,

прокурора чи судді, так і з боку винного. Примирення має відбутись саме з потерпілим, а не з іншими особами, які беруть участь у кримінальному процесі.

Примирення є актом прощення потерпілим свого кривдника, який заподіяв йому шкоду, досягнення з ним згоди та миру. Результатом цього є угода зазначених осіб, відповідно до якої потерпілий не наполягає на притягненні до кримінальної відповідальності винної особи, а остання відшкодовує завдані нею збитки або усуває заподіяну шкоду.

Відшкодування заподіяної шкоди є другим обов'язковим елементом підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 46 КК. Якщо потерпілий не задоволений відшкодуванням заподіяної йому моральної чи фізичної шкоди, а також матеріальних збитків, що виникли або можуть виникнути у зв'язку із злочинним посяганням на нього, то застосування ст. 46 КК є неприпустимим. Однак вважаємо за доцільне звернути увагу, що вимоги потерпілого повинні бути прийнятними та допустимими. Також не кожен потерпілий може ініціювати припинення справи за примиренням з винним, бо не можуть з цієї підстави закритись справи, якщо потерпілим виступає особа, якій шкоду було заподіяно в якості представника влади.

Таким чином, можна зробити висновок, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим сприяє відновленню порушених прав та інтересів потерпілого, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, підвищенню ступеня реалізації принципів кримінального права: гуманності, справедливості, презумпції невинуватості, доцільності відповідальності. Це все сприяє реалізації підвищення авторитету держави, положень кримінальної політики України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. А.В. Байлов

IV. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСОБИ

В.М. Ахметзянова, економіко-
правовий ф-т, IV курс,
Донецький національний університет

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДО МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ХВОРОМУ

Здоров'я та життя людини вважається в Україні найвищою цінністю і потребує охорони особливо з боку осіб, які професійно здійснюють медичну діяльність. Недосконалість законодавства у сфері охорони здоров'я та відсутність конкретизації основних понять призводить до помилкового тлумачення норм і їх застосування, у зв'язку з чим порушуються законні права та інтереси людини і суспільства в цілому.

Стаття 139 Кримінального кодексу України (далі – КК), а саме її диспозиція має описово-бланкетний характер, у зв'язку з чим для вирішення питання про наявність або відсутність цього складу злочину слід звернутися до нормативних актів, які регулюють порядок надання медичної допомоги.

По-перше, однією з проблем застосування цієї статті є відсутність такого поняття, як “поважні причини”. Законодавство України не закріплює поняття “поважні причини”, що перешкоджає конкретній та повній кваліфікації складу злочину. На теоретичному рівні поважні причини – це обставини, що діють на волю суб'єкта, з яким законодавець пов'язує звільнення цього суб'єкта від виконання покладених на нього обов'язків або від визначених законодавством негативних наслідків його поведінки. Поважні причини, які виключають відповідальність за ст. 139 КК, включають до себе різноманітні обставини, які перешкоджають медичному працівникові надати хворому допомогу – непереборну силу, стан крайньої необхідності, хворобу самого медичного працівника, відсутність для надання конк-

ретного виду допомоги кваліфікації, знань, обладнання чи ліків тощо.

По-друге, ст. 139 КК закріплює відповідальність медичного працівника за ненадання допомоги хворому. Виникає питання: яку людину можна назвати хворою? В законодавстві України в жодному нормативно-правовому акті не закріплене поняття “хворий”. Можна припустити, що під поняттям “хворий” слід розуміти людину, яка страждає якоюсь хворобою, патологічним станом чи іншим порушенням здоров’я і життєдіяльності, або особу, що звернулася за медичною допомогою чи перебуває під медичним спостереженням. З цього можна зробити висновок, що за ненадання допомоги звичайній людині медичним працівником відповідальність не настане. Це, безумовно, може призвести до появи неможливості об’єктивної кваліфікації діяння.

Медична допомога – це вид діяльності, який включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення та лікування пацієнтів у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров’ю і працездатності, та здійснюється професійно підготовленими працівниками, які мають на це право відповідно до законодавства. Відповідно до ст. 37 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров’я” медичні працівники зобов’язані надавати першу невідкладну допомогу при нещасних випадках і гострих захворюваннях. Медична допомога забезпечується службою швидкої медичної допомоги або найближчими лікувально-профілактичними закладами незалежно від відомчої підпорядкованості та форм власності з подальшим відшкодуванням витрат. Також до обов’язків медичного працівника відноситься надання медичної допомоги у повному обсязі хворому, який знаходиться в критичному для життя стані, безплатна перша невідкладна медична допомога громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях. Відповідальність за ст. 139 КК настає лише у тому разі, коли особа, яка була зобов’язана надавати хворому допомогу, з урахуванням конкретної обстановки фактично мала таку можливість. У даному випадку необхідно враховувати те, що медичний працівник через відсутність у нього певних навиків в конк-

ретній сфері медичних послуг не може надати таку допомогу хоч би навіть для того, щоб не нанести здоров’ю хворого ще більшої шкоди. Наприклад, лікар-стоматолог не має навиків для надання допомоги при зупинці серця. Тобто для надання медичної допомоги необхідна наявність спеціальної кваліфікації, відсутність якої при наданні допомоги може створити загрозу здоров’ю і життю людини.

Відсутність конкретизації та більш детального порядку надання медичної допомоги хворим, закріплення на законодавчому рівні таких понять, як “поважні причини” і “хворий” створює певні перешкоди для кваліфікації діянь медичних працівників. Наслідком цього є здійснення помилок в правозастосовній практиці і незаконне притягнення чи звільнення медичних працівників від кримінальної відповідальності. Ми вважаємо доцільним і необхідним закріплення вищезазначених понять та конкретизації порядку надання медичної допомоги медичними працівниками в законодавстві України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. А.А. Смирнов

І.А. Бездуган, *юрид. ф-т, III курс,
Дніпропетровський національний університет
ім. Олеся Гончара*

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗНАЧЕННЯ ЛІКАРСЬКОЇ ПОМИЛКИ

Останнім часом в Україні вельми гостро постало питання про якість медичних і фармацевтичних послуг, що надаються співробітниками відповідних установ МОЗ України при здійсненні ними своїх професійних обов’язків. Генезис даної проблеми пов’язується:

- 1) із загальним падінням рівня професійної майстерності працівників медичної галузі;
- 2) у ряді випадків – з нівелюванням, головним чином перед власною совістю, персональної відповідальності згаданих

осіб, яка покладається на них у зв'язку з обраною професією, за долі людей. Такий стан справ свідчить про активне зростання випадків невиконання чи неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками, за що передбачається кримінальна відповідальність.

Сьогодні вчені криміналісти досі дискутують з приводу поняття “лікарська помилка” та її значення для вирішення питань юридичної відповідальності медичного працівника, який цю помилку допустив. Натомість, сучасне законодавство досі не має чіткого визначення і законодавчого закріплення поняття “лікарська помилка”. Якщо ж узагальнити наукові підходи з даної проблеми, можна сказати, що під лікарською помилкою розуміють неправильні дії (бездіяльність) медичного працівника, вчинені винно (суб'єктивна помилка) або без вини (об'єктивна помилка) і якими заподіяна шкода пацієнту.

Згідно з ч. 1 ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України. Виходячи із цього положення можна встановити, чи впливає фактор лікарської помилки на встановлення в діянні особи усіх ознак складу відповідного злочину. Серед науковців домінує позиція, що лише лікарська помилка, спричинена винними діями особи, тягне кримінальну відповідальність. При цьому наголос робиться на добросовісному виконанні медичним працівником своїх обов'язків, а отже, така медична помилка виступатиме обставиною, що виключає злочинність діяння. Аналізуючи сказане вище, необхідно зазначити, що такий підхід нехтує основними засадами притягнення особи до кримінальної відповідальності, бо КК України закріплює вичерпний перелік обставин, що виключають злочинність діяння, але лікарська помилка до них не входить. Включення ж у цей перелік лікарської помилки є безпідставним, тому що:

а) встановлення в Загальній частині КК обставини, що виключає злочинність діяння самих лише медичних працівників, суперечитиме призначенню Загальної частини визначати загальні правила;

б) критерії добросовісності лікарської помилки сформу-

лювати практично неможливо в силу багатогранності медичної діяльності та особливостей людського організму;

в) визначити відсутність якоїсь із ознак складу злочину значно простіше, ніж виявити наявність критеріїв медичної помилки, при тому, що встановлюються ці факти на базі одних і тих самих доказових даних.

Питання кваліфікації лікарської помилки є дуже важливим, оскільки від цього залежить вирішення питання про настання чи ненастання відповідальності медичного працівника. Складність питання полягає в тому, що визначити співвідношення лікарських помилок, правопорушень і нещасних випадків надзвичайно складно, оскільки відсутні єдині погоджені критерії кожної з цих категорій. При судовому провадженні, під час якого з'ясовується наявність вини медичного працівника, для встановлення обставин звичайно залучають медичних експертів. Проте експерти – це ті ж лікарі, і, як свідчить практика, лікарі один проти одного негативних висновків не роблять, якщо обставини це допускають. А відсутність затверджених стандартів надання медичної допомоги дозволяє маніпулювати медичною термінологією, засобами й процедурами відповідно до конкретної ситуації з метою уникнути відповідальності. Але позбавити лікаря права на помилку й притягати його до кримінальної відповідальності щоразу, коли він не зміг безпомилково визначити захворювання й так само безпомилково лікувати його, означає зупинення розвитку медичної науки. І лише високий рівень професійності лікарів і застосування лікування, якого вимагає конкретна ситуація, дозволяє вирішувати ці задачі.

Як підсумок, слід зазначити, що:

1) факт лікарської помилки не має кримінально-правового значення для вирішення питання про притягнення медичного працівника до кримінальної відповідальності;

2) лікарська помилка не може бути включена до переліку підстав, що виключають злочинність діяння.

Науковий керівник – старш. викл. Д.М. Осипенко

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “ДІТИ”, “МАЛОЛІТНІ ОСОБИ” ТА “НЕПОВНОЛІТНІ ОСОБИ” В КК УКРАЇНИ

В Кримінальному кодексі України (далі – КК) використовуються терміни “діти”, “неповнолітні особи”, “малолітні особи”. Вік потерпілого може безпосередньо впливати на визнання діяння злочинним (ст. 137, 150, 156, 304 КК), виступати кваліфікуючою ознакою ряду злочинів (п. 2 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 133, ч. 2 ст. 136, ч. 2 ст. 146 КК) або враховуватись при призначенні покарання (п. 6 ч. 1 ст. 67 КК). У зв’язку з цим необхідно встановити точний зміст вказаних понять для уникнення помилок при кваліфікації злочинів та призначенні покарань.

Згідно з Конвенцією про права дитини від 20 листопада 1989 р., яка була ратифікована Україною 27 лютого 1991 р., дитиною є кожна людська істота до досягнення вісімнадцятирічного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Терміни “дитина” та “діти” законодавець використовує при формулюванні назв низки статей Особливої частини КК (ст. 117, 137, 148, 150, 150¹, 164, 166). При цьому в диспозиціях відповідних статей при визначенні ознак злочину вказується або такий самий термін, або термін “неповнолітній”. Так, ч. 1 ст. 137 передбачає кримінальну відповідальність за невиконання або неналежне виконання професійних обов’язків щодо охорони життя та здоров’я неповнолітніх, тобто осіб, яким не виповнилось 18 років. З цього можна дійти висновку, що кожна неповнолітня особа є дитиною. Проте чи кожна дитина у розумінні законодавця є неповнолітньою? З урахуванням того, що ст. 164 КК “Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей” передбачає відповідальність в тому числі і за злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, слід визнати, що під дитиною в цьому випадку розуміється і повнолітня, але непрацездатна особа, яка перебуває на утриманні своїх батьків. На наш погляд, поняття “непрацездатні діти” в цьому випадку доцільно замінити поняттям “непрацездатні особи”, що дозволить текстualmente уз-

годити диспозицію ч. 1 ст. 164 КК з положеннями вказаної вище Конвенції, не впливаючи на суттєвий зміст норми.

Відповідно до ч. 1 ст. 32 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) неповнолітньою особою є фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Проте в будь-якому випадку, коли в статтях Особливої частини КК мова йде про вчинення злочину щодо неповнолітнього і відсутня кваліфікуюча ознака вчинення злочину щодо малолітнього (ст. 133, 137, 147 тощо), мінімального віку, який би визначав ознаку неповноліття, немає – особа вважається неповнолітньою з моменту народження й до досягнення вісімнадцятирічного віку.

Під малолітньою особою слід розуміти особу, яка не досягла чотирнадцяти років (ч. 1 ст. 31 ЦК), з чого слід зробити висновок, що поняття “малолітньої особи” є спеціальним відносно поняття “неповнолітньої особи”. У свою чергу, обидва ці поняття охоплюються терміном “діти”.

В аспекті викладеного слід зазначити, що в КК, на наш погляд, зустрічаються певні невідповідності між назвами статей Особливої частини КК та формулюванням їх диспозицій. Так, диспозиція ч. 1 ст. 156 “Розбещення неповнолітніх” передбачає відповідальність за вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, тоді як неповнолітніми є особи, яким не виповнилось 18 років. Схожа невідповідність зустрічається і в ст. 150 КК “Експлуатація дітей”. На нашу думку, більш чітко законодавцю слід вирішити питання про вік дитини й у ст. 148 КК “Підміна дитини”, передбачивши відповідальність за підміну чужої новонародженої дитини або грудного немовляти (як це зроблено в ст. 117 КК “Умисне вбивство матір’ю своєї новонародженої дитини”).

Таким чином, на підставі викладеного слід дійти висновку, що поняття “дитина” є загальним відносно понять “неповнолітньої особи” та “малолітньої особи”, а поняття “малолітня особа” є спеціальним щодо поняття “неповнолітня особа”. Відповідно до цього слід узгодити назви статей Особливої частини КК з формулюванням їх диспозицій.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. В.В. Ємельяненко

*К.І. Грейдіна, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗЛОЧИНАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ст. 130 КК УКРАЇНИ

У XXI ст. актуальності набула проблема поширення ВІЛ-інфекції та СНІДу, яка зумовлена швидким поширенням цих хвороб, а також пошуком ефективних правових заходів у боротьбі з ними.

Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130) є спеціальним видом тілесного ушкодження. СНІД (синдром набутого імунодефіциту), що викликається особливим вірусом, досить швидко поширюється останніми роками у всьому світі і створює серйозні побоювання у світовій спільноті, оскільки й досі не знайдені засоби лікування цієї хвороби. Захворювання на СНІД настає внаслідок зараження людини вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ). СНІД є кінцевою стадією ВІЛ-інфекції. Стаття 130 КК встановлює відповідальність за зараження саме ВІЛ-інфекцією, хоча нею охоплюється такий наслідок цього зараження, як СНІД. Встановлено, що ВІЛ-інфекція передається тільки при попаданні вірусу з зараженою кров'ю в кров здорової людини (наприклад, при користуванні наркоманами одним і тим самим шприцем) і при статевих контактах (в тому числі й гомосексуальних). Не менш небезпечні випадки зараження іншими невиліковними інфекційними хворобами, що є небезпечними для життя людей (наприклад, важкі форми туберкульозу).

Кримінальний кодекс України передбачає кілька складів злочинів, пов'язаних зі свідомим постановленням іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ і навмисної передачі ВІЛ іншим особам, за яке передбачене покарання у вигляді обмеження і навіть позбавлення волі (ч.1-4 ст. 130).

Частина 1 ст. 130 встановлює відповідальність за свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом

імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини. Поставлення в небезпеку зараження з об'єктивної сторони полягає в різних діях, які створюють реальну загрозу зараження потерпілого ВІЛ-інфекцією, СНІДом, іншою невиліковною хворобою. Злочин вважається закінченим з моменту поставлення в небезпеку зараження. Згода потерпілого в цих випадках не виключає відповідальності суб'єкта злочину (на відміну від законодавства Російської Федерації – примітка до ст. 122 КК РФ).

Для ст. 130 КК України характерним є те, що ВІЛ-інфікована особа, що виступає суб'єктом злочину, повинна знати про свою хворобу. До таких осіб належать як особи без клінічних проявів хвороби (носії ВІЛ), так і хворі на СНІД.

Законодавець у ст. 130 також передбачив відповідальність за зараження іншою невиліковною інфекційною хворобою. Але, на думку П.П. Андрушка, повністю невиліковних інфекційних хвороб немає; такою поки що, виходячи із законодавчого визначення, можна вважати лише СНІД. Однак ми підтримуємо думку інших вчених про те, що серед хвороб, які зазначені в ст. 130 КК України як "інші", слід також розуміти чуму, холеру, туберкульоз тощо.

Частина 2 ст. 130 передбачає відповідальність за зараження іншої особи вказаними в ч. 1 цієї статті хворобами особою, що знала про наявність у неї вірусу цієї хвороби.

Злочин вважається закінченим з моменту, коли потерпілий виявився інфікованим цим вірусом.

Необхідною ознакою об'єктивної сторони цього злочину є причинний зв'язок між діянням і зараженням потерпілого, згода якого на таке зараження не виключає відповідальності винного. Якщо не можна встановити, чи заразився потерпілий саме від дій цієї особи, останній може відповідати за ч. 1 ст. 130 – за поставлення в небезпеку зараження ВІЛ-інфекцією чи іншою невиліковною інфекційною хворобою.

Кваліфікуючою ознакою злочину є зараження двох чи більше осіб (ч. 2 ст. 130); неповнолітнього (ч. 3 ст. 130).

Щодо суб'єктивної сторони, то вона може виявлятися як непрямим умислом (ч.1 ст. 130), так і злочинною самовпевненістю (ч. 2 ст. 130).

Серед особливостей можна також виділити велику кількість латентних злочинів у цій сфері.

Незважаючи на створення достатньо сучасного і такого, що в основному відповідає міжнародним вимогам, законодавства у сфері забезпечення контролю за епідемією ВІЛ/СНІДу, Україна, на жаль, продовжує посідати одне з провідних місць на Європейському континенті за темпами зростання зазначеної епідемії. Разом з тим, незважаючи на, в основному, прогресивний характер законодавчої бази України в контексті ВІЛ/СНІДу, не можна заперечувати й того, що ряд положень національного законодавства у зазначеній сфері потребує подальшого вдосконалення. Метою вдосконалення законодавства має бути як підвищення ефективності заходів з контролю за епідемією, так і одночасне з цим посилення гарантій дотримання прав людини, у тому числі і за допомогою кримінально-правових засобів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. М.Г. Заславська

**Є.А. Дресва, ІПКОП, II курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого**

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “СТАН СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ”

Вперше поняття “сильне душевне хвилювання” з’явилося в російському Кримінальному Уложенні 1903 р. До цього в Уложенні 1845 р. існувало поняття “запальності та роздратування”. Термінологічна заміна була обумовлена науковими досягненнями XIX – XX століть в галузях психології та фізіології. І тому саме з 1903 р. термін “сильне душевне хвилювання” закріпився в теорії кримінального права.

На сьогодні чинний КК України стан сильного душевного хвилювання передбачає: 1) як обставину, що виключає кримінальну відповідальність (ч. 4 ст. 36, ч. 3 ст. 39); 2) як загальну обставину, яка пом’якшує покарання (п. 7 ч. 1 ст. 66);

3) як обов’язкову ознаку складу злочину (ст. 116, 123).

Проте і в сучасний період як в юридичній науці, так і в психології актуальним питанням є проблема співвідношення стану сильного душевного хвилювання та фізіологічного афекту.

Існує декілька підходів до визначення поняття “сильне душевне хвилювання”. Переважна більшість науковців ототожнюють стан сильного душевного хвилювання з фізіологічним афектом (М.І. Бажанов, В.І. Борисов, В.К. Грищук, В.М. Куц, М.І. Мельник, Д. Носков, В.В. Сташис, Т. Ткаченко та ін.). Вони визначають стан сильного душевного хвилювання як короткочасну інтенсивну емоцію, яка домінує у свідомості людини, що значною мірою (хоча і не повністю) послаблює контроль над своїми діями і здатність керувати ними. Зокрема, М.І. Мельник і В.К. Грищук пишуть: “Сильним душевним хвилюванням (фізіологічним афектом) є раптовий емоційний процес, викликаний поведінкою потерпілого, що протікає швидко і бурхливо та певною мірою знижує здатність особи усвідомлювати та керувати ними. Фізіологічний афект не розглядається як медичний критерій неосудності, оскільки не є видом іншого хворобливого стану”. О.В. Авраменко, не заперечуючи проти загального твердження, що фізіологічний афект і стан сильного душевного хвилювання – це терміни, які визначають одне і те ж поняття, разом із тим зазначає, що фізіологічний афект є лише одним із компонентів сильного душевного хвилювання. Наведена позиція є суперечливою. По-перше, за висновком самого автора, дані поняття розрізняються за обсягом; по-друге, сильне душевне хвилювання розглядається як хворобливий стан психіки.

Більш чітку позицію займає А.В. Байлов, який відстоює твердження, що фізіологічний афект і сильне душевне хвилювання не є тотожними поняттями. Він виходить з того, що сильне душевне хвилювання включає як фізіологічний афект, так і інші емоційні стани (гнів, страх, тривогу). Автор вважає, що афект – це емоційний процес, якісно відмінний від будь-якого душевного хвилювання, в тому числі і сильного, який має специфічну природу і динаміку. Слід відмітити, що і А.В. Байлов, і В.І. Ткаченко розглядають сильне душевне хвилювання як оцінне поняття, встановлення змісту якого є прерогативою слід-

чого, прокурора, судді, у зв'язку з чим це є вадою законодавства. В.І. Ткаченко, враховуючи чіткі психофізичні ознаки фізіологічного афекту, пропонує у відповідних статтях КК замінити поняття “стан сильного душевного хвилювання” на “фізіологічний афект”, підкреслюючи, що встановлення останнього – прерогатива фахівців у галузі психології. Науковець вважає, що призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи має бути обов'язковим. Саме експерти мають констатувати афект, його види і ступінь.

На думку вчених у галузі психології, афект – це короткочасна інтенсивна емоція вибухового характеру (П.І. Іванов, Н.Д. Левітов, С.Л. Рубінштейн), найбільш пов'язана з інстинктивною або безумовно-рефлекторною діяльністю і така, що полягає у вияві гальмівного процесу (І.П. Павлов). У загальній психології під афектом розуміють сильні і відносно короточасні емоційні переживання, які є реакцією у відповідь на сильний емоційний подразник, на ситуацію, яка вже фактично настала. Такої ж думки дотримується вчений-правник С.В. Бородін.

Підсумовуючи викладене, пропонуємо:

1) з огляду на те, що поняття фізіологічного афекту має чіткі психофізичні ознаки, тоді як поняття сильного душевного хвилювання є оцінним, доцільно у вищезазначених статтях замінити це поняття на “фізіологічний афект”;

2) доповнити фактори детермінації афекту, які провокують вчинення злочинів, передбачених ст. 116, 123 КК, таким фактором, як “тривала психотравмуюча ситуація” на зразок, як це зроблено у відповідних статтях КК РФ;

3) привести ст. 123 КК у відповідність зі ст. 116 КК, доповнивши диспозицію цієї статті після слів “протизаконного насильства” словами “систематичного знущання”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л.В. Дорош

*О.М. Дубінчина, Полтавський ф-т, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

За шкалою соціальних цінностей життя є найбільшим благом у світі.

Стаття 117 КК встановлює відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. Незважаючи на вдавану простоту цієї норми, її застосування викликає багато проблем на практиці. Вважаємо за необхідне проаналізувати диспозицію ст.117 КК та окреслити коло питань, які потребують уточнення.

У даному злочині потерпілою особою є новонароджена дитина. Сучасні медичні критерії визначення початкового моменту життя людини зазначені в Інструкції про визначення критеріїв живонародженості, мертвонародженості та перинального періоду, затвердженій наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.02.1996 р. № 31. Відповідно до п. 5 Інструкції живонародження – це повне вигнання або витягнення продукту зачаття з організму матері, незалежно від тривалості вагітності, який після такого відокремлення дихає або виявляє інші ознаки життя. Отже, ми констатуємо, що дійсний початок життя і початок його кримінально-правової охорони не збігаються, тому критерії живонародженості, які визначені в Інструкції, є лише показником того, що з медичної точки зору немовля дійсно народилося живим, а з юридичної – воно вже в процесі положів є суб'єктом права на життя. Спірним залишається і питання тривалості живонародженості, адже у судово-медичній практиці немає єдиного критерію визначення тривалості цього періоду. Так, у педіатрії новонародженим визнається немовля з моменту констатації живонародженості і до 28 днів життя; в акушерстві початковий момент новонародженості конкретизується першим подихом і перерізанням пуповини, а продовжуваність періоду новонародженості дорівнює одному тижню; в судовій

медицині період новонародженості обмежений однією добою.

Суб'єктом злочину, що аналізується, є мати новонародженої дитини. Однак визначення цього поняття в кримінально-правовому розумінні не завжди узгоджується з тим, яке дається в сімейному законодавстві. Стаття 123 СК констатує, що у разі імплантації в організм іншої жінки зародка, зачатого подружжям, батьками дитини є подружжя. У зв'язку з цим виникає питання: хто в даному випадку буде визнаватися суб'єктом злочину? Ми підтримуємо точку зору О. Старко, яка вважає, що суб'єктом даного злочину може виступати тільки жінка, яка є матір'ю за фактом.

Загальновідомим є факт, що єдиною підставою віднесення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини до привілейованих вбивств є, так званий, особливий психофізичний стан жінки. Триває дискусія з приводу того, чи у всіх випадках вбивств матерями своїх новонароджених дітей має місце такий стан. Щодо цього питання в науці існує два підходи. Частина науковців стверджує, що в ст. 117 КК закладено не оскаржувану презумпцію особливого психофізичного стану, який супроводжує кожну вагітність і пологи, а, отже, має місце у всіх випадках вбивств новонароджених. Інші вчені стверджують, що особливий психофізичний стан в окремих випадках може мати місце, може і не мати. На наше переконання, в диспозиції ст. 117 КК дійсно закріплена презумпція особливого психофізичного стану породіллі, але при вирішенні питання кваліфікації слід виходити саме зі ступеня впливу цього стану на психіку жінки, що визначає ступінь можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Тому ми погоджуємося з точкою зору Л. Нескордженої, яка вважає, що вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини може бути: 1) у зв'язку з неможливістю повністю усвідомлювати свої дії або керувати ними; 2) навмисними діями матері, спрямованими на позбавлення життя новонародженої дитини.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину є час вчинення діяння, а саме "під час пологів або відразу після них". З метою конкретизувати цей проміжок часу ми пропонуємо звернутися до гінекології, в якій розрізняють два післяпо-

логових періоди: ранній (через 2-3 години після пологів) та пізній (через 6-8 годин після пологів). З урахуванням цих знань, найкращим вирішенням питання кваліфікації даного злочину є досвід Норвегії, в кодексі якої передбачено покарання за вбивство матір'ю власної дитини при народженні чи протягом доби після пологів.

Невирішеною є проблема співучасті в даному злочині. Більшість вчених заперечують можливість співучасті в даному злочині, зазначаючи, що привілейований склад може застосовуватись тільки до жінки, яка виростила та народила дитину. Інші вчені не заперечують, вважаючи, що в таких випадках дії інших співучасників слід кваліфікувати за ст. 27 і 117 КК. Окремо можна навести точку зору Трясоумова, який пропонує доповнити статтю частиною другою, яка б встановлювала відповідальність осіб, які спільно з матір'ю вчинили вбивство новонародженої дитини.

Підсумовуючи вищевикладене, ми вважаємо, що ст. 117 КК потребує додаткових досліджень та внесення відповідних змін до КК.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О.М. Лемешко

М.П. Зажирей, економіко-правовий ф-т,
III курс,
Донецький національний університет

НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ

В Україні останнім часом надто гостро постало питання про якість надання медичних і фармацевтичних послуг, це пов'язано з падінням рівня професійної майстерності працівників медичної галузі, що призводить до тяжких наслідків, таких, як заподіяння шкоди здоров'ю та навіть смерті людини.

Кримінальний кодекс України (далі – КК) передбачає відповідальність медичних працівників за неналежне виконання

своїх професійних обов'язків. Дані діяння кваліфікуються за ст. 140 КК, а саме як “неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником”.

Недбале чи неналежне ставлення до людини, яке пов'язане з недостатнім професіоналізмом медичного або фармацевтичного працівника, що спричинило смерть хворого або потерпілого, у кримінально-правовому значенні слід розуміти як необережне вбивство, скоєне спеціальним суб'єктом, який відповідно до свого професійного статусу є медичним чи фармацевтичним працівником, у ході виконання ним своїх професійних обов'язків.

Отже, якщо смерть людини внаслідок недбалого чи неналежного ставлення медичним чи фармацевтичним працівником є вбивством через необережність, скоєним спеціальним суб'єктом, то виникає питання, чому за умов розуміння змісту тяжких наслідків як результату, що проявилися у вигляді смерті хворого, санкція ст. 140 КК передбачає обмеження волі на строк до двох років або позбавлення волі на той самий строк, то якщо співвіднести з санкцією ч. 3 ст. 371 КК, яка кваліфікується як завідомо незаконне затримання, привід, арешт або тримання під вартою, якщо це спричинило тяжкі наслідки або були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, санкція в даному випадку передбачає позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, так виникає питання, чому ж тоді за настання аналогічних наслідків санкція ст. 140 в п'ять разів менша за санкцію ч. 3 ст. 371, адже медичний працівник теж є спеціальним суб'єктом ?!

Одним із шляхів вирішення цих проблеми є внесення змін до тексту санкції ст.140 КК України. А саме замінити санкцію ч. 1 ст. 140 КК України на такий варіант: “Карається обмеженням волі на строк до двох років або позбавленням волі від трьох до десяти років, з позбавленням права займати певну посаду або займатися певною діяльністю на строк до п'яти років”.

Стосовно ч. 2 ст. 140 КК України, то це діяння, яке обтяжує відповідальність – “Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки неповнолітньому”, то в даному випадку сан-

кція повинна бути вища, а саме такою: “Карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі від п'яти до п'ятнадцяти років, з позбавленням права займати певну посаду або займатися певною діяльністю на строк до п'яти років”.

На підставі вищесказаного можна зробити висновок, що зміна санкції ст. 140 КК край необхідна. Така необхідність пов'язана з тим, що “професійний” рівень багатьох наших вітчизняних медичних співробітників не відповідає дійсності. Це одна з професій, де недостатність знань і непрофесіоналізм можуть коштувати людського життя!

Підвищення меж відповідальності буде сприяти тому, що медики під страхом такого покарання будуть ставитися до своєї роботи відповідально. Первісно, ще при вступі до медичного ВНЗ, кожний задумався над тим, чи дійсно він обрав саме ту професію, адже за недбалість розплата буде занадто великою.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. А.А. Смирнов

*Ю.В. Запалацька, ф-т підготовки кадрів
для органів Пенсійного фонду, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ АБО ІНША НЕЗАКОННА УГОДА ЩОДО ЛЮДИНИ

Торгівля людьми – це злочин, який грубо порушує закріплені та гарантовані Конституцією України права на свободу, честь і гідність людини. Кожен рік у світі близько чотирьох мільйонів людей стають жертвами торгівлі людьми.

Суттєве поширення цього злочину в Україні спонукало законодавців до рішучих заходів щодо протидії торгівлі людьми. У березні 1998 р. Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 124 “Торгівля людьми”. Проте норма мала суттєві не-

доліки. Незначна кількість порушених кримінальних справ за ст. 124 КК України 1960 р. (з 1998 по 2000 рр. лише 55 справ) за значної фактичної поширеності торгівлі людьми засвідчила необхідність удосконалення кримінального законодавства про відповідальність за торгівлю людьми.

У КК України 2001 р. норму про відповідальність за торгівлю людьми було закріплено у ст. 149. Ця норма теж має певні недоліки, проте, у порівнянні з попередньою, сформульована більш вдало, про що свідчить динаміка росту практики застосування ст. 149 КК України. Зокрема, у 2002 р. за ознаками ст. 149 КК України органами МВС України було зареєстровано 169 злочинів, у 2003 р. – 289 злочинів, у 2004 р. зареєстровано 269 фактів здійснення торгівлі людьми. У 2002 р. до кримінальної відповідальності притягувалася 71 особа, у 2003 р. – 98 осіб, а в 2004 р. – 137 осіб.

Поширеність торгівлі людьми, недосконалість кримінального законодавства щодо відповідальності за неї зумовлюють актуальність вивчення цього ганебного явища, яке виникло у стародавні часи і до сьогодні продовжує існувати, модифікуючись у більш сучасні форми.

Проведене дослідження кримінальної відповідальності за торгівлю людьми дозволяє сформулювати такі загальні основні висновки, що мають як теоретичне, так і практичне значення.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують свободу, честь та гідність людини. Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, є відносини, пов'язані зі здоров'ям людини, її життям, встановленим порядком здійснення посадовими особами своїх повноважень, зі встановленим порядком перетинання державного кордону, а також з правом дитини виховуватися в сім'ї з батьками та з правом батьків виховувати свою дитину.

Замість трьох форм, в яких здійснюється об'єктивна сторона складу злочину торгівлі людьми, у нинішній редакції ст. 149 КК України диспозиція статті пропонується лише така дія, як здійснення незаконних угод стосовно людини у формі її передачі і заволодіння нею.

Суб'єктивна сторона складу злочину торгівлі людьми не повинна містити спеціальної мети, оскільки, по-перше, на практиці її досить важко встановити, а по-друге, не виключаються випадки здійснення цього злочину з іншою, не вказаною в диспозиції ст. 149 КК України, метою, зокрема, торгівля жінкою для подальшого одруження з нею.

Суб'єктивна сторона торгівлі людьми у більшості країн не містить спеціальної мети, на відміну від складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України. Торгівля людьми, яка пов'язана із переміщенням через державний кордон, у більшості законодавств цих країн є обставиною, яка обтяжує це діяння. Стверджується доцільність запозичення цих прогресивних положень до кримінального законодавства України з урахуванням національних особливостей нашої держави.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.О. Володіна

В.В. Зобкова, економіко-правовий ф-т, IV курс,
Донецький національний університет

ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ СТАТТІ ЗА ЗАВІДОМЕ ЗАЛИШЕННЯ БЕЗ ДОПОМОГИ ОСОБИ

Відповідно до ч. 2 ст. 68 Конституції України незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності. Але, щоб правильно кваліфікувати діяння та застосувати до людини за це необхідну відповідальність, треба правильно тлумачити норми закону.

Частиною 1 ст. 135 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачено, що завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний

для життя стан, – карається обмеженням волі на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк.

Але на законодавчому рівні тлумачення поняття “старість” не існує, тому слід визначити, що під ним розуміється. З одного боку, вчені з геронтології (науки про старість і старіння) вважають, що старість – це закономірно наступаючий заключний період вікового індивідуального розвитку. Таким чином, якщо у кожної людини свій індивідуальний розвиток, період настання старості різний. З іншого боку, можна вважати старою людину, яка досягла пенсійного віку, тому що саме в цьому віці вона починає отримувати грошові виплати в системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що здійснюються у вигляді пенсії, довічної пенсії або одноразової виплати.

Але як можна назвати 30-річну людину з раннім розвитком вікових змін чи більш вираженим їх проявом в цей чи інший віковий період, тобто з передчасним старінням? Бо згідно з чинним законодавством вона не досягла пенсійного віку.

Ми вважаємо, що доцільним було б надати наступне тлумачення поняття “старість” – життєвий етап кожної людини, коли здійснюється процес поступового руйнування і втрати важливих функцій організму або його частин, зокрема здатності до розмноження і регенерації.

Відповідно до ч. 2 ст. 135 КК України ті самі дії, вчинені матір’ю стосовно новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані, – караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

Але яку дитину можна назвати новонародженою? Новонародженою вважається дитина, яка перебуває в періоді новонародженості. З точки зору лікарів-клініцистів (акушерів і педіатрів) цей період охоплює перші чотири тижні позаутробного життя дитини і поділяється на ранній (перші 7 діб життя) і пізній (2-4 тижень життя дитини) періоди новонародженості.

У судово-медичному розумінні період новонародженості одні автори обмежують однією добою життя після народження, коли у матері може з’явитися пологовий чи післяпологовий

психоз. Інші автори новонародженою вважають дитину, в якій є ознаки плода: пуповина, сировидне мастило, пологова пухлина і меконій. У зв’язку з тим, що ознаки новонародженості зникають у дитини на 5-7 добу після пологів, новонародженою вважається дитина протягом першого тижня після пологів.

Відсутність поняття “новонароджена дитина” дає підстави для застосування неправомірної відповідальності, передбаченої різними частинами ст. 135 КК, бо законодавцем не з’ясовано момент закінчення періоду новонародженості дитини та початку наступного етапу життя.

Таким чином, необхідно внести на законодавчому рівні тлумачення поняття “новонароджена дитина”, наприклад, такого змісту: це дитина з моменту народження до чотирьох тижнів.

У зв’язку з відсутністю конкретизації таких понять, як “старість” і “новонароджена дитина”, неможливо детально кваліфікувати дії осіб, що скоїли такий злочин, як завідоме залишення без допомоги особи. Ми вважаємо доцільним надати правового тлумачення вищезазначеним поняттям для ефективного розкриття кримінальних справ і надання особі покарання відповідно скоєному.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. А.А. Смирнов

О.А. Іванюк, ІПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

СКЛАД ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 117 КК УКРАЇНИ

Конституція України проголошує, що життя людини є найвищою соціальною цінністю; кожна людина має невід’ємне право на життя і ніхто не може свавільно позбавити людину життя. Тому законодавство України охороняє життя людини від моменту її народження. Так, в ст. 117 КК України законодавець

встановлює відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів.

Законодавець зробив цей склад злочину привілейованим, надавши особливу кримінально-правову охорону життю новонародженої дитини і підкресливши особливий психотравмуючий стан матері під час пологів або відразу після них.

Так, безпосереднім об'єктом цього злочину є життя новонародженої дитини. Суб'єктом цього злочину може бути лише мати потерпілої дитини, яка є осудною і досягла 14-річного віку.

Як правило, певні складнощі на практиці викликає визначення і встановлення об'єктивної і суб'єктивної сторін цього складу злочину.

Склад об'єктивної сторони вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини характеризується: діянням, яке може виражатися як у формі дії, так і бездіяльності, наслідками у вигляді смерті дитини і причинним зв'язком між ними. Крім того, обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього складу злочину є час і обстановка вчинення злочину – під час пологів або відразу після пологів. Саме це питання викликає у наукових колах чималі суперечки, а на практиці досить часто підлягає неоднозначному вирішенню.

З медичної точки зору, пологи – це фізіологічний процес вигнання плода, плаценти з плідними водами з матки через пологові шляхи після досягнення плодом життєздатності. Тому поняття “новонароджений” можна розуміти як повне відокремлення дитини від матері. Але, з юридичної точки зору, вважається, що нанесення ушкоджень, наприклад, голівці немовляти, яка щойно прорізалась з тіла матері, вже підлягає кваліфікації за ст. 117 КК України. Отже, як бачимо, постає питання: з якого моменту дитину можна вважати новонародженою, а її життя – об'єктом злочину, передбаченого ст. 117 КК України.

Відкритим також залишається питання, що розуміти під словами “відразу після пологів”. У науковій літературі період “відразу після пологів” розглядається по-різному. Так, в педіатрії це 1 місяць, в акушерстві – 1 тиждень, в судовій медицині – 24 год. В юридичній практиці, звичайно ж, використовується

судово-медичний критерій, що дорівнює 24 год, проте на законодавчому рівні це ніде не закріплено. У зв'язку з цим поняття “відразу після пологів” є доволі оціночним. Наприклад, розглянемо ситуацію, коли жінка після дуже тяжких пологів фізично не може підвестися, впадає в непритомний стан або ж в кому на декілька днів, після чого приходить в себе і вбиває дитину. Чи можна розглядати початок перебігу цієї доби з моменту одужання жінки? Думається, що так, але все ж таки це питання залишається на розсуд правозастосовника.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 117 КК, характеризується умисною виною. При чому умисел може бути як прямим, так і непрямим. Вважається, що момент виникнення у матері умислу на вбивство своєї новонародженої дитини на кваліфікацію не впливає, тобто не важливо, виник він заздалегідь до пологів, під час чи відразу після них. Але, на наш погляд, такий підхід не безсумнівний. З одного боку, диспозиція статті сконструйована таким чином, що важливим є саме час вчинення злочину, а не виникнення умислу, адже саме протягом цього часу жінка знаходиться в психотравмуючому стані, що і робить цей склад привілейованим. Проте, з іншого боку, не можна не враховувати той факт, що, якщо під час пологів або відразу після них був реалізований умисел, який виник заздалегідь до початку пологів, то навряд чи можна в такій ситуації говорити про наявність у жінки психотравмуючої ситуації, а отже, і наявність привілейованого складу злочину. Видається, що в такому випадку більш логічною виглядала б кваліфікація даного діяння за ст. 115 КК.

Як бачимо, застосування на практиці складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України “Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини”, викликає багато спірних питань, які потребують свого розв'язання на законодавчому рівні. У зв'язку з цим комплексне глибоке спеціальне дослідження зазначених проблем є новим і потрібним кроком у кримінально-правовій та кримінологічній характеристиці дітовбивства, а також у розробці системи заходів запобігання йому.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитонова

Б.Е. Косінов, *економіко-правовий ф-т,*
III курс,
Донецький національний університет

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ І КВАЛІФІКАЦІЇ ст. 147 КК УКРАЇНИ

Злочин, передбачений ст.147 КК України, відноситься до групи злочинів проти свободи, честі та гідності особи. Цей та інші злочини даної групи, виходячи із структурного підрозділу КК України, прямують за злочинами проти життя та здоров'я особи. З цього можна зробити висновок, що охорона фізичної свободи і особистої недоторканності людини є важливим завданням правової держави. Забезпечення безпеки зовнішніх умов існування людини як члена суспільства також має значення у здійсненні охорони громадського порядку. Тому є неприпустимим, щоб у нормах, встановлюючих відповідальність за посягання на викладені вище сфери суспільного життя, були неточності у формуванні понять та термінів, які мають наслідком проблеми застосування та кваліфікації таких норм, зокрема ст. 147 КК України.

Диспозиція ст. 147 КК України визначається наступним чином: “Захоплення або тримання особи як заручника з метою спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника”. Термін “затриманий”, який вживається у диспозиції, є некоректним, бо в юридичних словниках і енциклопедіях термінів, які дають визначення понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України, відсутнє поняття затриманого. А у випадках, коли таке поняття зазначається, воно визначається не інакше, як особа, підозрювана у вчиненні злочину, щодо якої в установленому законом порядку застосовано короткочасний захід примусу – затримання з метою в'язання причетності затриманого до злочину і вирішення питання про застосування до нього запобіжного заходу – взяття під варту.

Аналізуючи об'єктивну сторону даного злочину, вбачається, що об'єктивна сторона характеризується суспільно небезпечними діями у двох можливих формах: 1) захоплення особи як заручника; 2) тримання особи як заручника. Захоплення особи як заручника – це його викрадення, вчинене шляхом обману, з насильством, в тому числі із застосуванням зброї, або без такого насильства. Захоплення заручника повинно супроводжуватись висуванням вимог до державної, громадської установи чи посадової особи вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення захопленого. Але у судовій практиці України немає випадків, які б свідчили, що злочинець, здійснюючи захват особи, супроводжував би свої дії вигуками умов, за яких можливе надання свободи захопленому. А це є однією з важливих умов для кваліфікації діяння за ст.147 КК України.

Таким чином, притягнути злочинця до відповідальності за даною нормою не є можливим. Захисник підсудного, використовуючи зазначені неточності у формуванні понять диспозиції, завжди зможе переконати суд, що у фактично скоєному винним діянні немає ознак злочину, передбаченому ст.147 КК України. І перекваліфікувати діяння на злочин, передбачений ст. 146 КК України, де кримінальна відповідальність у порівнянні із санкцією ст. 147 КК України менша.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що на сьогодні дана норма є “мертвою”, як визначали римські юристи юридичні положення, які існують тільки на папері, не забезпечуючи необхідний рівень кримінально-правового захисту реально існуючих суспільних відносин у державі.

У системі норм Особливої частини КК України норма про боротьбу із захопленням заручників з'явилась після ратифікації УРСР 8 травня 1987 р. Міжнародної конвенції від 17 грудня 1979 р., присвячена розгляду питань по боротьбі із захопленням заручників. У 90-ті роки у чинний КК України внесені суттєві зміни, які мали на меті забезпечити необхідний рівень кримінально-правового захисту держави і суспільства. У той же період багато положень кримінального законодавства зазнали переосмислення в теоретичному плані. Все це сприяло суттєвій змі-

ні судової практики. Відгукуючись на вимоги сучасності, Пленум Верховного Суду України прийняв цілу низку важливих керівних постанов з роз'ясненням у галузі кримінального права. Але, незважаючи на проведену роботу, у нормах КК ще залишились нерозглянуті питання, які потребують тлумачення, зокрема ст. 147 КК України.

Тому ми пропонуємо викласти диспозицію ст. 147 КК України у наступній редакції: “Захоплення або тримання особи як заручника з метою спонукання родичів захопленого або особи, яку утримує суб'єкт злочину, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. А.А. Смирнов

О.О. Лавриненко, *ф-т підготовки кадрів для органів Пенсійного фонду, II курс, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ЕВТАНАЗІЇ

В умовах розбудови правової, соціально-орієнтованої держави України особливої актуальності набуває проблематика права людини на смерть із гідністю у формі евтаназії. Безумовно, вона турбує як юристів, філософів, політиків, медичних працівників, так і суспільство в цілому. За даними соціологічних досліджень 42,5 % лікарів підтримують, а 37,6 % виступають проти евтаназії (Л.Л. Карп, 2004). Також у всесвітній мережі Інтернет було проведено опитування серед населення нашої країни, де з 30 людей 26 виступають “за” і 4 людини “проти” евтаназії.

Згідно зі ст. 52 “Основ законодавства України про охорону здоров'я” евтаназія – це навмисне прискорення смерті або

умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. При цьому у Кримінальному кодексі України (далі – КК) це питання спеціально не врегульоване. Тому у разі проведення евтаназії в Україні на сьогодні таке діяння медичного працівника буде кваліфікуватися як умисне вбивство за ч. 1 ст. 115 КК. Дія даної статті розповсюджується як на евтаназію у добровільній формі, за якої смертельно хвора особа сама ініціює проведення акту евтаназії, так і у разі недобровільної евтаназії (має місце, коли евтаназія проводиться за ініціативою медичного працівника чи іншого суб'єкта).

На нашу думку, недобровільна евтаназія за своєю юридичною природою є вбивством. Адже згода на проведення акту евтаназії має надаватися пацієнтом особисто за умови повної дієздатності, інакше евтаназія стає умисним вбивством і має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 115 КК – умисне протиправне заповдіння смерті іншій людині.

Щодо добровільної евтаназії, безумовно, в правовій державі вона є необхідним засобом припинення людського життя з гідністю. До того ж, право людини на смерть, зокрема у формі евтаназії, є природним та в ідеалі не може залежати від волі законодавця, викладеної у позитивному праві. Обґрунтувати це можна з формально-юридичної точки зору тим, що будь-яка людина має природне право на життя. У своєму діалектичному тлумаченні дане право породжує право людини на розпорядження життям, зокрема на смерть, бо жити – це не обов'язок, а право. Таким чином, право людини на смерть, як правомочність права на життя, є також природним. Саме тому ми вважаємо за необхідне внесення відповідних змін до законодавства з метою легалізації добровільної евтаназії як необхідного засобу припинення життя з гідністю.

Відзначимо, що деякі автори вважають різновидом евтаназії так зване вбивство з милосердя. Воно має місце у тих випадках, коли лікар бачить страждання безнадійно хворої особи, але не може їх усунути. Він вводить їй надмірну дозу обезболюючого препарату незалежно від волі пацієнта, в результаті чого настає бажана смерть. Навіть у високорозвинутих державах, не говорячи вже про Україну, така примусова евтаназія є

неприпустимою. Адже, чи варте життя продовження – питання, яке жодна людська істота не може вирішити за іншу. При цьому відзначимо, що, незважаючи на нашу позицію, у випадку криміналізації еутаназії, як це має місце в Україні на сьогодні, вбивство з милосердя, окрім мотивів вчинення діяння, нічим не відрізняється від еутаназії. Тобто у разі вбивства з милосердя слід брати до уваги безнадійний, такий, що викликає співчуття, стан невиліковно хворого. У даному випадку буде мати місце мотив жалості, співчуття до смертельно хворої людини, що неодмінно слід враховувати як пом'якшуючу обставину при кваліфікації еутаназії. Разом з тим вчинення еутаназії може засновуватися на інших, соціально шкідливих мотивах, наприклад, корисному. Подібні мотиви слід розглядати як обтяжуючу обставину.

Проблематичність застосування ст. 115 КК на сьогодні обумовлює необхідність доповнення її нормами, які б передбачали особливі санкції за вчинення особою еутаназії, зокрема, її різновиду – вбивства з милосердя. При цьому проведення недобровільної еутаназії з корисливих мотивів слід кваліфікувати за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК – вбивство з корисливих мотивів. Вважаємо за доцільне скористатися практикою деяких держав (Грузія, Данія) і “перевести” недобровільну еутаназію із простого складу злочину в привілейований шляхом внесення змін до КК, і ввести у ст.115¹ КК: Еутаназія. Вбивство невиліковно хворого за його проханням, що вчинюється медичним працівником з метою позбавлення хворого від тяжких фізичних страждань, які неможливо усунути лікарськими засобами (еутаназія). У свою чергу, добровільну еутаназію слід легалізувати, що забезпечило б більш досконале правове регулювання у даній сфері, більш повну охорону правомірних інтересів та цінностей кримінальним законом, а також диференційований підхід у правозастосовній діяльності в даній сфері.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Г.М. Анісімов

*Р.Є. Лупандіна, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

СВОБОДА І ВОЛЯ ЯК ОБ’ЄКТИ ЗЛОЧИНУ

Актуальність даної теми слід висвітлити крізь мету її дослідження. По-перше, слід розглянути поняття “свобода” і “воля” не тільки у правовому, а ще й у філософсько-правовому аспекті. По-друге, спробувати на основі деяких статей КК України показати проблему визначення таких об’єктів злочину, як свобода і воля. По-третє, зробити, наскільки це можливо, свій внесок, спрямований на розвиток досліджень подібних питань.

Слід зазначити, що поняття “свобода” і “воля” не є тотожними. На підтвердження цього слід звернутися до філософського погляду деяких вчених. Так, свободу розглядають як об’єктивну категорію, що притаманна кожній людині від її народження. Такої позиції дотримуються і деякі вітчизняні вчені, серед яких О. О. Володіна.

Переходячи до з’ясування питання, що ж собою являє поняття “воля”, слід сказати, що вона є усвідомленням свободи, в той час як свобода є усвідомленою життєвою необхідністю. Воля дозволяє людині діяти в межах певного соціального простору, що дає підстави вважати, що поняття “свобода” є ширшим за поняття “воля”.

У межах даного питання слід звернути увагу на іншу проблему. Чи доречним є використання поняття “воля” у Розділі III Особливої частини КК України “Злочини проти волі, честі та гідності особи”. Звертаючи увагу на те, що ст. 148 (підміна дитини) знаходиться в даному Розділі, слід запропонувати переміщення її до іншого Розділу, до якого включені були б статті, що стосуються порушень у суто сімейних правовідносинах. Адже вищевказаний злочин проявляється у підміні чужої дитини, як це вказано в диспозиції, а саме в заміні одного новонародженого або грудного немовляти іншим. Зверну увагу на те, що безпосередньо потерпілою особою від даного суспільно небез-

печного діяння є саме грудне або новонароджене немовля, яке, природно, не здатне ще мати волю та проявляти її якоюсь волею поведінкою. А отже, на мою думку, об'єктом даного злочину не є ані свобода, ані воля, адже безспірним є той факт, що особа даної категорії не може проявляти свободу та “володіти” нею.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

В.А. Максакова, *Полтавський ф-т, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

МЕЖІ ДОБРОВІЛЬНОЇ ЗГОДИ ОСОБИ, ЗАЛУЧЕНОЇ В МЕДИЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

Конституція України гарантує у ч. 1 ст. 28 повагу до людської гідності, а в ч. 3 цієї ж статті забороняє піддавати особу без її згоди медичним, науковим чи іншим дослідом. Інформована згода – це рішення брати участь у клінічному випробуванні, яке має бути складено в письмовій формі, датоване та підписане, приймається добровільно після належного інформування про характер випробування, його значення, вплив та ризик, відповідним чином документально оформляється, приймається особою, яка спроможна дати згоду, чи законним представником.

Кожен доброволець перед початком випробувань повинен отримати достатньо інформації про мету та суть цього випробування. Лише після цього особа дає згоду. Та якщо пацієнт ставить підпис на такому документі, це не завжди означає, що він усвідомлює, на який ризик іде. Виникає питання: як кваліфікувати дії лікаря, який свідомо чи несвідомо (оскільки форма інформованої згоди складається спеціалістами, які мають спеціальну (медичну) освіту і для них медичні терміни є цілком зрозумілими) проінформував добровольця за допомогою складних медичних термінів? Тому особливій уваги заслуговує питання

зрозумілого і доступного викладення інформації у формі інформованої згоди. Для англійської мови розроблені так звані індекси читабельності – засоби визначення сприйняття тексту читачем (при цьому зрозумілим текст вважається, якщо людина зрозуміла щонайменше 80 % наданої інформації, в той час, як для інформованої згоди важливо досягти 100%). Ні в Україні, ні в Російській Федерації схожі індекси не розроблені. В Україні немає конкретних вимог щодо доступності тексту інформованої згоди.

Потенційним об'єктам медичного дослідження не можна пропонувати будь-які стимули, які можуть поставити під сумнів їх вільну згоду. Ці особи не повинні одержувати будь-яку грошову винагороду, крім компенсації їх видатків та різних фінансових витрат. У наказі МОЗ України від 01.11.2000 р. № 281 “Про проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань” в п. 6 передбачається можливість надання певних виплат піддослідному, якщо вони передбачені, що не відповідає міжнародним стандартам.

Також висловлюється пропозиція щодо експериментів на ув'язнених, які засуджені до тривалого позбавлення волі. Добровольцям може бути скорочений термін ув'язнення чи покращені умови. Це виключає добровільність участі у випробуванні, оскільки суб'єкти, яким робиться така пропозиція, позбавлені власної свободи, що ставить під сумнів саму можливість добровільної згоди.

Відповідно до Гельсінської декларації 1964 р. лікар зобов'язаний вжити особливих заходів безпеки, якщо суб'єкт вимушений дати згоду під тиском. В Україні на лікаря такого обов'язку не покладено, тому виникає питання: як кваліфікувати його дії, якщо він, знаючи, що на особу чинять тиск, не вжив відповідних заходів?

Наступною проблемою є те, що для багатьох хворих участь у клінічних випробуваннях – це можливість безкоштовно отримати новітнє лікування, адже, наприклад, сертифікований курс хіміотерапії в державній клініці коштує щонайменше 10 тис. грн. Тому люди погоджуються на випробування, але не завжди це приводить до позитивних наслідків.

Для того, щоб не порушувалися права пацієнтів, створена Комісія з питань етики. Без її згоди не можуть проводитися клінічні випробування. В Україні це – Центральна етична комісія при МОЗ, тобто за додержанням правил проведення клінічних випробувань слідує орган, що підпорядковується державі, яка має пряму, передусім матеріальну заінтересованість у проведенні випробувань (дослідники – фармацевтичні компанії платять державі за можливість проведення таких дослідів у даній країні). Також проблеми виникають при проведенні дослідів над особами, які не можуть дати самостійно згоду (неповнолітні, недієздатні тощо). У цьому випадку згоду за них дають законні представники. Але чи буде безсторонньою та незалежною згода, надана органом опіки чи піклування, який є законним представником малолітньої чи неповнолітньої особи і виступає від імені держави, яка заінтересована в проведенні дослідів?

Положення про Центральну комісію з питань етики передбачає, що якщо досліджуваний перебуває у критичному стані й від нього чи його законного представника неможливо отримати згоду, то може бути проведений дослід, при цьому досліджувані чи його законні представники мають бути поінформовані про випробування в найкоротші терміни, і від них повинна бути отримана згода на продовження клінічного випробування. Але якщо особа померла в результаті такого дослідів, то як кваліфікувати дії лікаря, який намагався врятувати людину неперевіреними лікарськими засобами, що прискорили смерть?

Таким чином, на сьогодні межі добровільної згоди є досить невизначеними, оскільки важко встановити: чи дійсно особа вільно дає згоду, чи на неї побічно впливають зовнішні фактори, і чи дійсно особа розуміє, на що погоджується.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О.М. Лемешко

*О.С. Мокрозуб, економіко-правовий ф-т, III курс,
Маріупольський державний гуманітарний
університет*

НЕЗАКОННА ТРАНСПЛАНТАЦІЯ ОРГАНІВ ТА ТКАНИН ЛЮДИНИ ЯК ПІДСТАВА ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпека є найвищими соціальними цінностями. Одним із засобів їх охорони є трансплантація органів та тканин людини.

Нормативне визначення поняття “трансплантація” міститься в Законі України “Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині” (1999 р.), а саме як спеціальний метод лікування, що полягає у пересадці реципієнту органа або іншого анатомічного матеріалу, взятих у людини або тварини.

Практика доводить, що можливості трансплантації породжують зловживання нею, торгівлю органами або тканинами, їх примусове вилучення і навіть вбивство з метою трансплантації органів або тканин людини, що являє собою жорстоке порушення одного з головних прав людини – права на життя. Отже, проблема трансплантації органів і тканин людини є однією з головних проблем забезпечення права людини на життя.

Необхідно погодитися з думкою В.О. Глушкова стосовно того, що ступінь суспільної небезпеки цього діяння досить великий, а Україна стала одним із незаконних ринків, звідки органи та тканини людини надходять для трансплантації. На жаль, Україна посідає сьогодні друге місце в Європі після Молдови серед “чорних експортерів” людських органів.

Це підтверджує необхідність не тільки медично-правового та наукового забезпечення діяльності у сфері трансплантації, але й її кримінально-правової охорони, що, в свою чергу, обумовлює необхідність дослідження цієї проблеми наукою кримінального права.

Дослідження підстав та міри кримінальної відповідальності за незаконну трансплантацію має не лише наукове, а й

практичне значення, адже в умовах застосування нових методів лікування набуває особливо важливого значення охорона та захист інтересів донора і реципієнта. Новелою у вітчизняному законодавстві, зокрема, є ст. 143 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини.

За матеріалами СБ України прокуратура Донецької області порушила одну з найвідоміших у цій сфері кримінальних справ стосовно ізраїльського хірурга Міхаеля Зіса, відомого як “чорний трансплантолог”. Прокуратура Донецької області також порушила кримінальну справу за фактом незаконної трансплантації людських органів у Маріуполі. Як повідомив “Українським новинам” прокурор Маріуполя Олександр Єгоров, лікарі однієї з приватних клінік займалися незаконною трансплантацією людських органів.

Проте притягти до кримінальної відповідальності медичних працівників, які вчинили злочини, надзвичайно складно. Кругова порука лікарів дає змогу їм уникнути відповідальності. Це свідчить про високий рівень латентності зазначених злочинів й істотно ускладнює оцінку їх реального стану.

Вихід України на міжнародну арену вимагає врахування позитивного законотворчого досвіду інших країн світу. В різних країнах питання відповідальності вирішуються на рівні того нормативно-правового акта, який регулює цю сферу. Вчені пропонують поділити їх на три групи: першу групу – спеціальні закони про трансплантацію. До числа таких країн відноситься Україна за наявністю чинного закону “Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині”. Другу – акти, що регулюють загальні питання трансплантації, а конкретні питання трансплантації регламентуються в приписах, що прийняті щодо такого акта, та третю – акти, де питання трансплантації регулюються приписами, що не мають юридичної сили закону, наприклад, Декрет про взяття тканин та органів людини з лікувальною та науковою метою (Ліван, 1983 р.)

Проблема незаконної трансплантації органів нова для України, вона не тільки має великий суспільний резонанс, але й вимагає прискіпливої кримінально-правової та кримінально-процесуальної оцінки з боку фахівців.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що в Україні створена певна законодавча база для здійснення трансплантації органів і тканин людині. Однак, як відомо, встановлення порядку будь-якого виду людської діяльності зовсім не означає, що у всіх випадках такий порядок буде дотримуватися суб'єктами суспільних відносин. Отже, актуальними є проблеми відповідальності осіб, винних у його порушенні.

Хочеться сподіватись, що оскільки наша держава взяла курс на гуманізацію суспільства, то в ній знайдуться сили, які дозволять вирішити нагальні проблеми в сфері трансплантології, і Україна обов'язково досягне середньоевропейського рівня спеціалізованої медичної допомоги хворим.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Б.М. Свірський

Г.Ю. Нікітіна, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ БЕЗПОРАДНОГО СТАНУ ПРИ ЗІВАЛТУВАННІ

У науковій літературі немає однозначної точки зору з приводу того, що вважати безпорадним станом. Звертаючись до судової практики та роз'яснення Верховного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 5 “Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи” визначає безпорадним стан, коли потерпіла особа внаслідок малолітнього чи похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого або непритомного стану або з інших причин не могла розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій або не могла чинити опір. Проте таке визначення є досить дискусійним та викликає низку питань, на яких слід зупинитися більш докладно.

Безпорадний стан можна розглядати з позиції кількох критеріїв. Юридичним критерієм є факт вчинення щодо потер-

пілого дій, що передбачені Кримінальним кодексом як злочин. Згвалтування є умисним злочином, тобто особа передбачає та бажає настання суспільно небезпечних наслідків, тобто задоволення статевої пристрасті всупереч волі потерпілої особи. Проте виникає питання щодо ситуації, коли особа не усвідомлювала, що потерпіла перебуває в безпорадному стані, але могла і повинна була це усвідомлювати. У даній ситуації немає прямого умислу на скоєння згвалтування.

З цього випливає, що якщо особа не повністю, а лише обмежено усвідомлювала характер та значення скоюваних щодо неї дій або чинила опір, то її стан не є безпорадним. Таким чином, злочин, який був щодо неї скоєний, не є злочином через те, що у диспозиції ст. 152 КК України закріплено три способи вчинення згвалтування, перелік яких є вичерпний. І під жоден із них така ситуація не підпадатиме.

Психологічним критерієм визначення безпорадного стану можна назвати наступне. Внаслідок певних психічних вад чи дій наркотичних або лікарських засобів особа може усвідомлювати характер та значення вчинюваних із нею дій чи намагатися чинити опір, проте не в повному обсязі. Таку ситуацію можна сформулювати як повну або суттєво обмежену відсутність у потерпілого здатності усвідомлювати вчинювані з ним дії та/або опиратися їм.

Обмежуючим здатність до опору фактором може бути також емоційна блокада вольових дій внаслідок виникнення афекту, страху в особі з певною психічною акцентуацією. Це є важливим з тієї точки зору, що згвалтування може бути вчинене під впливом нав'ювання, коли потерпіла особа не усвідомлює істинного характеру і значення таких дій, а сприймає їх, наприклад, як частину лікувальної процедури або як елемент репетиції майбутньої ролі тощо.

З медичної точки зору, критерієм для визначення безпорадного стану є хворобливі розлади психічної діяльності (психічний компонент) та інші хворобливі стани (соматичний або фізичний компонент), які істотно обмежують або повністю позбавляють особу здатності до фізичних дій. У розтлумаченні безпорадного стану з позиції “розуміння” вчинюваних дій не слід випускати з уваги різні психічні відхилення. Хворі особи,

які перебувають у маніакальному стані, можуть не лише розуміти характер та значення дії, вчинюваних щодо них, але і охоче всіляко їм сприяти, незважаючи на те, що юридично вони перебувають у безпорадному стані.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити наступні висновки. У науковій літературі немає однозначного та загальноприйнятого визначення цього поняття. Зважаючи на положення, які зазначені вище, можна вивести поняття безпорадного стану як зумовлену фізичними чи психічними вадами або дією психотропних, наркотичних, лікарських чи інших засобів нездатність або обмежену здатність особи усвідомлювати характер та значення вчинюваних щодо неї дій та/або чинити опір, тоді як злочинець міг і повинен був усвідомлювати, що потерпіла особа перебуває саме в такому стані.

Науковий керівник – асист. В.О. Бенківський

О.В. Новіков, ІПКОП, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Конституція України у ст. 32 встановила право кожної особи на недоторканність приватного життя, на особисту та сімейну таємницю, а також заборонила збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. Дане право може бути обмежене тільки відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини на підставі судового рішення. Однією з гарантій здійснення цього права є ст. 182 КК України.

Об'єктом даного злочину є конституційне право особи на недоторканність приватного життя, а його предметом – конфіденційна інформація про особу. Деякі науковці, наприклад

С.Я. Лихова, пропонують звузити предмет цього злочину, бо такий підхід ускладнює застосування ст. 182 КК України. На їх думку, визначити межі предмета вказаного злочину практично не можливо, адже конфіденційна інформація може стосуватися не тільки сімейної або особистої таємниці, а й стану здоров'я особи та її близьких, майнового стану, рахунка в банку та інших обставин життя, які виходять за межі приватної або сімейної таємниці. На мою ж думку, викладений у зазначеній статті нормативний припис є найбільш загальним у системі норм кримінального права України, що охороняють різні аспекти суспільних відносин, безпосередньо пов'язаних з конфіденційною інформацією про особу. Тобто вказана стаття забезпечує “загальний захист” права особи на недоторканність приватного життя. Тому не можна обмежувати предмет передбаченого ст. 182 КК України злочину, бо можуть виникнути прогалини в захисті зазначеного конституційного права особи.

Склад злочину сформульований як формальний і вважається закінченим з моменту вчинення описаних у ст. 182 КК України дій. Це означає, що особа сама може визнавати інформацію про себе конфіденційною і незалежно від наслідків має наставати кримінальна відповідальність за її незаконне збирання, зберігання, поширення, використання. Встановлення матеріального складу для даного злочину є неприпустимим, бо право на недоторканність приватного життя є одним з основоположних прав людини, закріплених Конституцією України, і тому будь-які прояви його порушення повинні каратися кримінальною відповідальністю незалежно від того, настала шкода інтересам певної особи чи ні.

В юридичній літературі висловлювалися конкретні пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової норми, яка міститься у ст. 182 КК України. Але, на мою думку, слід передбачити підвищену кримінальну відповідальність за незаконне поширення відомостей про приватне життя особи у публічному виступі, творі, що демонструється, чи в засобах масової інформації, а також за незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про фізичну особу без її згоди, вчинені з використанням будь-яких спеціальних технічних засобів для не-

гласного отримання, фіксації або передачі інформації.

Тому з метою вдосконалення норм про кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя пропоную наступну редакцію ст. 182 КК України:

Стаття 182. Порушення недоторканності приватного життя

1. Незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про фізичну особу без її згоди, – карається ...

2. Поширення інформації, вказаної у частині першої цієї статті, у публічному виступі, творі, що демонструється, чи в засобах масової інформації, – карається ...

Частина 3. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені з використанням спеціальних технічних засобів для негласного отримання, фіксації або передачі інформації, – караються ...

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

О.В. Павленко, економіко-правовий ф-т, III курс,
Маріупольський державний
гуманітарний університет

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ У ЗАКОНОДАВСТВІ ПИТАНЬ ЩОДО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ

Проблема захисту дітей від експлуатації та злочинів, що загрожують їх життю, здоров'ю, є вельми актуальною, тому що за даними МВС кількість порушень за кожний з перелічених злочинів зростає щороку. Так, у 2008 р. в Україні було зареєстровано 68 злочинів за ознаками ст. 155 КК “Статеві зносини з особою, яка не досягла повноліття”, 282 злочини – за ст. 156 “Розбещення неповнолітніх”, 15 – за ст. 150 “Експлуатація дітей”, 2281 – за ст. 304 “Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність”.

Злочини, змістом яких є експлуатація дітей шляхом використання їх праці, котра може зашкодити здоров'ю, фізично-

му розвитку або освітньому рівню останніх, передбачені ст. 150 КК, а ст. 43 Конституції України зазначає, що використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для здоров'я роботах забороняється. Крім цих актів правовий статус дітей в Україні закріплюється низкою законів та підзаконних актів: Закон "Про охорону дитинства", Конвенція ООН про права дитини, Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, Додатковий протокол про запобігання і припинення торгівлі людьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, а також Конвенція Міжнародної організації праці щодо заборони та прийняття негайних заходів для усунення найтяжчих форм дитячої праці тощо.

Виділяють такі види злочинних діянь проти дітей в Україні: 1) сексуальна експлуатація, використання праці неповнолітніх у порнобізнесі, у тому числі з незаконним вивезенням дітей за кордон (ст. 146, 149, 300, 301, 303 КК); 2) втягування неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК); 3) використання праці неповнолітніх на роботах із шкідливими умовами, підземних роботах; 4) залучення неповнолітніх до нічних, надурочних та робіт у вихідні дні; 5) примушення підіймати чи переміщувати важкі предмети; 6) призначення неповнолітнім низької оплати праці; 7) злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною.

Для України проблема праці дітей, поширення її незаконних форм є актуальною. За результатами проведених в Україні наукових досліджень середній вік початку трудової діяльності дітей у країні становить 12 років і тільки 47,4 % працюючих дітей досягли 15 років – мінімального віку прийняття на роботу згідно з Кодексом законів про працю. 47 % працюючих дітей мотивують свою трудову діяльність бажанням мати власні гроші, 35 % – важким матеріальним становищем сім'ї, 18 % розглядають свою трудову діяльність як засіб отримання професійного досвіду.

Сексуальна експлуатація є одним із найганебніших порушень прав дитини, насильством, під яким розуміються різноманітні сексуальні дії з неповнолітніми. Україна є одним із єв-

ропейських лідерів за обсягами використання дітей у порноіндустрії, причинами цього є економічні, соціальні проблеми та корупція – наголошують міжнародні експерти. Рада Європи розпочала проект допомоги Україні щодо подолання сексуальної експлуатації дітей та кібер-злочинності. За останній рік в Україні за створення та поширення порнографії порушено 800 карних справ, хоча насправді таких злочинів набагато більше.

На мою думку, для подальшого подолання проблеми захисту дітей необхідно: а) розвивати правову базу захисту дітей від злочинних посягань; б) підвищувати рівень правової освіти населення з питань захисту дітей; в) змінити відносини між неповнолітніми та правоохоронцями і соціальними працівниками. Обидві групи суб'єктів профілактики повинні проходити спеціальне навчання по роботі з різними категоріями неповнолітніх; г) внести зміни до ст. 149 КК України: варто зняти посилення у диспозиції на переміщення людини через державний кордон, бо торгівля неповнолітніми існує і в межах України (зміни проголошовані на засіданні Верховної Ради 12 січня 2006 р.); д) внести зміни до ст. 301 КК України. Доцільно, аби "примушення", як кваліфікуючу ознаку, було вилучено. Це розширить діапазон застосування статті і посилить відповідальність сутенерів, сексуальних експлуататорів, які більше не зможуть посылатися на "угоду" і "добровільність" участі дітей в їх кримінальному бізнесі; е) готувати серед працівників міліції спеціалістів з виявлення дитячої порнографії в Інтернеті та проведення постійного моніторингу веб-сторінок українських провайдерів для виявлення компаній та фізичних осіб, що займаються розробкою, розповсюдженням та рекламою дитячої порнографії.

Ужиття законодавчих та інших заходів, покликаних удосконалити правове регулювання та встановити відповідальність за злочини, пов'язані з експлуатацією дітей, забезпечать захист і допомогу дітям, які постраждали внаслідок цього небезпечного явища, посилять дію міжнародних конвенцій, що мають за мету боротьбу зі злочинами проти неповнолітніх.

Науковий керівник – старш. викл. Т.С. Жукова

*І.В. Польшиков, ШКОП, V курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

УХИЛЕННЯ ЧЛЕНА ВИБОРЧОЇ КОМІСІЇ У РОБОТІ КОМІСІЇ БЕЗ ПОВАЖНИХ ПРИЧИН: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України” від 21.08.2009 р. були внесені зміни до ч. 1 ст. 157 Кримінального кодексу, якими встановлено кримінальну відповідальність за ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин. На мою думку, при встановленні кримінальної відповідальності за названий склад злочину не враховано ступінь суспільної небезпеки зазначеного діяння та правові наслідки притягнення особи до кримінальної відповідальності. Дана норма призводить до порушення принципу верховенства права та принципу справедливості.

Конституційний Суд України у рішенні від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання зауважив, що верховенство права – це панування права в суспільстві; верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони. Справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. Окремим виявом справедливості, на думку Суду, є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та рамки покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного. Адекватність покарання ступеню тяжкості злочину впливає з принципу правової держави, із суті конституційних прав та свобод людини і громадя-

нина. Принцип справедливості – як складову верховенства права – має бути дотримано і при криміналізації тих чи інших діянь, адже обрання виду юридичної відповідальності за те чи інше діяння також має бути домірне відповідному діянню та ступеню його суспільної небезпеки. Суд може прийняти справедливе рішення та призначити особі адекватне покарання лише у разі, якщо сам закон, яким суд керується, є справедливим. Внесені зміни до Кримінального кодексу України не передбачають деталізації об'єктивної сторони названого злочину, наприклад: ухилення у день голосування, день повторного голосування, під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, встановлення підсумків голосування в межах територіального виборчого округу, встановлення результатів голосування, повторного голосування, виборів. Не закріплено настання певних суспільно небезпечних наслідків, наприклад, якщо таке діяння призвело до зриву виборів на відповідній дільниці, окрузі чи в межах держави. Щодо суб'єктивної сторони злочину, то не передбачені мета та мотив ухилення. Частиною 3 ст. 157 КК України передбачений спеціальний суб'єкт вчинення діянь, встановлених ч. 1 даної статті, а отже, виникає конкуренція норм: ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин (ч. 1) та вчинення цих дій членом виборчої комісії (ч. 3). Існування зазначеної норми може призвести до того, що якщо член комісії відмовиться підписувати протокол із завідомо сфальсифікованими даними, проти нього можна буде безперешкодно порушувати кримінальну справу.

Слід відзначити, що за Законом України “Про вибори Президента України” передбачено дострокове припинення повноважень члена територіальної, дільничної виборчої комісії, зокрема, у зв'язку із систематичним невиконанням покладених на нього обов'язків. Відтак, вбачається за можливе запровадити замість кримінальної адміністративну відповідальність.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАТЕРІ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Світ постійно зазнає значних змін та перетворень. При цьому зовсім не стає однорідним, що пояснюється особливою ментальністю народів, складом їх розуму, розвитком науки, техніки та безпосередньо розвитком суспільства в цілому. Через це неможливо сказати про існування певної однозначності у вирішенні того чи іншого питання. Не є виключенням із цього правила і проблема виокремлення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини у відособлений склад злочину. В залежності від способу вирішення цього питання в кримінальному законодавстві іноземних держав можна розподілити їх у декілька груп, а саме:

– перша група включає держави, кримінальне законодавство яких не містить окремої норми, яка б закріпила особливості кримінальної відповідальності породіллі за вбивство своєї новонародженої дитини (Іспанія, США, Китай);

– другу групу складають держави, де кримінальне законодавство передбачає окремий склад злочину щодо вбивства породіллем своєї новонародженої дитини із зазначенням обов'язкової ознаки об'єктивної сторони – часу скоєння злочину – до пологів або ж незадовго після них (Азербайджан, Естонія, Болгарія, Узбекистан);

– третя група включає держави, норми кримінального законодавства яких встановлюють відповідальність матері за вбивство нею своєї новонародженої дитини, вказуючи як обов'язкові ознаки – час скоєння (до пологів або відразу після них), так і пом'якшуючі обставини, що виступають обов'язковими ознаками об'єктивної чи суб'єктивної сторони вчиненого для можливості кваліфікації діяння саме за цією нормою (більшість іноземних держав чинить саме так – Англія, Німеччина, Латвія, Литва, Польща, Швейцарія, Греція).

Національне кримінальне законодавство при вирішенні цього питання відносить Україну до другої групи. У Кримінальному кодексі України від 2001 р., а саме у диспозиції ст. 117 описується кримінально каране “Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів”. Матеріальний склад даного злочину передбачає спеціального суб'єкта – матір новонародженої дитини, умисну форму вини, діяння (що може виражатись у формі дії чи бездіяльності), наслідки (смерть новонародженого під час пологів або відразу після пологів), причинно-наслідковий зв'язок, а також час (під час пологів або відразу після пологів). При цьому важливо підкреслити наявність конкретизованої ознаки, яку містить об'єктивна сторона складу злочину, а саме вказівки на час. За її допомогою законодавець частково окреслює часові межі вчинення дітовбивства матір'ю. Однак, незважаючи на це, часові межі повинні визначатися у кожному конкретному випадку для того, щоб розмежувати період перебування жінки в особливому фізично-психічному стані, обумовленому пологами, та період нормального психічного стану. Окрім того, часові межі важливі ще й тому, що КК захищається життя дитини безпосередньо з початку пологів. Через те за вбивство матір'ю плода до початку пологів (внутрішньоутробне переривання вагітності) кримінальна відповідальність не наставатиме.

Причиною виокремлення умисного вбивства породіллем своєї новонародженої дитини в окремий вид умисного вбивства при пом'якшуючих обставинах та, відповідно, в окремий склад злочину, є особливий психічний і фізичний стан жінки в період пологів або відразу після них, який послаблює її спроможність керувати власними діями. Медична характеристика пологів не спростовує складність цього процесу та його особливі больові відчуття, що можуть спричинити і справді відсутність чи понижену здатність у породіллі себе контролювати. Однак як бути з категорією осіб, для яких процес пологів не є надважким (як свідчить медична теорія, складність процесу пологів значно знижується у осіб, які уже народжували раніше). Таким чином, виникає певна потреба у розширенні диспозиції ст. 117 КК України через доповнення її низкою ознак, які б ха-

рактизували безпосередньо складність процесу пологів для особи, що народжує, та реальне послаблення здатності керувати своїми діями, як це зроблено у державах, що належать до третьої групи (дані наведені на початку цієї публікації).

Окрім того, я вважаю за необхідне конкретизувати момент виникнення умислу у породіллі стосовно вбивства новонародженої дитини як обов'язкову ознаку в даному складі злочину. У випадку, якщо особа виношувала ідею вбивства дитини задовго до її народження при можливості зробити аборт або по народженню відмовитися від дитини, вона повинна відповідати на загальних підставах за положеннями ст. 115 КК України (такий факт може підтверджуватися свідченнями осіб, які безпосередньо про це знали, надавали інформацію стосовно проведення пологів, способів вбивства, підшукування співучасників, наявність заздалегідь підготовлених знарядь).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

В.В. Таранова, *економіко-правовий ф-т,
III курс,
Маріупольський державний
гуманітарний університет*

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКОЇ ПОМИЛКИ

Проблема відповідальності медичних працівників за неналежне виконання своїх професійних обов'язків існує протягом кількох століть і стає особливо гострою в даний час. Це обумовлено низкою різних факторів, що робить надзвичайно складним встановлення причинного зв'язку між неналежним виконанням медичним працівником своїх професійних обов'язків і наслідками. Найскладнішою підставою для притягнення до юридичної відповідальності медичних працівників за заподіяння шкоди здоров'ю пацієнтів є проблема лікарської

помилки. За даними Світової організації охорони здоров'я близько 14 млн людей у цей момент страждають від інфекцій, які були занесені їм у лікарнях. В Україні від лікарської помилки щодня помирає 6-7 чоловік, утричі більше – стають інвалідами. Шанс загинути через помилку лікарів – один із трьохсот, але це в 33 тис. разів більше, ніж ризик померти в ДТП.

Відомо, що законодавство України не містить такого поняття, як “лікарська помилка”. У медичній літературі висловлено декілька думок з приводу поняття “лікарська помилка”. Наприклад, В.І.Гамшеєвич лікарську помилку визначав як незловмисне упущення лікаря (або будь-кого з медичного персоналу) в його професійній діяльності, якщо при цьому виключена халатність, недобросовісність, самовпевненість, байдужість, легковажність лікаря до своїх обов'язків, що призвело до погіршення стану здоров'я пацієнта або його смерті. В. К. Лепакін вважав, що лікарська помилка – неправильні, недбалі, недобросовісні, непрофесійні дії при наданні медичної допомоги або догляді за хворими.

Отже, до причин лікарських помилок можна віднести стан розвитку медичних знань, імовірність нетипового протікання хвороби в певного пацієнта, викликану особливостями його організму, рівень кваліфікації, професійний досвід лікарів, обладнання медичних закладів діагностичною технікою, їх забезпеченість лікарськими засобами. До цього можна додати й те, що постійно з'являються нові захворювання, а відомі, проте які рідко зустрічаються на практиці, теж можуть становити собою серйозну діагностичну проблему. Можливі й змішані захворювання, які складно розпізнати й лікувати.

Як відомо, єдиної правової класифікації лікарських помилок не існує. Умовно їх розрізняють за такими ознаками: діагностичні помилки (помилки при розпізнаванні захворювань і їх ускладнень, помилковий діагноз); лікувальні помилки (тактичні помилки в лікуванні хворого); технічні помилки (прорахунки при проведенні діагностичних і лікувальних процедур, операцій); організаційні помилки (недоліки в організації тих чи інших видів медичної допомоги); деонтологічні помилки (помилки у поведінці лікаря, у його спілкуванні з хворими); поми-

лки у заповненні медичної документації. Таким чином, сутністю лікарської помилки в будь-якому випадку є добросовісна помилка відносно фактичних ознак вчиненого (встановленого діагнозу, призначеного лікування).

На мій погляд, слід розмежовувати терміни “лікарська помилка” і “халатність лікаря”. Помилитися може лікар не тільки з низькою кваліфікацією. Помилка – це не бездіяльність, це доказ того, що лікар все ж таки намагався допомогти, але, можливо, чогось не прорахував, чогось не знав. Халатність ж лікаря набагато страшніше: коли лікар знав про заподіяну шкоду здоров’ю, але вчасно не повідомив про це пацієнтові, коли, не розібравшись у діагнозі, лікує зовсім від іншого захворювання.

Правопорушення у сфері медичної діяльності кваліфікується у випадку наявності складу злочину. Зокрема, ст. 140 КК України встановлює кримінальну відповідальність медичних працівників за невиконання чи неналежне виконання своїх професійних обов’язків через недбале чи несумлінне до них ставлення, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого. Науково-практичний коментар до КК вказує, що невиконання професійних обов’язків означає, що медичний працівник не вчинив ті дії, які він в силу виконуваної роботи зобов’язаний був вчинити. Про неналежне виконання професійних обов’язків йдеться тоді, коли медичний працівник виконує свої обов’язки не в повному обсязі, недбало, поверхово. Правомірними будуть такі дії лікаря, коли вжито всіх можливих заходів для запобігання передбачуваних шкоди, коли заздалегідь визначені способи подолання всіх існуючих і можливих для пацієнта значних загроз (непередбаченість шкоди виключає обґрунтованість ризику) і ці способи застосовані до пацієнта з урахуванням оцінки конкретної ситуації.

Медичного працівника можна притягнути до кримінальної відповідальності за його дії, що призвели до тяжких наслідків (наприклад, смерть, інвалідність чи спотворення обличчя). В усіх інших випадках, як стверджує правозахисник Дмитро Гройсман, повинна ефективно діяти система страхування від медичних помилок і протиправних дій лікарів, а такого українські пацієнти

поки не мають. На мій погляд, у цьому питанні ми маємо орієнтуватися на США, де лікар не отримує ліцензії на медичну практику без страхування відповідальності перед хворими.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Б.М. Свірський

М.В. Тарнавська, ІПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ЕВТАНАЗІЇ

Проблема евтаназії була актуальною ще в давнині, коли тільки зародилося уявлення про неї. Вперше термін “евтаназія” було вжито Френсісом Беконом в XVI ст. для визначення “легкої смерті”. Але за часів Гіппократа і до нашого часу традиційна лікарська етика включає в себе заборону: “Я нікому, навіть тому, хто про це просить, не дам ліки, які спричинять смерть, а також не пораджу цього”. У наш час евтаназія, як правило, означає допомогу лікаря хворому у здійсненні самогубства, що суттєво змінює призначення лікарів. У сучасному суспільстві все частіше виникає бажання узаконити евтаназію.

Питання евтаназії дуже спірне, воно розглядається одразу в чотирьох аспектах: як юридична, психологічна, релігійна та медична проблема. Але, на мою думку, вирішення питання в юридичному аспекті дасть змогу раз і назавжди врегулювати це питання.

Загальновідомо, що евтаназію поділяють на активну та пасивну, і саме від цього слід відштовхуватись, вирішуючи питання її правового регулювання. Активна евтаназія – це введення помираючому ліків чи інші дії, які призводять до його смерті. Пасивна ж евтаназія – це умисне припинення підтримуючої терапії хворого на невиліковну хворобу. Пасивна евтаназія практикується практично в усіх країнах світу. До активної евтаназії часто відносять самогубство з лікарською допомогою, тобто надання хворому на його прохання ліків, які спричиняють смерть.

Керуючись досвідом інших країн, які легалізували евтаназію, можна дійти висновку, що легалізація евтаназії в цілому, без поділу її на активну і пасивну, не дасть позитивного результату. Навпаки, це може призвести до того, що евтаназія буде проводитись не тільки по відношенню до безнадійно хворих людей, а й до людей, що просто знаходяться в депресивному стані. Хворі мають право відмовитися від медичної допомоги, але прохання допомогти здійснити самогубство – це зовсім інше. Згідно із статистичними даними країн, які дозволили проведення евтаназії, її легалізація призвела до втрати віри суспільства в інститут здоров'я, знищення першочергового обов'язку лікаря боротися за життя пацієнта у будь-якому випадку; до зниження розвитку медичного прогресу (розробки новітніх методів лікування, знеболюючих препаратів і винайдення ліків від тяжких хвороб).

Я вважаю, що припустимо в тих випадках, коли лікування перестає бути корисним і не зможе привести до іншого виходу, як тільки штучне підтримання життя, за стійким бажанням самого хворого або дозволом рідних та за вмотивованим рішенням спеціальної медичної комісії припинити лікування або скоротити його. Для цього необхідно спільними зусиллями лікарів та юристів розробити спеціальний закон, який дозволить пасивну евтаназію за таких умов:

- стійке бажання самого хворого або дозвіл його рідних;
- досягнення повноліття особи, яка приймає рішення;
- здатність усвідомлювати свої вчинки та керувати ними;
- вмотивоване рішення спеціальної медичної комісії

про стан особи.

Евтаназія в перекладі з грецької означає “легка смерть”, тобто милосердне позбавлення життя. В словнику іншомовних слів евтаназією вважається сприяння настанню смерті. Але будь-якому процесу властиве таке явище, як зловживання. Настання негативних наслідків у зв'язку з неправильним застосуванням евтаназії очевидне в Королівстві Нідерландів (фальсифікації свідоцтва про смерть, єдиноразове прохання в стані депресії), США в єдиному штаті Орегон, де дозволена активна евтаназія (діяльність Дж. Кеворкіяна), Канаді (абсолютно здоровій жінці зробили евтаназію за її проханням після смерті чоло-

віка) та ін. Тому необхідно закріпити недопустимість активної евтаназії (вбивства з благородних мотивів), тобто умисного вбивства особи, яка є безнадійно хворою за допомогою спеціальних медичних препаратів або наркотичних засобів.

Основна відмінність між пасивною і активною евтаназією полягає в тому, що лікар при активній евтаназії стає сам причиною смерті особи, а при пасивній евтаназії причиною смерті стає сама хвороба. Фіксація випадку смерті дуже важлива, бо може виявити: необхідно застосовувати до лікаря кримінальне покарання чи ні.

В постановках Американської медичної асоціації активна евтаназія засуджена не просто як нелегальна, а як “та, що суперечить тому, для чого існує медична професія”. І, навпаки, пасивна евтаназія дозволяється.

Життя людини – найвища цінність, і обов'язок держави захищати його, але також в правовій державі необхідно забезпечувати права громадян, тому таке вирішення проблеми евтаназії, на мою думку, найдоцільніше.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

*Т.С. Тіхонова, Полтавський ф-т, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ КАТУВАННЯ

У відповідності до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (далі – Конвенція), законодавець у ст. 127 Кримінального кодексу України закріпив катування як один із злочинів проти життя і здоров'я людини та визначив відповідальність за його вчинення.

Проблема попередження застосування катувань, особ-

ливо працівниками органів внутрішніх справ, стає для України дедалі актуальнішою. Про це свідчать статистичні дані щодо кількості скарг потерпілих з приводу застосування катувань та жорстокого поводження до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (за 2007 р. – 1053, за 2008 р. – 1380), значна кількість рішень Європейського суду проти України з приводу жорстокого поводження з підозрюваними, обвинуваченими та засудженими (Солдатенко проти України, Яременко проти України та ін.)

Законом від 15 квітня 2008 р. з метою приведення кримінального законодавства у відповідність до вимог ст. 1 та 4 Конвенції було внесено зміни до ст. 127 КК України, згідно до яких катування визначається як умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб. Загалом можна позитивно оцінити внесені зміни, оскільки вони розширили коло цілей, за наявності яких дії можна вважати катуванням, а також криміналізували такий мотив, як дискримінація; були видалені ч. 3 та 4 попередньої редакції, які передбачали спеціального суб'єкта – працівника правоохоронного органу і замість цього внесені зміни до ч. 2 ст. 127, яка тепер передбачає відповідальність більш широкого суб'єкта – службової особи, що діє з використанням свого службового становища. Але розчинення складу злочину, закріпленого ст. 127, у низці суміжних статей створює значні проблеми для її застосування.

Зокрема, у запропонованій редакції ознакою “катування” залишається “насильницька дія”. Це звужує сферу застосування статті порівняно з визначенням, що дається у ст. 1 Конвенції, яка визнає катуванням “будь-яку дію”, “що завдає сильний біль або страждання”. Це має важливе значення, оскільки

страждання можуть спричинюватися не лише насильницькими діями, але й створенням певних обставин, у яких особа зазнаватиме страждань, діями, які самі по собі не є насильницькими. Гострою проблемою також є співпадання ознак складу злочинів, передбачених ст. 127 та ст. 373 і 365 КК України. Низка дій, які кваліфікуються Конвенцією як катування чи жорстоке поводження, можуть підпасти під дію ч. 2 ст. 373 КК України (примушування давати показання), яка вказує на “застосування насильства чи знущання над особою”. Так, відповідно до роз'яснень Верховного Суду України під знущанням розуміють глум, позбавлення води, їжі, сну, глузування, і відповідальність за ч. 2 ст. 373 настає лише, якщо вони застосовуються виключно з метою примушення давати показання, а в інших випадках такі діяння слід кваліфікувати, як катування. Але відповідно до змін, внесених до ст. 127, одним із мотивів катування також визначається отримання відомостей чи визнання. Таким чином, одні й ті самі діяння охоплюються і ст. 127, і ч. 2 ст. 373. У пункті 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. зазначається, що болісними й такими, що ображають особисту гідність потерпілого (відповідно до ч. 2 ст. 365 КК), необхідно вважати дії, які завдають йому особливого фізичного болю чи моральних страждань. Вони можуть полягати у протиправному застосуванні спеціальних засобів (наручники, гумові кийки, отруйні гази тощо), тривалому позбавленні людини їжі, води, тепла, використанні вогню, кислоти, отрути, а також у приниженні честі, гідності, глумлінні тощо. А відповідно до ст. 127 такі дії складають об'єктивну сторону злочину катування. Таким чином, розмиваються межі ч. 2 ст. 365 та ст. 127, що дає можливість на практиці використовувати при кваліфікації більш м'які санкції, приховувати дійсну поширеність катувань і перешкоджає ефективному контролю за виконанням зобов'язань за Конвенцією щодо суворості покарання і застосування амністії. Тому виникає необхідність у чіткому розмежуванні ознак цих складів злочинів: слід наголосити на відмінностях в об'єктивній стороні їх складу: а) щодо наслідку, який у ст. 365, 373 повинен визначатися як фізичний біль, який не є

особливо болісним та не спричиняє моральні чи фізичні страждання, а у ст. 127 – сильний фізичний біль або фізичне чи моральне страждання; б) щодо способу: при катуванні це може бути мучення, побої, інші діяння, які мають такий характер, властивості та заподіюються з такою інтенсивністю, що здатні завдати сильний фізичний біль чи моральні страждання; у ст. 365, 373 ці способи повинні носити такий характер та інтенсивність, за яких особі не завдається особливого болю та страждань. І відповідно до вищезазначеної постанови, якщо катування містило ознаки злочину, відповідальність за який передбачена ст. 365 чи ст. 373 КК, дії службової особи необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Таким чином, на разі необхідно остаточно привести диспозицію ст. 127 КК у відповідність до Конвенції та забезпечити можливість чіткого розмежування складу злочинів, передбачених ст. 127 та ст. 365, 373, забезпечити ефективність розслідування кримінальних справ у цій сфері.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О.М. Лемешко

*М.В. Ткачук, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Проблема торгівлі людьми є надзвичайно актуальною в усьому світі. На сьогоднішній день цей злочин є одним з найбільш бруталних та масових порушень прав та свобод людини. Саме тому одним із центральних завдань у діяльності держави визнається охорона прав та основоположних свобод людини. Проблема протидії торгівлі людьми є надзвичайно актуальною

також і в Україні. З нашої держави людей вивозять до Європи, Росії та інших країн, частково вона виступає країною транзиту, іноді має місце внутрішня торгівля. На жаль, кількість злочинів цього виду постійно збільшується. У зв'язку з цим актуальним є як теоретичне осмислення цих проблем, так і пошук шляхів вдосконалення законодавства щодо протидії торгівлі людьми.

Свої погляди з цих питань висловлювали такі вітчизняні та закордонні вчені-юристи і практики, як: М. Бажанов, Ю. Баулін, Т. Бондар, С. Бузницька, В. Варенко, В. Голина, О. Гапон, В. Іващенко, А. Клочкова, В. Козак, О. Кушнір, О. Медведько, Л. Ореховський, А. Орлеан, В. Підгородинський, Є. Скулиш, Р. Суслов, В. Тарновський, В. Тацій, Т. Чепельська, С. Шапченко. Так, Є. Скулиш зазначає: “З кожним роком в Україні збільшується кількість жертв торгівлі людьми. Проблемним питанням у наданні допомоги потерпілим від торгівлі людьми є їх ідентифікація. Хоча Державною програмою протидії торгівлі людьми на період до 2010 року визначено надання психологічної, медичної, юридичної допомоги жертвам з боку держави, проте в Україні відсутній орган, який би відповідав за ідентифікацію потерпілих з метою надання їм подальшої допомоги. Саме тому проблемним і дуже актуальним є створення такого органу”.

На думку О. Медведька: “Неможливість знайти роботу в Україні, різниця в доходах, які отримує громадянин-українець на батьківщині порівняно з громадянами інших країн, підштовхує певну частину населення нашої держави до пошуку засобів для існування в будь-яких сферах працевлаштування, часто незвичних і нетрадиційних для способу життя співвітчизників. Більшість із них виїжджає за туристичними та приватними візами, працює без необхідних документів, що негативно впливає на їх правовий захист. Це стає основною причиною потрапляння співвітчизників у сферу інтересів торгівців людьми”.

Правильно зазначає С. Бузницька, що: “Зважаючи на серйозність проблеми боротьби з торгівлею людьми, яка сягає міжнародного рівня, вкрай необхідним є запровадження в усіх країнах єдиних стандартів покарання за цю категорію злочинів. Завдяки цьому можна суттєво ускладнити використання органі-

зованими злочинними угрупованнями та окремими особами різного роду лазівок і відносно безпечних способів для здійснення їхньої протиправної діяльності на даному поприщі. Саме міжнародне співробітництво та узгодження кримінального законодавства різних країн є єдиним шляхом до одержання реальних, вагомих результатів у цій сфері”.

Погоджуючись з вищевикладеними позиціями науковців, слід звернути увагу на те, що формування незалежної правової держави потребує створення умов для прогресивного розвитку суспільства та держави, який повинен забезпечити ефективний захист інтересів особи від внутрішніх та зовнішніх загроз. У зв'язку з цим необхідно на новій основі підходити як до формування правоохоронної системи, так і до побудови окремих її складових, зокрема системи протидії торгівлі людьми.

Необхідно провадити більш ефективну політику для забезпечення охорони прав, свобод та інтересів людей, які стали або можуть стати потерпілими від торгівлі, а також вживати заходів щодо підвищення рівня їх інформованості про доступність допомоги, на яку вони мають право.

Необхідно звернути увагу на наявність у тексті ст. 149 КК певних положень, які не мають чіткої законодавчої конкретизації, а саме у примітці до зазначеної статті наведено визначення уразливого стану, в якому вказуються зовнішні обставини, а також збіг тяжких, особистих, сімейних або інших обставин, яким надається вирішальне значення при встановленні уразливого стану. Разом з тим як в тексті статті, так і в інших законодавчих актах відсутні роз'яснення таких обставин. За таких умов застосування ст. 149 КК, а значить і охорона прав потерпілих від цього злочину повністю залежить від того, наскільки правильно зазначені положення буде тлумачити той, хто цю статтю застосовує, тобто повністю все залежить від суб'єктивного фактора.

Представляється, що для більш надійної охорони прав потерпілих від цього злочину необхідно прийняти спеціальний Закон щодо протидії торгівлі людьми, в якому передбачити такі положення, які б доповнювали КК і забезпечували його прави-

льне застосування. У такому разі можна передбачити конкретизацію вищезазначених обставин, які характеризують уразливий стан особи. Їх наявність буде додатковою гарантією надійної захищеності прав потерпілого. У цьому самому Законі слід дати визначення таким поняттям, як: “вербування”, “рабство”, “боргова кабала”, “підневільний стан” тощо; встановити норму, згідно якої чітко визначалися б ознаки, за якими особа визнаватиметься жертвою торгівлі людьми з усіма правовими наслідками.

Отже, представляється правильним такий підхід, при якому вдосконалення кримінально-правової норми про торгівлю людьми супроводжувалося б прийняттям відповідних інших законодавчих положень, які пов'язані із ст. 149 КК, і наявність яких буде важливою гарантією як в правильному застосуванні зазначеної статті, так і охорони прав потерпілих від торгівлі людьми в цілому.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В.М. Киричко

К.В. Тучкова, юрид. ф-т, III курс,
Київський університет права НАН України

ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ПОЧАТКУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Право на життя є найважливішим благом кожної людини та природним невід'ємним для кожного з нас. У статті 27 Конституції України проголошується, що ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Відповідне право закріплене в багатьох міжнародних документах, зокрема, в Загальній декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав і основоположних свобод, Конвенції про права дитини тощо. Водночас, реалізація цього права відбувається у середовищі інших людей, критерії

визначення моменту початку та закінчення життя визначаються з врахуванням розвитку людського суспільства.

Встановлення моменту початку життя людини має велике теоретичне та практичне значення, оскільки від його правильного вирішення залежить правильна кваліфікація та відбувається належна кримінально-правова охорона цього права. У теорії кримінального права існують різні точки зору щодо визначення моменту початку життя людини. У теорії кримінального права превалює думка про те, що життя людини починається з певного етапу фізіологічних пологів: з моменту, коли дитина здатна до самостійного існування, повністю відокремлена від тіла матері та зробила перший подих (Б.В. Здравомислов, О.М. Красіков, С. Бояров, О.В. Наумов, М.Д. Шаргородський та ін.); з моменту початку фізіологічних пологів, коли лише частина дитини з'явилася з утроби матері (В.С. Бородін, О.О. Жижилєнко, В.О. Навроцький та ін.). Однак на сьогодні з'явилися інші точки зору науковців, які пов'язують початковий момент життя людини з етапом внутріутробного розвитку плода або навіть зачаття. Зокрема, Є.В. Захаренко, С.С. Сокол, С.В. Бузницька, С.Г. Стеценко вважають початком життя людини момент досягнення плодом 22 тижнів. Свою точку зору вони аргументують тим, що після цього строку (за даними медиків) плід не є частиною тіла матері, у ембріона починає битися серце, приходить в дію власна система кровообігу, у нього може бути власна група крові, відмінна від групи крові матері. В ембріона можна взяти відбитки пальців, формується кора головного мозгу тощо. З точки зору О. М. Попова, життя людини починається з моменту зачаття. У статті 1222 ЦК України фактично передбачається право на спадкування у людини, яка була зачата за життя спадкодавця і народжена живою після відкриття спадщини. Саме такий підхід передбачений у ст. 4 Американської конвенції з прав людини, яка передбачає, що право на життя захищається законом, як правило, з моменту зачаття.

Диспозиція ст. 117 КК України “Умисне вбивство матір'ю новонародженої дитини” містить формулювання, яке, на нашу думку, свідчить про те, що початком життя людини є початок фізіологічних пологів, оскільки передбачається відповіда-

льність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів. Однак безпосередньо на нормативному рівні момент початку життя людини не визначається. І лише в п. 1.2 Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості встановлено, що живонародженість – це “вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів”.

У рішеннях Європейського суду з прав людини (які на підставі Закону України від 23 лютого 2006 р. “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” визнаються джерелом права в нашій державі) не визначається початковий момент життя людини. І лише Європейська комісія з прав людини в рішенні по справі Н. проти Норвегії від 19 травня 1992 р. визначила, що “обмеження, передбачені як другим реченням п. 1, так і п. 2 ст. 2 за своєю природою належать лише до особи, яка вже народилася і не можуть застосовуватися щодо дитини, яка повинна народитися”. На думку Донни Гом'єн: “Комісія дійшла висновку про те, що визнання безумовного права утробного плода на життя суперечило б змісту та цілям Конвенції (Заява № 8416/78). Однак Комісія визнала, що держава може встановлювати певні обмеження при здійсненні права на аборт, не порушуючи при цьому вміщеного у ст. 8 права вагітної жінки на приватне життя (Брюгеманн і Шойтен, Доп. Ком. від 1977 р.). У цій справі Комісія навмисно залишила відкритим питання про права утробного плода”.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що моментом початку життя людини потрібно вважати початок фізіологічних пологів, коли лише частина дитини з'явилася з утроби матері. Для уникнення різних трактувань такого моменту вважаємо за доцільне нормативно закріпити відповідне положення, що сприятиме однаковому розумінню відповідних питань на практиці та правильній кваліфікації злочинів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. З.А. Тростюк

К.Б. Хорольська, *ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Особлива небезпечність насильницьких дій сексуально-го характеру полягає в тому, що вони часто поєднані з іншими злочинами, у тому числі вбивством.

В юридичній літературі відмічається, що головною проблемою при кваліфікації вбивства, поєданого зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, є конкуренція його складу зі складом умисного вбивства з метою приховати інший злочин, тобто діянь, передбачених п. 9 і 10 ч. 2 ст. 115 КК України.

Пропонуємо змінити в постанові Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах проти життя та здоров’я особи” № 2 від 07.02.2003 р. зміст кваліфікуючої ознаки вбивства “поєдане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом”. Таким чином, п. 14 вказаної постанови можна викласти в наступній редакції: “Умисне вбивство тягне відповідальність за п.10 ч. 2 ст. 115 КК, якщо воно було поєдане зі зґвалтуванням потерпілої особи або насильницьким задоволенням із нею статевої пристрасті неприродним способом, тобто мало місце в процесі вчинення зазначених злочинів чи одразу ж після нього, якщо умисел на заподіяння смерті виник до або в процесі вчинення злочинів, передбачених статтями 152, 153 КК України”.

Відповідно виникає необхідність змінити положення п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи” № 5 від 30.05.2008 р. Пропонуємо наступну його редакцію: “У разі, коли зґвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом було поєднано з умисним вбивством потерпілої особи,

яке мало місце в процесі вчинення зазначених злочинів чи одразу ж після них, якщо умисел на заподіяння смерті виник до або в процесі вчинення злочинів, передбачених ст. 152, 153 КК, такі дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених п. 10 ч. 2 ст. 115 та ч. 4 ст. 152 чи ч. 3 ст. 153 КК, як такі, що спричинили особливо тяжкі наслідки. Якщо умисне вбивство потерпілої особи було вчинено через деякий час після її зґвалтування чи насильницького задоволення щодо неї статевої пристрасті неприродним способом з метою приховати ці злочини і якщо умисел на заподіяння смерті виник після вчинення зазначених злочинів, дії винної особи кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 152 або ст. 153 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК”.

У такому разі, відмежування вбивства, поєданого зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, що передбачене п. 10 ч. 2 ст.115 КК України, від вбивства з метою приховати інший злочин (п. 9 ч. 2 ст.115 КК України) буде проводитись з урахуванням моменту виникнення умислу: вбивство, вчинене з метою приховати зґвалтування або (чи) насильницьке задоволення статевої пристрасті, варто визнавати поєднаним з цими злочинами, якщо умисел на вбивство виник до того, як злочин, передбачений ст.152 або (чи) ст.153 КК України, припинено.

Вбивство, поєдане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, також необхідно відмежовувати від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (потерпілої). При такому розмежуванні необхідно встановити, на що був спрямований умисел суб’єкта: наявний умисел на заподіяння тяжкого тілесного ушкодження і необережна вина щодо смерті потерпілого або прямий чи непрямий умисел на вчинення вбивства.

Хоча в п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах проти життя та здоров’я особи” № 2 від 07.02.2003 р. регламентується порядок відмежування умисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, за-

подіяння при вчиненні зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілої особи, є складом злочину, відмінним від передбаченого ч. 2 ст.121 КК, тому пропонуємо внести відповідні зміни до постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах проти статевої свободи та статевої недоторканості особи” № 5 від 30.05.2008 р. Пропонуємо викласти п. 12 вказаної постанови в наступній редакції: “Заподіяння при вчиненні зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілої особи, якщо вона не охоплювалась умислом винного, необхідно вважати діянням, яке спричинило особливо тяжкі наслідки. Таке діяння кваліфікується за ч. 4 ст.152 або ч. 3 ст.153 КК за цією кваліфікуючою ознакою і додаткової кваліфікації за ч. 2 ст.121 КК не потребує”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л.В. Дорош

О.В. Циліурик, *ф-т історії та права, III курс,
Кіровоградський державний педагогічний
університет ім. Володимира Винниченка*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ

Згідно з Конвенцією про права дитини дитина у зв'язку з фізичною та розумовою незрілістю потребує особливої охорони, турботи і допомоги, в тому числі належного правового захисту. Для повного розвитку її особистості дитині необхідно рости в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові й розуміння. Тому використання дитини для заняття жебрацтвом знаходиться у явному протиріччі із наведеними вимогами.

Актуальність означеної проблематики обумовлюється тим, що на сьогодні дитяче жебрацтво залишається доволі роз-

винутим бізнесом. Так, за даними Міжнародної організації праці, українські дітлахи активно втягнуті в трудову діяльність, одним із найпоширеніших видів якої є жебракування. Батьки використовують своїх малолітніх дітей для заняття жебрацтвом за розробленими схемами, що, безсумнівно, є злочином.

Закон України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України (щодо використання дитини для жебракування)” від 15 січня 2009 р. доповнив Кримінальний кодекс України (далі – КК України) ст. 150-1. Частиною 1 зазначеної статті визначається злочином використання батьками або особами, які їх замінюють, дитини (до 14 років) для заняття жебрацтвом (систематичне випрошування грошей, речей чи цінностей у сторонніх осіб) з метою отримання прибутку та передбачено покарання у вигляді обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк. Відзначимо, що ч. 2 і 3 ст. 150-1 закріплюють перелік дій, вчинених з обтяжуючими обставинами, а саме, за ті самі дії, вчинені щодо чужої дитини, із застосуванням насильства чи його погрозою, повторно (або після вчинення злочинів, передбачених ст. 150, 303, 304 КК) передбачено покарання у виді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк від трьох до восьми років. У разі, якщо злочин скоєно організованою групою, чи внаслідок таких дій дитина отримала тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження – позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років. За даними Міністерства Внутрішніх Справ України на сьогодні від часу внесення таких змін до КК України за ст.150-1 порушено 108 кримінальних справ.

Відмітимо, що об'єктом використання малолітніх осіб для заняття жебрацтвом визначаються моральні засади суспільства у ставленні до виховання дітей, вони передбачають охорону дітей від негативного впливу, який може викликати бажання займатися діяльністю, що негативно сприймається суспільством.

Слід звернути увагу, що до доповнення КК України зазначеною статтею, в Україні діяла наступна практика: особи, які втягували неповнолітніх (до 18 років) до заняття жебрацтвом, притягалися до відповідальності за ст. 304 КК України, яка не охоплює випадки, коли для жебрацтва використовується малолітня особа і, відповідно, через малий дитячий вік чи обман

не усвідомлює змісту дій про своє використання у занятті жебрацтвом. Тому ті суб'єкти, які тримали немовлят на руках для заняття жебрацтвом, уникали покарання. При цьому, на думку науковців, поняття “використання” та “втягування” близькі за змістом та одночасно дещо суперечать одне одному, адже передбачають як одноразові, так і неодноразові дії. Згідно ч. 2 ст. 304 КК України втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом батьками чи особами, що їх замінюють, визнається злочинном, вчиненим при обтяжуючих обставинах, батьки не можуть бути суб'єктом вчинення злочину, передбаченого ч. 1 цієї статті, оскільки ними визнаються лише чужі дитині люди. Відповідно ж до ч. 1 ст. 150-1 КК України використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом батьками та особами, що їх замінюють, становить основний склад злочину, тоді як ч. 2 цієї статті визнає злочином, вчиненим при обтяжуючих обставинах, використання чужої дитини.

Отже, криміналізація використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом та доповнення КК України ст. 150-1 викликано об'єктивною потребою вдосконалення механізму захисту прав дітей, які використовуються їх батьками чи іншими особами для здійснення протиправної діяльності. Такий склад злочину заповнив існуючу прогалину та в майбутньому дасть змогу захистити малолітніх осіб від експлуатації в індустрії жебрацького бізнесу.

Науковий керівник – канд. юрид. наук Т.М. Мілова

*А.І. Чейпеш, юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН МАТЕРІ, ЯКА ВЧИНІЛА УМИСНЕ ВБИВСТВО СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ТА КВАЛІФІКАЦІЇ

У статті 117 Кримінального кодексу України (далі – КК) законодавець визначає такий склад злочину, як “умисне вбив-

ство матір'ю своєї новонародженої дитини”. Це зумовлено тим, що суб'єктом злочину за ст. 117 КК є жінка-породілля, яка перебуває у психофізіологічному стані, зумовленому вагітністю та/або пологами. Такий психофізіологічний стан можна визначити, як стан жінки, в організмі якої відбуваються певні біологічні процеси (гормональні перебудови, відновлення нормальних функцій жіночого організму тощо), які супроводжуються фізичним болем, що у своїй сукупності або поодиноці можуть стосуватись її психічного ставлення до своїх вчинків, у тому числі при народженні дитини (дітей).

З урахуванням цього можна виділити кілька ситуацій, які ілюструють вплив такого стану на кваліфікацію вчиненого злочину:

а) за ст. 117 КК відповідальність тягнуть лише дії матері, яка умисно позбавила життя свою(їх) новонароджену(их) дитину (дітей), що перебуває у психофізіологічному стані, викликаному вагітністю та/або пологами;

б) даний злочин може вчинятись у співучасті. Зазвичай співучасниками виступають лікар-акушер та/або інші медичні працівники. У цьому випадку можливі кілька варіантів їх кримінально-правової оцінки, а саме:

– дії усіх співучасників такого злочину кваліфікуються за ст. 117 КК;

– дії жінки-породіллі кваліфікуються за ст. 117 КК, а інших співучасників – за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК.

Застосування першого варіанта на практиці є вельми спірним, адже у ст. 117 КК визначальним є саме критерій психофізіологічного стану жінки-породіллі, у якому інші співучасники, які не є породіллями, перебувати не можуть з певних причин. Адже цей стан характеризується відповідними біологічними процесами в організмі матері, які зумовлені вагітністю та/або пологами. Тому обґрунтованим є застосування саме другого варіанта кваліфікації при співучасті у даному злочині.

У пункті 21 постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ПВСУ) “Про судову практику в справах проти життя та здоров'я особи” від 7 лютого 2003 р. № 2 зазначається: “Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини слід

кваліфікувати за ст. 117 КК, якщо воно вчинене під час пологів або одразу ж після них. Вчинення цих дій через деякий час після пологів за відсутності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, тягне відповідальність за ч. 1 ст. 115 КК”. Проте неконкретизованим залишається проміжок часу, визначений у названому положенні постанови ПВСУ за допомогою термінологічного звороту “через деякий час”. Відсутність такої конкретизації не сприяє однозначному встановленню відповідних фактичних обставин, які мають пов’язуватись – тимчасовий інтервал, протягом якого “зберігається” психофізіологічний стан жінки-породіллі (див. вище).

Оскільки у співучасників, які не є породіллями, відсутня ознака спеціального суб’єкта злочину, передбаченого ст. 117 КК, то жінку-породіллю і інших співучасників не можна визнавати співвиконавцями.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. П.С. Берзін

О.В. Черкасов, ІПКОП, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Конституція України у ст. 3 проголошує, що людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Однак норма права не в змозі зупинити смертність жителів України, у тому числі внаслідок вчинення самогубств.

Самогубство (суїцид) – це крайній вид автоагресії, навмисне самопозбавлення життя.

Згідно зі статистичними даними самогубство посідає приблизно п’яте місце серед усіх причин смертності. Загалом, в Україні щорічно позбавляють себе життя 14 – 15 тис. чоловік.

Необхідно зазначити, що самогубства вчиняються з різ-

них причин. Вони можуть бути викликані соціально-економічними, психологічними чинниками. Іноді дуже важко визначити істинну причину суїциду. Спроби самогубства дедалі частіше стають формою поведінки, до якої вдаються діти і підлітки в тій або іншій кризовій ситуації.

Однак в більшості випадків розслідування самогубства та його причин доходить до того, що особа позбавляє себе життя за своєю волею. Рідше трапляються випадки, коли під час розслідування встановлюється, що суїцид був скоєний особою внаслідок доведення її до такого стану. Максимально, що робиться при виявленні факту самогубства, це те, що на підставі незначної кількості документів, недостатньої інформації виноситься висновок про відсутність як події, так і складу злочину доведення до самогубства.

Доведенням до самогубства визнається злочин проти життя особи, що полягає у такому діянні винного, яке спричиняє вчинення потерпілою особою самогубства або замаху на самогубство. З об’єктивної сторони це суспільно небезпечне діяння законодавець характеризує наступними ознаками: 1) діями, що полягають у жорстокому поводженні з особою, шантажі, примусі до протиправних дій або систематичному приниженні її людської гідності; 2) суспільно небезпечними наслідками у вигляді самогубства потерпілого або замаху на самогубство; 3) причинним зв’язком між вказаними діями та наслідками. Наявність причинно-наслідкового зв’язку вказує на те, що цей злочин з матеріальним складом. Тобто для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за це суспільно небезпечне діяння необхідно, щоб окрім вчинених дій ще настали вказані наслідки (самогубство потерпілого або замах на самогубство).

Слід звернути увагу на те, що КК України в ознаках об’єктивної сторони доведення до самогубства виділяє лише такі дії винного, як шантаж, примус особи до протиправних дій або систематичне приниження її людської гідності, внаслідок яких потерпілий вчиняє самогубство або замах на самогубство. Однак в Кримінальному кодексі Російської Федерації поряд з жорстоким поводженням та систематичним приниженням люд-

ської гідності потерпілого зазначаються погрози як дії винного, що призводять до вчинення потерпілим самогубства або замаху на нього.

На мою думку, включення погроз до ознак об'єктивної сторони цього злочину є доцільним, адже, з точки зору психології, перебуваючи в нейтральному емоційному стані, особистість не виявляє свою потенційну суїцидальність. Суїцидальні наміри спричиняє конфліктний емоційний стан, який виконує крім сигнально-діагностичної й руйнівну функції. Такий конфліктний стан може бути викликаний погрозами. Конфлікт може призвести до різних ступенів соціальної дезадаптації особистості – від легких форм (психологічний дискомфорт) до найважчого ступеня дезадаптації (повного розриву всіх зв'язків, соціальної ізоляції, почуття власної зайвості), внаслідок чого особа і вчиняє самогубство або замах на нього.

З суб'єктивної сторони доведення до самогубства характеризується виною, яка може виражатися як у формі умислу, так і необережності. Особа може бажати настання наслідків у вигляді самогубства потерпілого або замаху на самогубство, не бажати, але свідомо їх припускати чи легковажно розраховувати на їх відвернення, або не передбачати можливості таких наслідків, за умови, що вона могла і повинна була це передбачити.

В юридичній літературі зазначено, що самогубство або замах на нього кримінальної відповідальності не тягне, підбурювання до самогубства і пособництво в самогубстві також не караються законом. Підбурювання до самогубства або пособництво в самогубстві особи, яка через вік або стан психіки не могла усвідомлювати свої дії чи керувати ними, кваліфікується як умисне вбивство за умови, що самогубство мало місце.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що проблема самогубств набуває все більш глобального характеру. Саме тому стан смертності від самогубств давно викликає обґрунтовану тривогу, проте й досі немає серед науковців єдиного розуміння щодо природи та причин самогубства. А тому дана проблема залишається актуальною для кримінально-

правових досліджень у сфері науки і практики, особливо в контексті вчинення такого злочину, як доведення до самогубства.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Ю.П. Дзюба

В.А. Шамалюк, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕВТАНАЗІЇ

Незважаючи на те, що явище евтаназії відоме з часів Давньої Греції, існує кілька підходів до визначення евтаназії. Так, евтаназію визначають як безболісну щасливу смерть; легку безболісну смерть; дію чи метод отримання безболісної смерті, щоб припинити страждання. В Україні для позначення цього поняття використовуються терміни “еутаназія” (“Основи законодавства України про охорону здоров'я”), “евтаназія” (“Етичний кодекс українського лікаря”); в працях науковців зустрічається термін “ейтаназія” (в працях Я.О. Триньової, О.С. Капінус). Зазначені варіанти вважають синонімічними.

Перші спроби правового регулювання припадають на 80-ті р. XX ст. Різні країни вирішили це питання по-своєму: “Декларація про евтаназію”, прийнята 39 Всесвітньою медичною асамблеєю (1987), законодавства України, Росії, деяких інших країн забороняють евтаназію; в деяких штатах США, у Бельгії, у Франції, Колумбії, Швеції, Фінляндії, Нідерландах, Австралії порядок проведення евтаназії закріплено на законодавчому рівні.

Сьогодні дослідники виокремлюють різновиди евтаназії. Найдокладніше різновиди евтаназії досліджені Н.С. Криловою. Запропоновано такі варіанти: 1) активна і добровільна; 2) активна та недобровільна; 3) пасивна та добровільна; 4) пасивна та недобровільна. Під активною евтаназією розуміють викликання смерті спеціальними засобами; під пасивною – припинення лікування, що обов'язково спричинить смерть; під

добровільною евтаназією розуміють свідому вимогу невиліковно хворого про смерть; під примусовою – викликання смерті за рішенням родичів невиліковно хворого. Практично всі країни, що дозволяють її використання, обов'язковими умовами її надання закріплюють добровільність і критичний невиліковний характер хвороби чи стану здоров'я.

У кожній країні, де встановлено дозвіл на евтаназію, наявні свої процесуальні відмінності. Так, в США (штат Орегон) хворий повинен сам зробити собі смертельну ін'єкцію, у Нідерландах ця дія покладається на лікаря, в Італії на вимогу хворого або його родичів припиняють лікування, у Бельгії з відповідною заявою про евтаназію треба звернутися неодноразово, в США (штат Орегон) – тричі.

Сучасні вітчизняні науковці пропонують внести до Кримінального кодексу України статтю “Позбавлення життя іншої людини з жалю до неї”. Аналізуючи “уявний” склад злочину “Позбавлення життя іншої людини з жалю до неї”, під об'єктом злочину розуміють життя низької якості хворої людини; під родовим об'єктом розуміють особу як соціальну істоту.

Об'єктивна сторона – позбавлення життя людини як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності. Суб'єктом позбавлення життя іншої людини з жалю до неї може бути фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку. Суб'єктивна сторона злочину характеризується наявністю прямого умислу, тобто особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання. Мотив жалю та мета – позбавлення хворого від страждань є тими обставинами, які пом'якшують відповідальність винної особи.

У чинному КК немає спеціального юридичного складу злочину і серед обставин, які виключають злочинність діяння, також не вказана згода потерпілого чи його родичів на заподіяння шкоди.

Отже, на сьогодні відповідальність за випадки заподіяння смерті при евтаназії мають кваліфікуватись за ст. 115 КК. При призначенні покарання така обставина має бути врахована судом як пом'якшуюча на підставі ч. 2 ст. 66 КК.

На мою думку, в сучасних умовах в Україні не можна гарантувати ні якісного медичного обслуговування, ні дбайливого відповідального безкорисливого підходу до хворих, які потребують евтаназії.

Рівень сучасної медицини недостатній для лікування деяких хвороб, що можуть протягом тривалого часу тримати людину в безпорадному стані або примушувати терпіти тяжкий біль. Тому все більше країн світу змінюють своє законодавство в напрямку затвердження правового порядку евтаназії, її дозволу, регламентації. В підтримку права людини на гідну смерть виступають різні громадські організації. В Україні в 2006 р. виникла Регіональна організація в підтримку права людини на гідну смерть.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

*О.С. Януш, юрид. ф-т, IV курс,
Європейський університет*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

Сучасний комплекс наукових досліджень злочинів, вчинених за різних обставин особою чи групою осіб, та класифікація їх за ступенем суспільної небезпечності дає підставу стверджувати факт, що вплив на ці обставини здійснювався в залежності від одного з визначальних чинників, а саме морально-психологічного стану суб'єкта злочину. Чинне законодавство виділяє такі злочини, склад яких характеризується пом'якшуваними обставинами. Тобто обставинами, які значною мірою знижують суспільну небезпечність і караність даного виду. У науці його називають злочином із привілейованим складом. Один із таких злочинів, який має привілейований склад, закріплює ст. 116 (Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душев-

ного хвилювання) КК України.

Пом'якшення кримінальної відповідальності за цей вид умисного вбивства викликане такими обставинами:

1) суспільно небезпечне діяння особи, спровоковане протизаконним насильством, систематичним знущанням або тяжкою образою з боку потерпілого;

2) суб'єктивна сторона складу даного злочину характеризується особливим емоційним станом суб'єкта – його сильним душевним хвилюванням, а умисел на позбавлення життя потерпілого виникає раптово і реалізується негайно.

Безпосереднім об'єктом злочину є життя особи.

Об'єктивна сторона злочину характеризується: діями – посяганням на життя іншої особи; наслідками у вигляді смерті людини; причиновим зв'язком між зазначеними діями та наслідком; часом і певною обстановкою вчинення злочину.

Отже, під сильним душевним хвилюванням можемо розглянути психічний стан людини, що характеризується короточасним і інтенсивним розвитком, сильним і глибоким негативним емоційним хвилюванням, звужує розуміння дійсності, зменшує здатність контролювати свої дії.

Такий стан міг виникнути раптово. Його можна визначити як процес, виникнення і протікання якого характеризується неочікуваністю, миттєвістю, бурхливістю, швидкоплинністю.

Також вітчизняні науковці дотримуються точки зору, що стан душевного хвилювання є тим самим, що і фізіологічний афект; стан, що знижує можливість особи усвідомлювати свої дії і керувати ними. Проте одні вчені, говорячи про сильне душевне хвилювання, мають на увазі лише фізіологічний афект і вважають зазначений стан нехворобливим. Інші, характеризуючи сильне душевне хвилювання, вкладають в нього начебто теж фізіологічний афект, але одночасно мають на увазі й просто афект, його вид (гнів, страх, відчай), наводять приклади із судової практики, в яких під впливом цих афектів вчинювались злочини, що кваліфікувались судами за ст. 95 і 103 КК УРСР.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину є час його вчинення. Цей злочин може бути вчинений лише тоді,

коли винний перебуває у стані сильного душевного хвилювання. Найчастіше такий стан є короточасним і триває всього декілька хвилин.

Злочин вважається закінченим з моменту заподіяння вбивства.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 14-річного віку і перебувала під час вчинення злочину у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання чи тяжкої образи з боку потерпілого.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим або непрямым умислом. Психічне ставлення особи при вчиненні цього злочину характеризують дві особливості: умисел завжди є таким, що раптово виник; емоційний стан винної особи характеризується сильним душевним хвилюванням, що певною мірою знижує її здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Таким чином, вбивство, яке виникло в стані раптового сильного душевного хвилювання (афекту), спровокованого протиправною або аморальною поведінкою потерпілого, традиційно відноситься до привілейованих, менш небезпечних видів злочинів проти життя. Підставою пом'якшення відповідальності в таких випадках є, перш за все, віктимна (неправомірна або аморальна) поведінка того, хто потерпів, і викликаний нею стан сильного душевного хвилювання у винної. У психології такий стан психіки людини носить назву фізіологічного афекту. Дотримуючись думки вітчизняних науковців В. Сташиса і М. Бажанова, що у науковому значенні вчинення вбивства в стані душевного хвилювання є не що інше, як фізіологічний афект, що в своєму роді є реакцією на зовнішні процеси і відображення впливу суспільства на морально-психологічне формування особи, яке в майбутньому може виражатись через призму вчинення суспільно небезпечних діянь – злочинів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Е.М. Кісілюк

V. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СУСПІЛЬСТВА

М.Х. Бегечев, *господарсько-правовий ф-т,
IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ РЕЙДЕРСЬКИХ ДІЙ

Що таке рейдерство? Терміном “рейдерство” називають поглинання одного суб’єкта іншим, зокрема поглинання однією юридичною особою іншої юридичної особи. Найчастіше “жертвою” стає успішний суб’єкт підприємницької діяльності. Рейдерство буває трьох видів: біле, сіре і чорне. Біле рейдерство – це сповна законне правовідношення, яке полягає в поглинанні одним суб’єктом іншого суб’єкта на основі цивільного законодавства (наприклад: злиття, приєднання, перетворення (ст. 106, 107, 108 ГК України). Сіре рейдерство – справа складніше, оскільки, це, на перший погляд, законна дія, але це лише на перший погляд, оскільки при сірому рейдерстві використовуються прогалини в законодавстві, всілякі махінації з документацією, підкуп посадових осіб або “промахи” юридичних відділів суб’єкта захвату. Чорне рейдерство – це найнебезпечніший вид рейдерства, що полягає в силовому захваті суб’єкта. А раз так, то в будь-якому випадку чорне рейдерство є злочином. Я вважаю великим упущенням ту обставину, що у сучасних КК, зокрема КК України, відсутній спеціальний склад злочину за здійснення чорного або, іншими словами, силового рейдерства. Я вважаю, що ніхто не стане сперечатися, що явище, зване “рейдерство”, несе певну міру суспільної небезпеки. А раз так, то воно повинне присікатися і каратися саме кримінальним правом, оскільки кримінальне право захищає суспільні відносини від найбільш небезпечних посягань на них. У інших випадках застосовуються норми цивільного, адміністративного та інших галузей права. Суспільна небезпека злочину визначається, перш за все, важливістю, значущістю тих суспільних відносин, на які

воно зазіхає (об’єктом), а також тими наслідками (збитком, шкодою), які настають.

Об’єктом рейдерського захвату є суспільні відносини у сфері власності та господарської діяльності. Додатковим об’єктом можуть виступати життя і здоров’я людини. У зв’язку з тим, що предметом рейдерських атак є установи, організації і підприємства (як правило, значимі “гравці” на ринку), то ще одним об’єктом може виступати економічна безпека держави. Що в сьогодення має особливе значення.

Таким чином, є підстави внесення змін у КК України, якими б криміналізувалось рейдерство. І, на мій погляд, стаття, яка б містила даний склад злочину, повинна знаходитися у Розділі VI КК України приблизно в наступній редакції:

Стаття 187¹. Силовий захват підприємств, установ і організацій

Організація, участь у рейдерському захваті, а рівно діяння, безпосередньо направлені на незаконний захват підприємств, установ і організацій (рейдерство), –

карається позбавленням волі на строк від 5 до 7 років з конфіскацією майна.

Ті самі дії, якщо вони спричинили середньої тяжкості тілесне ушкодження або збиток у крупному розмірі, –

карається позбавленням волі на строк від 7 до 10 років з конфіскацією майна.

Рейдерство, вчинене повторно, або що спричинило смерть людини, або заподіяло збиток в особливо крупному розмірі, –

карається позбавленням волі на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна.

Примітка. Під збитком у крупному розмірі слід розуміти збитки, що у триста разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Під збитком у крупному розмірі слід розуміти збитки, що у п’ятсот разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. В.І. Тютюгін

*А.С. Бісєров, юрид. ф-т, III курс,
Дніпропетровський національний університет
ім. Олєся Гончара*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОМП'ЮТЕРНИМ ЗЛОЧИНАМ

Масова комп'ютеризація, яка почалася в кінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст., привела до розвитку ринку комп'ютерів і програмного забезпечення, значно розширила сферу застосування електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), які все частіше підключаються до мережі широкого доступу. Сам процес інформатизації сучасного суспільства привів до того, що інформація перетворилася у своєрідний стратегічний ресурс, який володіє цінністю, тобто має якості товару. На сучасному етапі внаслідок динамічного розвитку та застосування новітніх технологій питання захисту суспільства від їхнього використання в злочинних цілях усе більше загострюється.

Наслідком цих процесів є криміналізація сфери використання комп'ютерних технологій. Більшість таких злочинів здійснюються в кредитно-фінансовій сфері, проте комп'ютерну інформацію використовують і в “традиційних” злочинах, таких, як шахрайство, фальшивомонетництво, лжепідприємництво. Злочинні групи та співтовариства все частіше використовують у своїй діяльності новітні досягнення науки й техніки. Зокрема, комп'ютерні технології застосовуються для створення систем конспіративного зв'язку, проникнення в бази даних приватних організацій та державних відомств; комп'ютери й мережні технології стали інструментами вчинення злочинів, а інформаційні ресурси – об'єктами злочинних зазіхань.

Слід відмітити відповідну специфіку протидії комп'ютерній злочинності в багатьох країнах СНД, у тому числі й в Україні. Ця специфіка зумовлена наступними факторами:

- відсутністю налагодженої системи правового та організаційно-технічного забезпечення законних інтересів громадян, держави та суспільства в галузі інформаційної безпеки;
- обмеженими можливостями бюджетного фінансування

ня робіт по створенню правової, організаційної та технічної бази інформаційної безпеки;

- недостатнім усвідомленням можливих політичних, економічних, моральних та юридичних наслідків комп'ютерних злочинів;

- слабкістю координації дій по боротьбі з комп'ютерними злочинами правоохоронних органів, органів суду, прокуратури та невідповідністю їх кадрового складу до ефективного попередження, виявлення та розслідування таких діянь;

- серйозним відставанням вітчизняної індустрії розробки, впровадження засобів і технологій інформатизації та інформаційної безпеки від розвинутих країн світу.

Враховуючи тенденцію до збільшення кількості злочинів, що вчинюються з використанням комп'ютерних технологій, слід зазначити, що протидіяти такому виду злочинності можуть тільки спеціалізовані структури, виключною компетенцією яких стала б боротьба зі злочинністю у цій сфері. Створення в Україні спеціалізованого підрозділу по боротьбі з комп'ютерними злочинами та надання йому відповідних повноважень, безумовно, сприятиме підвищенню ефективності роботи правоохоронної та судової систем по забезпеченню інформаційної безпеки людини, суспільства та держави.

Враховуючи вищезазначене, а також спираючись на вітчизняний та міжнародний досвід, вважаємо за потрібне визначити найбільш доцільні, на наш погляд, шляхи вирішення проблемних питань боротьби з комп'ютерними злочинами в Україні:

- приведення національного законодавства у відповідність до вимог Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність, подальше вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює боротьбу з комп'ютерною злочинністю;

- утворення спеціалізованого підрозділу, виключною компетенцією якого стала б боротьба з комп'ютерною злочинністю, що за умови надання цьому підрозділу відповідних повноважень та залучення відповідних кадрових і матеріально-технічних ресурсів сприятиме підвищенню ефективності робо-

ти правоохоронної системи України у цій сфері;

– налагодження на відповідній правовій основі ефективної взаємодії з міжбанківськими інституціями, телекомунікаційними компаніями, заінтересованими центральними державними органами та правоохоронними органами інших країн з метою документування злочинних груп з міжнародними зв'язками.

Науковий керівник – старш. викл. В.В. Хейлик

І.Д. Бондаренко, *ф-т № 1, V курс,
Національна академія Служби
безпеки України*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИВЕДЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗА КОРДОН З ВИКОРИСТАННЯМ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ДОГОВОРІВ

Незаконне виведення фінансових ресурсів за кордон є серйозною загрозою економічній безпеці України і призводить до величезних втрат бюджету через несплату податків та зборів, а також руйнує засади чесної конкуренції у вітчизняній економіці. На думку спеціалістів Національного банку України, зростання непродуктивного відпливу капіталу за кордон в умовах погіршення зовнішньоторговельного балансу загрожує скороченням валютних резервів країни, девальвацією національної валюти, зниженням темпів економічного зростання. Фіктивні експортно-імпортні договори, які укладають суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності з нерезидентами, є одним з основних каналів виведення фінансових ресурсів за кордон. За інформацією Державної податкової адміністрації України в 2008 р. 2,7 млрд доларів було переведено за межі держави як розрахунки за імпорт товарів/послуг без їх фактичного ввезення в Україну. Ухилення від повернення валютної виручки в іноземній валюті утворює склад злочину, передбачений ст. 207 КК України.

Складнощі, пов'язані з кваліфікацією та доказуванням ухилення від повернення виручки в іноземній валюті з використанням експортно-імпортних договорів, виникають у зв'язку з існуванням великої кількості схем виведення фінансових ресурсів за кордон під виглядом законної зовнішньоекономічної діяльності. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 207 КК України, включає дві форми: власне ухилення від повернення виручки в іноземній валюті та приховування такої виручки. В практичній діяльності правоохоронних органів доказування приховування виручки від експортно-імпортних договорів є найбільш проблематичним.

Пропонуємо класифікувати основні способи такого приховування:

- 1) псевдодемпінг – необґрунтоване заниження вартості експортованих товарів;
- 2) необґрунтоване завищення вартості імпортованих товарів;
- 3) сплата резидентом штрафних санкцій за експорт товарів, які не відповідає умовам договору (в договорі вимоги до якості товару та розмір штрафних санкцій умисно завищуються);
- 4) оплата товару за імпортним договором без його фактичного ввезення на територію України;
- 5) неоплата зарубіжним партнером поставленого за експортним договором за кордон товару через фактичне припинення існування;
- 6) виплата авансових платежів під фіктивні імпортні контракти на поставку продукції.

Для цих способів характерним є:

- а) попередня змова резидента з іноземним партнером (“умисно переплачені” резидентом кошти передаються йому за кордоном обумовленим шляхом);
- б) незаконне відкриття та використання фінансових рахунків за кордоном (рахунок відкривається з порушенням встановленого порядку без індивідуальної ліцензії Національного банку України; в разі переведення на нього фінансових ресурсів, отриманих внаслідок неповернення виручки в іноземній валюті, кваліфікувати діяння треба за сукупністю злочинів, передбачених ст. 207 і 208 КК України);

в) використання фіктивних суб'єктів господарювання та підставних осіб (з метою фактичного припинення діяльності суб'єкта господарювання та невиконання фінансових зобов'язань);

г) зарахування виручки від експортних договорів для покриття фінансових зобов'язань резидента, не пов'язаних з укладеним договором;

д) використання підроблених документів для підтвердження факту ввезення товару, який мав бути імпортований, але фактично не перетинав митний кордон України;

е) корупційні прояви з боку резидентів, спрямовані на приховування факту незаконного виведення фінансових ресурсів за кордон.

Вважаємо, що способом подолання проблеми виведення капіталів за кордон шляхом ухилення від повернення виручки в іноземній валюті за експортно-імпортними договорами, є не лише вдосконалення норм кримінального права, а і кримінально-процесуальних норм, посилення діяльності правоохоронних органів, покращення міжвідомчої взаємодії, пом'якшення податкового клімату в державі. Доцільним, на нашу думку, є запровадження обов'язкового страхування зовнішньоекономічних договорів та вдосконалення системи міжнародної співпраці в досліджуваній сфері.

Науковий керівник – викл. О.В. Швидкова

Є.О. Воробченко, магістр,
*Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ПОДАЛЬШОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Сьогодні мабуть одним із найбільш обговорюваних питань серед юристів є новели пакета антикорупційних законів, які були прийняті Верховною Радою України 11.06.2009 р. Ці закони матимуть істотний стан регулювання службової діяль-

ності, в тому числі з точки зору дії Кримінального кодексу (далі – КК) України. Так, завдяки Закону України (далі – ЗУ) “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення” у КК України з'являється новий Розділ VII-A “Злочини у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг”, в якому передбачено низку концептуально нових положень для кримінального права України.

Відповідно до назви під кримінально-правову охорону Розділу VII-A КК України поставлені два види об'єкти: суспільні відносини у сфері діяльності службових осіб приватного права та суспільні відносини у сфері діяльності осіб, що надають публічні послуги.

Необхідно зазначити, що питання стосовно розмежування службових злочинів у сфері публічного та приватного права досить широко обговорювалося науковцями. Узагальнивши погляди деяких вчених, можна виділити основні аргументи доцільності окремої відповідальності службових осіб юридичних осіб приватного права: 1) більша суспільна небезпечність корупційних правопорушень (в тому числі і злочинів), вчинених службовою особою публічного сектора на відміну від корупційних правопорушень, вчинених службовою особою приватного сектора; 2) невиправдано однакова кримінально-правова охорона різних за своєю структурою (суб'єкти, предмет, соціальний зв'язок) суспільних відносин.

Окрім наведених міркувань, поява Розділу VII-A КК України зумовлена ще й необхідністю узгодження чинного законодавства України з міжнародними стандартами. Диференціація кримінальної відповідальності службових осіб публічного та приватного сектора передбачена міжнародно-правовими актами, які були ратифіковані Верховною Радою (Конвенцією ООН проти корупції та Кримінальною конвенцією Ради Європи) та зумовлюється загальносвітовим досвідом боротьби з корупційною злочинністю. Як приклад можна згадати кримінальне законодавство таких держав, як США, Велика Британія, Франція, Фінляндія, Словенія, Латвія, Польща. Подібним шляхом пішов і наш сусід – Російська Федерація.

На відміну від виокремлення відповідальності службових осіб організацій, підприємств та закладів приватної форми власності, дещо несподіваним виглядає встановлення кримінальної відповідальності для осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Сьогодні як в теорії, так і на практиці мають місце розбіжні погляди щодо визначення окремих категорій осіб службовими в контексті кримінальної відповідальності. До таких осіб традиційно відносяться: нотаріус, аудитор, третейський суддя.... Формулювання диспозиції ст. 235-3, 358 та ч. 3, 4 ст. 235-5 КК України (вчинення дії аудитором, нотаріусом, експертом, оцінювачем... або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг) вказує на те, що криміналізація відповідних діянь є оригінальною спробою остаточно вирішити зазначену проблему.

Але дискусійним видається питання стосовно відсутності законодавчого визначення ознак особи, що надає публічні послуги. Невизначеність кримінально-правового припису може призвести до звуженого тлумачення відповідних положень, оскільки за відсутності належних роз'яснень неможливо визначити певні критерії, відповідно до яких та чи інша особа (окрім осіб, безпосередньо вказаних в диспозиціях) може бути визнана такою, що надає публічні послуги. У цьому контексті ще більш невизначеним виглядає кримінально-правовий статус інших, так би мовити “проблемних”, категорій осіб (лікар, викладач...).

Розглянувши соціально-правові передумови прийняття Розділу VII-А КК України “Злочини у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг”, ми дійшли висновку щодо безумовної доцільності та навіть необхідності прийнятих нововведень. Але для дійсно дієвого використання кримінально-правових норм, закріплених в Розділі VII-А КК України, мають бути надані законодавчі роз'яснення щодо ознак особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг.

Науковий керівник – канд. юрид. наук Є.О. Письменський

*А.М. Глембоцький, II курс,
Інститут підготовки
юридичних кадрів для СБ України
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ

Перехід України від тоталітарного до демократичного державного ладу, орієнтованого на ринкову економіку, лібералізація методів господарювання, що проявилася у ліквідації адміністративно-командного методу, і розвиток зовнішньоекономічних зв'язків викликали чимало явищ і процесів, що призвели до несприятливих економічних наслідків. Одним із таких наслідків є поширення такого злочину, як контрабанда.

Термін “контрабанда” має італійське походження (contra – проти; bando – урядовий указ). Даний склад злочину має доволі тривалу історію розвитку. В ст. 97 КК УРСР 1922 р. під контрабандою розумілося “нарушение законов и обязательных постановлений о вывозе за границу товаров и валютных ценностей”. Кримінальна відповідальність за контрабанду була передбачена і в ст. 70 КК УРСР 1960 р., а в прийнятому 5 квітня 2001 р. КК України цей склад злочину теж був збережений у ст. 201: “Контрабанда, тобто переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та боєприпасів до неї), а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України”. У перспективі контрабанду в нашій державі на зразок західноєвропейських держав мають намір декриміналізувати і перевести в розряд адміністративних проступків. Ці думки знайшли своє легальне закріплення в “Програмі боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил на 2008-2009 роки”, яка

була затверджена Указом Президента України 4 березня 2008 р.

Аналіз найбільш актуальних питань кримінальної відповідальності за контрабанду приводить до необхідності сформулювати наступні пропозиції.

По-перше, необхідно однозначно вирішити, що валюта і валютні цінності є товаром і відносяться до предмета контрабанди. Дане положення потрібно прямо зазначити в диспозиції ст. 201 КК України, як це було здійснено в ст. 70 КК УРСР 1960 р., щоб не виникало ніяких проблем при кваліфікації вчиненого діяння.

По-друге, основним безпосереднім об'єктом контрабанди слід визнати суспільні відносини, що забезпечують нормальний товарообіг через митний кордон України, і внесення до бюджету мита та зборів, а в якості додаткового об'єкта крім громадської безпеки і життя та здоров'я людини розглядати ще й національну безпеку держави.

По-третє, змінити структуру статті, розбивши її на три частини. Дана пропозиція пов'язана з тим, що контрабанда отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів має більшу суспільну небезпеку для суспільства, ніж інші види контрабанди, і заслуговує на більш суворе покарання.

По-четверте, вилучити із ч. 1 ст. 201 КК України такий вид контрабанди, як контрабанда історичних цінностей. При цьому залишити контрабанду культурних цінностей, які, на наш погляд, охоплюють собою історичні цінності.

На жаль, контрабанда – дуже поширений і латентний злочин, з яким важко боротися. Особи, які вчиняють такі дії, навіть не замислюються про їх суспільно небезпечний характер і вважають такий рід занять певною, так би мовити, тимчасовою роботою, яка приносить досить пристойний заробіток. Саме тому, на нашу думку, з цим негативним суспільним явищем потрібно боротися не тільки за допомогою нормотворчості, а і, перш за все, за допомогою впливу на правосвідомість тих громадян, які сприяють даному злочину.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитонова

*І.А. Зінов'єва, вечірній ф-т, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем передбачена у ст. 191 Кримінального кодексу України. Цією статтею передбачено три різних форми вчинення злочину: привласнення, розтрату майна та заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Відмінність між ними полягає у спеціальному статусі майна, яке обертається, та в способі його заволодіння. Так, в ч. 1 ст. 191 КК йдеться про чуже майно, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні, а у ч. 2 передбачено заволодіння майном особою, якій воно не ввірене і не перебуває в її віданні, шляхом зловживання її повноваженнями у зв'язку зі своїм службовим становищем.

Об'єктивні ознаки вищезазначених форм заволодіння чужим майном законодавцем у КК України не розкриті, вони визначаються лише в теорії кримінального права.

Привласнення передбачає зміну режиму володіння з правомірного на неправомірне. Особа, володіючи певним майном правомірно, що підтверджується документально (наказом, розпорядженням, договором, контрактом тощо), протизаконно обертає майно на свою користь, користується чи розпоряджається ним як своїм власним. В юридичній літературі виділяють такі різновиди привласнення: 1) привласнення як форма вилучення майна, коли власник (законний володілець) позбавляється належного йому майна, яке було передане винному раніше; 2) привласнення-неповернення майна після спливу строку володіння ввіреним майном на законних підставах; 3) привласнення-утримання майна, яке не було передане винному раніше,

однак воно має бути передане винним, який наділений повноваженнями на його одержання, власнику. Внаслідок утримання винною особою майна його власник позбавляється можливості використовувати це майно чи грошові кошти за власним розсудом і отримувати дохід.

Під розтратою слід розуміти вибування з володіння винної особи чужого майна, яке було ввірене йому або знаходилось в його віданні, внаслідок його незаконного відчуження шляхом продажу, безоплатної передачі, дарування, споживання, обміну тощо.

Заволодіння чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем полягає в умисному протиправному використанні службовою особою організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій всупереч інтересам служби для незаконного і безоплатного обертання чужого майна, яке перебуває в її оперативному управлінні (майно ввірене або перебуває у віданні інших осіб, які є підлеглими даної службової особи).

Аналіз слідчо-судової практики у справах про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем свідчить, що працівники правоохоронних органів, застосовуючи дану норму, зазнають труднощів, що призводить до суттєвих помилок. Етимологічно слово “застосовувати” означає “використовувати щось, запроваджувати в ужиток; пристосовувати до чогось”. В теорії кримінального права під застосуванням розуміють використання кримінально-правової норми, її запровадження (втілення в життя положень кримінально-правової норми по відношенню до певного суб’єкта) та виконання, а також закріплення (фіксування) кримінально-правової норми в кримінально-процесуальному документі. Істотними помилками у правозастосуванні зазначеної норми є неврахування правового статусу суб’єкта (суб’єктом привласнення і розтрати може бути як службова, так і неслужбова особа, якій майно ввірене або перебуває у її віданні, а суб’єктом заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем – тільки службова особа); неврахування відмінних рис привласнення і розтрати як окремих самостійних способів злочинного обертання чужого

майна на свою користь чи користь інших осіб; помилки, пов’язані з відмежуванням привласнення або розтрати від суміжних злочинів, наприклад, коли майно не ввірене та не перебуває у віданні винної особи, а вона лише має доступ до нього у зв’язку з дорученою роботою, виконанням службових обов’язків тощо (охорона майна, контроль його використання за цільовим призначенням та ін.); проблеми у відмежуванні привласнення або розтрати, які пов’язані з обманним використанням документів, від шахрайства; ототожнення заволодіння чужим майном з тимчасовим запозиченням чужого майна та багато ін.

Усунення зазначених помилок в застосуванні законодавства про кримінальну відповідальність за аналізовані злочини сприятиме підвищенню його ефективності, призначенню справедливого покарання та зміцненню законності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л.В. Дорош

І.В. Іванова, магістр,
*Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка*

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Транспортний засіб – як колись кінь, так і автомобіль на сьогодні – завжди був спокусливим предметом викрадення. Історія всіх слов’янських народів знає такий злочин, як конокрадіство. У законодавстві всіх країн були норми про відповідальність за викрадення коня і суворе за це покарання, бо до виникнення першого автомобіля його заміняв кінь. Не виняток і наша держава.

Звичайно, відповідальність за конокрадіство розпочалася ще за часів Київської Русі. Так, норми Руської правди (коротка редакція) передбачали відповідальність за крадіжку коня, який належав князеві чи смердові, а також за крадіжку коней групою

осіб. Цікавим є і той факт, що норми Руської правди, а саме ст. 12, передбачали відповідальність за самовільне використання чужого коня: “Аще кто поедеть на чужем коне, не прошав его, то положить 3 гривне”.

Не можна не згадати “Уложение о наказаниях уголовных и исправительных” 1885 р. Саме воно передбачало низку статей про відповідальність за викрадення коней. Якщо було визначено, що особа займається конокрадством у виді промислу, то вона карається позбавленням всіх особистих і за станом присвоєних йому прав і переваг, передачею у виправне арештантське відділення першого, другого чи третього ступеня.

Покарання за викрадення коня передбачалося “Уголовним уложением” 1903 р. Стаття 585 цього Укладення встановлювала відповідальність за викрадення коня особою, яка займалася конокрадством у виді промислу, і таке діяння каралося відправленням до виправного дому на строк не менше трьох років.

Кримінально-правова охорона коней тривала і після жовтневих подій в Росії 1917 р., оскільки кількість викрадень коней не зменшувалася. Відповідальність за викрадення коней була зазначена в Кримінальному кодексі України 1922 р. та Кримінальному кодексі 1927 р.

Століттями тривала ця нескінченна війна за коней. Закінчилася вона лише тоді, коли коней замінив автомобіль. Це сталося в Україні після Другої світової війни.

Кримінальний кодекс України 1960 р., який почав діяти з 1 квітня 1961 р., не мав статей про відповідальність за викрадення коней і викрадення автомобілів чи інших механічних транспортних засобів. До прийняття Верховною Радою України ст. 215-3 Кримінального кодексу в кримінальному законодавстві не було спеціальної статті, яка передбачала б кримінальну відповідальність за угон автотransпортних засобів. Ця обставина змушувала слідство і суди протягом багатьох років використовувати інститут аналогії закону. Тому й кваліфікувалися дії винних у незаконному заволодінні чужим транспортним засобом як хуліганство або як крадіжка чи самовправство.

Уперше в Україні кримінальну відповідальність за неза-

конне заволодіння чужим транспортним засобом було встановлено 1968 р. і Кримінальний кодекс України був доповнений ст. 215-3: “Угон транспортних засобів”. Таким чином, залежно від мети незаконного заволодіння чужим транспортним засобом злочин кваліфікувався як крадіжка або як угон.

Вирішальним кроком стало впровадження ст. 289 Кримінального кодексу України, прийнятого Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. і введеного в дію з 1 вересня 2001 р.

Стаття 289 КК України називається “Незаконне заволодіння транспортним засобом”. Злочин становить незаконне заволодіння транспортним засобом з будь-якою метою, також додається визначення поняття цього злочину і вказується, що незаконним заволодінням транспортним засобом визнається вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі.

Таке визначення головних ознак злочину, передбаченого ст. 289 Кримінального кодексу України, безсумнівно, сприятиме охороні автотранспортних засобів від незаконного заволодіння ними.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В.А. Звіряка

О.О. Казначесва, *Полтавський ф-т, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА ПРЕДИКАТНИХ ЗЛОЧИНІВ У МЕЖАХ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 209 КК УКРАЇНИ

Актуальність даної теми визначається якісно новим етапом розвитку організованої злочинності. При невідпрацьованих механізмах приватизації і роздержавлення злочинні організації можуть стати власниками основного обсягу матеріальних цінностей, до того ж, саме цей вид злочину сприяє виходу стійких

злочинних об'єднань на транснаціональний рівень. Для ефективної співпраці міжнародної спільноти в сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів, отриманих злочинним шляхом, потрібно створити таку правову базу, одноманітність положень норм якої дозволяти б забезпечити ефективну реалізацію засад боротьби з відмиванням коштів.

Проблемою боротьби з легалізацією в цілому та окремих її аспектах займалися: 1) українські науковці: О. Лемешко, П. Андрушко, О. Бакунов, В. Берізко, В. Білоус, Л. Чуніхіна, С. Діденко та ін.; 2) російські науковці: Б. Волженкін, Є. Васильєва, С. Шохін та ін.; 3) зарубіжні науковці: Х. Кернер, Е. Дах, К. Коттке, Дж. Ричардс, В. Мюллер, Л. Кляйн, Р. Александер та ін.

Слід зазначити, що у рамках проблеми з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, важливе місце займає питання визначення меж відповідальності з огляду на розуміння предикатного злочину.

Міжнародні нормативно-правові акти не містять чіткої вказівки на форму закріплення предикатних злочинів в кримінальному законодавстві.

Так, відповідно до ст. 1 Конвенції “Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом” предикатним злочином визнається будь-який злочин, в результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину.

Згідно з Сорока рекомендаціями Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) предикатні злочини можуть описуватися шляхом встановлення переліку злочинів чи посилання на поріг відповідальності за скоєні злочини, внаслідок яких отримано доходи (пороговий підхід), або шляхом поєднання цих підходів.

Отже, відсутність єдиного підходу до визначення предикатних злочинів призводить до певних відмінностей у його розумінні в рамках складу відмивання доходів у різних країнах, що, на нашу думку, не може не позначитися на ефективності заходів боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом.

Згідно з приміткою до ст. 209 Кримінального кодексу України (далі – КК) предикатним злочином може бути: поперше, лише діяння, за яке в КК України передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох і більше років (за виключенням діянь, передбачених ст. 207, 212 КК України); по-друге, предикатним може бути суспільно небезпечне діяння, яке визнається злочином згідно з кримінальним законодавством іншої держави, якщо й КК України за таке саме діяння передбачає кримінальну відповідальність у виді позбавлення волі на строк не менше трьох років.

Такий самий підхід до визначення предикатного злочину простежується у кримінальному законодавстві штату Каліфорнія Сполучених Штатів Америки: предикатним злочином визнається злочин, що карається згідно кримінального законодавства США смертною карою чи позбавленням волі, або злочин, вчинений за межами США, і який карається в тій країні, де він вчинений, смертною карою чи позбавленням волі не менш як на один рік (ст. 186.9 КК штату Каліфорнія)

Відповідно до іншого підходу у кримінальному законодавстві закріплюється визначення предикатних злочинів, внаслідок вчинення яких можуть бути отримані доходи. Так, Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини у § 261 містить перелік злочинів, які можуть бути визнані предикатними по відношенню до легалізації доходів.

Кримінальний кодекс Франції визнає предикатним злочином будь-який злочин. А, наприклад, КК Республіки Білорусь та КК Російської Федерації взагалі не містять роз'яснення того, що саме визнається предикатним злочином.

Отже, аналіз норм кримінального законодавства Російської Федерації, Республіки Білорусь, США, ФРН та Франції дозволяє зробити висновок, що існують різні підходи до визначення предикатного злочину в рамках складу легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Це, на нашу думку, знижує ефективність заходів боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом.

Таким чином, створення дієвої системи правових норм є одним із основних завдань, що стоять сьогодні перед кожною державою, яка взяла на себе зобов'язання щодо протидії легалізації (“відмиванню”) доходів, одержаних злочинним шляхом. Необхідно розробити єдиний підхід до визначення предикатного злочину, що дозволить забезпечити ефективну реалізацію заasad боротьби з відмиванням коштів на рівні міжнародної спільноти й відповідно до міжнародних стандартів.

Науковий керівник – асист. А.А. Бражник

С.І. Коцюруба, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ОКРЕМІ ВИДИ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ АНТИКОНКУРЕНТНИМ УЗГОДЖЕНИМ ДІЯМ

У процесі розвитку економіки України неабияке значення має “здорова” конкуренція. Конкуренція, яка б реально допомагала вийти на новий рівень економічного розвитку. Саме тому вчені приділяють багато уваги розробці кримінально-правових заходів протидії такому явищу, як антиконкурентні узгоджені дії.

Такі дії характеризуються високими показниками латентності, а відповідно до статистичних даних АМК України тенденція має місце до збільшення кількості їх вчинення.

На даному етапі однією з вад кримінально-правового механізму протидії цим діям є те, що кримінальна відповідальність настає не за саме вчинення антиконкурентних узгоджених дій, а лише за примушування до їх вчинення. У зв'язку з цим диспозиція ст. 228 КК має бути змінена таким чином, щоб кримінальна відповідальність мала місце не лише за примушування до вчинення антиконкурентних узгоджених дій, а і за безпосереднє їх вчинення.

На сьогоднішній день два читання пройшов законопроект “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за антиконкурентні узго-

джені дії”. За проектом у ст. 228 КК України зазначається, що саме за антиконкурентні узгоджені дії, а не за примушування до них, будуть накладатися відповідні санкції. Вдосконаленню кримінально-правового механізму протидії антиконкурентним узгодженим діям сприяло б і запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб. Причому зазначимо, що кримінальна відповідальність юридичних осіб не виключає відповідальності фізичних осіб за вчинення даного злочину.

Щодо системи та конкретних видів покарання для юридичних осіб доцільно було б використовувати зарубіжну практику. Законодавство багатьох держав Європи передбачає такі стягнення для юридичних осіб: призупинення деяких прав (Нідерланди, Фінляндія, Литва); заборона певної діяльності (Польща, Фінляндія, Литва); заборона виконання певних дій, таких, як участь у публічних заявках на підряд, випуск конкретних товарів, укладання контрактів, рекламна діяльність тощо; позбавлення наданих пільг, зокрема, субсидій або податкових переваг (Франція, Нідерланди); заборона укладати певні угоди, випускати цінні папери, отримувати субсидії, пільги чи інші блага від держави (Молдова); закриття діяльності підприємства чи його окремих підрозділів на певний строк (Польща, Нідерланди, Литва); ліквідація юридичної особи (Литва, Молдова, Естонія та ін.); заборона користуватися дотаціями, субвенціями, іншими формами фінансової допомоги з публічних коштів; заборона отримувати публічні замовлення; виключення з участі у договорах, що укладаються від імені держави; заборона пускати в обіг певні чеки або користуватися кредитними картками (Франція); публікація судового рішення (Фінляндія, Нідерланди, Литва, Франція, Бельгія та ін.).

На мою думку, необхідно проаналізувати статті Особливої частини КК на предмет доцільності впровадження механізму кримінальної відповідальності юридичних осіб за антиконкурентні узгоджені дії для більш ефективної кримінально-правової охорони цінностей, які мають для людини, громадянина, суспільства в цілому, держави найбільш важливе значення; даний крок допоможе досягти “прозорості” економіки та більш ефективно боротися з монополюючим фактором.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. М.П. Куцевич

**В.О. Лук'янченко, ф-т підготовки слідчих,
IV курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Є.О.Дідоренка**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Боротьба з економічною злочинністю є найактуальнішою правовою проблемою сьогодення. Закони людської історії є універсальними, а досвід світової цивілізації свідчить, що кризовий стан суспільства, його економічна і соціальна нестабільність супроводжуються процесом стрімкого зростання національної і транснаціональної злочинності. Однак слід зазначити, що економічна злочинність залишається недостатньо вивченим явищем: можна відмітити незначну кількість ґрунтовних наукових досліджень, монографій з цієї проблематики (серед таких праць виділяються монографії В.Поповича, А.Яковлева, А.Медведева, М.Мельника).

Усвідомлення суспільно небезпечного характеру реальних масштабів загрози вимагає від міжнародної наукової громадськості, працівників правоохоронних органів країн близького і далекого зарубіжжя неупередженого аналізу ситуації, пошуку шляхів консолідації зусиль у розробці механізму кримінально-правової протидії злочинності у сфері економічної діяльності.

У плані визначення генеральних напрямків подолання злочинності у сфері економічних відносин слід, по-перше, зауважити, що ми повинні переглянути роль організуючого впливу держави на економіку. Тому слід визнати, що посилення державного регулювання у сфері економічних відносин є першочерговим завданням і потребує практичного втілення в законодавство і практику. Пріоритетним при цьому є заходи антикримінального протистояння можливим зловживанням у сфері економічної діяльності, які спрямовані на нейтралізацію криміногенного підґрунтя економічної злочинності.

Також необхідно привернути увагу на проблему обмеженої участі в економіці України іноземного та національного інвестора. Прикро усвідомлювати, проте факт лишається фактом – ін-

вестиційний клімат України досить слабкий. Занепокоєність інвесторів викликає високий рівень криміналізації економіки, корупція в органах державної влади і управління, відсутність твердих гарантій з боку тих, хто одержує інвестиції, мінливість законодавства. У зв'язку з цим потребує удосконалення весь комплекс нормативних актів, що регулюють інвестиційну діяльність.

Неможливо також не вказати, що боротьба з економічними злочинами на сьогоднішній день перестала бути завданням окремо взятої держави. В силу цього міжнародне співробітництво є неодмінною умовою боротьби з економічною злочинністю та важливим профілактичним заходом. Існуючу загрозу розростання вказаної злочинності можливо нейтралізувати, якщо правоохоронні органи всіх країн світу проявлятимуть організаційну гнучкість, винахідливість, співпрацю. При цьому суб'єктам міжнародного співробітництва потрібно творчо підходити до вивчення існуючих і нових двосторонніх та багатосторонніх правових механізмів взаємодії, а діяльність на відповідному рівні повинна бути узгодженою, мобільною та ефективною. Для того, щоб правоохоронні органи змогли створити умови максимального ризику у діяльності злочинців, суб'єкти співробітництва повинні розробити глибоке та однорідне правове середовище, котре у значній мірі ускладнить безкарне вчинення посягань на економічні відносини в одній країні з можливим використання каналів глобальної фінансової системи як засобу вилучення коштів, здобутих злочинним шляхом. У зв'язку з цим державам необхідно розробити нові угоди, вжити судово-правових заходів, що передбачали б участь у боротьбі з економічною злочинністю всіх країн світу. Відповідно до рішень міжнародних організацій головні зусилля слід направляти на досягнення таких цілей, як припинення діяльності транснаціональних злочинних організацій, ускладнення можливості їх безкарної діяльності та використання "безпечних сховищ" – неохоплених держав з ліберальним законодавством; позбавлення злочинних організацій майна, здобутого в результаті вчинення злочинів, шляхом його конфіскації; ліквідація злочинних організацій – осередків виховання нових "кадрів" та поповнення рядів злочинців.

Науковий керівник – викл. А.М. Корягіна

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ КОНТРАБАНДИ ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Проблема предмета злочину є однією з найбільш дискусійних у теорії кримінального права, тому правильне її вирішення має велике теоретичне і практичне значення. До предметних злочинів відноситься і контрабанда. Предмети контрабанди поділяють на дві групи: спеціальні і загальні. Зокрема, контрабанда зброї, радіоактивних й деяких видів небезпечних речовин може полегшувати злочинцям вчинення бандитизму, терористичних актів, інших тяжких та особливо тяжких злочинів.

Метою даної роботи є аналіз предметів злочину, передбаченого ст. 201 КК України.

Законодавство України визначає контрабанду як переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.

З аналізу наведеного вище визначення можна зробити висновок, що контрабанда належить до предметних злочинів. На думку П.Л. Фріса, предметом злочину є об'єкти зовнішнього світу, через які (шляхом дії на які) вчиняється посягання на об'єкт злочину. А якщо злочин має свій предмет, визначений в статті КК, його називають предметним злочином.

Визначення контрабанди наведено в ст. 201 КК України. І до того ж це одна з двох статей КК, яка присвячена контрабанді і встановлює за неї покарання.

Тобто на даний час всі предмети контрабанди в нашому законодавстві охоплюються двома статтями КК – 201 і 305.

Стаття 305 “Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів” присвячена виключно наркотикам, а ст. 201 – всім іншим предметам, які вважаються контрабандою на території України. Варто також зазначити той факт, що ст. 201 знаходиться в Розділі VII “Злочини в сфері господарської діяльності”. А це, в свою чергу, породжує логічне питання: чому законодавець об'єднав усі предмети контрабанди, крім наркотичних засобів, в одну статтю?

Зведення законодавцем в одну групу предметів контрабанди, які мають різний ступінь суспільної небезпеки, на нашу думку, є не логічним.

У свою чергу, це ще й порушує принцип справедливості призначення покарання. Принцип справедливості призначення покарання реалізується через пропорційність вчиненого й призначеного покарання. А призначення однакового покарання за контрабанду зброї і культурних цінностей, без сумніву, є порушенням цього принципу.

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що законодавець вирівняв ступінь суспільної небезпеки всіх предметів контрабанди, встановивши однакове покарання за них, що є не зовсім доречно.

Один із шляхів вирішення цієї проблеми вбачається у диференціації контрабанди за предметами, виділяючи контрабанду зброї та боєприпасів в окрему статтю. Бо зброя за своєю природою несе більшу небезпеку для громадської безпеки, національної безпеки, життя та здоров'я людини, ніж контрабанда товарів.

Для вирішення зазначеної проблеми, на нашу думку, можна звернутися до зарубіжного досвіду вирішення аналогічних проблем.

Так, наприклад, в Кримінальному кодексі Китайської Народної Республіки (далі - КК КНР) законодавець розподілив кожен предмет контрабанди в окрему статтю. КК КНР містить окремий розділ, який присвячений контрабанді: Глава 3 розділ 2 ст. 151-157.

Якщо детальніше дослідити статті КК КНР, то можна дізнатися, що іноземний законодавець більш детально дифере-

нціював контрабанду за предметами злочину. А саме: контрабанда кінографічних кінокопій, відео- і аудіозаписів, зображень, літератури чи інших порнографічних предметів, контрабанда заборонених до вивозу та ввезення рідкісних рослин та продукції з них, контрабанда заборонених до ввезення та вивезення цінних тварин та продукції з них та інші предмети.

На підставі вищезазначеного можна дійти висновку, що КК КНР у цьому відношенні є більш логічним.

Беручи до уваги зарубіжний досвід, на нашу думку, можна передбачити кримінальну відповідальність за контрабанду зброї та боєприпасів в Розділі IX “Злочини проти громадської безпеки”. Крім того, потрібно посилити покарання за контрабанду зброї.

Науковий керівник – старш. викл. Ш.Б. Давлатов

М.Є. Молчанова, *ф-т підготовки кадрів для органів юстиції, III курс, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ

Перша офіційно зареєстрована дорожньо-транспортна пригода (ДТП) сталася у 1896 р. в Англії, коли автомобіль на швидкості 7 км/год спричинив травму пішоходу.

Сьогодні за середньостатистичними даними в Україні щогодини в ДТП гине одна людина, 24 людини за добу, 720 чоловік на місяць... Володимир Кушнір досить влучно назвав дану ситуацію “війною на дорогах”.

Зважаючи на вищенаведені факти, треба визнати, що питання кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту є досить актуальним у наш час.

На сучасному етапі розвитку кримінального законодавства злочини проти безпеки дорожнього руху можна окреслити як окрему групу суспільно небезпечних діянь, що посягають на суспільні відносини безпеки експлуатації механічних транспортних засобів у сфері дорожнього руху.

У теоретичній площині найбільш дискусійними є наступні проблеми.

По-перше, говорячи про суб’єктивну сторону злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, слід зазначити, що при аналізі більшості злочинів даної групи визначається так звана змішана вина, існування якої не передбачає кримінальний закон. Злочинне порушення правил, норм і стандартів безпеки дорожнього руху може бути вчинено як умисно, так і з необережності. Відношення ж до суспільно небезпечних наслідків завжди передбачає тільки необережну форму вини. Таким чином, при визначенні суспільної небезпеки цих посягань акцент робиться на діянні, а наслідки відіграють допоміжну роль.

По-друге, існує кілька точок зору стосовно суб’єкта даних злочинів. У правовій літературі має місце думка, що злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту характеризуються загальним суб’єктом. Проте, наприклад, ст. 286 КК “Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами” вимагає, щоб суб’єктом злочину була безпосередньо особа, яка знаходилася за кермом. Стаття 288 КК “Порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху” також вимагає наявності в суб’єкта не лише загальних ознак, а й щоб ним була особа, на яку покладається відповідальність за будівництво, реконструкцію, ремонт, експлуатацію або обслуговування автомобільних доріг, вулиць, мостів тощо, призначених для убезпечення дорожнього руху. Таким чином, вважаємо, що суб’єкт злочинного порушення правил безпеки дорожнього руху може бути й спеціальним.

Щодо проблематики злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту у практичній сфері, то досить актуальним питанням є керування транспортним засобом у

стані алкогольного сп'яніння. У чинному КК зазначена обставина не лише не виключає кримінальної відповідальності, а й може бути визнана як така, що обтяжує покарання (ст. 21, п. 13 ч. 1 ст. 67 КК). У Кримінальному кодексі УРСР керуванню транспортним засобом у стані сп'яніння була присвячена окрема однойменна стаття 215(1), згідно з якою відповідальність наступала в разі, якщо особа повторно протягом року допустила керування транспортним засобом у стані сп'яніння, незалежно від того, чи притягалася вона до адміністративної відповідальності за перший випадок. Цікавим є регулювання цього питання у міжнародному законодавстві. За доцільне вважаємо розгляд кримінальних кодексів Естонії, Латвії та Литви, адже, поперше, ці країни, так само як і Україна, є пострадянськими, а по-друге – вони члени ЄС, до чого прагне і наша держава. Кримінальним кодексам Естонії, Латвії, Литви притаманне збереження кримінальної відповідальності за керування транспортним засобом у стані сп'яніння. При чому кримінальна відповідальність настає за сам факт керування транспортним засобом особою, що перебуває у стані сп'яніння. Разом з тим у законодавстві Естонії, Латвії, Литви встановлено рівень допустимого вмісту алкоголю в крові під час керування транспортним засобом на відміну від законодавства України, в якому відсутнє поняття стану сп'яніння.

Вважаємо, що при аналізі міжнародної практики треба враховувати особливості вітчизняного законодавства та нашої держави взагалі. А тому, на наш погляд, названа норма КК вказаних країн про настання кримінальної відповідальності за сам факт керування транспортним засобом у стані сп'яніння є цілком сприйнятною, але закріплення допустимого рівня алкоголю в крові під час керування транспортним засобом не відповідає, у першу чергу, менталітету України, і введення такої норми відповідно не приведе до позитивних змін.

У доповіді наведено підстави, що свідчать про досить високий рівень небезпеки на дорогах України. Проте ухвалення підвищення розмірів штрафів за порушення правил дорожнього руху дає надію на те, що рівень правосвідомості водіїв підви-

щиться, а це, в свою чергу, зменшить кількість ДТП.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. М.Г. Заславська

Ю.О. Назаренко, *економіко-правовий ф-т, IV курс, Донецький національний університет*

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ст. 232 ТА 361² КК: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

На сьогоднішній день у всьому світі налічуються сотні мільйонів ЕОМ, і успіхи технологій зробили можливим масове виробництво відносно дешевих і компактних персональних ЕОМ. Їх поява привела до революції у технології процесів створення, накопичення, передачі і обробки інформації, тому сьогодні вже просто неможливо уявити світ без комп'ютера.

У ринкових відносинах, що існують на даний період, інформація, зокрема та, яка складає комерційну таємницю (далі – КТ), займає одне з найважливіших місць у конкурентних відносинах суб'єктів господарювання. Зокрема, в умовах посилення конкуренції успіх підприємства залежить від збереження в таємниці інформації, що надає можливість отримати значні конкурентні переваги. Втрата контролю за використанням такої інформації може призвести до втрати частини ринку товарів, робіт та послуг, тобто втрати прибутку підприємства. Через це протиправний збут або розповсюдження КТ шляхом використання новітніх досягнень технологій є вагомим фактором незаконної боротьби з конкурентами. Тому одним із найбільш важливих питань у сфері протидії цим злочинам є усунення суперечливостей в кримінальних нормах та прогалин у відповідному законодавстві.

Згідно з ч. 1 ст. 505 ЦК України КТ – це інформація, яка відповідає наступним вимогам: є невідомою та не є легкодоступною, має комерційну цінність та була предметом адекватних

існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності. Положення відносно визначення виду даної інформації закріплені у Законі України “Про інформацію” (далі – Закон). Згідно з ч. 2 ст. 28 Закону за режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Частина 1 ст. 30 Закону інформацію з обмеженим доступом поділяє на конфіденційну та таємну. Оскільки КТ – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов, то за режимом доступу ця інформація відноситься до інформації з обмеженим доступом.

Таким чином, за своїми ознаками КТ може бути предметом злочинів як у сфері господарської діяльності (ст. 231, 232 КК), так і злочинів у сфері використання ЕОМ (далі – комп’ютерів), систем та комп’ютерних мереж і мереж електрозв’язку (ст. 361-2 КК).

Тобто при необхідності кваліфікувати діяння, що направлені на незаконне отримання відомостей, які містять КТ, і злочинні діяння у сфері комп’ютерної інформації, якщо мова йде про конфіденційну комерційну інформацію, виникає конкуренція між ст. 361² та ст. 232 КК. Адже несанкціоновані збут або розповсюдження КТ (інформації з обмеженим доступом), яка зберігається в комп’ютерах, автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або на носіях такої інформації є різновидом незаконного розголошення відомостей, що становлять КТ.

Через це на практиці може виникнути ситуація, коли діяння, здійснене з метою незаконного отримання інформації, яка складає КТ, що міститься в комп’ютері, комп’ютерній системі або їх мережі, може бути кваліфіковано як неправомірний доступ до комп’ютерної інформації, що не буде відображати суті скоєного злочину.

Так, з метою усунення суперечності правових норм та прогалин у чинному законодавстві України пропонується внести зміни у КК, а саме: доповнити ст. 232 КК частиною другою та приміткою до неї такого змісту:

“2. Дії, передбачені частиною першою, вчинені шляхом використання електронно-обчислюваних машин (комп’ютерів), автоматизованих систем, комп’ютерних мереж або носіїв такої інформації, якщо вони завдали істотної шкоди суб’єкту господарської діяльності, – ...

Примітка. Матеріальна шкода вважається істотною, якщо вона у 200 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. А.А. Смирнов

*І.І. Омелько, ІПКОП, V курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННУ ПРИВАТИЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОГО, КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

Проблема боротьби зі злочинністю у сфері приватизації є досить актуальною. Як показав час, процес приватизації державного і комунального майна виявився досить складним. Приватизаційні процеси розпочалися з 1992 р., коли було прийнято низку законів, що регулюють цей процес, але механізмів контролю за ним та його захисту від протиправних посягань не було розроблено. Лише з прийняттям чинного КК з’явилися статті, що передбачають відповідальність за злочини, які вчинюються у сфері приватизації (ст. 233-235 КК).

Відповідно до ст. 233 КК України незаконна приватизація державного, комунального майна – це приватизація державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, або використання підроблених приватизаційних документів, а також сама приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, або приватизація неправомочною особою.

Проте навіть поява спеціальних кримінально-правових норм приписів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю у сфері приватизації, суттєво не вплинула на ситуацію, що склалася у цій сфері.

Суспільна небезпечність незаконної приватизації державного та комунального майна полягає в тому, що вона завдає шкоди економіці держави, зокрема, її фінансовій системі. Шкода, яка завдається незаконною приватизацією, обумовлюється ненадходженням до бюджетів різних рівнів запланованих коштів, а також самим фактом посягання на охоронювані кримінально-правовими нормами суспільні відносини. На рівень суспільної небезпеки злочинів у сфері приватизації, безумовно, впливає і те, що незаконна приватизація майна досить часто вчиняється в сукупності з іншими злочинами (у сфері банкрутства, у сфері службової діяльності та ін.). На сучасному етапі розвитку суспільства процес приватизації є одним із інструментів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Підвищений ступінь суспільної небезпечності незаконної приватизації полягає ще й у тому, що процес приватизації є сферою діяльності організованих груп і злочинних організацій. Через високу латентність злочинних проявів у сфері приватизації на сьогодні неможливо належним чином оцінити збитки від незаконної приватизації, шкоду від проникнення на фінансові ринки й аукціони злочинного капіталу, який бере активну участь у перерозподілі власності.

Чинниками, що сприяють зростанню рівня злочинності у сфері приватизації, є:

- недосконалість нормативної бази;
- відсутність контролю щодо законності походження коштів, які використовуються в процесі приватизації;
- відсутність відповідальності нових власників за результати господарської діяльності приватизованих підприємств та ін.

Життя довело, що сфера приватизації, як і раніше, залишається зоною великої кримінальної активності.

Вивчення матеріалів роботи правоохоронних органів на даному напрямку дає підстави для висновку, що майже в усіх

регіонах України найбільш поширеним є зловживання, пов'язані зі штучним заниженням вартості основних засобів підприємств, які приватизуються, що призводить не лише до ненадходження значних коштів до бюджету держави, але й створює умови для привласнення частини цього майна з метою особистого збагачення осіб, що виступають суб'єктами приватизації (А.Е. Ильницький, С.Н. Балина).

Аналіз судової практики свідчить, що штучне заниження вартості державного та комунального майна здійснюється шляхом:

- незаконного списання в період підготовки до приватизації основних та оборотних фондів, насамперед цінного обладнання, автоматизованих ліній, які потім передаються різним комерційним структурам і фізичним особам ;
- непроведення інвентаризації, невстановлення фактичної наявності майна, непроведення індексації основних фондів, завищення кредиторської заборгованості;
- фіктивного банкрутства підприємств;
- переведення на рахунок псевдокомерційних структур під фіктивні угоди значних грошових сум з подальшим їх привласненням (С.Н. Балина).

Аналіз слідчо-судової практики дає підстави для висновку, що при застосуванні ст. 233 КК України мають місце помилки, пов'язані з неправильним визначенням предмета та суб'єкта даного злочину.

З нашої точки зору, причиною цих помилок є недосконалість існуючої законодавчої бази, наявність великої кількості нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері приватизації. Крім того, для протидії незаконній приватизації необхідна організація співробітництва та консолідація зусиль працівників різних державних органів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л.В. Дорош

К.О. Павшук, *ІПКОП, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗЛОВЖИВАННЯ НОТАРІУСАМИ СВОЇМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ (ст. 235-3 КК УКРАЇНИ)

Кримінальний кодекс України вперше в ст. 235-3 передбачив такого спеціального суб'єкта злочину, як нотаріус. Нотаріуси не відносяться до кола осіб, які є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги і згідно з Законом України № 1506-VI від 11 червня 2009 р. “Про засади запобігання та протидії корупції” прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування (п. 1 ст. 2 Закону України № 1506-VI).

Норма побудована таким чином, що основною ознакою об'єктивної сторони злочину вважається використання нотаріусом своїх повноважень всупереч своїм повноваженням. Термін “повноваження нотаріуса” не має чіткого і конкретного значення. Враховуючи положення Закону України № 1506-VI, його можна спробувати визначити наступним чином. Повноваження нотаріуса – це сукупність прав та обов'язків особи, яка за своїм статусом є особою, уповноваженою на виконання функцій держави, наданих їй для виконання функцій і конкретних завдань нотаріату України.

Вчиненими всупереч своїм повноваженням можна вважати дії нотаріуса, що порушують його обов'язки, суперечать вимогам законів та інших нормативних актів. Слід звернути увагу на те, що Закон України “Про нотаріат” в ст. 5 та 6 зазначає про права та обов'язки нотаріуса, а також містить Розділ 2 “Повноваження щодо нотаріальних дій”.

Злочин, передбачений ст. 235-3 КК, є матеріальним, тобто вважається закінченим тільки у разі, якщо використання нотаріусом повноважень всупереч своїм повноваженням заподіяло істотну шкоду.

Законодавець при визначенні наслідків злочину, передбаченого ст. 235-3, використав традиційні для службових зло-

чинів формулювання, зокрема терміни “істотна шкода” та “тяжкі наслідки”. Пункти 2 і 3 примітки до ст. 235-1 КК дають їх визначення, які свідчать, що наслідки можуть полягати і в нематеріальних збитках. Саме так здійснено і в ст. 364-367 КК. Враховуючи вказану подібність, слід очікувати використання на практиці роз'яснень, які були надані Пленумом Верховного Суду України стосовно Розділу XVII Особливої частини щодо тлумачення змісту наслідків цих злочинів.

Закон прямо не вказує на форму вини суб'єкта при вчиненні цього злочину. Це дає підстави для різних інтерпретацій. Однак вбачається, що суб'єктивна сторона характеризується умисною або змішаною формою вини. Указівка ч. 1 ст. 235-3 КК на дії всупереч своїм повноваженням означає, що особа може діяти лише з прямим умислом. Тому слід враховувати, чи усвідомлювала особа протиправність своєї поведінки. Психічне ставлення особи до наслідків вчинюваних нею дій може полягати як в умисній, так й в необережній формах вини. У цілому злочин, передбачений ст. 235-3 КК, повинен визнаватися умисним.

Обов'язковою ознакою для кваліфікації діяння як злочину є вчинення його із метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб або з метою заподіяння шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави. У примітці до ст. 235-1 дається визначення неправомірної вигоди. Що розуміти під метою заподіяння шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави закон роз'яснень не містить. Це поняття відноситься до оціночних і буде вирішуватися органами дізнання, досудового слідства і судом у кожному конкретному випадку.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. С.О. Гриненко

В.В. Петраковський, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Останнім часом тероризм набуває все більш загрозливих масштабів. Ціллю сучасних терористів є заподіяння масштабних руйнувань, дезорганізація роботи державного апарату й соціальних інститутів.

Я поділяю погляди тих, хто вважає тероризм одним із найтяжчих кримінальних злочинів, що тягне за собою безглузду загибель людей, знищення майна, ущемлення прав і законних інтересів громадян, дезорганізацію суспільного життя, жертвою якого може бути кожен, навіть той, хто не має найменшого відношення до конфлікту, що породив терористичний акт.

Тероризм є багатооб'єктним злочином, оскільки посягає на життя і здоров'я громадян, на майно, на громадську безпеку і нормальне функціонування органів влади, це основна риса тероризму, його специфіка, що дозволив відокремити його від суміжних і дуже схожих на нього злочинів.

Зауважу, що лише у 2001 р. в кримінальному законодавстві України була введена кримінальна відповідальність за ст. 258 "Терористичний акт" у зв'язку з прийняттям нового Кримінального кодексу України. Але, на думку багатьох юристів, чинне законодавство в Україні не відповідає сьогоденним реаліям через низку причин. Наприклад, існує невідповідність санкцій деяких норм Кримінального кодексу, якими встановлена відповідальність за конкретні злочинні діяння, пов'язані з тероризмом, такі, як захоплення заручників, геноцид, диверсія, ступеневі їх суспільної небезпеки. Також вважаю за необхідне внести зміни до диспозиції ст. 258 КК та доповнити її положенням про те, що метою терористичного акту може бути посягання на нормальне функціонування органів влади та(або) підрив її міжнародного авторитету й авторитету в межах країни. Однією з цілей терористичного акту часто є викликання у людей почуття страху, невпевненості у своїй безпеці, незахищеності перед суспільно небезпечним посяганням. Це породжує недовіру до

органів влади, яка зумовлює негативну оцінку її діяльності громадянами, зневірення у можливостях влади, що об'єктивно сприяє подальшому "витку" тероризму.

На сьогоднішній день вітчизняне законодавство щодо антитерористичної діяльності ще перебуває в стадії становлення та удосконалення. Лише нещодавно були прийняті спеціальні правові акти для забезпечення національної безпеки загалом і для боротьби з тероризмом, зокрема Закон "Про основи національної безпеки" (2003 р.) та Закон "Про боротьбу з тероризмом" (2003 р.).

Враховуючи досвід боротьби з тероризмом в інших країнах, слід спрямувати роботу на вдосконалення чинного законодавства, передбачити посилення відповідальності за найбільш небезпечні злочини, вчинені з метою тиску на державні органи та громадськість. Проведення внутрішніх заходів необхідно поєднувати з багатостороннім міжнародним співробітництвом, всіляко сприяти розвитку взаємодії правоохоронних та інших державних органів України з відповідними організаціями та правоохоронними органами зарубіжних країн у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та незаконним наркообігом тощо.

За наявності понад десяти міжнародних конвенцій з проблем боротьби з тероризмом, зокрема, Європейської конвенції по боротьбі з тероризмом (1977 р.), Римської конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства (1988 р.), Міжнародної конвенції про боротьбу з захопленням заручників (1979 р.) та інших, які приймалися у різні часи та з різними, подекуди протилежними, підходами й оцінками щодо одних і тих же подій, ускладнюється порядок їх застосування, унеможливорюється забезпечення відповідної організації взаємодії між державами-учасницями ліквідації терористичних конфліктів.

Відсутність єдиного визначення поняття тероризму має серйозні наслідки при розгляді цього поняття в контексті процесів кримінального судочинства.

У нашому суспільстві відбуваються такі негативні явища та процеси, які створюють реальну загрозу вибуху терориз-

му в нашій державі: глибока соціально-економічна криза, протистояння політичних сил, наростання проявів сепаратизму та екстремізму, зубожіння та люмпенізація значної частини населення при дуже невеликому прошарку “середнього класу”, зрощення кримінальних, бізнесових і державних структур, корупційність державного апарату, організована злочинність, великомасштабний незаконний обіг зброї, наркотиків, вибухових речовин, товарів подвійного використання, девальвація моральних та духовних цінностей.

Цій множині різнорідних обставин і чинників можна протистояти лише завдяки створенню системи заходів. Тому національна стратегія боротьби з тероризмом має бути функціонально та просторово всеохоплюючою, тобто розраховувати на залучення до співробітництва як національних, так і міжнародних інституцій. Вона повинна передбачати застосування всієї множини наявних заходів: розвідка, стримування, попередження, розслідування, кримінальне переслідування, превентивні дії, кризове та післякризове врегулювання.

Науковий керівник – асист. В.О. Беньківський

С.І. Поляков, IV курс,
*Харківський національний університет
внутрішніх справ*

ОБ’ЄКТИ ЗЛОЧИНУ, ВТЯГНЕНІ У ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

Теоретичному дослідженню змісту, ознак та структури об’єкта злочину в науці кримінального права традиційно приділяється значна увага, оскільки воно впливає на висвітлення та визначення соціальної оцінки та юридичної природи злочину взагалі, впливає на визначення поняття злочину, має значення для встановлення взаємозалежності та взаємоузгодженості елементів у межах складу конкретного злочину. При дослідженні злочину, передбаченого ст. 258¹ КК, виходимо із позиції, що іс-

нує в науці кримінального права, згідно з якою об’єктом будь-якого злочину є охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини.

Відповідно об’єктом злочину, який аналізується, є суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку.

Суб’єктами суспільних відносин злочину, передбаченого ст. 258¹ КК, з одного боку, є держава у особі органів законодавчої та виконавчої влади, а з іншого – учасники цих відносин. Особливість держави як суб’єкта відносин суспільної безпеки полягає у підтриманні режиму життєдіяльності суспільства, який здатен забезпечити його нормальне та безпечне функціонування. З другого боку, суб’єктами суспільних відносин цього злочину є особи, які втягують інших у скоєння терористичних актів.

Предметом суспільних відносин втягнення до вчинення терористичного акту виступає громадська безпека як самостійна соціальна цінність в частині захищеності суспільства від втягнення в терористичний акт. Громадська безпека являє собою стан захищеності суспільства в цілому і окремих осіб, їх честі, гідності, майна, фізичної свободи, здоров’я та життя від загально небезпечного соціального джерела – терористичного акту, тому предмет суспільних відносин у досліджуваному злочині відноситься до нематеріальних.

Соціальним зв’язком суспільних відносин злочину, передбаченого ст. 258¹ КК, є певний захисний механізм інтересів суспільства та громадян від втягнення до вчинення терористичного акту. Шляхом посягання на цей соціальний зв’язок, а саме його розірванням і завдається шкода відносинам громадської безпеки.

У науці кримінального права найбільш поширеною є триступенева класифікація об’єктів “по вертикалі”: а) загальний; б) родовий; в) безпосередній.

Загальним об’єктом злочину, передбаченого ст. 258¹ КК, є суспільний порядок і безпека, бо втягнення у вчинення терористичного акту створює велику загрозу суспільній безпеці, захищеності суспільства в цілому і окремих осіб, їх честі, гідності, фізичної свободи, здоров’я, життя, соціально-політичній ста-

більності у суспільстві.

Родовим об'єктом даного злочину будуть суспільні відносини, які забезпечують громадську безпеку, а безпосереднім – громадська безпека у вузькому сенсі слова.

У теорії кримінального права широке визнання отримала також класифікація безпосередніх об'єктів злочину “по горизонталі”. Сутність цієї класифікації виявляється у тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний і додатковий об'єкти. Необхідність такої класифікації виникає тоді, коли один і той самий злочин одночасно заподіює шкоду декільком суспільним відносинам.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, що аналізується, є громадська безпека як самостійна соціальна цінність, тобто система заходів і умов, які забезпечують стан захищеності суспільства в цілому, окремих осіб, їх честь, гідність, власність, фізичну свободу, здоров'я та життя, громадський спокій та нормальну діяльність державних і громадських установ від впливу загальнонебезпечного соціального джерела – терористичного акту.

Додатковим безпосереднім об'єктом, в залежності від способу втягнення, є честь, гідність, фізична свобода особи, тілесна недоторканність, здоров'я та життя людини. Причому дані об'єкти завжди будуть факультативними.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. А.В. Байлов

В.В. Пузаненко, *ф-т підготовки кадрів для органів юстиції, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ЧЕРЕЗ ДОГОВІР ПЕРЕСТРАХУВАННЯ

Актуальність розгляду через призму ст. 209 КК України саме договору перестрахування обумовлюється тим, що даний

договір досить часто стає засобом для легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, ослаблюючи не лише страхову сферу, а й економіку в цілому.

Суб'єктом кримінальної відповідальності за легалізацію злочинних доходів можуть бути визнані як ті фізичні особи, що вчинили таку легалізацію внаслідок вчинення іншими особами предикатного злочину, так і ті особи, що вчинили предикатний злочин та потім легалізували дохід від нього. Разом з тим міжнародні акти містять застереження, згідно з яким особи, які вчинили предикатний злочин, можуть і не підлягати відповідальності за подальшу легалізацію злочинного доходу, що залежить від позиції національного законодавства. Стаття 209 КК не передбачає такого виключення з числа суб'єктів цього злочину, що викликало дискусію серед фахівців по цьому питанню. Більшість науковців вважають, що положення ст. 209 КК не застосовуються до осіб, які вчинили предикатний злочин. Треба зазначити, що текст кримінального закону не містить підстав для такого однозначного тлумачення, тому треба погодитися із тими фахівцями, які вважають доцільним доповнити ст. 209 КК положенням про її незастосування до осіб, які вчинили предикатний злочин. Деякі думки з даної наукової дискусії будуть розглянуті далі.

Обов'язковим при використанні для легалізації договору перестрахування буде наявність в ролі одного із суб'єктів страховика, через якого і здійснюються зазначені операції. У міжнародному корпоративному плануванні широко застосовуються офшорні страхові компанії різних типів. Офшорний бізнес уможливорює розвиток як власної страхової діяльності, так і проведення страхових операцій з метою податкового та фінансового планування материнської компанії. Міжнародні страхові операції – перспективний напрям розвитку вітчизняних страхових фірм. Внутрішньофірмову офшорну страхову чи перестраховальну компанію може відкрити будь-яке вітчизняне підприємство.

У міжнародних корпоративних схемах застосовуються компанії двох типів – страхові та перестраховальні. Вони, у свою чергу, можуть бути або внутрішньофірмовими (“кептив-

ними”), або діяти на відкритих страхових ринках. Перестраховальні компанії страхують ризики інших страхових компаній, що обслуговують клієнтів. Процедура реєстрації компанії цього типу звичайно значно спрощена порівняно зі страховими компаніями загального профілю. У більшості юрисдикцій страхові компанії, що діють на відкритих ринках, піддаються страховому нагляду місцевою владою. Страхування – вид діяльності, що ліцензується. Страхова компанія, зазвичай, повинна володіти значним статутним капіталом.

Найчастіше у міжнародних страхових схемах використовуються закордонні “кептивні” страхові компанії. Схема страхових операцій подібного типу “працює” так. Компанія створює офшорну страхову фірму. З її допомогою страхуються зовнішньоторговельні постачання материнської фірми, а страхова компанія виступає за іноземну. У разі, якщо обсяг застрахованих ризиків є великим, офшорна страхова компанія перестраховує частину їх в одній з найбільших світових страхових компаній. Слід зазначити, що зобов’язання перестраховувати ризики підвищує шанс одержання страхової ліцензії у багатьох “пільгових” страхових юрисдикціях.

Діяльність іноземних компаній на страхових ринках багатьох країн обмежена. Це обмеження не розповсюджується на перестраховальні операції. На цьому заснована інша група схем корпоративного планування з використанням страхових механізмів. Умови відкриття перестраховальних компаній за кордоном найбільш ліберальні. Однак тут необхідна участь вітчизняної страхової компанії. Так, українська страхова компанія страхує ризики материнської фірми. Материнське підприємство створює перестраховальну фірму, яка в свою чергу “підключається” до страхування її ризиків. Перестраховальна фірма може бути задалегідь “заготовлена” українською страховою компанією.

На сьогодні багато офшорних юрисдикцій реєструють на своїй території страхові фірми. “Перестраховальну” фірму можна зареєструвати практично повсюди. При плануванні великомасштабних і систематичних операцій рекомендується розглянути традиційні “страхові” юрисдикції. Серед них можна

виділити Ірландію, Кіпр, Багамські Острови, Гернси та Джерсі. Юрисдикція Теркс і Кайкос надає унікальні можливості для створення страхових фірм широкого профілю. Офшорний режим тут поєднується з можливостями ведення страхових операцій різного типу. Ліцензія надається на підставі спеціального бізнес-плану. Цілком реальним є створення офшорних підприємств за майновим страхуванням та страхуванням транспортних ризиків.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.О. Пащенко

*Д.М. Фістік, IV курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ’ЄКТА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ НА ЗАГАЛЬНООБОВ’ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

Кримінальний кодекс України у 2005 р. було доповнено ст. 212¹, яка передбачає кримінальну відповідальність за ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування. О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк вважають, що безпосереднім об’єктом аналізованого злочину є встановлений законодавством порядок сплати страхових внесків, що забезпечує формування коштів пенсійного фонду як одного із суб’єктів солідарної системи загальнообов’язкового державного Пенсійного страхування. За рахунок коштів, що надійшли до Пенсійного фонду, в солідарній системі призначаються пенсії.

Для того, щоб встановити безпосередній об’єкт злочину, передбаченого ст. 212¹ КК України, необхідно звернутися до положень законодавства про пенсійне забезпечення в Україні. Відповідно до ст. 58 Закону України Пенсійний фонд України – це державний цільовий фонд, що створений відповідно до закону і формується

ся за рахунок визначених обов'язкових платежів юридичних осіб незалежно від форми власності та фізичних осіб. Пенсійний фонд України не включається до Державного бюджету України. Згідно зі ст. 1 вказаного Закону “страхові внески – це кошти відрахувань на соціальне страхування та збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, сплачені згідно із законодавством, що діяло раніше; кошти, сплачені на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування відповідно до цього Закону”.

На відміну від податків, страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування мають не стільки фіскальну, скільки компенсаційну природу й розглядаються як відкладена частина оплати праці для матеріального забезпечення у разі настання страхового випадку – нещасного випадку на виробництві, професійного захворювання, безробіття, досягнення пенсійного віку, тимчасової непрацездатності, смерті годувальника тощо.

Розмір страхових внесків відповідно для страхувальників і застрахованих осіб встановлює Верховна Рада України, виходячи з того, що внески повинні забезпечувати надання особам пенсійних виплат і передбачених законом соціальних послуг, а також покриття адміністративних витрат для забезпечення функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

На підставі викладеного ми не можемо погодитися із запропонованим у науковій літературі визначенням безпосереднього об'єкта аналізованого злочину як суспільних відносин у сфері податкового регулювання в частині формування дохідних статей накопичувального фонду державного Пенсійного фонду України. Як було зазначено вище, страхові внески не включаються до складу податків, інших обов'язкових платежів, які становлять систему оподаткування, і на ці внески податкове законодавство не поширюється, а отже, цей безпосередній об'єкт не може входити у сферу податкового регулювання.

З огляду на викладене ми підтримуємо визначення основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 212¹ КК України, запропоноване О.О. Дудоровим, М.І. Хавронюком, оскільки, умисно ухиляючись від сплати страхових

внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, винна особа грубо порушує зазначений порядок та перешкоджає формуванню коштів Пенсійного фонду.

Крім того, поза увагою залишається питання про наявність додаткового безпосереднього об'єкта цього злочину. Справа у тому, що одним із суб'єктів складу злочину, передбаченого ст. 212¹ КК України, виступає службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, яка при вчиненні цього злочину завдає шкоди не тільки основному безпосередньому об'єкту, але й правильній діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих організацій, установ, підприємств (незалежно від форм власності), зміст якої визначається законодавством України, і яка виступає факультативним додатковим безпосереднім об'єктом аналізованого злочину.

Науковий керівник – канд. юрид. наук Г.М. Зеленов

*О.М. Яковлєва, ф-т підготовки слідчих, IV курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

ДО ПИТАННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Проблеми кримінальної відповідальності за легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом, є одними з найбільш дискусійних у науці кримінального права. Даний злочин передбачено ст. 209 Кримінального кодексу України, редакція якого з моменту вступу Кодексу в силу неодноразово змінювалась (Закон України “Про внесення змін до КК...” №430\15 від 16.01.2003 р.), що, без сумніву, свідчить про актуальність дослідження ознак складу цього злочину та можливих шляхів удосконалення чинного законодавства.

Одним із найбільш дискусійних є питання про суспільну

небезпечність легалізації. Аксиоматичним в науці кримінального права є те, що характер суспільної небезпеки здебільшого встановлюється змістом об'єкта злочину – суспільними відносинами, яким злочином завдається шкода, чи які ставляться під загрозу завдання шкоди. Стаття 209 розміщена у Розділі VII “Злочини у сфері господарської діяльності” КК України. Родовий об'єкт даного злочинного посягання законодавець визначає як суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Однак очевидним, на наш погляд, є те, що при скоєнні даного злочину шкода означеним відносинам не завдається.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин діє правило “гроші повинні працювати”. Злочинно отримані доходи повинні бути “відмиті” для того, щоб була можливість їх інвестувати до легального бізнесу, щоб ці гроші працювали в інтересах легалізатора. Під здійсненням господарської діяльності з доходами, отриманими у результаті скоєння злочину, необхідно розуміти їх використання при здійсненні легальної діяльності з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, торгівлі суб'єктами господарської діяльності, зареєстрованими у передбаченому законом порядку. В цьому знаходить своє відображення об'єднання приватних інтересів виробника та суспільних інтересів: в першу чергу, суспільство в особі широкого кола споживачів отримує суспільні блага, держава ж отримує прибуток у вигляді податків, а територіальна громада – зайнятість населення; суб'єкти господарювання беруть участь у благоустрої та вирішенні задач територіальних громад, сплачують місцеві податки та збори. Використання ж злочинно отриманих доходів для задоволення особистих потреб відображається у розрахунку ними за придбані товари, отримані послуги, виконані роботи, тобто використання їх як засобу платежу. І, наприкінці, з нього будуть зроблені відрахування на заробітну плату, податкові відрахування і т.д. Тому виведення доходів з “тіні” у будь-якому випадку впливає позитивно на відносини у сфері господарювання. Рівень злочинних доходів в Україні вищий за критичний – 25-30% від ВВП, а нормальний – 10-15%. За межами “законності” знаходяться значні капітали та доходи, які, в принципі, можуть суттєво підвищити рівень легальної го-

сподарської діяльності в Україні, тобто стати фінансовим забезпеченням майбутніх якісних змін у структурі економіки та в забезпеченні стабільних темпів росту на триваючу перспективу.

Таким чином, суспільні відносини у сфері господарської діяльності не є об'єктом злочину, передбаченого ст. 209 КК України.

При цьому не можна говорити про те, що легалізація не є суспільно небезпечною. Оскільки відсутність кримінальної відповідальності за цей злочин, безумовно, буде спонукати до скоєння посягань з ціллю отримання “легких грошей”, що будуть введені до законного обертуту та використані у різних формах в інтересах легалізатора, який не вчинив предикатного злочину (за скоєння предикатного злочину особа підлягає відповідальності в незалежності від того, чи є вона легалізатором).

У зв'язку з цим обґрунтованим здається такий висновок: кримінальна відповідальність за легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом, є одним із засобів протидії злочинності, а звідси випливає, що об'єктом даного посягання доцільніше вважати відносини забезпечення правосуддя.

Науковий керівник – канд. юрид. наук Р.В. Корякін

Є.Б. Янчеленко, магістр,
*Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Є.О. Дідоренка*

ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ПОРУШЕНЬ ВОДІЯМИ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ВІД ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Забезпечення безпеки дорожнього руху вельми актуальною проблемою. Ефективність діяльності з її забезпечення багато в чому визначається станом нормативно-правової бази. Перед законодавцями розвинених держав гостро стоїть питання про правовий захист учасників дорожнього руху.

Треба зазначити, що практичне застосування законодав-

ства, яке регламентує відповідальність за злочини і правопорушення на автотранспорті, іноді викликає труднощі.

Питання про те, як слід оцінювати порушення правил дорожнього руху та застосовувати справедливі заходи впливу за їх вчинення, обговорюються в юридичній літературі вже не одне десятиліття, але поки так і залишаються невирішеними.

З'ясування відмінностей злочинних порушень водіями правил безпеки дорожнього руху від інших правопорушень не лише теоретичне питання, тому що той чи інший вид правопорушень тягне за собою різну за суворістю відповідальність, різні обмеження для особи, яка його вчинила. Тому правильне визначення виду правопорушення має велике практичне значення не лише для охорони суспільних відносин, а й для захисту прав осіб, які їх вчинили.

Залежно від виду і характеру дорожньо-транспортної пригоди, ступеня і форми вини, тяжкості наслідків, що настали внаслідок ДТП, законодавство передбачає кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільну відповідальність.

При оцінці належності відповідальності за протиправне діяння до кримінального або адміністративного права слід враховувати, що кримінальне і адміністративне право відносяться до публічного права і за змістом свого регулювання і методами мають багато спільного, хоча разом з цим можна відзначити і важливі відмінності.

Однією з відмінностей адміністративного правопорушення і злочинного діяння у сфері порушення безпеки дорожнього руху є і правові наслідки, що виникають для суб'єкта. При вчиненні злочинного діяння можуть бути призначені найсуворіші заходи покарання, що передбачаються кримінальними законами. При застосуванні адміністративної відповідальності можуть бути застосовані адміністративні стягнення, схожі на кримінальні покарання, проте вони м'якші й не тягнуть за собою судимості.

Щодо кримінальної та цивільної відповідальності закони України передбачають можливість подвійної кримінальної і цивільної відповідальності. Проте разом із цим треба звернути увагу, що сукупність кримінальної і цивільної відповідальності в одному правозастосовному акті можлива лише в обмеженому

обсязі, тобто в обсязі заподіяного злочином збитку.

Дисциплінарне правопорушення – це протиправні дії, що порушують встановлений порядок діяльності організації, підприємства, установи. Від інших видів правопорушення дисциплінарне правопорушення відрізняється тим, що порушується не загальний порядок державного управління і, зокрема, безпека дорожнього руху, а трудовий порядок, встановлений в конкретній організації.

Дисциплінарне стягнення накладає адміністрація організації, а не державні органи у виді догани або звільнення.

Злочинні діяння в сфері порушення правил дорожнього руху відрізняються від інших правопорушень за протиправністю, суспільною небезпекою вчинених діянь, правовими наслідками, суворістю заходів покарання, винністю.

Підвищену суспільну небезпеку злочинного діяння означає не тільки об'єкт, а й сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В.А. Звіряка

О.М. Яремко, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ БАНКРУТСТВА

Формування економіки України потребує створення нових інститутів, невідомих або маловідомих українському суспільству. Одним із таких інститутів є інститут банкрутства. Після опрацювання законодавства України та наукових літературних джерел можна виявити прогалини в частині узгодженості чинного кримінального права з нормами господарського права. Існує певна узгодженість у розумінні поняття “неспроможність”, яке використовується у ст. 218, 219 КК України, і її співвідношення з поняттям “банкрутство”, яке використовується у

назві вищезазначених статей. На мою думку, проаналізувавши чинне господарське законодавство, є підстави вважати, що термін “неспроможність” вживається для характеристики фінансового стану суб’єкта підприємницької діяльності як “боржника”, так і “банкрута”. І різниця між боржником і банкрутом полягає в тому, що для визнання боржника банкрутом потрібне відповідне рішення суду. Не будь-який неспроможний суб’єкт є банкрутом, але банкрутом може бути лише неспроможний. Саме тому банкрутство за своїм змістом не може бути синонімом неспроможності. Отже, я вважаю, що для того, щоб усунути цю проблему, потрібно законодавчо закріпити поняття “фінансової неспроможності”. Крім цього, терміни “фінансова неспроможність” і “стійка фінансова неспроможність” (яка вживається у ст. 219 КК України), котрі по суті є синонімами, повинні бути замінені одним терміном, адже термінологічна конструкція не повинна допускати вживання синонімів.

Потрібно звернути увагу і на об’єктивну сторону злочинів, передбачених ст. 218, 219 КК України. Я погоджуюся з думками вчених, що найбільше проблем викликає розуміння змісту об’єктивної сторони. Ці проблеми обумовлені бланкетним характером диспозиції ст. 218, 219 КК України. Крім цього, злочин, визначений у ст. 219 КК України, потребує внесення змін, в першу чергу, у саму назву статті, а також у саму диспозицію (вчинення дій – на вчинення діянь; слово “кредитору” – на “кредиторів” і ін.). Також потрібно зазначити, що з суб’єктивної сторони злочин, передбачений ст. 219 КК, характеризується корисливим мотивом. Але, на мою думку, суб’єкт може діяти ще і з інших мотивів (наприклад, бажання помститися конкретній особі, отримати взаємну послугу, певні мотиви антисуспільного характеру).

Кримінальна відповідальність настає відповідно за дії, які визначені в диспозиції відповідної статті. На мою думку, диспозиція ст. 218 КК України не повно узгоджується з приписом ст. 7 Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”, оскільки не всі протиправні дії, передбачені ст. 7 вищезазначеного Закону, знайшли відображення у ст. 218 КК. Якщо розглядати ст. 219 КК

України, тобто діяння встановлює відповідальність за так зване “традиційне” “злісне (умисне) банкрутство” (“традиційне” з огляду на законодавства європейських держав – Німеччина, Англія). Однак чинний КК України інакше вирішує питання про відповідальність за подібну поведінку порівняно з європейськими країнами: відповідальність за діяння поєднується із завданням великої шкоди; це діяння, відповідно до КК, карається значно менше, ніж у тих державах (Німеччина, Англія), де відносно економічне благополуччя робить його менш небезпечним, і, зазвичай, за подібні дії встановлюється відповідальність, подібна до відповідальності за шахрайство, крадіжку. У зв’язку з тим, що у нас, на жаль, відсутній достатній досвід застосування норм про банкрутство, виникають певні недоліки даної ст. 219 КК України. По-перше, КК дуже широко визначає підстави кримінальної відповідальності. По-друге, незвичайний лібералізм КК проявляється у безкарності “необережного банкрутства”, адже найбільш тяжкі та явно протиправні випадки такого банкрутства є не менш небезпечним посяганням на чужі майнові інтереси, ніж “злісне банкрутство”. Окремі випадки “необережного банкрутства” можуть бути кваліфіковані за ст. 367 КК (службова недбалість), але громадянин-засновник підприємства не є суб’єктом даного злочину і не буде нести кримінальної відповідальності.

Отже, існує низка проблем, пов’язаних із кримінальною відповідальністю у сфері банкрутства. На мою думку, потрібно внести значні зміни у диспозиції ст. 218, 219 КК України, привести у відповідність дані статті з чинним господарським законодавством. Також для того, щоб уникнути зайвих проблем з кваліфікацією, потрібно окремо, на законодавчому рівні, закріпити відповідальність за “необережне” банкрутство. Усе це ускладнить способи уникнення кримінальної відповідальності за відповідні дії. Адже зараз більшість таких злочинів носять латентний характер і ретельно приховуються суб’єктами господарювання під виглядом цивільних відносин.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. К.П. Задоя

VI. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИННИ ПРОТИ ДЕРЖАВИ ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

О.Ю. Абакумов, *ф-т підготовки слідчих, III курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

ЗВІЛЬНЕННЯ ХАБАРООТРИМУВАЧА ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Хабарництво – це соціальне явище, яке має соціальну обумовленість, соціальні закономірності розвитку та здійснює негативний вплив на соціальні процеси. Існуючи в суспільстві та будучи породженням суспільних відносин, хабарництво пронизує різні соціальні сфери суспільства, по-різному деформуючи суспільні відносини, звісно, не в кращий бік.

Не так давно були прийняті зміни до низки законодавчих актів України, і до Кримінального кодексу в тому числі, щодо корупції, але і в новому законодавстві є багато тем для дискусій.

Щоб сприяти виявленню фактів хабарництва, вітчизняним кримінальним законодавством передбачена можливість звільнення хабародавця від кримінальної відповідальності при наявності певних підстав.

Так, особа, яка дала хабар, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання хабара або якщо після давання хабара вона добровільно заявила про те, що відбулося, до порушення кримінальної справи органом, уповноваженим законом правом порушувати кримінальну справу.

З усього вищевикладеного можна виділити дві умови для звільнення хабародавця від кримінальної відповідальності:

- якщо відносно нього мало місце вимагання хабара;
- якщо після давання хабара він добровільно заявив про те, що відбулося, до порушення кримінальної справи органом, уповноваженим законом правом порушувати кримінальну справу.

Також слід зазначити, що згідно постанови Пленуму

Верховного Суду України № 5 від 26 квітня 2002 р. “Про судову практику у справах про хабарництво” для звільнення від кримінальної відповідальності особи, котра дала хабар, достатньо однієї з цих підстав.

Відсутність в українському кримінальному законодавстві аналогічної ситуації зі звільненням хабароотримувача від кримінальної відповідальності звужує можливість викриття цієї особою хабародавця, тому що він, на відміну від останнього, не підлягає звільненню від кримінальної відповідальності при добровільній заяві про вчинене.

Так, наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 331 Кримінального кодексу Німеччини, якщо посадова особа приймає винагороду, яка вимагається ним, реально або у вигляді обіцянки, одержавши при цьому попередню згоду компетентних органів або негайно сповістивши їх про пропозицію або одержання хабара, його діяння не карається.

Але, на нашу думку, щоб зменшити можливість уникнення злочинцем кримінальної відповідальності, треба встановити такі умови звільнення від кримінальної відповідальності хабароодержувача:

- добровільність;
- відсутність в діях хабароодержувача складу злочину, передбаченого ст. 370 КК України (Провокація хабара);
- повідомлення інформації про отримання хабара до порушення кримінальної справи.

Водночас, на відміну від хабародавця, для звільнення хабароотримувача від кримінальної відповідальності необхідно виконання всіх вищезазначених умов.

Підсумовуючи викладене, пропонуємо доповнити ст. 368 чинного КК частиною четвертою такого змісту:

“Хабароодержувач звільняється від кримінальної відповідальності, якщо після отримання хабара він добровільно заявив про те, що сталося, до порушення щодо нього кримінальної справи, за відсутності в його діях складу злочину, передбаченого статтею 370 цього Кодексу.”

Науковий керівник – наук. співроб. А.О. Данилевський

*О.В. Акользіна, ф-т підготовки слідчих, III курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ТА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Попереджуючий та виховний ефект кримінального законодавства – одна з форм його реалізації. І, безперечно, цей ефект буде тим значимішим, чим досконалішим (у всіх аспектах) буде Закон. Правильне застосування кримінального закону обумовлює необхідність відмежування тих злочинів, які є суміжними за своїми ознаками.

У теорії й на практиці застосування кримінального закону одним із найбільш складних питань було і залишається питання про відмежування зловживання владою або службовим становищем від перевищення влади або службових повноважень.

Злочин, передбачений ст. 365 КК України, посягає на той самий об'єкт, що і зловживання владою або службовим становищем. Перевищення влади або службових повноважень також заподіює істотну шкоду, вчиняється тільки службовою особою, відноситься до умисних злочинів. Відсутність мотивів як конструктивної ознаки цього злочину навряд чи допоможе відмежувати його від зловживання владою або службовим становищем, оскільки їх існування в останньому на кваліфікацію не впливає і, можливо, є зайвим. Таким чином, основною ознакою, за якою слід проводити відмежування зловживання владою або службовим становищем від перевищення влади або службових повноважень, є така ознака об'єктивної сторони, як діяння.

Так, у ч. 1 ст. 365 КК України діяння у складі цього злочину характеризується як "...вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень...". Зловживання владою або службовим становищем характеризується тим, що при його вчиненні службова особа діє в межах

своїєї компетенції. Отже, саме вихід чи невихід за межі компетенції має слугувати головним критерієм відмежування зловживання владою або службовим становищем від перевищення влади або службових повноважень. Пленум Верховного Суду України надає аналогічні роз'яснення, але вони не є чіткими та однозначними.

Своєрідно пропонував вирішити проблему розмежування цих складів злочинів Є. Прокопович: "якщо у посадової особи не було підстав для застосування владних повноважень, але вона їх застосувала..., наявне зловживання владою; якщо ж у посадової особи були підстави для застосування влади, але вона застосовується в обсязі, що виходить за допустимі межі, має місце перевищення влади".

Н.В. Галахова характеризувала дії при зловживанні владою або службовим становищем як "недоцільні", "протизаконні", "незаконні" і зазначала, що "вказана характеристика дій при зловживанні владою у сукупності з описом перевищення влади як вчинення дій, "що за наявності певних умов можуть бути правомірними", дозволяє провести межу між цими складами злочинів". Однак ця позиція не дозволяє зробити необхідне відмежування цих складів.

О.Я. Светлов пропонує два шляхи вирішення цього питання: перший – об'єднати зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень в один склад злочину; другий – залишити окремо існування цих статей, докорінно змінивши диспозицію останньої, а саме: сформулювати відповідальність за перевищення влади, потерпілими від якого могли б бути тільки фізичні особи.

На нашу думку, варто погодитися з останнім напрямком вирішення цієї проблеми, однак за умови його доопрацювання шляхом виключення зі змісту ст. 365 КК України її першої частини та поглинення складу простого перевищення влади або службових повноважень складом зловживання владою або службовим становищем. Схожий підхід використовує і законодавець інших держав. Так, зловживання владою за КК Литви (ст. 228) охоплює як зловживання службовим становищем, так і перевищення службових повноважень.

Отже, зазначені питання представлені лише в плані їх постановки, на сьогоднішній день існує необхідність їх подальшого детального розгляду й обґрунтування.

Науковий керівник – наук. співроб. А.О. Данилевський

**А.В. Блажівська, юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка**

АНАЛІЗ НАЗВИ РОЗДІЛУ XV ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Як справедливо зазначає П.П. Андрушко, показником досконалості закону, який істотно впливає на його тлумачення і практичне застосування, є відповідність назв його структурних частин, зокрема розділів і статей його Особливої частини, змісту статей, поміщених у розділі, та змісту самих статей. Назви розділів та статей мають бути, з одного боку, вичерпними, а з іншого – стислими і лаконічними.

Після набрання чинності новим Кримінальним кодексом назва Розділу XV Особливої частини стала предметом для критики як тих науковців, які займалися дослідженням окремих норм цього Розділу на рівні дисертаційних досліджень, так і авторів підручників з кримінального права чи коментарів до КК. Так, наприклад, М.Й. Коржанський відзначає, що назва Розділу XV Особливої частини КК є невідповідною, оскільки вона занадто звучує родовий об'єкт злочинів, що віднесені до цього Розділу. На його думку, не посягають на авторитет органів державної влади, наприклад, погрози чи насильства щодо працівників органів державної влади (ст. 345, 346 КК), самоправство (ст. 356 КК), викрадення чи підроблення документів (ст. 357 КК), пошкодження ліній зв'язку (ст. 360 КК) та деякі інші. М.Й. Коржанський зауважує, що краще, відповідніше до його змі-

сту, називати цей Розділ – злочини проти порядку управління.

Досліджуючи проблеми кримінальної відповідальності за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, А.М. Соловійова вказала, що авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян може розглядатись як складова частина порядку управління. Вона вважає, що посягаючи на конкретне – діяльність компетентних органів, певний порядок управління, шкода завдається і абстрактному – авторитету таких органів. З урахуванням викладеного авторка пропонує таке визначення родового об'єкта злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями Розділу XV Особливої частини КК – це нормальна управлінська діяльність органів державної влади (законодавчої, виконавчої та судової) та органів місцевого самоврядування, авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. І.І. Давидович також пише про те, що авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян не може розглядатись в якості родового об'єкта злочинів, які на теперішній час об'єднані у Розділі XV Особливої частини КК. На її думку, авторитет – це характеристика суб'єкта управління, а якщо дослідити механізм заподіяння шкоди при вчиненні злочинів, склади яких передбачені нормами Розділу XV Особливої частини КК, то можна зрозуміти, що в окремих випадках злочинний вплив відбувається не на суб'єкт управління, а на саму владну (керуючу) діяльність. Наприклад, при умисному пошкодженні ліній зв'язку (ст. 360 КК) зменшується або взагалі унеможливується на певний час здійснення керуючого впливу на об'єкт управління.

Давидович І.І. дійшов висновку, що за допомогою норм Розділу XV Особливої частини КК законодавець охороняє як сукупність усіх видів діяльності держави (державне управління у широкому його розумінні), так і діяльність недержавних утворень й діяльність окремих громадян, яка здійснюється з метою реалізації публічних (загальних) інтересів (громадське управління). Тому в якості родового об'єкта злочинів, склади яких передбачені у вказаному Розділі, вона пропонує розглядати так зване “публічне управління”.

Дорош Л.В., хоча і не акцентує увагу на неточній назві Розділу XV Особливої частини КК, родовим об'єктом злочинів в цьому Розділі називає певну групу суспільних відносин, що виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян і фізичними особами, у зв'язку із здійсненням адміністративно-розпорядчих функцій з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

На нашу думку, управлінська діяльність неможлива без авторитету владних структур. Вказівки та розпорядження компетентних органів і посадових осіб повинні виконуватись беззастережно, і такий стан може забезпечуватись або шляхом примусу, або переконанням. В останньому випадку дотримання дисципліни, порядку ґрунтується саме на беззаперечному авторитеті органів управління. Я вважаю, що при вчиненні злочинів, передбачених нормами Розділу XV Особливої частини КК, відбувається посягання на авторитет владних органів, а через авторитет – і на діяльність цих структур. При цьому авторитет як суспільне відношення представляє собою різноманітні форми підпорядкування, підкорення людей, соціальних груп, класів різним соціальним нормам, правилам, є одним із засобів організації суспільного і державного життя, підтримання порядку в суспільстві.

Виходячи з викладеного, я пропоную родовим об'єктом злочинів, передбачених нормами Розділу XV Особливої частини КК, вважати визначену групу суспільних відносин, що формуються у сфері охорони авторитету і нормальної регламентованої законом діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, будь-яких інших підприємств, установ, організацій на основі виконання адміністративно-розпорядчих та організаційно-господарчих функцій. Нормальну діяльність, на мій погляд, слід розуміти як виконання підприємством, установою чи організацією покладених на них обов'язків, обумовлених статутом або відповідними положеннями. Отже, вважаємо, що нині існуюча назва Розділу XV Особливої частини КК України "Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та

об'єднань громадян" не повною мірою відображає родовий об'єкт даної групи злочинів. Можливо викласти назву Розділу таким чином "Злочини проти діяльності та авторитету органів державної влади, об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування".

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

А.О. Воробей, *слідчо-криміналістичний ф-т, IV курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

Застосування заохочувальних норм у кримінальному праві має важливе значення для виконання завдань у боротьбі зі злочинністю. Незважаючи на це, потрібно у кожному випадку прорахувати можливі наслідки законодавчого введення таких норм з метою ефективної їх реалізації у правозастосовній практиці.

У науці кримінального права є дискусійним питання щодо доцільності застосування норми, яка передбачає звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду (ч. 2 ст. 111 КК України). Проаналізувавши усі 14 норм Особливої частини Кримінального кодексу України, які передбачають звільнення осіб від кримінальної відповідальності, можна дійти висновку, що заохочувальна норма в ч. 2 ст. 111 КК має свою специфіку. На нашу думку, особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності лише за готування до будь-якого з перерахованих у ч. 1 ст. 111 КК України діянь у разі отримання злочинного завдання і невиконання дій з його реалізації.

У науці кримінального права існує дискусія щодо питання про конкуренцію підстав звільнення від кримінальної

відповідальності за ч. 2 ст. 111 КК України та добровільної відмови (ч. 2 ст. 17 КК). Так, М.І. Хавронюк вважає, що немає підстав для притягнення до відповідальності за ст. 111 КК громадянина України, який встановив зв'язок, отримав злочинне завдання, не вчинив ніяких дій і добровільно відмовився від продовження реалізації свого наміру (незалежно від того, заявив він органам державної влади про зв'язок чи ні). Водночас проф. Ю.В. Баулін вказує, що у даному випадку має місце конкуренція загальної (ч. 2 ст. 17) та спеціальної (ч. 2 ст. 111) норм звільнення особи від кримінальної відповідальності, а отже, за загальним правилом повинна застосовуватись лише спеціальна норма. З цього можна зробити висновок, що законодавець шляхом встановлення заохочувальної норми в ч. 2 ст. 111 КК фактично позбавив особу, яка здійснює готування до державної зради, можливості бути звільненою від кримінальної відповідальності за наявності в її діях ознак добровільної відмови.

Говорячи про звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду, потрібно зазначити, що підставою звільнення є певна посткримінальна поведінка, а саме добровільна заява органам державної влади про зв'язок з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками та про отримане завдання. Досліджуючи питання посткримінальної поведінки особи, В.О.Навроцький дійшов висновку, що така поведінка можлива лише після вчинення закінченого злочину. При незакінченому злочині підставами звільнення є не посткримінальна поведінка особи, а інститут добровільної відмови як більш пільговий для винного.

Основне призначення добровільної відмови від доведення злочину до кінця полягає у попередженні і припиненні злочинів шляхом стимулювання поведінки, описаної у ст.17 КК України. Добровільна відмова є бажаною для суспільства поведінкою, оскільки особа припиняє свою незаконну діяльність у формі готування до злочину або замаху на нього, і, таким чином, усувається загроза заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони.

Отже, ми переконані, що питання конкуренції норм, передбачених ч. 2 ст.111 та ч. 2 ст. 17 КК України, можливо вирі-

шити тільки шляхом чіткої законодавчої регламентації. Враховуючи велику суспільну небезпеку злочину, передбаченого ст. 111 КК України, та значимість інституту добровільної відмови, ми вважаємо, що вирішити означені проблемні питання можливо лише шляхом виключення ч. 2 ст. 111 з чинного Кримінального кодексу України.

Науковий керівник – викл. В.О. Єгорова

К.В. Воробйова, *економіко-правовий ф-т, III курс,
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова*

ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Основи національної безпеки, виходячи з розміщення злочинів, що на них зазіхають, в Розділі I Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) визнаються в Україні найціннішим об'єктом злочину. Виходячи з цінності цього родового об'єкта, актуальним є визначення правовідносин, що ним охоплюються, адже це питання досі залишається відкритим на законодавчому та теоретичному рівні.

Зарахування певних відносин до категорії тих, що охороняються кримінальним законодавством, не перетворює будь-яке посягання на них на кримінально-каране, оскільки злочинами визнаються тільки найнебезпечніші посягання на об'єкти, передбачені кримінальним законом. Кримінальне законодавство охороняє певні об'єкти не лише від злочинних, а й від інших суспільно небезпечних посягань, які не визнаються злочинами (наприклад, заподіяння шкоди з боку неосудних осіб або тих, які не досягли віку кримінальної відповідальності). Отже, поняття “об'єкт злочину” вужче, ніж поняття “об'єкт кримінально-правової охорони”. Основи національної безпеки як соціальні цінності охороняються нормами різних галузей права, зокре-

ма нормами конституційного та адміністративного права. Отже, віднесення певних благ (інтересів) до категорії охоронюваних кримінальним правом зовсім не перетворює будь-яке із посягань на ці блага (інтереси) у кримінально-каране діяння.

Національна безпека – це система державних заходів, спрямованих на захист національних інтересів і гарантування безпеки особи, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності.

Об'єктами національної безпеки є: людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи; суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформація, навколишнє середовище і природні ресурси; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність.

Основи національної безпеки є родовим об'єктом злочинів, зосереджених в Розділі, що має назву “Злочини проти основ національної безпеки України”. За КК 1960 р. такий Розділ називався “Злочини проти держави”. У новій назві відображено і новий напрямок розвитку України в дусі демократичності, соціальності, що передбачає зміну ставлення до особистісних та державних інтересів у суспільстві. Така зміна назви цілком зрозуміла, адже з зазначеного вище випливає, що злочини проти основ національної безпеки України посягають не лише на безпеку держави, але й на національну безпеку, котра визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Отже, детально визначивши складові основ національної безпеки, можна зробити висновок, що злочинність діянь, що розглядають в цьому контексті, крім тих, що посягають на інтереси особистості та суспільства, прямо залежить від державної політики на той чи інший період, адже сам об'єкт є дуже заполітизованим. Як приклад можна навести вичерпний перелік державних діячів у ст. 112 КК. Але в разі можливих змін Конституції або прийнятті нової цієї перелік неминує буде змінений, наприклад, за рахунок появи нових посад у зв'язку з формуванням двопалатного парламенту. Отже, це питання є дуже актуальним напередодні виборчої компанії або під час обгово-

рення нових проектів Конституції. Також прикладом політичної детермінованості об'єкта є досі невизначений державний кордон України, недоторканність якого є об'єктом ст. 110 КК.

Таким чином, можна зробити висновок, що деталізація основ національної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони має бути більш ретельно законодавчо врегульована для ефективного застосування кримінального законодавства з огляду на формування зовнішньої та внутрішньої політики нашої держави.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О.А. Чуваков

В.О. Ганоль, *ф-т підготовки кадрів для органів юстиції, IV курс, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ІСНУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ НОРМИ ПРО ПОСЕРЕДНИЦТВО В ХАБАРНИЦТВІ

На сучасному етапі формування держави особливо небезпечним є хабарництво. Воно підриває авторитет демократичних інститутів держави, гальмує хід економічних реформ, негативно впливає на моральний стан суспільства. В цих умовах посилення боротьби з хабарництвом є об'єктивною необхідністю. Про актуальність питань посередництва в хабарництві свідчить те, що вони не залишаються без уваги науковців, що, зокрема, проявляється в численних дискусіях з приводу удосконалення кримінального закону та кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані із дачею чи одержанням хабара.

Основним завданням цієї роботи є вирішення питання про передбаченість даного складу злочину у чинному законодавстві. На сьогодні серед вчених та практиків розділилися думки в погляді на питання щодо того, чи є посередництво в хабарництві за чинним КК України злочином. Деякі з них, поси-

лаючись на те, що даний склад не передбачений у чинному КК України (на відміну від КК 1960 р.), вважають, що це діяння не визнається злочином. Інші ж посилаються на постанову Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про хабарництво” від 26.04.2002 р. № 5, якою передбачається, що посередництво в хабарництві кваліфікується залежно від того, на чийй стороні виступав посередник, і розцінюється як пособництво із посиланням на ч. 5 ст. 27 КК України.

Найбільш вагомим аргументом проти позицій тих, хто вважає, що за чинним КК України посередництво в хабарництві можна вважати злочином, є наступне. Відповідно до підпункту “в” п. 1 Розділу II Прикінцевих та перехідних положень КК України суди зобов’язані були “Звільнити від покарання (основного і додаткового) відповідно до ч. 2 ст. 74 цього Кодексу осіб, засуджених за Кримінальним кодексом України 1960 р. за діяння, відповідальність за які не передбачено цим Кодексом: ... в) осіб засуджених за статтями ... 169 ... Кримінального кодексу України 1960 р.”. Як відомо, саме ст. 169 КК України 1960 р. передбачає відповідальність за посередництво в хабарництві.

Викладене дає, на мою думку, підстави ставити питання про необхідність закріплення в КК посередництва в хабарництві як самостійного складу злочину. З цією метою Кодекс має бути доповнений новою статтею, подібною до ст. 169 КК 1960 р. Разом з тим на відміну від попереднього законодавства, в якому диспозиція була простою, в чинному Кодексі її слід викласти описово. Це, на мою думку, полегшить застосування даної статті і зменшить кількість можливих помилок.

Думається, що відповідна стаття має бути викладена, наприклад, у такому виді:

“Стаття 361-2. Посередництво у хабарництві

1. Посередництво в хабарництві, тобто умисне сприяння в передачі хабара від хабародавця до хабароодержувача, – карається штрафом від п’ятисот до семисот п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п’яти років.

Те саме діяння, вчинено повторно, –

карається позбавленням волі на строк від двох до п’яти років”.

Розглянуті аспекти не вичерпують повного розв’язання даної проблеми, однак вони з очевидністю свідчать про актуальність їх дослідження в сучасних умовах розвитку нашого суспільства, у тому числі визначенні поняття вирішення питань їх кваліфікації.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.А. Пономаренко

К.Ю. Горустович, економіко-правовий ф-т, I курс,
Маріупольський державний
гуманітарний університет

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

На сьогодні одним із першочергових завдань нашої країни є утвердження демократичних принципів верховенства права, рівності всіх перед законом. Підставою для цього є останні події, які відбуваються у нашій країні, а також позитивні приклади провідних країн світу з розвинутою демократією. Поряд із цим існують певні проблеми, які гальмують процеси повноцінного та швидкого розвитку країни, на протидію яким необхідно звернути додаткову увагу держави та громадськості.

Одним із негативних соціальних явищ, яке потребує глибокого наукового вивчення та аналізу, є корупція. Міжнародна громадськість фіксує розширення масштабів корупції в Україні. Найбільш поширеними в Україні корупційними ситуаціями за останні роки стали вимагання додаткової оплати в лікувальних установах (28%), при прийомі на роботу (14%), неправильні дії Державтоінспекції (13%), відмова у видачі довідок органами місцевої влади (11%), при вступі до вищого навчального закладу (10%), незаконні дії міліції (10%), незаконні рішення суду (4%) та ін.

Корупція є одним із основних факторів політичної і соціально-економічної нестабільності в Україні, на що неодноразово зверталася увага у виступах депутатів Верховної Ради України, Президента України та керівників уряду. Існування явища корупції серед представників владно-управлінського апарату становить небезпеку для стабільного соціально-економічного розвитку держави. Не потребує додаткових доказів той факт, що корупція негативно впливає на систему державного управління, принципи її здійснення, породжує зневагу населення до апарату державної служби та руйнує довіру до державних службовців, сприяє занепаду авторитету державної влади. Отже, корупція є одним з основних чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сферу, громадську свідомість, міжнародні відносини. Слід погодитись із думкою А. Француза про те, що основна загроза корупції полягає у руйнації політичної системи.

Очевидно, що боротьба з корупцією має становити пріоритетний напрям державної політики. Більше того, антикорупційна політика має бути постійною частиною діючої державної політики. Це вимагає максимальної концентрації зусиль усіх гілок влади та органів місцевого самоврядування, вжиття необхідних загальнодержавних заходів, спрямованих на вдосконалення різних галузей права, зокрема кримінального і кримінально-процесуального законодавства, правового забезпечення правоохоронних органів і, насамперед, органів досудового слідства і дізнання. Боротьба з проявами корупції має ґрунтуватися на поєднанні профілактичних, правоохоронних і репресивних заходів. При цьому пріоритет повинен надаватися профілактичним заходам загальносоціального і спеціального кримінологічного спрямування. Основною метою державної політики у галузі боротьби з корупцією є створення дієвої системи запобігання і протидії корупції, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні.

Незважаючи на вжиті останнім часом організаційно-

правові заходи щодо протидії корупції, масштаби її не зменшилися. Таке становище є наслідком того, що дотепер не з'ясовано всіх соціальних передумов корупції, цілеспрямовано не здійснювалась діяльність щодо їх обмеження та нейтралізації. Тому одним із провідних завдань органів, що здійснюють боротьбу з корупцією, є вияв причин та передумов виникнення цього небезпечного явища сучасного суспільства.

Науковий керівник – старш. викл. Т.С. Жукова

*О.В. Діжурко, ф-т підготовки кадрів
для органів юстиції, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ВІД ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Найбільша відмінність між аналізованими злочинами полягає в об'єктивних сторонах складів цих злочинів. Так, злочин, передбачений ст. 364 КК України, полягає у зловживанні владою або службовим становищем, тобто у будь-якому умисному використанні службовою особою всупереч інтересам служби своїх прав і можливостей, пов'язаних з посадою. Злочин же, передбачений ст. 365 КК України, полягає у перевищенні влади або службових повноважень, тобто виході за межі своїх повноважень, вчинення дій, які не входять у її компетенцію. Перевищення влади або службових повноважень може відбуватися у наступних формах: вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої службової особи цього відомства чи службової особи іншого відомства; вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках або з особливого дозволу, або з додержанням особливого порядку – за відсутності цих умов; вчинення одноособово дій, які могли бути вчинені колегіально; вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або

дозволяти.

Зловживання може проявлятися у формі як дії, так і бездіяльності. Перевищення завжди проявляється в активній дії.

Форма вини в обох злочинах може бути лише умисною (прямий умисел) стосовно діяння і умисною або необережною стосовно наслідків. Відмінність суб'єктивної сторони зловживання від суб'єктивної сторони перевищення полягає у тому, що корисливий мотив, інший особистий мотив або мотив задоволення інтересів третіх осіб є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони зловживання. Перевищення влади та службових повноважень також може вчинятися з цих мотивів, однак їх наявність не є обов'язковою для кваліфікації. Ці мотиви можуть бути враховані при призначенні покарання.

Якщо згадати російське “Уложение о наказаниях уголовных и исправительных” 1845 р., то в ньому термін “зловживання” використовувався як загальний, що характеризував будь-яке “превышение власти и противозаконное бездействие”.

Параграфом 340 Кримінального кодексу ФРН передбачено відповідальність службової особи за заподіяння тілесних ушкоджень фізичним особам під час виконання нею службових обов'язків або у зв'язку з такими обов'язками. Багатьма іншими статтями встановлена відповідальність за спеціальні види зловживань службовим становищем. Проте загальної норми, яка передбачена ст. 364 КК України, в КК Німеччини немає.

В статті 323 Кримінального кодексу Італії передбачено відповідальність за зловживання службовим становищем. Згідно з цією статтею службова особа несе відповідальність, якщо зловживання службовим становищем вчинюється нею з метою отримання для себе або для інших осіб вигід майнового чи немайнового характеру або з метою заподіяння незаконної шкоди третім особам. Статтями 328 і 332 КК Італії передбачені окремі склади бездіяльності влади. Крім того, службовими злочинами згідно КК Італії вважаються незаконне використання винаходів, розголошення та використання службових секретів, порушення недоторканності житла та порушення таємниці листування.

В Кримінальному кодексі Франції зловживання владою поділено на два види: 1) зловживання владою, спрямоване проти управління; 2) зловживання владою щодо приватних осіб. До першого належать будь-які дії представників державної влади,

якими було здійснене порушення закону. До другого виду належать посягання на особисту волю громадян, дискримінація окремих фізичних чи юридичних осіб, порушення недоторканності житла та таємниці листування.

За кримінальним законодавством Великої Британії під зловживанням владою розуміється будь-яке пригноблення з боку посадових осіб або корупція. Одним із видів зловживання службовим становищем визнається також порушення довіри чи обман у справі, що стосується публічних інтересів, навіть якщо аналогічні дії між приватними особами тягнуть лише цивільно-правову відповідальність. Серед інших посадових злочинів – неуповноважене поширення інформації, порушення таємниці листування, бездіяльність посадової особи, яка не виправдовується ситуацією, та відмова від виконання обов'язків.

У Кримінальному кодексі штату Пенсільванія (США) передбачено два види зловживання посадою: “пригноблення” та використання інформації з корисливою метою. При цьому під “пригнобленням” розуміються будь-які активні умисні дії, коли посадова особа вимагає від когось іншого заарештувати, затримати, обшукати, використати неналежні засоби, позбавити володіння, перекрутити розрахунок або вчинити інші аналогічні дії щодо особистих чи майнових прав, а також коли вона заперечує наявність чи заважає здійсненню будь-яких прав, привілеїв, повноваження чи імунітету.

Аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн свідчить, що в багатьох з них “зловживання” застосовується найчастіше як таке, яке охоплює собою поняття “перевищення”. У зв'язку з цим, на нашу думку, доцільно було б внести зміни до КК України, відмовившись від поняття “перевищення влади або службових повноважень”, і натомість передбачити всі можливі спеціальні склади зловживання владою або службовим становищем, у тому числі окремий склад злочину “зловживання владою або службовим становищем, пов'язане з насильством”. За таких умов проблеми з кваліфікацією службових зловживань істотно зменшаться.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитоновна

Т.Г. Захаров, *ф-т економічної безпеки, III курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Чітке визначення поняття родового об'єкта злочинів проти правосуддя є важливим для встановлення системи даних злочинів, а також для визначення суспільних відносин, які ставляться під загрозу в результаті вчинення цих злочинів.

Виходячи з існуючих у науковій літературі точок зору, слід відзначити, що поняття правосуддя розглядається у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні правосуддя – це виключно діяльність суду, яка пов'язана з вирішенням справи по суті. На нашу думку, ця точка зору не є прийнятною для визначення родового об'єкта Розділу XVIII “Злочини проти правосуддя” КК України. Тому при визначенні родового об'єкта злочинів проти правосуддя ми вважаємо за потрібне використовувати розуміння правосуддя у широкому значенні, яке відносить до сфери правосуддя не тільки діяльність суду, а й діяльність органів дізнання, досудового слідства та прокуратури.

Слід зазначити, що в науковій літературі існує декілька визначень родового об'єкта злочинів проти правосуддя:

1) діяльність, яка спрямована на досягнення завдань правосуддя, включаючи діяльність органів суду, прокуратури, слідчих та оперативних підрозділів;

2) відносини у сфері правосуддя та інтереси осіб, які беруть у ньому участь;

3) суспільні відносини зі здійснення державної влади.

На підставі цих дефініцій та враховуючи положення чинного законодавства, пропонується наступне визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя – це суспільні відносини, які складаються у сфері діяльності органів суду, прокуратури, органів дізнання та досудового слідства та захисту прав, свобод і законних інтересів осіб та органів, які включені в процес здійснення правосуддя.

Виходячи з того, що суд не є самодостатнім органом, а розгляд справи у суді є лише одним із елементів кримінального процесу, видається доцільним поставити під захист не тільки діяльність самого суду, а й діяльність тих органів, які беруть участь у процесі здійснення правосуддя на стадіях досудової діяльності, а також уже на стадії розгляду справ у суді. Тому зводити поняття правосуддя тільки до діяльності суду вважаємо недоцільним.

Важливою складовою поняття родового об'єкта є захист прав, свобод і законних інтересів осіб та органів, які включені в процес здійснення правосуддя, тому що внаслідок вчинення злочинів, передбачених даним Розділом, під загрозу ставиться не тільки порядок здійснення правосуддя, але й права, свободи і законні інтереси, осіб, які беруть у ньому участь. Тому вказівка на цей аспект дає змогу уточнити ті об'єкти, які перебувають під безпосереднім захистом кримінально-правових норм даного Розділу.

З урахуванням зазначеного слід зробити висновок, що питання визначення поняття родового об'єкта злочинів проти правосуддя є актуальним в науці кримінального права і потребує уваги з боку науковців.

Науковий керівник – канд. юрид. наук Г.М. Зеленов

М.В. Зенова, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ч. 1 ст. 364 ТА ч. 2 ст. 191 КК, ЯК СУМІЖНИХ

У теорії кримінального права зловживання службовим становищем, яке вчинюється з корисливих мотивів і заподіює майнову шкоду, що досягає показника “істотна шкода”, зазначеного в п. 3 примітки до ст. 364 КК (далі – зловживання), та

заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (далі – заволодіння) співвідносяться по-різному. Поширеним є підхід, відповідно до якого склади злочинів, передбачених ч. 1 ст. 364 та ч. 2 ст. 191 КК, співвідносяться як суміжні. Однак цей підхід виглядає необґрунтованим.

Андрушко П.П. наголошує на тому, що головними розмежувальними ознаками зазначених злочинів є мотив і мета. Для злочину, передбаченого ст. 191 КК, обов'язковим є корисливий мотив – одержання вигоди майнового характеру і мета – незаконно збагатитися чи збагатити іншу особу за рахунок обєрнення чужого майна на свою користь чи на користь інших осіб. Але ж і злочин, передбачений ст. 364 КК, може вчинюватися з корисливих мотивів, а отже, і переслідує певну мету.

Звернімося до визначення поняття “корисливий мотив”. Б.С. Волков корисливий мотив визначає як прагнення отримати матеріальну, майнову вигоду, в т.ч. і праві зайняти більш високо оплачувану посаду. В.А. Владіміров і Ю.І. Ляпунов сутність користі як мотиву вбачають в прагненні, бажанні особи незаконно збагатитися. На нашу думку, не існує обґрунтованих підстав розуміти корисливий мотив у ст. 364 КК якимось іншим чином або тлумачити його вужче, ніж у ст. 191 КК України.

У правозастосовній практиці розмежування зазначених злочинів також здійснюється за мотивом, тобто корисливий мотив, який передбачений у ст. 364 КК, тлумачиться вузько: службова особа не заволодіває чужим майном, а, діючи всупереч інтересам служби і протиправно отримуючи вигоду зі свого службового становища, заподіює власникові майна майнову шкоду. Вироком Теробовлянського районного суду Тернопільської області було засуджено особу, яка, працюючи директором товариства, давала вказівки головному бухгалтеру на те, щоб вона не перераховувала до бюджету суми прибуткового податку з громадян. Дії особи кваліфікували за ст. 364 КК, оскільки вона особистою корисливою метою переслідувала, а лише намагалася створити сприятливі умови для роботи товариства.

Склади злочинів, передбачені ч. 1 ст. 364 та ч. 2 ст. 191 КК, розмежовуються також за змістом діяння. Однак такий підхід виглядає штучним і створеним для того, щоб співвідносити склади цих злочинів як суміжні. Зі змісту ч. 2 ст. 191 КК випли-

ває, що заволодіння “втілюється” у зловживання. Якби законодавець вважав, що вказані прояви поведінки мають абсолютно відмінний зміст, він вжив би у ч. 2 ст. 191 КК формулювання “заволодіння чужим майном поєднане зі зловживанням службовим становищем”.

Звернімо увагу на певну непослідовність прихильників підходу, відповідно до якого зміст поняття “зловживання” не включає у себе “заволодіння”.

М.І. Мельник зазначає у коментарі до ст. 157 КК України: перешкоджання здійсненню виборчого права, що вчиняється службовою особою, якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки, то вони потребують додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 364 що свідчить про те, що такі дії охоплюються змістом зловживання.

Аналогічна позиція у П.П. Андрушка, який зазначає, що дії службової особи, передбачені ч. 4 ст. 157, ч. 2, 7, 8 ст. 158, ст. 175, ст. 210 КК та ін., є конкретними проявами зловживання, а заволодіння слід відмежовувати від зловживання “за ознаками предмета, способами їх вчинення та за ознаками суб'єктивної сторони”, з чим важко погодитись. Очевидно, що співвідношення між ч. 2 ст. 191 і ч. 1 ст. 364 та ч. 3, 4 ст. 157 та ін. і ч. 1 ст. 364 КК України має вирішуватись однаковим чином.

Відтак склади злочинів, передбачені цими статтями, не можуть співвідноситись як суміжні.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. К.П. Задоя

*С.В. Ільницька, юрид. ф-т, IV курс,
Львівський національний університет
ім. Івана Франка*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Конституційний лад як об'єкт кримінально-правової охорони займає важливе місце серед інших об'єктів, які охороняються кримінальним законом, тому необхідно правильно визначити саме поняття конституційного ладу.

Існують різні позиції вчених щодо з'ясування даного поняття. Зокрема, В.Ф. Погоріло, О.В. Совгіря, Н.Г. Шукліна вважають, що конституційний лад необхідно розглядати з позицій державного і суспільного ладу і визначають його як систему суспільних відносин, передбачених і гарантованих Конституцією України й законами, прийнятими на її основі і відповідно до неї, а В.Т. Кабишев, дещо розширивши визначення даного поняття, зазначив, що останнім є також система конституційних норм і принципів, що регулюють окремі види суспільних відносин існуючого реального ладу.

Проаналізувавши дані визначення, можна зазначити наступне:

– визначати конституційний лад системою суспільних відносин, передбачених і гарантованих Конституцією, є не зовсім правильним, оскільки в Конституції передбачаються не самі суспільні відносини, а норми, які спрямовані на врегулювання цих відносин;

– вважати конституційний лад України системою суспільних відносин, не тільки передбачених і гарантованих Конституцією, а й законами, в тому числі конституційними, прийнятими на її основі і відповідно до неї, видається недоцільним, оскільки тоді надто широко трактуватиметься дане поняття, адже зрозуміло, що всі закони приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй.

До того ж своєрідною гарантією конституційного ладу України є особливий порядок внесення змін до Конституції України. Для законів такий порядок не передбачається. Необхідно також зазначити, що закони приймаються на розвиток тих основоположних ідей, які закріплені Конституцією і відповідно до неї. Якщо змінюється будь-яке конституційне положення, відповідно положення закону приводяться у відповідність з Конституцією. В протилежному випадку такий закон визнаватиметься неконституційним, а не таким, що порушує конституційний лад. Отже, виходячи з вищенаведеного, можна сказати, що тільки зміна Основного закону держави може привести до формальної зміни конституційного ладу;

– в теорії держави і права виділяють загальні і спеціаль-

ні норми. Різновидом спеціальних норм є: норми-начала, норми-цілі, декларативні норми, дефінітивні норми і, зокрема, норми-принципи. Отже, немає необхідності зазначати, що конституційний лад є не тільки системою норм, а й принципів, оскільки система норм включає систему принципів, які є їх різновидом.

Іншої точки зору дотримуються такі науковці, як Е.И. Козакова та О.Е. Кутафин, які вважають, що конституційний лад – це певна форма або відповідний засіб організації держави, закріплений у її Конституції. При цьому вони фактично ототожнювали конституційний лад з державним. Проте таке ототожнення призводить до ігнорування людини як вищої соціальної цінності, на охорону інтересів якої мають бути спрямовані всі інші елементи конституційного ладу, а відповідно і тих положень Конституції, які закріплюють ті основоположні начала, на яких базується суспільний лад, а саме: про суверенність суспільства, народу, демократизму суспільства, політичного, економічного та ідеологічного плюралізму, законності, етнічної багатонаціональності і політичної єдності українського народу, а також соціальної справедливості.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити такий висновок:

– по-перше, під конституційним ладом необхідно розуміти систему конституційних норм, які визначають найважливіші аспекти функціонування держави та суспільного ладу;

– по-друге, дане поняття необхідно розглядати з позиції державного та суспільного ладу;

– по-третє, конституційний лад має базуватися на загальних і спеціальних принципах. Загальними є такі принципи як: суверенність, демократизм, гуманізм конституційного ладу, його реальність і дійсність, системність і наступність, а спеціальними будуть ті, які закріплені конкретними статтями Конституції і спрямовані на врегулювання суспільного відношення;

– по-четверте, мають бути встановлені гарантії конституційного ладу, завдяки яким він зможе реально існувати на тому чи іншому етапі розвитку держави і суспільства.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В.М. Бурдін

М.М. Ковтуцький, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ВИМАГАННЯ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ХАБАРОДАВЦЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Вирішення завдання боротьби з хабарництвом, викриття й притягнення до відповідальності найбільш небезпечних злочинців-хабароодержувачів досягається, зокрема, законодавчим встановленням звільнення від кримінальної відповідальності осіб, що дали хабарі.

Частиною 3 ст. 369 КК передбачено дві самостійні підстави звільнення хабародавця від кримінальної відповідальності: 1) якщо відносно нього мало місце вимагання хабара; 2) якщо після давання хабара він добровільно заявив про це до порушення кримінальної справи щодо нього.

Розглянемо першу з них. Вимаганням хабара, про яке йдеться в ч. 2 ст. 368 КК, згідно з п. 4 примітки до ст. 368 КК визнається його вимагання службовою особою з погрозою вчинення або невчинення з використанням влади чи службового становища дій, які можуть заподіяти шкоду правам чи законним інтересам того, хто дає хабар, або умисне створення нею умов, за яких особа вимушена дати хабар з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів. Вимагання існує як у відкритій, так і в завуальованій формі. Варто зазначити, що при вимаганні хабара хабародавець звільняється від кримінальної відповідальності незалежно від того, чи повідомив він органам правопорядку про вимагання і давання хабара добровільно, чи про це стало відомо з інших джерел.

На нашу думку, вимагання хабара може розглядатись як прояв психічного примусу до вчинення протиправних дій, передбаченого ч. 2 ст. 40 КК, і як обставина, яка за деяких умов виключає кримінальну відповідальність особи.

Згідно ч. 2 ст. 40 КК питання про кримінальну відповідальність особи, яка вчинила діяння під впливом психічного

примусу, вирішується відповідно до положень ст. 39 КК (крайня необхідність). Тоді виникає складне питання застосування інституту крайньої необхідності, а саме щодо визначення співвідношення заподіяної і відверненої діянням шкоди.

Слід зазначити, що ч. 1 ст. 39 КК при умові недопущення перевищення меж крайньої необхідності шкоду, заподіяну правоохоронюваним інтересам, не визнає злочином, тобто таке діяння не містить складу злочину, або ж взагалі за ч. 3 даної статті не підлягає кримінальній відповідальності, тобто в цьому випадку не йде мова про звільнення від кримінальної відповідальності.

Згідно з цим в даному випадку варто говорити про спеціальне становище ч. 3 ст. 369 КК щодо ч. 2 ст. 40 і ст. 39 КК України. Тобто особа не підлягає кримінальній відповідальності, навіть за відсутності спеціальної вказівки у ч. 3 ст. 369 КК.

Треба звернути увагу, що ПВСУ у постанові “Про судову практику у справах про хабарництво” від 26.04.2002 р. № 5 у п. 22 зазначив: “У діях особи, яка в зв’язку з вимаганням у неї хабара, перше ніж його дати, звернулася до органів влади з метою викрити вимагача, складу злочину немає. Тому вона звільняється від відповідальності на підставі не ч. 3 ст. 369 КК, а п. 2. ч. 1 ст. 6 КПК”.

Отже, з викладеного можемо зробити висновок про спеціальне застосування ч. 3 ст. 369 КК України. Також слід звернути увагу на практику суду, за якою, якщо при вимаганні особа перед даванням хабара звернулася до органів влади, звільнення від відповідальності відбувається на підставі п. 2. ч. 1 ст. 6 КПК, що є кримінально-процесуальною підставою звільнення, а не ч. 3 ст. 369 КК України. При цьому кримінально-процесуальна підстава – відсутність в діях особи складу злочину, хоча фактично цей склад наявний, про що свідчить формулювання у ч. 3 ст. 369 КК – “звільняється”. Отже, вказівка на п. 2. ч. 1 ст. 6 КПК не є коректною.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ У ФОРМІ ШПИГУНСТВА ТА ШПИГУНСТВО

Державна зрада у формі шпигунства та шпигунство (ст. 111 та 114 КК України) є особливо тяжкими злочинами, що обумовлено їх винятковою суспільною небезпекою, бо спричиняється не тільки матеріальна (економічна) шкода, а й підривається міжнародний імідж держави.

Відсутність інформації з даного питання створює ілюзію у пересічних громадян, що державна зрада у формі шпигунства і шпигунство – це пережиток минулого. Навпаки, як свідчить історія, у тому числі і колишнього СРСР, а також сучасні матеріали Служби безпеки України та спецслужб іноземних держав (Російська Федерація, Сполучені Штати Америки) дозволяють зробити висновок про актуальність даного питання у сучасних умовах.

Історичний аналіз законодавства про кримінальну відповідальність за шпигунство засвідчує, що як царське, так і радянське кримінальне право мали своїм завданням захист передусім державних інтересів, а загроза збереженню державної таємниці розглядалася як посягання на державну безпеку. У радянську епоху державною безпекою СРСР визнавався стан не порушності “корінних основ розвинутого соціалістичного суспільства в умовах гострого класового протиборства сил соціалізму та імперіалізму”. Державна безпека була покликана створювати панівному класу умови для здійснення та зміцнення своєї політичної влади. Для цього періоду характерним є процес тотального засекречування різних відомостей. У результаті страждали громадяни, чії права та свободи, прикриваючись ширмою таємності, порушували чиновники.

На сьогодні в Україні законодавчо переглянуті пріоритети соціальних цінностей всіх сфер нашого життя. У законодавстві України про кримінальну відповідальність продовжує існувати заборона згаданих діянь, однак тепер вона зумовлена загрозою національній безпеці. Захищаючи державну таємницю, держава забезпечує не тільки свої, але й інтереси всього су-

спільства та окремих осіб.

Шпигунство як форма державної зради полягає в передаванні громадянином України або збиранні з метою передавання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що містять державну таємницю. Тобто суб'єктом може бути лише громадянин України. І кваліфікується дане діяння як державна зрада за ч. 1 ст. 111 КК України. Іноземці та особи без громадянства можуть бути співучасниками державної зради (організаторами, підмовниками, пособниками). У цих випадках їх діяння слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 27 та 29 КК України залежно від того, у чому конкретно полягала співучасть цієї особи.

Передача відомостей, що становлять державну таємницю, іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам потребує наявності у винної особи прямого наміру: усвідомлює небезпечний характер своїх дій і бажає їх вчинення.

Мета і мотиви злочинних дій при цьому можуть бути будь-якими, що на кваліфікацію не впливає, але повинно братися до уваги судом при призначенні покарання. Найчастіше мотивом шпигунських дій є користь, бажання “заробити”, але не можна виключати і ненависті до нашої держави.

У випадку, якщо особа, котра вчинює таке діяння, помилляється в змісті відомостей, тобто думає, що переданий іноземній державі, іноземній організації чи їхнім представникам документ містить державну таємницю, або думає, що відомості про передані предмети (прилади, речовини) становлять таку таємницю, а насправді такого нема, відповідальність настає залежно від обставин справи за закінчений чи незакінчений замах на державну зраду у формі шпигунства або замах на шпигунство.

Для удосконалення кримінальної відповідальності за шпигунство в Україні актуальним є питання встановлення підвищеної кримінальної відповідальності за цей злочин, вчинений в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, тим більше, що такий підхід вже застосовується законодавцем в диспозиції ст. 111 КК України (державна зрада).

З метою забезпечення більш повної кримінально-правової охорони відомостей, що становлять державну таємницю, багато науковців вважають за доцільне врахувати досвід держав НАТО і встановити кримінальну відповідальність за незаконне збирання секретних відомостей без мети передачі їх

іноземним державам, організаціям чи їх представникам.

Виділення в українському законодавстві про кримінальну відповідальність різних суб'єктів шпигунства в залежності від громадянства, а відтак і окремої форми державної зради – державної зради у формі шпигунства, – вбачається недоцільним.

В санкції ст. 114 КК одночасно з позбавленням волі чимало практиків пропонують передбачити застосування значних штрафів.

Сьогодні Україна знаходиться у стані формування нових соціально-економічних і політичних відносин, створення нового законодавства, маючи на меті увійти до загальноєвропейського правового простору. А відтак можна сподіватися, що подальше вдосконалення норм, які регламентують кримінально-правову заборону шпигунства, триватиме.

Науковий керівник – канд. юрид. наук О.В. Швидкова

А.В. Макаренко, філолог. ф-т, IV курс,
Національна академія
Служби безпеки України

**ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПЕРЕДБАЧЕНИХ ст. 111 “ДЕРЖАВНА ЗРАДА”
ТА ст. 330 “ПЕРЕДАЧА АБО ЗБИРАННЯ ВІДОМОСТЕЙ,
ЩО СТАНОВЛЯТЬ КОНФІДЕНЦІЙНУ ІНФОРМАЦІЮ,
ЯКА Є ВЛАСНІСТЮ ДЕРЖАВИ” КК УКРАЇНИ**

Одним із найважливіших об'єктів кримінально-правової охорони є національна безпека України – захищеність життєво-важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий їх розвиток, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Однією з таких загроз є злочини, передбачені ст. 111 “Державна зрада” та ст. 330 “Передача або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави” Кримінального кодексу України (далі – КК України), які посягають на окремі складові основ національної безпеки.

Аналіз об'єктивної сторони державної зради у формі надання іноземній державі чи організації або їх представникам

допомоги в проведенні підривної діяльності проти України показує, що у випадку передачі їм відомостей конфіденційного характеру, що є власністю держави, ці дії одночасно підпадають під ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 330 КК України “Передача або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави”. Вказівка у диспозиції ч. 1 ст. 330 КК України на те, що відповідальність за цією статтею настає за відсутності ознак державної зради, не може бути розмежувальною, бо особа, що передає або збирає з цією метою конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, усвідомлює той факт, що ці відомості будуть використані іноземною державою чи організацією на шкоду інтересам України. Таке усвідомлення характеризує інтелектуальний момент прямого умислу державної зради, тому діяння, передбачене ст. 330 КК України, завжди містить ознаки державної зради – розмежувати розглянуті дії за ознаками суб'єкта та суб'єктивної сторони також не видається за можливе.

За таких умов не можна говорити про те, що аналізовані діяння відмежовуються за об'єктом злочинного посягання: одні й ті самі дії, вчинені однією й тією самою особою з аналогічною формою вини, метою та мотивами не можуть посягати на різні суспільні відносини. Таким чином, виникає конкуренція норм, передбачених ч. 1 ст. 111 та ч. 1 ст. 330 КК України, яка не може бути вирішена на користь однієї з них, а до винних осіб застосовуються різні за видом та обсягом покарання. З позиції права таке явище є недопустимим.

З огляду на це автор пропонує внести такі зміни до КК України:

1. У диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України “Державна зрада” після слів: “надання іноземній державі, іноземній організації” додати слова “підприємству, установі”.

2. Виключити з КК України ст. 330 “Передача або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави”.

Зазначені зміни допоможуть уникнути неоднозначності при кваліфікації злочинних дій, передбачених ст. 111 та 330 КК України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С.Л. Фальченко

Р.О. Максимович, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ОКРЕМІ ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМ ХАБАРНИЦТВА

Актуальність теми зумовлена високим рівнем корумпованості органів державної влади і їх посадових осіб. Фактично, хабарництво є передумовою зловживання владою чи службовим становищем. І саме тому нагальним стає питання про визначення, що може вважатися хабаром, та вплив наявності вини на кваліфікацію діяння передбаченого ст. 368, 369, 370 Кримінального кодексу України (далі – КК). На думку М.О. Потебенька та В.Г. Гончаренка, предметом хабара не можуть визнаватися послуги, вигоди немайнового характеру. Серед інших вчених, які вивчали кримінально-правові питання хабарництва, варто відзначити Б. Волженкіна, Б. Здравомислова, В. Кириченка, М. Кучерявого, Ю. Ляпунова, М. Мельника та О. Светлова.

Проаналізувавши різні думки вчених, я дійшов висновку, що, враховуючи взаємопов'язаність діяльності як державних, так і недержавних юридичних осіб, доволі важко встановити наявність власне майнового характеру наданої послуги. Голова суду, одержавши хабара у вигляді грошей, дає вказівку судді щодо бажаного змісту майбутнього рішення, обіцяючи надати позитивну рекомендацію для обрання цього судді до суду вищої інстанції, тобто підвищення службового положення останнього, що відобразиться і на матеріальному забезпеченні. Таким чином, надання позитивної рекомендації головою судді потрібно кваліфікувати як послугу чи вигоду немайнового характеру.

У своїй роботі головну увагу хочу зосередити на деяких дискреційних ситуаціях, таких ситуаціях, при настанні яких відповідальність не настає через відповідну неврегульованість нашим законодавством.

Наприклад, державний орган приватизації приймає рішення про проведення приватизації будівлі шляхом викупу за порівняно невисокою ціною акціонерним товариством “А”, хоча міг би прийняти рішення і про проведення приватизації шляхом аукціону, в якому могло б взяти участь і інше акціонерне товари-

ство “Б”. При цьому державні інтереси тільки б виграли. Такі дії є незрозумілими і здійснюються всупереч інтересам держави.

Особливої уваги заслуговує вчинення службових злочинів працівниками правоохоронних і судових органів. Адже саме ці органи – остання інстанція, куди може звернутись особа за законністю та справедливістю. Ситуація в цій сфері так склалася, що службова особа може вирішити те чи інше питання на свій розсуд, не порушуючи закону: затримати особу чи ні; обрати запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд або взяти під варту; в апеляційній інстанції скасувати вирок чи залишити його в силі. Ось в таких ситуаціях і виявляється величезне поле для маніпулювання службовими повноваженнями та отримання незаконної винагороди у вигляді хабарів.

Таким чином, наведений перелік характеризує недосконалість законів, заходів по боротьбі з корупцією, які здійснює наша держава, що дає змогу державним службовцям здійснювати кримінально карані діяння, не побоюючись настання відповідальності.

Таким чином, вважаю за необхідне доповнити ч.1 ст. 368 КК України щодо визначення одержання хабара та сформулювати наступним чином: “Одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання (невиконання) чи заступництва в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища”.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. В.В. Крижанівський

Є.В. Маляров, *ІПКОП, II курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ДЕРЖАВНОГО ЧИ ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА

Однією з головних функцій будь-якої держави є забезпечення національної безпеки. Важливу роль у цьому відігра-

ють норми КК України, адже без належної кримінально-правової охорони суспільних відносин, що забезпечують державну безпеку, неможлива й ефективна боротьба зі злочинністю. Саме тоді, коли існує захищеність держави, її інтересів, можливо й реалізувати усі ті принципи, які закріплені в Конституції України, одним з яких є гарантування прав та свобод людини.

Відповідно до Концепції (Основ державної політики) національної безпеки України, схваленої постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. Національна (в тому числі й державна) безпека України передбачає відсутність загрози у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, воєнна, екологічна, науково-технологічна, інформаційна тощо. Саме на захист національної безпеки держави й суспільства у політичній сфері, а саме у сфері здійснення найвищої державної влади, забезпечення її нормального функціонування та у сфері діяльності політичних партій спрямована ст. 112 КК України “Посягання на життя державного діяча”.

Специфічною ознакою даного складу злочину є потерпілий. Відповідно до ст. 49 КПК потерпілий – особа, якій злочинном заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Ним може бути тільки державний або громадський діяч, який займає посаду, передбачену диспозицією ст. 112 КК України, а саме: Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем’єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду України, або вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії. На мою думку, даний перелік осіб сформований законодавцем не в повному обсязі й має бути розширений. Так, діяльність Голови Центральної виборчої комісії має не менш важливе значення у сфері здійснення вищої державної влади, а саме у галузі формування та функціонування вищих державних органів. Також заслуговує на увагу й діяльність Голови Вищої ради юстиції, метою якої є формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній

основі, а також за прийняття рішень стосовно порушень суддя-ми і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність. Таким чином, вбачається за необхідне доповнити перелік потерпілих, передбачених ст. 112 КК України, наступними суб’єктами – Голова ЦВК та Голова Вищої ради юстиції.

Згідно ст. 22 КК України суб’єктом згаданого злочину є фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку. У даному випадку доцільно було б підвищити цей вік до 16 років. Це пояснюється тим, що: по-перше, в даному віці особа ще не в повній мірі здатна узгоджувати свою поведінку з правилами, встановленими в державі та суспільстві. Особа у такому віці ще не є громадянином України. Саме в цьому віці відбувається становлення підлітка як дорослої особи. Підлітки вже здатні оцінювати свої поступки, хоча психіка ще достатньою мірою не сформована. Характерними ознаками даного періоду є неможливість встояти під негативним впливом, довірливість, хибне уявлення про суспільство. Саме все це створює можливість використання психіки як знаряддя злочину. По-друге, даний злочин не такий вже й розповсюджений серед неповнолітніх осіб віком з 14 до 16 років. І встановлення зниженої вікової межі – недоцільна вимога законодавця.

Заслуговує на увагу й питання кваліфікації посягання на життя близьких родичів відповідних діячів. Оскільки ст. 112 КК є спеціальною по відношенню до ст. 115 КК, а саме до п. 8 ч. 2 ст. 115 КК, тобто умисне вбивство особи чи її близького родича у зв’язку з виконанням цією особою службового чи громадського обов’язку, то доцільно було б передбачити таке ж саме положення стосовно близьких родичів і у ст. 112 КК. Оскільки посягання на життя близьких родичів дуже негативно відзначиться на психічному або медичному стані здоров’я державного діяча, а звідси і на можливості приймати певні виважені рішення, що в деяких випадках може ставити в небезпеку певні державні інтереси.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Я.М. Кураш

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ХАБАРНИЦТВО

Як свідчить аналіз кримінально-правової літератури та правозастосовної практики, існують теоретичні та практичні проблеми, що стосуються законодавчого опису ознак діянь, які охоплюються поняттям “хабарництво” в конструкціях ст. 368-369 Кримінального кодексу України. На думку провідних фахівців (П.П. Андрушко, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк та ін.), у ряді випадків бракує повноти та точності, посилення на окремі з вказаних ознак, навпаки, вбачається зайвим. Багато ознак зазначених злочинів неоднозначно тлумачаться вченими і практиками, що нерідко призводить до помилок при застосуванні кримінального закону. Узагальнюючи наведені в кримінально-правовій літературі погляди щодо вдосконалення конструкції відповідних статей з метою їх правильного та однакового застосування на практиці, можна виділити ті, які підтримує більшість фахівців. Зокрема, це такі положення:

а) потребує законодавчого уточнення опис предмета хабара. Загальноновизнано, що предмет цього злочину може мати лише матеріальний характер. Разом з тим законодавчий опис цієї ознаки одержання хабара дає підстави для більш широкого тлумачення предмета цього злочину. Такий висновок впливає з буквального тлумачення терміна “будь-який”, що вживається у ст. 368 КК стосовно предмета одержання хабара. У законі має бути спеціально зроблено застереження щодо матеріального характеру одержання (а отже, і дачі) хабара;

б) існує також необхідність у доповненні ст. 368 КК такою кваліфікуючою ознакою, як одержання хабара, пов’язане з вчиненням посадовою особою незаконних дій (бездіяльності). Підвищена суспільна небезпека зазначених дій зумовлюється тим, що посадова особа, яка одержує незаконну винагороду, двічі порушує свої посадові повноваження: перший раз, коли

одержує хабар, а другий – коли за цей хабар вчиняє незаконні дії в інтересах того, хто дав цей хабар;

в) потребують уваги законодавця і такі кваліфікуючі ознаки одержання хабара, як одержання хабара у великому чи особливо великому розмірі. Існуючий підхід до визначення таких розмірів не може бути визнаний прийнятним з огляду на те, що одиниці виміру, які покладені в основу їх визначення, встановлюються без урахування потреб кримінального закону. Визначення великого та особливо великого розмірів хабара має здійснюватися на підставі спеціальної одиниці виміру, яка встановлюється законом. Якщо ж говорити, в принципі, про розмір хабара як кваліфікуючу ознаку одержання хабара, то слід погодитися з твердженням, відповідно до якого розмір хабара не є тією обставиною, яка суттєво впливає на суспільну небезпеку цього злочину. Суспільна небезпека одержання хабара зумовлюється іншим – тим, що посадова особа “продається”, підриваючи тим самим авторитет влади, руйнуючи її, порушуючи права і законні інтереси юридичних осіб, права та свободи людини і громадянина;

г) незважаючи на те, що кримінальний закон дає визначення суб’єкта одержання хабара та інших посадових злочинів посадової особи, питання про суб’єкта цих злочинів як на рівні законодавчого регулювання, так і на рівні наукових досліджень не можна вважати вичерпаним, пропонується визнати неправильною ситуацію, за якої кримінальне законодавство визнає певних осіб посадовими незалежно від сфери їх діяльності. У результаті цього в одну групу суб’єктів включаються і особи, які обіймають відповідні посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, і особи, які працюють на державних підприємствах, і особи, діяльність яких здійснюється у сфері приватного бізнесу. Правильним буде вважати суб’єктом злочину не просто посадову особу, а публічну посадову особу, тобто особу, яка має безпосередній стосунок до здійснення публічної влади. Управлінці комерційних та інших організацій за зловживання своїми повноваженнями мають відповідати за окремими статтями.

Науковий керівник – старш. викл. Т.С. Жукова

*І.В. Салонік, ШКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

**СПІВВІДОШЕННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО ч. 1 ст. 368 ТА
ч. 3 ст. 235-4 КК УКРАЇНИ**

Про актуальність проблем кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з хабарництвом, свідчить суттєвий вплив цих злочинів на економіку й політику держави.

У наш час дуже багато ведеться розмов про специфіку протидії корупції та хабарництву, розуміючи при цьому найчастіше хабарі, які даються державним посадовим особам. Але, здійснюючи “безперервну боротьбу” з корупційними злочинами у державному секторі, не потрібно забувати про приватний сектор, захисту від корупції якому в останній час не приділялась увага з боку законодавця і який не менш вражений корупційними злочинами, ніж та сама державна служба.

Об'єктом одержання хабаря, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК, є суспільні відносини, пов'язані із встановленим законом порядком здійснення службовими особами своїх повноважень, авторитет органів влади. Об'єктом одержання комерційного підкупу є суспільні відносини, що охороняють нормальну діяльність юридичних осіб приватного права.

Предметом одержання хабара (ч. 1 ст. 368 КК) можуть бути майно (гроші, цінності), право на нього, будь-які дії майнового характеру (безоплатне надання послуг). Предметом злочину, встановленого ч. 3 ст. 235-4 КК, є неправомірна вигода, якою згідно п.1 примітки до ст. 235-1 КК визнаються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги матеріального або нематеріального характеру, що їх обіцяють, пропонують, надають або отримують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав. При цьому відмінності одержання хабара від комерційного підкупу полягають у більш широкому колі тих цінностей, переваг, пільг чи послуг, за одержання яких службова особа йде на вчинення злочину.

Під послугою слід розуміти люб'язний вчинок на користь когось. Перевага – якість, властивість, що вигідно відрізняє кого-і що-небудь від когось, чогось. Пільга – повне або часткове звільнення від дотримання встановлених законом загальних правил, виконання яких-небудь обов'язків.

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК, полягає у прийнятті (одержанні) службовою особою від іншої особи предмета хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто його дає, або в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої такій службовій особі влади чи службового становища, яке вона займає. Протиправна поведінка цієї особи може бути пов'язана з реалізацією державно-владних повноважень. Об'єктивною стороною складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 235-4 КК, є незаконне одержання службовою особою юридичної особи приватного права неправомірної вигоди за вчинення дії або бездіяльності з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб. Протиправна поведінка злочинця в такому разі пов'язана з використанням організаційно-господарчих та адміністративно-розпорядчих функцій, до виконання яких він уповноважений юридичною особою приватного права.

З суб'єктивної сторони, злочин, передбачений ч. 1 ст. 368 КК, характеризується виною у формі прямого умислу, обов'язковою ознакою якої є корисливий мотив. Тотожними є ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, встановленого ч. 3 ст. 235-4 КК.

Суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 368 КК) є службова особа, уповноважена на виконання функцій дежави. Суб'єктом злочину, передбаченим ч. 3 ст. 235-4 КК, є особа, яка виконує керівні функції в юридичній особі приватного права. При цьому до юридичних осіб приватного права відносяться товариства (підприємницькі, непідприємницькі), установи та інші організаційно-правові форми юридичних осіб, порядок створення яких визначений ст. 81 Цивільного кодексу України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С.В. Гізімчук

*А.Ю. Соколов, юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ХАБАРНИЦТВОМ, ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Розмір шкоди, що завдається правам людини, підрив авторитету держави, поєднання з іншими злочинними діяннями вказує на масштабність такого злочину, як хабарництво. Даний злочин є найнебезпечнішим проявом корупційних діянь.

Принциповим буде згадати про відкриту і приховану передачу предмета хабара, просту і завуальовану форму хабарництва, корисним вбачаю посилити юридичну відповідальність за порушення державними службовцями вимог щодо несумісності задля встановлення фактів отримання майнових вигод під прикриттям оплати трудової діяльності.

На мою думку, центральною законодавчою проблемою в галузі хабарництва є дискусія навколо визначення предмета даного злочину. Одразу слід прийняти дефініцію предмета як матеріальної речі, з приводу якої виникають відносини давання хабара і критично оцінити розуміння предмета як такого, що знаходиться поза суспільними відносинами, і є засобом здійснення хабарництва.

Актуально підкреслити можливість визнання предметом хабарництва як майна, що перебуває у вільному цивільному обігу, так і обмеженого чи вилученого з нього. Також не обов'язковою є передача предмета хабара у власність одержувача, тимчасове користування (довіреність на управління транспортним засобом) ми також розцінюємо як давання хабара.

Пленум Верховного Суду України (далі – ПВСУ) у п. 4 постанови “Про судову практику у справах про хабарництво” від 26 квітня 2002 р. № 5 під предметом хабарництва розуміє майно (гроші, цінності та інші речі), права на нього (правовстановлюючі документи), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від прав на майно, відмова від майнових вигод і т.д.). Крім того, ПВСУ не визнає предметом хабарництва послуги, пільги, переваги, які не мають майнового

характеру (похвальна характеристика, виступ у пресі, надання престижної роботи) через наявність некорисливої заінтересованості, хоча значна кількість науковців не погоджується з цією позицією. Отже, головна проблема постає у визнанні чи невизнанні вигод немайнового характеру предметом хабарництва. П.П. Андрушко вважає, що за певних обставин предметом хабара повинні визнаватись вигоди немайнового характеру, що доводиться визначенням предмета хабара в ч. 1 ст. 368 КК України – “в будь-якому вигляді”. Вигоди, як предмет хабара, вважаю за доцільне розподілити на матеріальні (визнання їх предметом хабара не викликає сумнівів), нематеріальні і змішані. На мою думку, такі вигоди, забезпечення яких мало для хабародавця або хабароодержувача майновий характер, безсумнівно можуть визнаватись предметом хабарництва, інші предмети необхідно виключити з переліку предметів хабарництва (не варто плутати з матеріальними благами).

Зокрема, особливої уваги потребує питання визнання предметом хабарництва послуг інтимного характеру. Погоджуватись з думкою ПВСУ щодо невизнання таких послуг предметом хабара мені видається недоцільним. Оплата даних послуг з боку хабародавця передбачувана з огляду на природу правопорушень, пов'язаних із послугами інтимного характеру, що надає їм майнового характеру і дає підстави визнавати предметом хабара. Віднесемо їх до нематеріальних вигод. Якщо говорити про змішані вигоди, то до їх числа я відніс би реєстрацію авторського права: для хабародавця ці послуги мають немайновий характер, а одержувач використовує авторське право як майнове і немайнове благо (право на визнання автором твору – немайнове, право на одержання прибутку від його використання – майнове). Під предметом хабарництва слід розуміти вигоди, оплата яких для хабародавця чи використання яких для хабароодержувача мали майновий характер. Виходячи з вищесказаного, вважаю за доцільне доповнити п. 4 постанови ПВСУ “Про судову практику у справах про хабарництво” наступним положенням : “Вигоду, яка має хоча б для одного із злочинців: суб'єкта давання або одержання хабара майновий характер, слід визнавати предметом хабарництва”.

Таким чином, предметом хабарництва варто визнавати будь-які блага, що мають майнову визначеність для хабародавця

чи хабароодержувача і перебувають у розпорядженні, оперативному управлінні, господарському віданні чи інших формах юридичного панування, при яких злочинець може своєю волею відчужити або передати їх у користування для хабароодержувача.

Науковий керівник – асист. В.О. Беньківський

С.О. Шульгін, *військово-юрид. ф-т, V курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 414 КК УКРАЇНИ

Для правильної кваліфікації діяння як злочинного важливого значення набуває встановлення усіх ознак злочину, які законодавець визначає у диспозиції статті або частині статті як обов'язкові. Обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ст. 414 КК, є предмет злочину. У кримінально-правовій доктрині неоднозначно вирішується питання про його місце у складі злочину (предмет злочину розглядається як факультативна ознака складу злочину, об'єкта посягання, об'єктивної сторони тощо). Невирішеним видається питання щодо матеріальності предмета злочину та взагалі викликає дискусію зміст цього поняття. У слідчій та судовій практиці існують складнощі відмежування предмета від знарядь і засобів вчинення злочину, а отже, про долю речових доказів у кримінальній справі (ст. 81 Кримінально-процесуального кодексу України). Нагальним видається аналіз тлумачення речей як предмета злочину, що згадуються у законах, інших нормативно-правових актах і науковій літературі. Нерідко розуміння сутності одного й того самого предмета злочину різними авторами носить діаметрально протилежний характер.

Предметом злочину слід вважати будь-яке благо матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи конкретного складу злочину.

Із диспозиції ст. 414 КК випливає, що предметом даного злочину є зброя, боєприпаси, вибухові, інші речовини і предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, радіоактивні матеріали. Є сформована судово-практична та наукова розробка щодо даних предметів – їх поняття та значення проте вона пов'язує з військовим майном, незважаючи при цьому на приналежність до певної військової частини. Виникає логічне питання, чи буде предметом даного злочину знайдений в місті снаряд часів Другої світової війни чи вибухівка, що закладена терористом, оскільки одне та інше мають ознаки, притаманні вибуховим речовинам, а власник їх невідомий. Вважаємо, що такі снаряди є предметом злочину, що розглядається. Проте в наукових джерелах на це не вказується. Також постає питання, що виникає чи буде у разі порушення правила поведінки з зазначеними предметами, коли вони були порушені працівником вибухово-розмінувального підрозділу МВС, оскільки в силу ч. 2 ст. 401 КК такі особи не є суб'єктом даного злочину.

Особливістю є також те, що у разі встановлення причинного зв'язку між дією (порушення правил поведінки) та наслідками предмет злочину фактично стає знаряддям його вчинення.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки: предметом даного злочину є будь-які боєприпаси чи інше майно, перелічене у диспозиції статті, проте склад злочину буде створений за умови, що порушення буде здійснено військовослужбовцем. Для уникнення труднощів на практиці слід затвердити єдину інструкцію на рівні постанови уряду. Щодо нововведення слід визначити положення, згідно з яким вибуховими речовинами є всі без винятку вибухові механізми, здатні своєю вибуховою силою до руйнування та знищення незалежно від приналежності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Л.М. Демидова

VII. ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

**Є.А. Бурмака, ІПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого**

ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ МЕКСИКИ

Термін “презумпція” походить від латинського слова “*praesumere*” – “передбачати, передчувати, вгадувати” (з лат. “*praesumptio\praesumptionem*” – “припущення”). Принцип презумпції невинуватості – один із фундаментальних принципів права, який закріплено на міжнародному рівні і рівні національних правових систем. Його зміст полягає в тому, що кожен, хто обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

До початку правової реформи 2008 р. ні в Конституції Мексики, ні в кримінальному законодавстві штатів не містилося положень, які б закріплювали презумпцію невинуватості. Але відповідно до ст. 133 Конституції ратифіковані міжнародні договори є частиною національного законодавства Мексики.

Принцип презумпції невинуватості закріплено положеннями наступних ратифікованих Мексикою міжнародних договорів:

- П. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини (1948 р.);
- П. 2 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.);
- Ст. 26 Американської декларації прав і обов’язків людини (1948 р.);
- П. 2 ст. 8 Американської конвенції про права людини (1969 р.).

Однак на практиці частими були випадки, коли в порушенні міжнародних стандартів з прав людини обвинувачені вимушені були доказувати свою невинуватість. Відповідні кримінальні справи стали предметом доповідей правозахисників. Це,

наприклад, доповідь “*Presumed Guilty? Criminal Justice and Human Rights in Mexico*” (Презумпція вини? Кримінальна юстиція та права людини в Мексиці), підготовлена учасниками “*Joseph R. Crowley Program*” (Програми імені Джозефа Р. Кроулі).

У 2008 р. під гаслом забезпечення дотримання прав людини конгресом було прийнято рішення про внесення змін до федеральної Конституції. Так, до ст. 20 Конституції були включені положення, що закріплюють презумпцію невинуватості. Також було закріплено принцип усності. Це спрямовано на подолання практики, коли судді, навіть не побачивши обвинуваченого, виносили вирок в порядку роботи з документами.

Значне занепокоєння у правозахисників викликає той факт, що відповідно до проекту реформи Мексиканські штати мають час аж до 2016 р. для того, щоб привести у відповідність до Конституції свої кримінальні закони.

У той же час реформи розширили повноваження прокурорів, що розслідують тяжкі злочини федерального рівня, не забезпечивши відповідних засобів контролю за їх діяльністю. Це створює умови для зловживання правом та порушення презумпції невинуватості. Зокрема, реформи 2008 р. знову дозволили застосування “*arraigo*” – затримання на строк до 40 (а в окремих випадках – 80) діб без висунення обвинувачень, яке раніше було визнано неконституційним і заборонено в 2005 р. Але в 2008 р. “*arraigo*” закріпили в ст. 16 Конституції.

Отже, реформа кримінальної юстиції в Мексиці є непослідовною. Для протидії порушенню прав людини при здійсненні правосуддя у кримінальних справах у Мексиці діють інститути громадянського суспільства. Так, група “*Lawyers with cameras*” (юристи з камерами) займається фільмуванням судового процесу з метою викриття порушень прав людини. Як зазначає в щорічній доповіді за 2009 р. “*Amnesty International*” (Міжнародна Амністія), реформи по включенню положень міжнародних договорів в сфері прав людини в Конституцію Мексики були заблоковані.

Для можливості порівняння з мексиканською правовою системою доцільним є зазначення особливостей закріплення принципу презумпції невинуватості в Україні.

Принцип презумпції невинуватості закріплено положеннями наступних ратифікованих Україною міжнародних договорів:

- П. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини (1948 р.);
- П. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.);
- П. 2 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.).

Принцип презумпції невинуватості закріплено ст. 62 Конституції України.

Відповідно до ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. На відміну від Кримінального кодексу України в кримінальні кодекси Мексиканських штатів ще не включені положення про презумпцію невинуватості.

Отже, принцип презумпції невинуватості закріплено в правовій системі України більш повно порівняно з правовою системою Мексики, яка тільки стає на шлях реформ.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О.Я. Трагнюк

О.С. Власенко, *юрид. ф-т, III курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ

Глибока соціально-економічна криза, протистояння політичних сил, зубожіння та процеси соціального розшарування, девальвація моральних та духовних цінностей – процеси, які викликають занепокоєння світової спільноти, адже дали поштовх подальшому розвитку злочинності, що, в свою чергу, дестабілізує та підриває устої функціонування системи міжнарод-

ної безпеки.

Тероризм як суспільно політичне явище особливого роду стало глобальною загрозою сьогодення. Перш за все, це відобразилося на якісному та кількісному збільшенні чисельності злочинів терористичного характеру. Одним із них є захоплення заручників (прикладом цього є події у Кизлярі, Лімі, Москві, Беслані).

Вперше словосполучення “захоплення заручників” з’явилося в Женевській конвенції 1937 р., де й розглядалося як різновид міжнародного тероризму поряд з піратством, посяганням на життя керівників держав, актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, а також незаконного захоплення та використання ядерного матеріалу, але з юридичних та політичних причин ця Конвенція не набрала чинності. Як самостійний вид міжнародного злочину захоплення заручників був передбачений Конвенцією про боротьбу з захопленням заручників від 17 грудня 1979 р. Ратифікація такого роду міжнародно-правового акта в подальшому привела до імплементації міжнародно-правової норми в законодавство багатьох країн з певною її трансформацією.

Дослідження кримінального законодавства держав далекого зарубіжжя показало два варіанти регламентації захоплення заручників. У першому випадку захоплення заручників не передбачається в якості самостійного складу злочину, воно виступає або як альтернативний вид незаконного позбавлення волі, або як кваліфікований склад незаконного позбавлення волі чи викрадення людини (КК Франції, США). У другому випадку законодавець виділяє захоплення заручників у окремий склад злочину поряд з незаконним позбавленням волі та викраденням людини (КК ФРН).

Аналізуючи кримінальні кодекси країн близького зарубіжжя, бачимо неоднозначне вирішення питання регулювання відповідальності за захоплення заручників. Так, зокрема, наслідуючи положення, відповідно до якого захоплення заручників у міжнародному праві є різновидом тероризму, законодавець Російської Федерації, Білорусі, Казахстану, Узбекистану, криміналізуючи даний злочин, відносить його поряд із тероризмом до злочинів проти громадської безпеки. У свою чергу, в Україні, Туркменістані цей злочин віднесений до кола посягань про-

ти особи (її волі). Така відмінність підходу стосовно розташування злочину в системі норм КК, як зазначає В.П. Ємельянов, викликана багатогранністю самого діяння, тобто проявом його різних рівнів тероризування – від сфери вирішення дрібних побутових проблем до грандіозного політичного скандалу.

В українському кримінальному законодавстві відповідальність за захоплення заручників передбачена ст. 147, яка складається з двох частин, що визначають основний та кваліфікований склади злочину. Проблемними є питання щодо безпосереднього об'єкта зазначеного злочину та відповідно місця норми у Особливій частині чинного КК, а також наявність окремої (спеціальної відносно ст. 147) норми стосовно захоплення як заручника представника влади, працівника правоохоронного органу (ст. 349). Також з метою стимулювання припинення злочинної діяльності та звільнення особою заручників доцільно доповнити ст. 147 приміткою, вказавши підстави звільнення від кримінальної відповідальності за захоплення заручників (добровільна відмова від вчинення злочину та звільнення заручника).

Підсумовуючи, слід зазначити, що дедалі актуальнішою постає проблема ґрунтовного регламентування терористичних проявів у світі, зокрема, захоплення заручників, вирішення питань особливостей кваліфікації дій особи, пов'язаних із захопленням заручників, правильне застосування закону при відмежуванні його від суміжних складів злочинів, адже захоплення заручників, як правило, здійснюється в сукупності з такими злочинами, як тероризм, викрадення людини, піратство тощо. Нагального вирішення також потребує питання створення ефективної правової системи протидії злочинам терористичного характеру, які загрожують не тільки правам людини, верховенству права і демократії, але й всій внутрішній і міжнародній безпеці, тому вимагають їх вивчення та аналізу, посилення міжнародної рішучості і багатостороннього співробітництва на всіх рівнях.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

*А.П. Галічева, ІПКОП, II курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНСТИТУТУ ЗАМАХУ НА ЗЛОЧИН В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ І ДЕЯКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Результати компаративних кримінально-правових досліджень є невід'ємною часткою і умовою розвитку сучасного кримінального права. У ході даного дослідження було порівняно інститут замаху на злочин в кримінальному законодавстві України, Німеччини та Франції.

Відповідно до ст. 121 - 5 КК Франції замах має місце тоді, коли дійсно виражене початком виконання діяння було перерване або його наслідки не настали тільки в силу обставин, незалежних від волі його виконавця. На відміну від КК України, в даному визначенні французький законодавець не звертає уваги на суб'єктивну ознаку замаху, а саме на те, що замах на злочин – це завжди прямоумисне діяння. Проте подібна вказівка має неабияке практичне значення для кваліфікації, адже замах з непрямим умислом неможливий.

Оскільки поняття готування у законодавстві Франції відсутнє, доволі часто виникає проблема у відмежуванні замаху на злочин від підготовчих дій. Так, практика визнає замахом на незаконне переривання вагітності як випадок, коли хірургічні інструменти, особа, що проводила аборт, і жінка знаходились у стані втручання, так і випадок, коли між цими особами відбулась лише домовленість про ціну проведення аборту. Також слід звернути увагу на те, що згідно з КК Франції караним є замах на будь-який злочин, але замах на проступок – тільки за умови, коли це прямо передбачено у кримінальному законі. Згідно з цим положенням виконавець замаху підлягає такому ж покаранню, що і виконавець закінченого злочину чи проступку, що, на наш погляд, є неприйнятним.

У статті 22 КК ФРН закріплюється, що посягає на кара-

не діяння той, хто відповідно до свого уявлення про діяння безпосередньо вдається до здійснення складу закону. При такій законодавчій конструкції на практиці виникають ускладнення в розмежуванні замаху і підготовчих дій, оскільки про стадію замаху можна говорити лише у випадку безпосереднього впливу на об'єкт злочинного діяння, в той час як підготовчі дії, як правило, не є кримінально караними (так, наприклад, не є кримінально караним випадок, коли особа придбала пістолет з метою вбивства, адже згідно з німецькою доктриною ніякої шкоди життю людини ці дії не спричиняють).

У статті 15 КК України поняття замаху розкривається більш детально, а саме підкреслюється, що ним є вчинення особою з прямим умислом діяння, безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, і що злочин не було доведено до кінця з причин, які не залежали від волі особи. У цій же статті зазначається, що замах може бути двох видів: закінчений та незакінчений, і чітко розкривається їх зміст. Видається, що застосоване у КК України визначення є “універсальною” формулою, яка забезпечує вірне розмежування між готуванням до злочину та замахом на злочин, а також між закінченим та незакінченим замахом.

На відміну від КК України, КК ФРН виділяє поняття невдалого замаху: “якщо особа очевидно не розуміє того, що замах або через вид об'єкта, на який він посягає, або через засоби, за допомогою яких мало здійснюватися діяння, взагалі не міг призвести діяння до його завершення, то суд має можливість відмовитись від покарання, або за своїм розсудом пом'якшити його”. У кримінальному праві України такі випадки розглядаються згідно з вченням про фактичну помилку, і, як правило, відповідальність настає за замах на злочин.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Харитонова

*В.А. Кашилюкова, ф-т історії та права, III курс,
Кіровоградський державний педагогічний
університет ім. Володимира Винниченка*

ЕКСТРАДИЦІЯ ЯК ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

Дана тематика постає вельми актуальною, адже збільшується кількість злочинців, які переховуються в інших країнах та підлягають реалізації екстрадиції.

Видача особи здійснюється на підставі двосторонніх та багатосторонніх договорів між країнами, але якщо в національному законодавстві запрошуваної сторони передбачається екстрадиція, то така передача злочинця може здійснюватись і без договору.

Стаття 9 Конституції України встановлює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства України. Тому ч. 2 ст. 19 Закону України “Про міжнародні договори України” визначено, що у випадку, якщо міжнародним договором, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Питання, пов'язані з видачею злочинців, регулюються чинними міжнародними договорами України, зокрема, Європейською конвенцією про видачу правопорушників 1957 р. та Додатковими протоколами до неї 1975 і 1978 рр., ратифікованими Законом України від 16 січня 1998 р., Конвенцією про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р., укладеною в м. Мінську та ратифікованою Законом України від 10 листопада 1994 р., двосторонніми договорами України з іншими державами (Договір між Україною та Китайською Народною Республікою про екстрадицію (ратифікований Законом України від 21 жовтня 1999 р.), багатосторонніми спеціальними договорами про протидію окремим видам злочинів (наприклад, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р., ратифікована

постановою Верховної Ради України від 25 квітня 1991 р.) тощо.

Відповідно до сучасного законодавства більшості країн світу видача осіб, громадянами якої вони є, не здійснюється. Не є виключенням і Україна, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 25 Конституції громадянин України не може бути виданий іншій державі. Проте існує й інша практика, зокрема в рамках країн Європейського Союзу, між якими було укладено відповідні міжурядові угоди.

Процедура видачі особи здійснюється за відповідним запитом однією державою до іншої. Взагалі, даний запит складається на мові запитуваної сторони або на одній із мов міжнародного спілкування та передається через Міністерство закордонних справ, Міністерство юстиції чи Міністерство внутрішніх справ країни, яка робить запит.

На сьогодні в Україні Генеральна прокуратура є уповноваженим органом держави, який наділений спеціальними повноваженнями щодо здійснення екстрадиції. Так, відповідно до ст. 26 Закону України “Про прокуратуру” Генеральний прокурор України згідно з міждержавними угодами про надання правової допомоги вирішує питання про видачу злочинців або осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, а також інші, передбачені такими угодами, питання.

Найбільшого прогресу в спрощенні процедури видачі осіб досягли країни Європейського Союзу, які ввели між собою “Європейський ордер про арешт”. Вищевказаний ордер припускає автоматичне виконання запиту щодо видачі злочинця без його перевірки.

“Європейський ордер на арешт” був підписаний країнами – членами Європейського Союзу для того, щоб забезпечити ефективність роботи національних правоохоронних органів щодо оперативного розшуку злочинців, а також спрощення їх видачі до держав, які роблять запит.

Отже, варто відмітити, що екстрадиція за своєю природою становить предмет правового регулювання, яка має дворівневу структуру та представлена у такому вигляді: держава – особа (національне право) та держава – держава (міжнародне право).

Науковий керівник – канд. юрид. наук Т.М. Мілова

О.В. Кирилюк, III курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ ТРИБУНАЛ З ПИТАНЬ МОРСЬКОГО ПІРАТСТВА

Морське піратство як різновид транснаціональної організованої злочинності створює суттєву кримінальну загрозу світовому суспільству. Глобальність цієї проблеми визначається масштабністю наслідків для забезпечення загального миру та безпеки, а також соціально-політичної обстановки в світі.

За оцінками експертів, сучасне піратство завдає збитків у кілька мільярдів доларів (включаючи витрати на посилення захисту кораблів, зростання витрат на страхування суден і вантажів, направлення вантажів іншими, більш довгими маршрутами).

Положення про боротьбу з піратством містяться в Конвенції ООН з морського права 1982 р. та Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 р. Може бути застосована й Конвенція ООН 2000 р. проти транснаціональної організованої злочинності.

Незважаючи на чинні міжнародні договори і резолюції Ради Безпеки ООН, невирішеним залишається питання про юрисдикцію, яку слід застосувати до актів піратства і озброєного грабежу, а також питання проведення розслідувань і переслідування в судовому порядку осіб, відповідальних за такі діяння.

Як свідчить статистика, значна кількість злочинів, які за характером є піратськими, вчиняється у територіальному морі Сомалі. З метою попередження і подолання піратської діяльності ООН дозволила військовим кораблям інших держав переслідувати піратів у територіальному морі Сомалі.

У рамках ООН діє контактна група для вивчення варіантів створення судового органу або судової палати з питань піратства. На сьогоднішній день у цій групі працюють 28 представників держав, включаючи Росію і США.

Притягнення до кримінальної відповідальності піратів на території своєї держави пов'язане зі значними юридичними

та матеріальними труднощами. Крім того, багато держав не мають складу “піратства” у своїх КК. Навіть така морська держава, як Іспанія, тільки зараз починає вводити в свій КК статтю “піратство”. Не мають цього складу злочину Бельгія, Канада та ін.

У законодавстві деяких держав передбачено досить суворі покарання. Так, у Нідерландах за піратство передбачається покарання у вигляді позбавлення волі строком до 14 років, а в разі вбивства піратами – до 16 років. Конституція США (ст. 1 § 8) закріплює довічне позбавлення волі або смертну кару. КК Російської Федерації (ст. 227) встановлює міру покарання за піратство – від 5 до 15 років. Однак останній не містить чіткого визначення того, де відбувся напад. Це є недоліком, оскільки піратством відповідно до Конвенції з морського права 1982 р. є напад лише у відкритому морі.

Більшість європейських держав не бажають проводити судові процеси над піратами на своїй території з метою уникнення залишення цих осіб в країні як біженців, оскільки депортувати їх назад у Сомалі не можна з правозахисних міркувань. Нідерланди, Німеччина та інші європейські держави виступають за те, щоб судити піратів у третіх державах. Додаткові складнощі викликає імовірний зв'язок піратів з ісламськими фундаменталістами.

Відсутній єдиний механізм боротьби з піратством та єдине, універсальне і конкретне визначення піратства як злочину.

Найбільш легітимним способом боротьби з піратством може стати створення спеціального міжнародного судового органу для кримінального переслідування осіб, звинувачених у піратстві. Нині існує кілька варіантів Міжнародного кримінального трибуналу. Перший варіант – це його створення за рішенням Ради Безпеки ООН, подібно до того, як це було зроблено з трибуналами по Югославії та Руанді. Другий варіант – це введення в юрисдикцію Міжнародного кримінального суду складу піратства. Зважаючи на те, що Римський статут не ратифікований США, Росією і Китаєм, найоперативнішим за часом і менш витратним буде перший варіант.

Такий механізм має низку переваг. По-перше, будуть вироблені єдині стандарти слідства та універсальна судова

практика, які зможуть забезпечити невідворотність притягнення піратів до кримінальної відповідальності. По-друге, такий міжнародний судовий орган зможе комплексно враховувати потенціал кримінального переслідування як в рамках національного законодавства, так і практику, напрацьовану цим органом. По-третє, міжнародний судовий орган матиме можливість притягнути до відповідальності не тільки рядових виконавців, а й організаторів піратських угруповань, а також тих осіб, які контролюють фінансові потоки.

Навіть у випадку створення такого трибуналу судити можна буде тільки тих осіб, які вчинять злочин і будуть схоплені після початку роботи суду. Невирішеним залишається питання про притягнення до відповідальності за нещодавні напади.

Виникає низка проблем:

- довести можливість застосування у даному випадку принципу зворотної сили закону;
- знайти єдине, універсальне і конкретне визначення піратства з точки зору злочину;
- визначити місце проведення засідань трибуналу;
- встановити місця відбування покарання;
- знайти джерела фінансування;
- чітко окреслити повноваження трибуналу, способи його формування і функціонування.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Гончарук

*А.Г. Козуб, економіко-правовий ф-т, III курс,
Маріупольський державний
гуманітарний університет*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЖІНКАМИ

Торгівля людьми, особливо жінками, для використання їх переважно в секс-бізнесі стала гостро актуальною проблемою

для всієї світової спільноти, у тому числі і для сучасної України.

Метою роботи є аналіз витоку торгівлі жінками, розгляд цієї ситуації на сучасному етапі, а також аналіз законодавчої та нормативної бази України з цього питання та її співвідношення з міжнародними актами.

Торгівля жінками має давню історію, але тільки нещодавно ООН та інші міжнародні організації визнали цю проблему. Світове співтовариство зрозуміло, наскільки це явище є негідним і неприйнятним для демократичного суспільства, адже воно не лише грубо порушує права і свободи людей, а загалом перетворює людину на товар, який можна продати, обміняти, подарувати або жорстко експлуатувати.

В умовах сьогодення масштаби цього виду злочинної діяльності значно зросли. За оцінками експертів Комісії ООН з боротьби з незаконним обігом наркотиків та організованою злочинністю, торгівля жінками за своїми наслідками стоїть на третьому місці після нелегальної торгівлі зброєю та наркотиками і щорічно приносить злочинцям шалені прибутки.

З прийняттям нового Кримінального кодексу України (2001 р.), в якому передбачена відповідальність за торгівлю людьми (ст. 149), зроблено крок до розбудови правової держави і внесок у міжнародну боротьбу держав з торгівлею людьми.

Ще на початку ХХ ст. міжнародне співтовариство почало приймати необхідні заходи щодо боротьби проти торгівлі людьми, якими стали: Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабіннями від 4 травня 1910 р.; Міжнародна конвенція про заборону торгівлі жінками й дітьми від 30 грудня 1921 р. з поправками, внесеними Протоколом, затвердженим Генеральною Асамблеєю ООН 20 жовтня 1947 р.; Міжнародна конвенція про заборону торгівлі неповнолітніми жінками від 11 жовтня 1933 р. із змінами, внесеними в неї вищезгаданим Протоколом.

Започаткування ефективного міжнародного механізму було закладено у 1949 р. Генеральною Асамблеєю ООН шляхом прийняття Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і

експлуатацією проституції третіми особами, яка набрала чинності в Україні 15 лютого 1955 р.

Сучасним міжнародно-правовим документом щодо протидії торгівлі людьми є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює її. У грудні 2000 р. Україна спільно з іншими 124 країнами світу підписала ці міжнародні документи і ратифікувала 4 лютого 2004 р. на сесії Верховної Ради України.

Окрім того, постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. № 410 було затверджено Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2010 р. У ній звернуто увагу на основні напрями роботи. Хоча програма містить багато позитивних моментів, брак коштів не дає можливості цим заходам реально вплинути на ситуацію.

Україна є однією з небагатьох країн, у кримінальному законодавстві якої є правова норма, яка регулює питання протидії торгівлі людьми. Але, на жаль, спираючись на думку таких вчених, як П.П. Андрушко, М.С. Таганцев, А.М. Красиков, В.П. Малков та ін., можна зробити висновок, що нормативна база на сьогодні не забезпечує належного рівня комплексної протидії торгівлі людьми, зокрема жінками. Недостатньо врегульованими залишаються питання здійснення профілактики торгівлі людьми, захисту жертв торгівлі людьми, а також питання взаємодії і співробітництва правоохоронних та інших державних органів України між собою та із закордонними органами, що здійснюють протидію торгівлі людьми.

Актуальність зазначених вище проблем, їх недостатнє вивчення і визначили вибір теми доповіді.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Б.М. Свірський

*А.Г. Макарова, економіко-правовий ф-т,
III курс,
Маріупольський державний
гуманітарний університет*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ ПРОТИДІЇ МОРСЬКОМУ ПІРАТСТВУ: УКРАЇНА І СВІТ

За останні десять років морське піратство стрімко переросло в проблему світового масштабу. Саме це не дає змоги розглядати цю проблему в рамках діяльності окремої держави, а об'єктивно вимагає комплексного підходу до її вирішення. Метою даної теми дослідження є розгляд необхідної нормативно-правової регламентації та основних ініціатив у галузі боротьби з піратством не тільки на рівні окремої держави, а й у контексті діяльності всього світового співтовариства.

Свого часу і в різному контексті до проблеми протидії піратству, його історії та трансформації зверталися такі вітчизняні та зарубіжні дослідники: О. Бантишев, М. Басіуні, Е. Баширов, К. Бякішев, М. Будаков, М. Валенсія, М. Гуменюк, С. Конте, Л. Міронов, В. Міхеев, Г. Онг, В. Прусс та ін.

Основним загальним міжнародно-правовим документом, що визначає поняття “піратство” та формулює зобов'язання держав із запобігання йому, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р. Це своєрідний “кодекс” міжнародних звичаєвих та договірних норм, які регулюють міждержавні відносини 157 держав. Цитуючи положення Міжнародної конвенції 1958 р. “Про відкрите море”, Конвенція з морського права 1982 р. визначає піратство як “...будь-який акт насильства, затримання або будь-який грабіж, вчинений в особистих цілях екіпажем чи пасажиром будь-якого приватного судна... та направлений у відкритому морі проти іншого судна... або проти осіб чи майна, що знаходиться на борту; проти будь-якого судна... осіб або майна у місці поза юрисдикцією будь-якої держави...”. Згідно з міжнародно-правовими документами з питань боротьби з піратством відповідальність за цей злочин винні особи повинні нести згідно з національним зако-

нодавством.

В Україні 16 травня 1992 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову № 250 “Про заходи із забезпечення безпеки мореплавства”. 30 грудня 1998 р. Кабінетом Міністрів України прийнято постанову № 2098 “Питання безпеки судноплавства України”. Україна, виконуючи свої міжнародні зобов'язання в галузі кримінального права, внесла суттєві зміни і доповнення до Кримінального кодексу, який набрав чинності з 1 вересня 2001 р.; уперше до нього включено спеціальний Розділ “Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку”, в якому сформульований склад такого злочину міжнародного характеру, як піратство (ст. 446). Під цим діянням розуміють використання з метою одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди озброєного чи неозброєного судна для захоплення іншого морського чи річкового судна, застосування насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна.

Основними ініціативами, що розвиваються в галузі боротьби з піратством, є: усунення протиріч і невідповідностей національних юридичних актів, що стосуються боротьби з піратством; вірогідне та необхідне поглиблення діяльності в рамках більш широкого спектра міжнародних організацій та інститутів; розширення дво- і багатостороннього співробітництва з організацією спільного патрулювання об'єднаними силами.

Таким чином, проблема піратства сьогодні залишається однією з найактуальніших у міжнародному праві та національному праві кожної морської держави. Успішна протидія і боротьба з піратством за сучасних умов неможлива без координації зусиль міжнародного співтовариства і розвитку регіонального співробітництва. Проте питання співробітництва держав у запобіганні піратству не знайшло свого відображення в універсальних міжнародних договорах.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Б.М.Свірський

В.Р. Нестор, *юрид. ф-т, IV курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ВБИВСТВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРАНЦІЇ

Вбивство є одним із найбільш стародавніх злочинів у кримінальному праві. Виключно високий ступінь суспільної небезпеки цього діяння визначається тим, що воно посягає на найцінніше благо – життя людини.

У Франції діє кодифіковане джерело кримінального права – Кримінальний кодекс, в якому закріплено поняття та види вбивства. Згідно зі ст. 221-1 КК Франції умисне спричинення смерті іншій людині утворює вбивство. Б.С. Никифоров зазначає, що: “УК Франції (ст. 221-1) простым признает только умышленное убийство. Неумышленное, т.е. неосторожное убийство образует самостоятельный состав преступления (ст. 221-6).” Усі види вбивств характеризуються наступними загальними ознаками; а) злочин повинен бути здійснений тільки відносно людини, що “живе”. У разі спричинення шкоди вже померлій людині, а винний при цьому вважає потерпілого живим, він відповідатиме за замах на вбивство. При необережному спричиненні шкоди померлій людині або “залишенні в небезпеці” такої людини, хоча про це особі невідомо, вона взагалі може бути звільнена від кримінальної відповідальності; б) вбивство здійснюється відносно іншої людини. Самогубство не визнається злочинним, але передбачена кримінальна відповідальність за підбурювання до нього (ст. 223-13-223-15). Помилка в особі потерпілого не має значення для кваліфікації діяння як вбивства, і особа визнається винною в закінченому злочині. Судова практика виходить з того, що винний мав намір убити людину, він це здійснив, злочинна мета досягнута, а значить особа повинна відповідати за вбивство; в) матеріальний елемент вбивства згідно з рішенням Палати по кримінальних справах Касаційного Суду Франції від 9 червня 1977 р. полягає в активних діях з припинення людського життя. При цьому не

має значення, чи була смертоносна дія єдиним актом або ж смерть наступила в результаті послідовних повторюваних дій. Не обов’язково, щоб даний злочин був здійснений в одному місці і в один день. Вбивство не має місця, якщо смерть наступила в результаті бездіяльності з боку іншої особи. Так, не вважається вбивством залишення в безпорадному стані на тривалий час дорослої психічно хворої особи, внаслідок чого наступила її смерть. Це самостійний злочин, передбачений абзацем 2 ст. 223-4 КК і караний двадцятьма роками позбавлення волі; г) психологічна ознака вбивства припускає у особи намір позбавити іншу людину життя. Поняття провини і її форм, за винятком навмисності, кодекс не містить. У даному випадку слід говорити лише про загальну вказівку на умисну форму провини як обов’язкову ознаку вбивства. У теорії французького кримінального права умисна провина визначається як усвідомлення незаконного характеру свого діяння, бажання зробити таке діяння і досягти його шкідливих наслідків.

Мотиви позбавлення життя не мають значення для кваліфікації. Згода потерпілого не визнається обставиною, що виключає кримінальну відповідальність. Евтаназія вважається таким же вбивством, як і інші види цього злочину.

Кваліфікуючі обставини, на відміну від Кримінального кодексу 1810 р., вельми різноманітні і відносяться до психологічної ознаки злочину, до особи потерпілих і інших чинників: “умисне” вбивство, вбивство, зв’язане з іншим злочином, вбивство з метою приготування або полегшення скоєння злочину або провини, або сприяння втечі, або забезпечення безкарності виконавця або співучасника, вбивство, здійснене відносно певних груп потерпілих, підвищений захист яких встановлений чинним кодексом (тяжке вбивство). При умисному вбивстві (ст. 221-3 КК) намір формується протягом більш-менш тривалого часу. Попередній намір – це намір, що сформувався до дій з скоєння певного злочину або провини (ст. 132-72 КК).

Законодавець відмовився від такої обтяжуючої обставини, як здійснення “із засідки”, оскільки на практиці воно нерідко змішувалося з попереднім наміром. До кваліфікованого вигляду відносяться і вбивства при обставинах, що характеризую-

ють потерпілих: вбивство неповнолітнього до 15 років; вбивство особи, особлива уразливість якої через її вік, хворобу, каліцтво, фізичний або психічний недолік або стан вагітності очевидна або відома виконавцеві; вбивство судді, засідателя присяги, адвоката, публічного службовця, представника закону, уповноваженого міністром юстиції або будь-якої іншої особи, що володіє державною владою або виконує обов'язки по державній службі, при виконання або у зв'язку з виконання ними таких функцій або обов'язків, якщо це положення потерпілого очевидне або відоме виконавцеві; вбивство свідка, позивача, що потерпів, або цивільного з метою перешкодити повідомленню ними фактів, подачі скарги або наданню свідчень в суді, або у зв'язку з повідомленими ними фактами, поданою скаргою або свідченнями, даними в суді (ст. 221-4 КК). Застосування тортур або актів жорстокості, яке існувало в колишньому Кримінальному кодексі Франції, в чинному Кодексі стало самостійним видом злочину проти особи.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

*А.С. Несторенко, вечірній ф-т, VI курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

НЕОБХІДНА ОБОРОНА: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК, МІЖНАРОДНІ ОСОБЛИВОСТІ

Право кожного на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань встановлює ч. 3 ст. 27 Конституції України 1996 р. Детальніше сутність явища необхідної оборони розкривається в ст. 36 Кримінального кодексу України 2001р. (далі – КК України).

Необхідна оборона – дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння

тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони (ч. 1 ст. 36 КК України).

Право на необхідну оборону є абсолютним: кожна особа має право вжити заходів оборони від суспільно небезпечного посягання незалежно від того, чи має вона можливість уникнути посягання або звернутись за допомогою до представників влади чи інших осіб.

Кримінальному праву України також відоме поняття перевищення меж необхідної оборони, яким відповідно до ч. 3 ст. 36 КК України визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст. 118 та 124 КК України.

Необхідна оборона як правомірна поведінка людини природна і справедлива, має багату та давню історію, вона відома суспільству ще з давньоіндійських законів Ману (оборона була направлена виключно на захист життя, але не майнових або інших інтересів), давньоєгипетських законів. Треба зазначити, що на тому етапі необхідна оборона була не правом, а обов'язком у разі захисту життя третіх осіб. Та вже у Римському законодавстві XII таблиць мова йшла і про захист майна, а трохи пізніше вималювалися істотні вимоги до необхідної оборони – несправедливість, протиправність діяння, невідворотність небезпеки, яку це діяння заподіює. Згодом з розвитком демократії оформилися певні межі, яких особа повинна дотримуватися, здійснюючи необхідну оборону.

Сьогодні інститут необхідної оборони присутній у кримінальному законодавстві майже всіх держав. Але, виражаючи єдину сутність, поняття необхідної оборони має суттєві відмінності в кожній державі окремо. Загальновизнаними рисами є: наявність, реальність та протиправність посягання; припускається захист не тільки власного життя та здоров'я, але й життя і здоров'я третіх осіб; захист не тільки життя і здоров'я, але й майна; пропорційність оборони загрозі, що завдається.

Інститут, який має назву “необхідна оборона”, в Україні та більшості країн СНД, у Франції, Румунії, Італії, деяких інших країнах іменується “правомірна оборона”, у Великій Британії, США, Австралії – “самозахист”.

Відмінність також полягає у включенні (країни СНД, деякі інші постсоціалістичні країни) або невключенні (більшість країн східної Європи) до об’єкта необхідної оборони інших, окрім майнових, прав та інтересів осіб, а також прав та інтересів держави та суспільства в цілому.

У кримінальному законодавстві Киргизстану, Казахстану та Білорусі діяння, на яке спрямована необхідна оборона, називається “суспільно небезпечним”, що таким чином обмежує можливість необхідної оборони лише на діяння, які містять у собі ознаки злочину. Наприклад, необхідна оборона не може бути застосована до осіб, які не можуть бути суб’єктом злочину.

Думка законодавців зарубіжних країн також різняться при вирішенні питання застосування необхідної оборони при наявності посягання чи лише при самій загрозі посягання.

Законодавство всіх без винятку країн передбачає відповідальність за перевищення меж необхідної оборони, якою вважається оборона, яка вочевидь непропорційна посяганням і є більшою за достатню для самозахисту, відверненню посягання. Відмінності також полягають у притягненні до відповідальності особи, яка перевищила межі необхідної оборони. Кримінальне законодавство Азербайджану, Казахстану, Киргизстану, Латвії, Росії, Таджикистану, Туркменістану передбачає, що завдання шкоди з необережності при перевищенні меж необхідної оборони особі, яка вчинює посягання, не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Виключається відповідальність при перевищенні меж необхідної оборони і при деяких особливостях на боці того, хто вчинює посягання, наприклад, коли посягання небезпечне для життя, або таке, що вчинюється раптово (при якому особа не здатна об’єктивно оцінити ступінь і характер небезпечності посягання), посягання, вчинене групою осіб, озброєне посягання, посягання, що супроводжується проникненням у житло, тощо.

Право на необхідну оборону, яке виникло поруч з ін-

стинктом самозбереження, в сучасному світі не тільки супроводжує право людини на життя, не тільки допомагає їй зберегти від протиправного посягання матеріальні цінності, але й направлене на підтримання громадського порядку в цілому.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В.А. Козак

Г.І. Низенько, *юрид. ф-т, III курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

ІНСТИТУТ ПОКАРАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ КРАЇН–УЧАСНИЦЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)

Активний законодавчий процес, що спостерігається в останні роки в Україні, та налагодження дієвої міжнародної співпраці по боротьбі зі злочинністю обумовили підвищений інтерес до зарубіжного кримінального законодавства та досвіду його застосування і, зокрема, систем і видів покарань. У даній роботі дається загальна характеристика системи покарань та окремих видів покарань Великої Британії. Ця країна є учасницею Європейського Союзу, але в той же час зуміла зберегти національні традиції внутрішнього законодавства таким чином, що це не суперечить стандартам європейського права. Автор вважає, що ознайомлення із інститутом покарань кримінального права цієї країни допоможе краще оцінити особливості і перспективи розвитку системи цього інституту у вітчизняному законодавстві. Окремі автори досліджували дане питання і їх праці є теоретичним підґрунтям даної роботи: М.М. Ісаєв, Н.Н. Полянський, Б.С. Нікіфоров, Ф.М. Решетніков, Н.Ф. Кузнецова, Н.Е. Крилова, А.В. Серебрянікова, І.М. Тяжкова, С.Я. Лихова, С.С. Яценко, А.В. Савченко та ін.

Відсутність в Англії кодифікованого кримінального закону є специфічною особливістю кримінального права цієї кра-

їни. У сучасній Англії джерелами кримінального права є статuti і судові прецеденти.

Хоча у Великій Британії відсутній єдиний нормативний акт, який би давав чітке визначення поняття “покарання” та закріплював його цілі, принципи та систему, однак, аналізуючи систему сучасного англійського законодавства, ми можемо виділити різні види покарань, які застосовуються судами.

Сучасне англійське законодавство передбачає п’ять категорій покарання: 1) смертну кару; 2) покарання, пов’язані з позбавленням волі; 3) покарання, не пов’язані з позбавленням волі, але обмежують її певним чином; 4) покарання фінансового характеру; 5) покарання для неповнолітніх.

Усі покарання носять альтернативний характер: вони можуть взаємозамінювати або доповнювати один одне. В англійському законодавстві не існує розподілу покарань на основні та додаткові.

Смертна кара формально може бути призначена за скоєння трьох злочинів: 1) за зраду суверену або державі; 2) за піратство з насильством; 3) за підпал королівських (державних) кораблів, портів, складів.

У державі існує лише один вид тюремного ув’язнення. Якщо в статуті термін тюремного ув’язнення точно не визначений, то він не може перевищувати двох років. У разі вчинення злочину, який карається за нормами загального права, термін тюремного ув’язнення призначається на розсуд суду. Законом про кримінальну юстицію 1991 р. були введені певні обмеження в призначенні покарань у виді тюремного ув’язнення.

Закон про злочин (покарання) 1997 р. містить основні положення, на які має орієнтуватися суд при призначенні довічного ув’язнення. Відповідно до ст. 2 Закону суд може призначити покарання у виді довічного тюремного ув’язнення особі, як особі, яка досягла 21 року або старша, так і особі, яка не досягла 21 року (ст. 8 (2) Закону про кримінальну юстицію 1982 р.), якщо тільки не дійде висновку, що існують виняткові обставини, пов’язані або зі злочином або із особою підсудною, що дозволяють не призначати таке надто суворе покарання. Якщо ж суд не призначає довічного позбавлення волі, він пови-

нен пояснити на відкритому судовому засіданні причину такого рішення і зазначити виняткові обставини.

Особливістю інституту покарання Великої Британії є широке застосування пробації, суть якої полягає у встановленні певних обмежень, що застосовуються до засудженого з метою його реабілітації або для запобігання вчинення ним нового злочину. Цей вид покарання застосовується часто і не пов’язаний з позбавленням волі. Призначається особі старше 16 років, строк встановлюється від шести місяців до трьох років. Відповідно до ст. 6 Закону про кримінальну юстицію єдиною перешкодою для призначення цього виду покарання може стати переконання суду, що скоєний злочин характеризується підвищеним ступенем суспільної небезпеки і необхідно застосувати покарання, пов’язане з позбавленням волі.

За загальним правом штраф призначається на розсуд суду. За статутним правом суд може накласти штраф на особу тоді, коли цей вид покарання передбачено в законі (статуті). Розмір штрафу також визначається законом. Згідно із Законом про повноваження судів з кримінальних справ 1973 р. при призначенні покарання у вигляді штрафу суд встановлює термін сплати і визначає порядок його стягнення. Відповідно до ст. 18 (2) Закону 1991 р. сума штрафу визначається шляхом множення двох елементів: числа одиниць штрафу, що визначаються залежно від суспільної небезпечності злочину та суми чистого тижневого доходу правопорушника.

Те, що кримінальне законодавство Великої Британії визнається Європейським Союзом, можна проілюструвати таким чином: у 1993 р. у Великій Британії за викрадення і вбивство дворічного хлопчика були засуджені до позбавлення волі на невизначений термін – “до тих пір, поки не зволить її Величність” – двоє дітей. Одному на момент вчинення злочину було 10, другому – 11 років. Слід відмітити, що Європейський суд у Страсбурзі не визнав це порушенням прав людини, однак вирок повністю відповідав законам країни, тобто був законним.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. С.Я. Лихова

В.П. Онопенко, *юрид. ф-т, III курс,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРЕДСТАВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЇ)

Нормальне функціонування будь-якої держави неможливе без управління, тобто цілеспрямованого впливу на поведінку громадян для досягнення суспільно корисних результатів. Прагнучи забезпечити нормальну діяльність органів влади та управління та тим самим гарантувати правопорядок, держава наділяє представників влади, посадових осіб, іноді представників громадськості управлінськими функціями та повноваженнями. Всі громадяни повинні додержуватись законних вимог та розпоряджень посадових осіб державних органів. Невиконання громадянами цього обов'язку перешкоджає посадовим особам, а в їхній особі органам державної влади та управління виконувати покладені на них функції.

Найбільш небезпечні форми протидії нормальній діяльності державних органів визнаються злочинами та тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Перед тим, як безпосередньо звернутись до питання охорони представників влади кримінальним правом Англії, вважаємо за необхідне нагадати деякі особливості англійського кримінального права.

Кримінальне право Англії досі не кодифіковане. Сьогодні кримінально-правові норми складаються з норм законів, виданих парламентом та схвалених королем (королевою), статутів та норм загального права, заснованих на судових прецедентах.

В англійському кримінальному праві існує декілька складів злочинів, що передбачають відповідальність за поведінку, яка могла б несприятливо вплинути на дієвість поліції. Для того, щоб визнати особу винною у вчиненні злочинів, дії констебля по виконанню його обов'язків повинні відповідати закону. Кардинальний принцип – все, що робиться офіційно

(від імені держави), повинно робитися у відповідності до закону. Питання законності дій констебля розглядається окремо в кожному випадку. Наприклад, припускається, що констебль, подібно до будь-якої іншої особи, має дозвіл увійти через центральну браму приватної будівлі та постукати в двері, якщо він прийшов у справах. Це ж стосується тієї частини ділової будівлі, яка відкрита для вільного входу громадян, під час роботи закладу констебль, який зайшов таким чином у приміщення, щоб довідатись про злочин, знаходиться при виконанні своїх обов'язків до того часу, доки йому не буде запропоновано покинути приміщення, та розумний час, наданий для цього, закінчиться. Якщо констебль не залише будівлю, його присутність буде визнана незаконною, а це означає, що його не може бути знайдено таким, що діяв при виконанні своїх обов'язків.

З об'єктивної сторони злочини проти констебля можуть виразитися згідно ст. 51 Акта про поліцію у нападі, опорі або перешкодженні.

За визначенням К.Кенні, напад (assault) – це “незаконний замах на те, щоб здійснити, або виявлення готовності здійснити насильницьке посягання на тілесну недоторканність іншої особи”.

Злочин перешкодження констеблю може бути вчинений без здійснення будь-яких дій, які є, присуті, посяганням на особу констебля. В цілому будь-яка поведінка, яка фактично заважає виконанню обов'язку констеблем або ускладнює виконання його обов'язку, дорівнюється перешкодженню. Там, де позитивне діяння приводить до настання таких наслідків, воно складає перешкодження, навіть якщо саме по собі це діяння не було б незаконним. Так, особа, яка вживає спиртний напій після затримання, щоб зробити даремним тест на дихання згідно з Дорожньо-транспортним актом 1988 р., може бути засуджена за даний злочин.

Наступний злочин проти констебля – відмова надати йому допомогу.

Особа вчинює злочин, що переслідується за обвинувальним актом, якщо вона відмовляється без розумного виправдання надати допомогу поліцейському, який спостерігає пору-

шення громадського порядку і спокою, або на якого нападають чи перешкоджують під час арешту, і який звертається за допомогою, якщо існує розумна необхідність цього. Даний злочин є злочином за загальним правом та карається позбавленням волі або штрафом на розсуд суду.

Не є обставиною, яка звільняє від відповідальності за вчинення названого злочину, посилання на той факт, що надана допомога була б непотрібною або даремною.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. І.І. Давидович

Я.Г. Ратушна, юрид. ф-т, II курс,
Дніпропетровський національний університет
ім. Олеся Гончара

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ЕКСТРАДИЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Екстрадиція [з фр. *extradition* – лат. *ex* (з, поза)+*tradition* (передача)] – видача злочинця державою, на території якої він знаходиться, іншій державі за вимогою останньої для притягнення злочинця до кримінальної відповідальності або приведення до виконання вироку, який вступив в законну силу.

Проблеми екстрадиції постійно перебувають у центрі уваги як вчених, так і практичних працівників. У різний час питанням правозастосування були присвячені роботи таких вчених, як О. Бастрикін, П. Бірюков, І. Бліщенко, О. Бойцов, Р. Валеев, Ю. Васильєв, В. Волженкіна, Л. Галенська, В. Звірбуль, Н. Зелінська, І. Карпець, К. Колібаб, І. Лукашук, О. Наумов, В. Панов, Ю. Решетов, Н. Сафаров, В. Шупілов та ін.

Одразу необхідно зазначити, що не викликає якоїсь небудь серйозної дискусії співвідношення термінів “екстрадиція” і “видача”, тому що більшість теоретиків розглядають їх як тотожні.

У Великому юридичному словнику міститься таке визначення: “видача злочинців (екстрадиція) – передача злочинця

державою, на території якої він перебуває, іншій державі на вимогу останньої для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, що набрав законної сили”. Але інший, тотожний термін має наступне визначення: “екстрадиція (лат. *extradition*) – видача однією державою іншій особі для притягнення до кримінальної відповідальності”. Як бачимо, у першому визначенні “видачі” мова йде про передачу особи для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, а у другому – про видачу особи тільки для притягнення до кримінальної відповідальності.

Досить виразно проводиться диференціація понять екстрадиції (*extradition*) і передачі (*surrender*) у Римському Статуті Міжнародного кримінального суду (далі – Статут). Так, відповідно до ст.102 Статуту передача означає доставлення особи державою до Міжнародного кримінального суду, а екстрадиція – доставлення особи однією державою в іншу державу згідно з положенням міжнародного договору, конвенції або національного законодавства. Конституційний Суд України також підтвердив нетотожність правової природи екстрадиції й передачі осіб. У своєму висновку у справі щодо відповідності норм (ст. 25) Конституції України положенням Римського Статуту Міжнародного кримінального суду від 11 липня 2001 р. він зазначив, що терміни “передача” і “видача” в загальнозживаному розумінні часто розглядаються як синоніми, але в міжнародно-правових документах та спеціальній літературі в них вкладається різний зміст, що робить їх юридичну природу неідентичною.

Одним з аргументів на користь необхідності розмежування процедур видачі й передачі є механізм притягнення осіб до кримінальної відповідальності, що застосовується в країнах Європейського Союзу. Введення Європейського ордеру на арешт (ЄОА) як спрощеної процедури передачі обвинувачених або засуджених, заснованої на принципі взаємного визнання судових рішень держав – членів Євросоюзу, заміняє процедуру екстрадиції. ЄОА вніс істотні зміни в практику екстрадиції. Суть цих змін зводиться до наступного: по-перше, передача осіб у рамках застосування ЄОА стає винятково судовою процедурою; по-друге, передача осіб у рамках застосування ЄОА

не припускає дотримання принципу “подвійної кримінальності”, що істотно відрізняє її від процедури видачі. Таким чином, екстрадиція й передача – самостійні правові процедури, що застосовуються в практиці міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу. Виходячи з цього, вважаю, що при визначенні екстрадиції термінологічно буде правильним використання таких термінів, як “доставлення” або “переміщення”.

Виходячи зі змісту процесу екстрадиції, можна запропонувати таке визначення: під екстрадицією (видачею) розуміється процедура, що здійснюється відповідно до міжнародних договорів, національного законодавства або на основі принципу взаємності, відповідно до якого особа (підозрюваний, обвинувачений, засуджений), що перебуває на території запитованої держави, доставляється (переміщується) у запитуючу державу з метою притягнення її до кримінальної відповідальності або виконання покарання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Н.С. Юзікова

Т.О. Степаненко, економіко-правовий ф-т, I курс,
Маріупольський державний
гуманітарний університет

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ ЩОДО УМИСНИХ УБИВСТВ

Дослідженню проблеми кримінальної відповідальності за умисне вбивство та окремі його різновиди багато уваги приділяли вітчизняні й зарубіжні науковці (П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, В.І. Борисов, С.В. Бородин, В.Т. Дзюба, М.І. Загородніков, А.Н. Ігнатов, О.П. Литвин, П.О. Мендельсон).

Однак із прийняттям 05.04.01 р. нового Кримінального кодексу України постала необхідність у подальшому дослідженні проблематики. У зазначеному Кодексі однією з обста-

вин, що обтяжують умисне вбивство, є його вчинення з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115). Важливо врахувати зарубіжний досвід. Умовно досліджувані держави можна поділити на дві групи:

1) держави, кримінальне законодавство яких не передбачає обставину як таку, що обтяжує вбивство;

2) держави, кримінальне законодавство яких прямо передбачає зазначену обставину як таку, що обтяжує вбивство.

До держав першої групи, кримінальне законодавство яких передбачає відповідальність за кваліфікований вид умисного вбивства “тяжке вбивство”, але переліку обтяжуючих обставин у ньому немає, належать Австрія, Сполучені Штати Америки, Швейцарія, Швеція.

Розглянемо особливості цієї групи держав на прикладі Кримінального кодексу Швейцарії, прийнятого 21.12.1937 р. У зазначеному Кодексі цієї країни є два поняття: “умисне вбивство” і “тяжке вбивство”. Скоєння особою вбивства з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення розглядатиметься за загальними правилами як тяжке вбивство, і винна особа має нести відповідальність за ст. 112 Кримінального кодексу Швейцарії.

До другої групи держав, кримінальне законодавство яких містить одну або кілька обставин, що обтяжують убивство, належать Іспанія, Польща, Японія. Розглянемо особливості кримінальної відповідальності на прикладі Японії.

У Кримінальному кодексі Японії 1907 р. (станом на 01.01.02 р.) норми містяться у гл. 26 “Злочини, що полягають у вбивстві” ч. 2 “Злочини”. Зокрема, у ст. 199 КК Японії встановлено, що той, хто вбив людину, карається смертною карою чи позбавленням волі на термін не менше ніж три роки. У ст. 200 передбачено лише одну обставину, що обтяжує вбивство: перебування в родинних зв’язках по прямій висхідній лінії з постраждалим або одним із подружжя. Однак, залежно від обставин справи, можливе звільнення від покарання.

Аналіз кримінальних кодексів названих держав надає такі висновки:

для держав – колишніх республік СРСР характерна тенденція включення до обставин, що обтяжують убивство; у криміна-

льних кодексах більшості держав – колишніх республік СРСР серед обставин, що обтяжують убивство, є такі, котрі за певних умов можна вважати окремими проявами досліджуваної обставини; у державах Західної Європи немає єдиного підходу щодо відображення розглядуваної проблеми; у ряді держав Західної Європи ця обставина взагалі не відображена в законодавстві (Іспанія, Польща, Швеція); що стосується держав інших регіонів, то, як правило, аналізована обставина також не передбачена в їх законодавстві (Японія). Таким чином, збереження в КК 2001 р. серед обтяжуючих обставин умисного вбивства в цілому відповідає регіональним особливостям у межах так званого пострадянського простору.

Науковий керівник – старш. викл. Т.С. Жукова

В.В. Тесленко, *економіко-правовий ф-т,
III курс,
Маріупольський державний
гуманітарний університет*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА США

В Україні щорічно збільшується кількість злочинців, які не досягли повнолітнього віку (кожний 12-й злочин, що був розслідуваний, вчинено неповнолітнім). Кримінальна відповідальність і покарання неповнолітніх регулюється та реалізується з урахуванням їх вікових особливостей, проте не ізольовано, а в загальній системі обставин, що впливають на ступінь і характер відповідальності.

У кримінальному законодавстві передбачається невелика кількість видів покарань, що застосовуються до неповнолітніх. Згідно з ч. 1 ст. 98 КК України до них належать такі види: штраф; громадські роботи; виправні роботи; арешт; позбавлення волі на певний строк.

Також згідно з ч. 2 ст. 98 КК України до неповнолітніх можуть бути призначені додаткові види покарання, такі як: штраф та позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю.

Порівнюючи систему ювенальної юстиції в Україні та США, деякі дослідники дійшли обґрунтованого висновку, що сьогодні американська модель правосуддя для неповнолітніх є всесвітнім лідером у розвитку ювенальної юстиції, апробації нових підходів, різноманітності методів тощо.

На федеральному рівні у США було створено спеціальні кримінально-правові норми щодо відповідальності та покарання неповнолітніх, які регулюють такі важливі питання: 1) відносини з владою штатів та витрати щодо поводження з неповнолітніми правопорушниками; 2) перебування під вартою неповнолітніх правопорушників у тюремних установах штатів; 3) умови та порядок здійснення кримінального переслідування неповнолітніх правопорушників в окружних судах; 4) процедура щодо неповнолітніх правопорушників у магістратських судах; 5) здійснення прискореного судового розгляду та “диспозиційне” слухання справи; 6) використання інформації про неповнолітніх правопорушників тощо. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність неповнолітніх на федеральному рівні, коливається від 15 до 21 року, залежно від категорії злочину. У передбачених законом випадках неповнолітнього можна заарештувати і вжити до нього заходів кримінально-правового впливу й у віці, що менше за 12 років.

Кримінальна відповідальність та покарання неповнолітніх у США полягає у тому, що: 1) неповнолітній обвинувачується не у вчиненні злочину, а у вчиненні правопорушення, тому він має статус “неповнолітнього делінквента”, а не злочинця; 2) заарештований підліток доправляється до тюрми для неповнолітніх; 3) справу неповнолітнього розглядає спеціальний орган – суд у справах неповнолітніх, який має встановити винність такої особи поза всякими обґрунтованими сумнівами; 4) покарання, що застосовуються до неповнолітніх правопорушників, диференціюються так: за загальним правилом строки пробачії та тюремного ув’язнення не повинні перевищувати періоду досягнення неповнолітнім 21-річного віку, а якщо непов-

нолітній вчинив злочин у віці від 18 до 21 року, строк пробації для нього становить 3 роки, а строк тюремного ув'язнення – п'ять років; в окремих випадках закон передбачає продовжені строки пробації та тюремного ув'язнення, як встановлено для дорослих осіб.

Протягом тривалого часу американські суди різних рівнів та юрисдикцій хоча й не часто, але все ж таки застосовували смертну кару до неповнолітніх осіб у віці 16-17 років. Верховний суд США у 2005 р. визнав неконституційною практику винесення смертних вироків тим, хто вчинив злочини до 18-річного віку, що вплинуло на перегляд низки попередніх федеральних судових постанов.

З 60-х рр. ХХ ст. поряд з “виховними школами” для неповнолітніх діяли “табори” чи “ферми”, “психіатричні центри”, “центри для хронічних правопорушників”, “виховні центри”, “спецшколи з продовженим робочим днем”, “місцеві виправні площадки”. Значного поширення у США набув патронат (соціальний чи сімейний) щодо неповнолітніх осіб, схильних до кримінальної поведінки, сутність якого полягає у застосуванні до неповнолітніх, які звільнилися з місць позбавлення волі, заходів матеріальної і моральної допомоги, з метою полегшення їх переходу до чесного трудового життя. На федеральному рівні успішно діють також антигангстерські та антинаркотичні програми серед неповнолітніх, засновані Міністерством юстиції США.

Отже, в обох державах до неповнолітніх злочинців застосовують обмежений кримінально-правовий вплив порівняно з дорослими злочинцями, що виявляється у зменшенні видів і розмірів покарань, спрощенні судового розгляду справи, призначенні поряд з покаранням інших кримінально-правових заходів тощо. Порівняно з Україною процедура кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх у США є більш виваженою, гнучкою та різноплановою, а за певних умов і набагато гуманнішою.

Науковий керівник – старш. викл. Т.С. Жукова

*М.С. Трофименко, ІПКОП, III курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ст. 202 КК РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ “ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ПРИВАТНИМИ НОТАРІУСАМИ ТА АУДИТОРАМИ”

Кримінальний кодекс Російської Федерації в ст. 202 передбачає кримінальну відповідальність за зловживання повноваженнями приватними нотаріусами. Суспільна небезпека цього злочину полягає в спричиненні істотної шкоди правам і законним інтересам громадян або організацій, суспільства, держави.

У 2004 р. зареєстровано 64 злочини, передбачені ст. 202 КК Російської Федерації. Питома вага цього злочину в структурі службової злочинності в комерційних і інших організаціях склала 1,22%. З направлених до суду з обвинувальним висновком кримінальних справ (27) – 5 здійснені групою осіб і 1 – організованою групою, 5 – пов'язані з незаконною приватизацією; 4 – з фінансовою діяльністю.

У результаті вивчення опублікованої судової практики можна виділити наступні найбільш типові види зловживання повноваженнями нотаріусами:

1) посвідчення незаконних правочинів. Суть полягає в тому, що нотаріус, діючи з метою отримання вигоди для себе або третіх осіб або нанесення шкоди іншим особам, посвідчує правочин, що суперечить законодавству; статутним документам юридичної особи, від імені якого укладається договір; надані документи не відповідають вимогам законодавства. Наприклад, відчуження майна по фіктивним документам – паспорта, довіреності, на підставі якого діє повірений;

2) складання фіктивних документів, тобто документів, які не можуть мати юридичної сили. Але їх пред'явлення може стати підставою для виникнення, зміни або припинення цивільно-правових відносин, які можуть порушувати права і законні інтереси фізичних і юридичних осіб (наприклад, посвідчення заповіту, який особа не підписувала);

3) введення в оману осіб, що звернулися до нотаріуса для вчинення нотаріальних дій. Згідно зі ст. 16 “Основ Російської Федерації про нотаріат” нотаріус зобов’язаний сприяти фізичним і юридичним особам у здійсненні їх прав і захисту законних інтересів, роз’яснювати їм права і обов’язки, запобігати наслідкам здійснюваних нотаріальних дій з тим, щоб юридична непоінформованість не могла бути використана ним у шкоду. При порушенні своїх обов’язків приватний нотаріус завдає шкоди правам і законним інтересам фізичних і юридичних осіб (наприклад, посвідчення договору купівлі-продажу квартири замість бажаного договору довічного утримання власника).

Враховуючи викладене, можна визначити ознаки, які характеризують зловживання повноваженнями приватними нотаріусами: висока латентність, специфіка сфери професійної діяльності, а також способи вчинення злочинів.

Згідно з Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правонарушення” з 01.01. 2010 р. набирає чинності Розділ VII-А, який містить ст. 235³. Ця стаття передбачає відповідальність за зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, у тому числі приватними нотаріусами. Внесення в КК України ст. 235³ ставить безліч теоретичних і практичних питань, що вимагають швидкого вирішення. У цьому сенсі досвід застосування ст. 202 Російської Федерації є корисним для розробки рекомендацій з метою правильного і одноманітного застосування на практиці ст. 235³ КК України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О.В. Зайцев

**Т.В. Устимова, ШКОП, IV курс,
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого**

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ “МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ” ТА “ЗЛОЧИНИ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ”

На сучасному етапі поширення глобалізаційних та євроін-

теграційних процесів актуальними стають питання міжнародного кримінального права та адаптації його норм у національному законодавстві. Для того, щоб ці норми стали фактично діючими, необхідним є чітке визначення термінів, зокрема, таких понять, як “міжнародний злочин” та “злочин міжнародного характеру”.

Міжнародні злочини – це злочини, що порушують міжнародні зобов’язання, які є основними для забезпечення життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства, і розглядаються як злочини міжнародним співтовариством у цілому. Основними ознаками таких діянь є:

1) суб’єктами злочинів можуть бути як безпосередньо держави, так і фізичні особи, які здійснюють державну політику, що відображається в міжнародному злочині, та несуть за неї юридичну відповідальність;

2) здійснюються в безпосередньому зв’язку із державою;

3) зазіхають на міжнародний мир і безпеку;

4) загрожують основам міжнародного правопорядку;

5) міжнародні злочини фізичних осіб отримали назву злочини проти миру та безпеки людства. Вперше перелік таких злочинів було запропоновано Статутом Нюрнберзького Міжнародного воєнного трибуналу 1945 р. Згідно ст. 6 Статуту до категорії міжнародних належать три групи злочинів проти людства: злочини проти миру; воєнні злочини та злочини проти людства. У проекті Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, що був прийнятий Комісією з міжнародного права в 1991 р., цей перелік був значною мірою доповнений;

6) поняття “міжнародний злочин” охоплює дві різні за характером криміналізації групи протиправних діянь: поперше, діяння, що криміналізовані національним кримінальним правом (якщо вони підпадають під юрисдикцію не менш як двох держав); по-друге, діяння, що криміналізовані безпосередньо міжнародним правом.

На відміну від міжнародних злочинів, злочинами міжнародного характеру визнають злочинні вчинки тільки фізичних осіб, які зачіпають інтереси двох, декількох або багатьох держав, тобто мають міжнародну небезпеку; вони є підставою для кримінального, а не міжнародно-правового покарання. Тоб-

то вказані діяння не знаходяться в безпосередньому зв'язку з діями держав. Юридичною підставою для відповідальності за такі діяння є міжнародні угоди з боротьби із конкретними видами злочинів і прийняті відповідно до них внутрішньодержавні норми кримінального права. Боротьба з такими правопорушеннями передбачена нормами міжнародного права, але відповідальність фізичних осіб у таких випадках не є міжнародно-правовою. Головною ознакою цих правопорушень є те, що вони здійснюються поза межами державної політики індивідами, які не є посадовими особами держави, що діють від її імені, а, навпаки, як правило, діють на порушення законодавства та правопорядку власної держави. І.І. Карпець виділив чотири групи злочинів міжнародного характеру:

1) злочини, що завдають шкоди мирному співробітництву і нормальному здійсненню міждержавних відносин (захоплення літаків, незаконна радіотрансляція тощо);

2) злочини, що завдають шкоди міжнародному економічному і соціально-культурному розвитку (контрабанда, розповсюдження і торгівля наркотиками, підробка грошей і цінних паперів тощо);

3) злочини, що завдають шкоди особі, приватній, державній власності і моральним цінностям;

4) інші злочини міжнародного характеру (злочини, вчинені на борту повітряного судна, розрив чи пошкодження підводного кабелю, зіткнення морських суден, ненадання допомоги на морі).

Останнім часом перелік злочинів міжнародного характеру поповнюється. Державами світу укладені угоди, об'єктом яких стали міждержавні відносини щодо визначення деяких протиправних діянь як злочинів міжнародного характеру.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що головними відмінностями між міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру є суб'єктний склад та наявність безпосереднього зв'язку з державою. Визначальні спільні риси вказаних злочинів виявляються в їх небезпечності для основних прав і свобод людини і громадянина та загрози міжнародному миру.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О.Я. Трагнюк

*Г.В. Фетисов, ф-т кримінальної міліції, II курс,
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ ЕКСТРАДИЦІЇ

У наш час проблема боротьби зі злочинністю стає актуальною не лише для окремої країни, а й для усієї міжнародної спільноти. Відсутність належного міжнародного співробітництва дозволяє злочинцям задля уникнення кримінальної відповідальності використовувати недоліки механізму екстрадиції. Тому стає актуальним питання ефективної координації зусиль усіх країн у боротьбі зі злочинністю. І важливе місце у такому співробітництві займає інститут екстрадиції.

Базові положення інституту екстрадиції містяться у Кримінальному кодексі України 2001 р., де в ст. 10 відображено конституційний принцип невидачі власних громадян, а також визначено можливість передачі іноземців та осіб без громадянства іншій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або для відбування покарання. Окремі норми, що регулюють процедуру екстрадиції, можна знайти і в нормативних актах державних відомств, проте ці норми подекуди суперечать одна одній. Вадою чинного законодавства, на нашу думку, є відсутність спеціального закону про екстрадицію. Можливо, причиною такого законодавчого пробілу є власний інтерес держави, що дозволяє державним органам мати більші владні повноваження у вирішенні питань про екстрадицію.

Основною метою екстрадиції є покарання злочинця, що відповідає принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Окрім загальних принципів, що відповідають принципам кримінального права, в інституті екстрадиції можна виділити і спеціальні принципи, а саме: принцип подвійної злочинності, невидачі власних громадян, несприяння переслідуванню за політичні злочини тощо.

Необхідно відзначити, що спеціальні принципи екстра-

диції є не чим іншим, як підставою для видачі чи невидачі особи. Зокрема, у Типовому договорі про невидачу від 1990 р. вищезазначені принципи визначені як імперативні та факультативні підстави для відмови у видачі. Проте ці правила породжують і певні проблемні питання. Так, принцип подвійної злочинності передбачає видачу особи тільки за умови визнання діяння особи злочином за законодавством обох країн. Однак у кожній країні законодавство має свої особливості і розбіжності, що породжує труднощі у притягненні до кримінальної відповідальності. Наприклад, якщо в запитуваній країні діяння визнається злочином, а в запитуючій – ні, і навпаки. У такому разі необхідно дотримуватися принципу невідворотності кримінальної відповідальності, відповідно до якого особа буде нести кримінальну відповідальність у тій країні, де вчинене нею діяння визнається законом в якості злочину. Слід відзначити, що подібні проблемні питання взагалі не врегульовані міжнародним законодавством з питань екстрадиції.

Інше проблемне питання пов'язане з поняттям політичного притулку та політичного злочину. Головною проблемою є те, що, незважаючи на широке використання цих понять у міжнародному праві, чітких та вичерпних дефініцій на сьогоднішній день ще не існує. З цієї причини питання про визнання злочинців як політичних та надання їм політичного притулку вирішується, виходячи із загального політичного становища та правових норм держави. Вартий уваги той факт, що країни не прагнуть виробити чітке визначення цих понять, тому що подібна невизначеність залишає широкі повноваження для державних органів. Додатково слід відмітити, що певні злочини через велику суспільну небезпечність підлягають деполітизації, тобто стають загальнокримінальними. Це такі злочини, як злочини проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку.

Простежується тенденція до законодавчого закріплення в інституті екстрадиції основоположних прав та свобод людини та громадянина. Гарантії захисту прав та свобод займають важливе місце у системі принципів екстрадиції як запорука належного виконання гуманістичних засад міжнародного права. Проте в Україні відсутні належні гарантії захисту прав людини, яка

підлягає екстрадиції. Так, законодавством не закріплено вимогу інформувати особу про прийняте рішення щодо екстрадиції і про підстави цього рішення. Крім того, в Україні відсутня передбачена Європейською конвенцією з прав людини та Конвенцією ООН проти катувань судова процедура вирішення питань, пов'язаних з екстрадицією, що давало б можливість особам, які підлягають видачі, захищати свої права.

Таким чином, зазначені вище проблеми підкреслюють необхідність подальшого розвитку інституту екстрадиції, узгодження правових положень як у межах національного законодавства України, так і законодавства інших країн.

Науковий керівник – викл. В.О. Єгорова

*А.Л. Яременко, юрид. ф-т, V курс,
Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна*

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ ЗАВДАНОЇ ШКОДИ У СТАНІ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Актуальність даної теми, на нашу думку, криється у необхідності дати відповідь на питання: чи повинна особа при здійсненні оборони дбати про інтереси того, хто посягає?

Дана тема була предметом дослідження багатьох вчених ХХ ст. та сучасних науковців. Помітний внесок у розвиток цього питання зробили В.Ю. Поляков, В.Володаський, А. Спектор, В.Н. Козак, Л.В. Багрій-Шахматов, Л.Н. Подкоритова, Ю.В. Баулін та ін.

“Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя” – закріплює Конституція України. Даною нормою передбачається право на захист життя та здоров'я від протиправних посягань, що реалізується за допомогою інституту необхідної оборони.

В теорії кримінального права необхідна оборона належить до обставин, що виключають злочинність діяння. Тобто це зовнішньо схожі зі злочинами, але суспільно корисні та право-

мірні вчинки. Даний інститут є досить складним, тому що необхідна оборона неодмінно пов'язана з наявністю шкоди, заподіяння якої за інших обставин становить собою злочин. Тому однією із умов реалізації права на необхідну оборону є вимушене нанесення шкоди особі, яка посягає на інтереси, які охороняються правом.

Оскільки необхідна оборона належить до обставин, що виключають злочинність діяння, то вчинки людини, що захищається, будуть свідомими, вольовими, суспільно корисними, а у деяких випадках і соціально прийнятими. Тож при кваліфікації дій особи у стані необхідної оборони потрібно враховувати усі обставини, а саме: сильне душевне хвилювання (психічне здоров'я нападаючого), через що особа може помилково розцінити ситуацію; місце та час нападу; кількість нападників; стать, стан здоров'я, вік (малолітність, неосудність). Саме про ці умови особа, що захищається, може не знати. Тому її дії будуть однаковими, незалежно від дій того, хто посягає. Для визначення правомірності чи неправомірності вчиненого істотними будуть характеристики самого посягання. Обставини, які негайно і неминуче можуть спричинити заподіяння шкоди суспільним відносинам (розбій, хуліганство, замах на убивство тощо), належать до підстав необхідної оборони. Під час захисту при обороні шкода може бути виражена різними формами: заподіяння тяжких або легких тілесних ушкоджень, нанесення ударів, шкода завдана майновим інтересам, позбавлення життя. Але відповідальність при перевищенні меж необхідної оборони настає лише за умисне вбивство або умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження тому, хто посягає.

З викладеного випливає важливий висновок, що право на необхідну оборону як інститут кримінального права чітко окреслює межі дозволеної поведінки особи нападника і тієї, яка захищається. Особа в даній ситуації не повинна дбати про інтереси того, хто посягає, бо метою здійснення необхідної оборони визнається захист прав та інтересів даної або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ю.В. Шинкарьов

ЗМІСТ

Тацій В.Я.	Вітальне слово.....	3
Тютюгін В.І., Пономаренко Ю.А. Харитонов О.В.	Студентські наукові дослідження на кафедрі кримінального права: минуле, сьогодення, майбутнє.....	5

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Бордюгова К.А.	Спеціальні покарання та принцип рівності громадян у кримінальному праві України.....	9
Боярський Н.Ф.	Кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян.....	11
Коротич Є.О.	Поняття “службової особи” в контексті змін до Кримінального кодексу від 11 червня 2009 року.....	13
Кошин Н.С.	Кримінально-правове значення помилки в особі потерпілого при кваліфікації вбивства.....	15
Савчук В.В.	Проблеми визначення меж покарання за злочини проти життя та здоров'я особи....	17

І. ПРОБЛЕМИ ВЧЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН

Комлик В.В.	Кодекс України про кримінально-правові провини.....	20
Конончук З.В.	Зрозумілість та доступність мови Кримінального кодексу України: критичний погляд.....	22
Коровченко Я.В.	Проблеми дотримання принципу справедливості судами України при розгляді кримінальних справ.....	24
Купцов М.В.	Бланкетна диспозиція кримінально-правової норми: поняття, значення, проблеми застосування.....	26

Малишкіна Н.О.	Кримінальний кодекс України: проблеми ефективності застосування.....	29
Непийпа Т.В.	Конкуренція загальної і спеціальної норм: правила подолання і підходи до конструювання санкцій.....	31
Нечитайло Л.О.	Судовий прецедент у кримінальному праві.....	34
Нижник І.В.	Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі як вираження гуманізму.....	36
Ніколаснко А.С.	Проблематика термінології та певних ознак насильства в кримінальному законодавстві.....	38
Петелько Л.В.	Деякі аспекти визначення джерел кримінального права України.....	40
Рубашенко М.А.	Застосування поняття “зловживання” в кримінальному праві України.....	43
Саїдова З.М.	Теоретичні підходи до співвідношення колізії норм та конкуренції норм у кримінальному праві.....	45
Сахнюк О.О.	Щодо питання про існування прогалін у кримінальному законі.....	48

II. ПРОБЛЕМИ ВЧЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН

Аксьонова О.В.	Необхідна оборона. Умови правомірності необхідної оборони.....	51
Бігун Ю.В.	Щодо проблеми встановлення меж правомірності необхідної оборони.....	54
Бутирін О.Б.	Рецидив та його види.....	56
Григоренко А.О.	Кримінальна відповідальність юридичних осіб.....	58
Дергачов М.С.	Деякі питання кримінальної відповідальності організатора злочину.....	60
Дзюба А.Ю.	Усвідомлення протиправності діяння як ознака суб'єктивної сторони складу злочину.....	62
Дронова А.О.	Об'єктивне інкримінування в кримінальному праві.....	65

Коробейник Є.Ю.	Про відповідальність юридичних осіб за кримінальним законодавством України.....	68
Куліцька С.В.	Презумпція знання закону в кримінальному праві: зміст та можливість її спростування.....	70
Кульчій І.М.	Психічний примус як обставина, що виключає злочинність діяння.....	73
Ладигін С.С.	Питання щодо перспективи визнання юридичної особи суб'єктом злочину.....	75
Лемішко М.В.	Поняття невизначеного умислу в кримінальному праві.....	78
Лобанова С.А.	Кримінальна відповідальність юридичних осіб.....	80
Лола Я.В.	Проблеми класифікації форм співучасті у злочині.....	83
Мартовицька М.В.	Значення поняття протиправності.....	85
Мельничук І.М.	Юридична особа як суб'єкт кримінальної відповідальності.....	88
Ніколенко В.В.	Кримінально-правова оцінка наказу у військовій сфері.....	90
Новиков С.О.	Дія як форма злочинної поведінки.....	93
Панасюк А.С.	Межі застосування необхідної оборони....	95
Петренко Т.С.	Спричинення шкоди за згодою “потерпілого” як обставина, що виключає злочинність діяння: проблемні питання.....	97
Романенко Л.Т.	Дискусійні питання щодо перевищення меж необхідної оборони.....	99
Савченко Д.С.	Деякі проблеми визначення елементів множинності злочинів.....	101
Сибаль О.Б.	До питання про розмежування понять “обставина, що виключає злочинність діяння” та “діяння, злочинність якого виключається”.....	104
Скрипченко Р.І.	Юридична особа як суб'єкт злочину.....	106
Третяк О.А.	До питання кримінально-правового значення гіпнозу.....	108

Чекер Я.В.	Експес співучасника як спеціальне питання відповідальності за співучасть.....	110
Шатілов Д.І.	До питання про необхідність законодавчого закріплення поняття мотиву злочину та його класифікації.....	112
Щокіна І.І.	Спеціальний суб'єкт злочину.....	114

III. ПРОБЛЕМИ ВЧЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Єфремова М.О.	Принцип соціальної обумовленості пеналізації.....	117
Захарченко Я.В.	Юридичне значення обставин, які пом'якшують покарання, не передбачених у Кримінальному кодексі України.....	118
Іпатов О.І.	Щодо проблеми застосування окремих видів покарань.....	120
Крайник С.С.	Щодо удосконалення законодавчого закріплення кримінальної відповідальності за КК України.....	122
Максимець З.О.	Обчислення строків покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.....	124
Павлишин У.П.	Інститут звільнення від кримінальної відповідальності та презумпція невинуватості у кримінальному праві: аспект узгодженості.....	126
Плосконенко К.К.	Проблемні питання кримінальної відповідальності неповнолітніх у віці 14-16 років.....	129
Пянтковська О.Ю.	Дійове каяття як підстава звільнення від кримінальної відповідальності.....	131
Сердцова К.Є.	Шляхи вдосконалення інституту покарання в контексті кримінального права.....	133

Сливоцька Н.Р.	Вдосконалення інституту кримінальної відповідальності неповнолітніх.....	135
Смоляк О.О.	Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання.....	138
Сушич Є.Н.	Деякі особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.....	139
Татарінова О.В.	Іспитовий строк при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання.....	142
Тимофєєва В.А.	Деякі аспекти вдосконалення інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням.....	144
Харківський О.С.	Особливості звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.....	147

IV. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСОБИ

Ахметзянова В.М.	Проблеми застосування кримінальної відповідальності до медичних працівників за ненадання допомоги хворому.....	149
Бездуган І.А.	Проблема кримінально-правового значення лікарської помилки.....	151
Бородкіна Т.Г.	Визначення понять “діти”, “малолітні особи” та “неповнолітні особи” в КК України.....	154
Грейдіна К.І.	Особливості кримінальної відповідальності у злочинах, передбачених ст. 130 КК України.....	156
Дресва Є.А.	До проблеми визначення поняття “стан сильного душевного хвилювання”.....	158
Дубінчина О.М.	Проблемні аспекти кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини.....	161
Зажирей М.П.	Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником.....	163
Запалацька Ю.В.	Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини.....	165

Зобкова В.В.	Проблеми тлумачення термінології статті за завідоме залишення без допомоги особи.....	167
Іванюк О.А.	Склад злочину, передбаченого ст. 117 КК України.....	169
Косінов Б.Е.	Проблеми застосування і кваліфікації ст. 147 КК України.....	172
Лавриненко О.О.	До питання про кримінально-правове значення евтаназії.....	174
Лупандіна Р.Є.	Свобода і воля як об'єкти злочину.....	177
Максакова В.А.	Межі добровільної згоди особи, залученої в медичний експеримент.....	178
Мокрозуб О.С.	Незаконна трансплантація органів та тканин людини як підстава притягнення до кримінальної відповідальності.....	181
Нікітіна Г.Ю.	Проблема визначення поняття безпорадного стану при згвалтуванні.....	183
Новіков О.В.	Деякі питання відповідальності за порушення недоторканності приватного життя.....	185
Павленко О.В.	Проблеми регулювання у законодавстві питань щодо експлуатації дітей.....	187
Польщиков І.В.	Ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин: кримінально-правовий аспект.....	190
Соколовський М.І.	Удосконалення кримінальної відповідальності матері за умисне вбивство своєї новонародженої дитини.....	192
Таранова В.В.	Проблема правової кваліфікації лікарської помилки.....	194
Тарнавська М.В.	Щодо кримінально-правового врегулювання питання евтаназії.....	197
Тіхонова Т.С.	Особливості законодавчого закріплення складу злочину катування.....	199
Ткачук М.В.	Про вдосконалення законодавства щодо забезпечення охорони прав потерпілих від торгівлі людьми.....	202

Тучкова К.В.	Визначення моменту початку життя людини як актуальна проблема кримінального права.....	205
Хорольська К.Б.	До проблеми кваліфікації насильницьких дій сексуального характеру.....	208
Циліорик О.В.	Кримінальна відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.....	210
Чейпеш А.І.	Психофізіологічний стан матері, яка вчинила умисне вбивство своєї новонародженої дитини: деякі аспекти поняття та кваліфікації.....	212
Черкасов О.В.	Кримінально-правові аспекти доведення до самогубства.....	214
Шамалюк В.А.	Правове регулювання евтаназії.....	217
Януш О.С.	Особливості кваліфікації умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання.....	219

V. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СУСПІЛЬСТВА

Бегечев М.Х.	Відповідальність за вчинення рейдерських дій.....	222
Бісрров А.С.	Актуальні питання кримінально-правової протидії комп'ютерним злочинам.....	224
Бондаренко І.Д.	Проблемні аспекти кримінальної відповідальності за незаконне виведення фінансових ресурсів за кордон з використанням експортно-імпортних договорів.....	226
Воробченко Є.О.	Щодо доцільності подальшої диференціації відповідальності за корупційні злочини.....	228
Глембоцький А.М.	Деякі питання кримінальної відповідальності за контрабанду.....	231

Зінов'єва І.А.	Проблеми застосування законодавства про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.....	233
Іванова І.В.	Розвиток законодавства України про кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом.....	235
Казначєєва О.О.	Щодо проблеми визначення кола предикатних злочинів у межах складу злочину, передбаченого ст. 209 КК України.....	237
Коцюрuba С.І.	Окремі види заходів кримінально-правової протидії антиконкурентним узгодженим діям.....	240
Лук'янченко В.О.	Кримінально-правові засоби протидії у сфері економічних злочинів.....	242
Мовчан Д.О., Улько С.С.	Деякі проблеми класифікації контрабанди за чинним Кримінальним кодексом України...	244
Молчанова М.Є.	Актуальні проблеми у сфері злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту.....	246
Назаренко Ю.О.	Комерційна тасмниця як предмет злочинів, передбачених ст. 232 та 361 ² КК: проблеми кваліфікації.....	249
Омелько І.І.	Кримінальна відповідальність за незаконну приватизацію державного, комунального майна.....	251
Павшук К.О.	До питання про зловживання нотаріусами своїми повноваженнями (ст. 235-3 КК України).....	254
Петраковський В.В.	Законодавче забезпечення боротьби з тероризмом.....	256
Поляков С.І.	Об'єкти злочину, втягнені у вчинення терористичного акту.....	258
Пузаненко В.В.	Особливості суб'єкта легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, через договір перестраховування.....	260

Фістік Д.М.	Проблемні аспекти визначення об'єкта ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.....	263
Яковлєва О.М.	До питання родового об'єкта легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом...	265
Янчеленко Є.Б.	Відмежування злочинних порушень водіями правил безпеки дорожнього руху від інших правопорушень.....	267
Яремко О.М.	Проблеми кримінальної відповідальності за злочини у сфері банкрутства.....	269

**VI. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДЕРЖАВИ
ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ**

Абакумов О.Ю.	Звільнення хабароотримувача від кримінальної відповідальності.....	272
Акользіна О.В.	Щодо співвідношення зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень.....	274
Блажівська А.В.	Аналіз назви Розділу XV Особливої частини Кримінального кодексу України. Проблемні питання та шляхи вдосконалення.....	276
Воробей А.О.	Проблемні питання звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду...	279
Воробйова К.В.	Основи національної безпеки як об'єкт кримінально-правової охорони.....	281
Ганоль В.О.	До питання про необхідність існування в Кримінальному кодексі України норми про посередництво в хабарництві.....	283
Горустович К.Ю.	Протидія корупції – пріоритетний напрям державної політики України.....	285
Діжурко О.В.	Відмежування зловживання владою або службовим становищем від перевищення влади або службових повноважень.....	287
Захаров Т.Г.	Щодо визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя.....	290

Зенова М.В.	Проблема співвідношення складів злочинів, передбачених ч. 1 ст. 364 та ч. 2 ст. 191 КК, як суміжних.....	291
Льницька С.В.	Конституційний лад як об'єкт кримінально-правової охорони.....	293
Ковтуцький М.М.	Вимагання як підстава звільнення хабародавця від кримінальної відповідальності.....	296
Кондик О.П.	Деякі аспекти кримінальної відповідальності за державну зраду у формі шпигунства та шпигунство.....	298
Макаренко А.В.	Питання відмежування злочинів, передбачених ст. 111 “Державна зрада” та ст. 330 “Передача або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави” КК України.....	300
Максимович Р.О.	Окремі юридичні аспекти форм хабарництва.....	302
Малярів Є.В.	Питання кваліфікації посягання на життя державного чи громадського діяча.....	303
Мултих О.О.	Актуальні проблеми кримінальної відповідальності за хабарництво.....	306
Салонік І.В.	Співвідношення складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 та ч. 3 ст. 235-4 КК України.....	308
Соколов А.Ю.	Деякі проблеми визначення предмета злочинів, пов'язаних з хабарництвом, за кримінальним правом України.....	310
Шульгін С.О.	До проблеми визначення предмета злочину, передбаченого ст. 414 КК України.....	312

VII. ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Бурмака Є.А.	Принцип презумпції невинуватості в правовій системі Мексики.....	314
Власенко О.С.	Порівняльно-правовий аналіз відповідальності за захоплення заручників.....	316

Галічева А.П.	Порівняльний аналіз інституту замаху на злочин в кримінальному праві України і деяких європейських країнах.....	319
Кашлюкова В.А.	Екстрадиція як інститут міжнародного та національного права.....	321
Кирилюк О.В.	Міжнародний кримінальний трибунал з питань морського піратства.....	323
Козуб А.Г.	Нормативно-правові аспекти боротьби з торгівлею жінками.....	325
Макарова А.Г.	Нормативно-правові чинники протидії морському піратству: Україна і світ.....	328
Нестор В.Р.	Поняття та види вбивства за законодавством Франції.....	330
Несторенко А.С.	Необхідна оборона: історичний розвиток, міжнародні особливості.....	332
Низенько Г.І.	Інститут покарання у кримінальному праві країн-учасниць Європейського Союзу (на прикладі законодавства Великої Британії)...	335
Онопенко В.П.	Кримінально-правова охорона представників публічної влади в зарубіжних країнах (на прикладі Англії).....	338
Ратушна Я.Г.	Правова природа інституту екстрадиції у кримінальному праві.....	340
Степаненко Т.О.	Кримінальне законодавство деяких зарубіжних держав щодо умисних убивств....	342
Тесленко В.В.	Кримінальна відповідальність неповнолітніх за кримінальним законодавством України та США.....	344
Трофименко М.С.	До питання про застосування ст. 202 КК Російської Федерації “Зловживання повноваженнями приватними нотаріусами та аудиторами”.....	347
Устимова Т.В.	Співвідношення понять “міжнародні злочини” та “злочини міжнародного характеру”...	348
Фетисов Г.В.	Проблемні питання інституту екстрадиції...	351
Яременко А.Л.	Проблема визначення меж завданої шкоди у стані необхідної оборони.....	353

Наукове видання

Для нотаток

**ХАРКІВСЬКІ СТУДЕНТСЬКІ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
ЧИТАННЯ**

**Тези доповідей та наукових повідомлень
учасників Всеукраїнської студентської
наукової конференції
(м. Харків, 10–11 грудня 2009 р.)**

За загальною редакцією *В. Я. Тація*

Відповідальний за випуск *В. І. Тютюгін*

Редактор *Л. М. Рибалко*

Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

Підписано до друку 24.03.2010. Формат 60x84 ¹/16. Папір офсетний.
Умов. друк. арк. 21,39. Облік.-вид. арк. 16,8.
Тираж 400 прим.

Видавництво «Право» Академії правових наук України
Україна 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 559 від 09.08.2001 р.

Надруковано в друкарні СПДФО Білетченко
тел. 8(057) 758-35-98

Для нотаток